

*Helsinški odbor za
ljudska prava u Srbiji*

Zatvori u Srbiji

april 2004. – april 2005.

Beograd, april 2005.

Zatvori u Srbiji
april 2004. – april 2005.

IZDAVAČ:
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

ZA IZDAVAČA:
Sonja Biserko

* * *

AUTORI:
Marija Jelić
dr Igor Kuzmanović
dr Gordana Lukić Samardžija
Nataša Novaković
Marijana Obradović

STRUČNI KONSULTANT:
Marija Jelić

Lektura
Danica Šterić

PRELOM:
Nebojša Tasić

TIRAŽ: 80

Beograd, april 2005.

Zahvaljujemo se Evropskoj komisiji – evropskoj inicijativi za demokratiju i ljudska prava na pomoći za realizaciju projekta "Prevenција torture – podrška rehabilitaciji žrtava torture" i objavljivanje ove publikacije

Zatvori u Srbiji
april 2004. – april 2005.

Beograd, april 2005.

UVODNE NAPOMENE

Ova publikacija predstavlja rezultat druge godine rada Helsinškog odbora na regionalnom projektu "Prevenција torture – podrška rehabilitaciji žrtava torture", koji je realizovan zahvaljujući pomoći Evropske komisije – Evropske inicijative za demokratiju i ljudska prava.

Osim Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, u ovom trogodišnjem projektu učestvuju i helsinški odbori iz Bugarske, Mađarske, Makedonije, Poljske, Rusije i Međunarodna helsinška federacija.

Na regionalnom nivou, osnovni ciljevi ovog projekta jesu prevencija torture, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u ustanovama zatvorenog tipa (policijske stanice, zatvori, psihijatrijske ustanove itd.), podrška NVO da posećuju ove ustanove, ali i uticaj na vlade ovih država da se NVO omogućuje monitorovanje ovih ustanova.

Na nivou država, ciljevi projekta su:

- Podrška promeni negativne prakse u postupanju policije i zatvorskih službi;
- Podrška zakonodavnim reformama koje bi doprinele usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa relevantnim međunarodnim standardima i ratifikovanim ugovorima;
- Podizanje svesti građana o postojanju torture i nečovečnog postupanja od strane policije, zatvorskog osoblja, ili zbog uslova u kojima su smeštana lica lišena slobode.

Obaveze koje je Državna zajednica Srbije i Crne Gore (SCG) preuzela na sebe prijemom u članstvo Saveta Evrope 3. aprila 2003. godine, u apsolutnoj su kompatibilnosti sa ciljevima kojima se Helsinški odbor rukovodi u realizaciji ovog projekta.

U pogledu obaveza prema Evropskoj konvenciji o sprečavanju torture, koja je stupila na snagu 1. jula 2004. godine, vlasti SCG upoznale su Komitet za sprečavanje torture o nadležnim organima zaduženim za prijem nota upućenih Vladi, a obavljeno je i imenovanje službenika za vezu.

Tokom septembra 2004. godine realizovana je prva, dvonedeljna poseta delegacije Komiteta za sprečavanje torture (CPT) ustanovama u SCG u kojima se nalaze osobe lišene slobode. Izveštaj CPT još uvek nije dostupan za javnost, ali se njegovo objavljivanje očekuje u narednih nekoliko meseci.

Na nivou Republike Srbije, preduzeti su određeni konkretni koraci ka reformi sistema izvršenja zavodskih sankcija, a ova oblast ujedno predstavlja i jedinu oblast pravosudnog sistema Srbije u kojoj je zabeležen izvestan pozitivan pomak. Taj pomak se prvenstveno vidi u većoj otvorenosti Uprave za izvršenje zavodskih sankcija prema savremenim tendencijama i standardima koji definišu ovu oblast.

U tom pravcu i cilju, Uprava je pojačala saradnju sa Svetom Evrope, OEBS, UNICEF, DFID i drugim međunarodnim i domaćim organizacijama koje se bave ovom problematikom. Postepeno je povećan broj zaposlenih u Upravi, uspostavljena je jedinstvena baza podataka, napravljane su radne grupe koje su započele rad na izradi preporuka i preduzimanja konkretnih mera ka njihovoj implementaciji u određenim oblastima (zdravstvene službe, ljudska prava, maloletnici itd.), u Nišu je uz podršku OEBS otvoren Centar za edukaciju zatvorskog osoblja, započeti su poslovi na renoviranju objekata uništenih tokom pobune 2000. godine kao i renoviranje dela KPD "Bolnica", a u kontekstu prikupljanja sredstava za poboljšanje situacije održana je i donatorska konferencija.

Na normativnom planu, značajan pomak ogleđa se u činjenici da su novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o maloletničkom pravosuđu (koji je dobio pozitivne ocene od strane eksperata Saveta Evrope) već u skupštinskoj proceduri za usvajanje, a u toku je i izrada jednog broja novih podzakonskih akata (Pravilnika).

S druge strane, svakodnevna praksa i život u srpskim zatvorima, pokazuju da je pred nama još uvek težak i dugačak put ka ustoličavanju prakse i tretmana lica lišenih slobode koji će zadovoljavati minimalne evropske standarde u ovoj oblasti.

Glavni cilj ovog izveštaja je da se neposrednim monitoringom naših zatvorskih ustanova "snimi" stanje, uvide nedostaci i neusklađenosti i daju neposredne preporuke za poboljšanje stanja, kako u konkretnim ustanovama, tako i na nivou celokupnog sistema izvršenja sankcija.

Nadamo se da će izveštaj doprineti efikasnijem ispunjavanju naših zajedničkih ciljeva i da će pomoći integraciji naše zemlje u savremene tokove evropske zajednice naroda.

Ovom prilikom želimo da se zahvalimo i svim zaposlenim u Upravi za izvršenje zavodskih sankcija, upravicima, zatvorskom osoblju i zatvorenicima na sve boljoj saradnji i pomoći, bez koje realizacija ovog projekta ne bi bila moguća.

OBAVLJENE POSETE I METODOLOGIJA RADA

U periodu od aprila 2004. do maja 2005. godine, tim Helsinškog odbora (HO) posetio je sva 4 kazneno-popravna zavoda otvorenog tipa u Srbiji (Šabac, Sombor, Čuprija i Padinska Skela) i Vaspitno-popravni dom za maloletnike u Kruševcu, kao jedinu ustanovu tog tipa u Srbiji.

U istom periodu tim HO je posetio i pritvorska i zatvorska odeljenja u 9 okružnih zatvora u Srbiji.

Realizovanjem ovih 14 poseta, i 14 poseta koje su obavljene u periodu april 2003–maj 2004, tim HO je posetio svih 28 ustanova za izvršenje zavodskih sankcija koje se nalaze na teritoriji Srbije (bez Kosova), čime je dobio kompletan uvid stanja u zatvorima u Srbiji.

Postojeći normativni okvir još ne predviđa mogućnost da nevladine organizacije imaju pravo da posećuju ustanove u kojima se nalaze lica lišena slobode, između ostalog i zato što još uvek ne postoji zakon o nevladinim organizacijama u Srbiji. Zbog nemogućnosti formalizovanja odnosa između Helsinškog odbora i Ministarstva pravde Republike Srbije kao nadležnog ministarstva, uspostavljen je neformalan odnos sa Upravom za izvršenje zavodskih sankcija (Uprava), kao nadležnog tela u okviru ministarstva. Ovaj neformalni odnos zapravo predstavlja "džentlmenki sporazum", prema kome HO najmanje sedam dana unapred pismeno traži dozvolu za posetu ustanovi, a onda Uprava, takođe pismeno, odobrava posetu.

U svakom zahtevu za odobrenje posete navedeno je da HO traži da mu se omogući da: pregleda i obilazi prostorije i zgrade ustanove, po sopstvenom izboru; razgovora sa zatvorenicima, po sopstvenom izboru i bez prisustva stražara i uprave; i da razgovora sa osobljem (upravom, čuvarima, stručnim osobljem) koje je zaposleno u ovoj ustanovi, takođe po sopstvenom izboru.

Uprava je na sve zahteve za dobijanje dozvole za posete ovim ustanovama odgovorila pozitivno i bez odlaganja.

Sve posete su obavljene od strane tima sastavljenog od dva pravnika, specijalnog pedagoga i lekara–patologa.

Posete su bile organizovane i sprovedene na sledeći način:

- Sastanak celog tima sa upravnikom i načelnicima zatvorskih službi;
- Odvojeni i pojedinačni razgovori članova tima sa upravnicima, načelnicima službi i osobljem službi;
- Obilazak ustanove od strane svih članova tima;
- Nemonitorovani razgovori članova tima sa zatvorenicima koji su se sami prijavili prilikom posete, koji su nasumično izabrani sa spiska zatvorenika ili koji su razgovor pismeno ili preko telefona tražili pre nego što je ustanova posećena;
- Kratke konsultacije tima oko osnovnih nalaza i zapažanja tima;
- Završni razgovor članova tima sa upravom i zatvorskim osobljem.

Prilikom svake posete posmatrano je šest dimenzija: kvalitet i uslovi života (arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ishrana i medicinska nega); bezbednost; zakonitost postupanja u okviru ustanova; resocijalizacija; kontakti sa spoljnim svetom i osoblje ustanova.

Za svaku od navedenih dimenzija informacije su prikupljane iz različitih izvora: direktnom opservacijom, razgovorom sa predstavnicima uprave, osoblja (pripadnika svih službi) i zatvorenika i iz zvanične dokumentacije (kada i u kojoj je meri bila dostupna).

Organizacija i način na koje su sprovedene posete okružnim zatvorima, odnosno pritvorskim jedinicama u kojima se nalaze osobe protiv kojih je krivični postupak u toku, razlikovao se od poseta zavodima gde se gotovo isključivo nalaze zatvorenici.

Prvo, nadzor nad pritvorenima i izvršenjem mere pritvora vrši predsednik okružnog suda na čijoj se teritoriji nalazi okružni zatvor, a ne Uprava za izvršenje zavodskih sankcija.

Drugo, prema domaćem zakonodavstvu, osobe koje se nalaze u pritvoru mogu ostvarivati kontakt isključivo uz pismenu dozvolu sudije koji vodi postupak.

U praksi, to je značilo da tim HO nije imao mogućnosti da razgovara sa pritvorenim licima jer je nemoguće unapred znati ko su pritvorena lica, da li ona žele da razgovaraju sa timom HO i ko su sudije u postupku.

Uvažavajući sve iznete izvore u analizi, istakli bismo specifičnost informacija koje smo dobili od nekih zatvorenika ili nekog od osoblja, i koje se povremeno navode u ovom izveštaju. S obzirom na to da neke ovih informacija i podataka nisu podložni merenjima i potpunoj verifikaciji, dublja analiza podataka nije bila moguća, što je ostavilo mogućnost za subjektivnost u proceni i interpretaciji.

Potreba za komparacijama različitih ustanova nalažala je i standardizaciju postupka procene, zbog čega su prilikom svake posete korišćeni standardizovani upitnici za upravu, osoblje i zatvorenike, registri opservacija i standardizovani upitnici za unos drugih relevantnih podataka.

Po prikupljanju i sistematizaciji ovih pojedinačnih izveštaja posle svake posećene ustanove, Upravi za izvršenje zavodskih sankcija Republike Srbije i upravnicima ustanova upućivana su pisma sa osnovnim nalazima i preporukama tima HO za poboljšanje stanja u posećenoj ustanovi.

Nakon nekoliko poseta ustanovama, sastavljeni su i na istu adresu upućivani kvartalni izveštaji, koji su sadržavali kompletne izveštaje o zatečenom stanju i preporukama za njegovo poboljšanje.

Po obavljanju svih poseta predviđenih projektom, te nakon sistematizacije i analize svih prikupljenih podataka, sačinjen je sumarni izveštaj koji predstavljamo na stranicama koje slede.

OKRUŽNI ZATVOR U ČAČKU

Datum posete: 28. maj 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 26

Broj pritvorenika: 47

Broj prekršajno kažnjenih: 7

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Zgrada zatvora locirana je u centru grada Čačka, u blizini zgrade suda i SUP Čačak. Iako svojom netipičnom arhitekturom (zatvor izgleda kao planinska kuća) odaje utisak humanog ambijenta, ovakva konstrukcija i veličina objekta nisu primerene svojoj nameni. Blizina suda i SUP omogućava laku komunikaciju i sprovod pritvorenika i zatvorenika, ali položaj, konstrukcija i veličina zgrade zatvora ne omogućava adekvatan smeštaj pritvorenika i zatvorenika. Usled nedovoljne veličine i zastarele arhitekture zgrade, nema dovoljno prostora za normalno funkcionisanje i rad zatvorskog osoblja.

Skućenost prostora posebno je izražena u delu u kome su smešteni pritvorenici i zatvorenici u zatvorenom delu. Sobe su neadekvatne kubature, u nekim sobama kreveti su na tri sprata, a zbog krečenja, koje je u toku, zatvorenici borave u prostorijama koje su pretrpane i nemaju toalet. Kako nema prostorija za dnevni boravak, zatvorenici u zatvorenom delu veći deo dana provode u hodniku koji spaja sobe i u kome su postavljeni stolovi i stolice.

Veličina prozora u sobama pritvorenika i zatvorenika u zatvorenom delu ne dozvoljavaju dovoljan dotok sunčeve svetlosti i svežeg vazduha. Veštačko osvetljenje je adekvatno.

Oprema u sobama je stara, ali svi imaju svoje, nove ormariće za lične stvari i mogućnost gledanja televizije.

Higijena se održava na pristojnom nivou, a posteljina se menja na dve nedelje.

Zatvor ima sopstveni sistem centralnog grejanja (na naftu), a od zatvorenika smo saznali da je grejanje tokom zime bilo pristojno.

Kupatilo je uredno i čisto mada nema pregrada između tuševa. Kupanje je jednom nedeljno. Ostalim danima, pritvorenici se kupaju tako što im stražari donose toplu vodu u kofama ili je, kako smo sami videli, greju u flašama na prozoru.

Samica je adekvatne veličine, opremljena novim krevetom, stolom, stolicom, radijatorom, česmom i toaletom. Iako postoji prozor koji omogućava dotok sunčeve svetlosti i vazduha, smatrao da nije dovoljne veličine i da bi trebalo da bude zamenjen većim.

Prostorija za smeštaj zatvorenika u poluotvorenom delu odvojena je u posebnu zgradu. Prostorija je veća, bolje osvetljena i bolje provetrena od ostalih. Međutim, njen kapacitet od 10 kreveta nije dovoljan za broj zatvorenika u ovom odeljenju, tako da su neki od njih prinuđeni da preko noći borave u zatvorenom delu.

U okviru iste zgrade, nalazi se i posebna prostorija za dnevni boravak u kojoj zatvorenici obeduju, gledaju televiziju ili na drugi način provode vreme.

Svi zatvorenici nose ličnu garderobu koju sami održavaju.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Prostorije kuhinje i prostorije za čuvanje namirnica nalaze se u zgradi poluotvorenog dela. Trpezarija za zatvorenike u poluotvorenom delu je čista i uredna i deo je dnevnog boravka. Problem postoji za zatvorenike u zatvorenom delu, koji obeduju u hodniku za omanjim trpezarijskim stolom. Zbog skučenosti, moraju da jedu na smenu.

Kontrolu nad ishranom i higijenom vrši zatvorski lekar jednom nedeljno, a za poslednjih 6 meseci nisu uočena odstupanja ili nepravilnosti.

U kuhinji pored zatvorenika radi i civilno lice edukovano za taj posao. Za svaku nedelju se pravi novi jelovnik koji kontriliše i odobrava upravnik. Ukoliko lekar to propiše, zatvoreniku se spravljaju dijetalni obroci.

Zatvorenici nisu imali primedbe na ishranu, osim nedostatka voća. Ipak, mnogi su naveli da je tokom vikenda hrana znatno slabija u odnosu na radne dane.

U zatvoru ne postoji kantina, već se potrebna roba prema željama naručuje i jednom nedeljno donosi iz grada.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

U ovoj ustanovi ne postoji medicinska služba, tako da se o zdravlju oko 70 zatvorenika i pritvorenika stara lekar sa kojim je uprava sklopila ugovor o delu. Ovaj lekar, inače specijalista interne medicine, dijabetolog, radi u čačanskom zatvoru već 13 godina. Ne postoje strogo određeni dani kada posećuje ustanovu, već uglavnom dolazi po pozivu. Nekad je to i više puta nedeljno, a ponekad jednom u 10 dana.

Prilikom prvog prijema u zatvor lekarski pregled je obezbeđen samo za one koji ga zatraže, a zatvorenici nemaju zdravstvene kartone. Kako nema zbirne godišnje evidencije učinjenih zdravstvenih usluga (jedina evidencija je protokol izvršenih pregleda), nismo bili u mogućnosti da dobijemo tačne podatke po ovom pitanju već su oni registrovani na osnovu "sećanja" lekara. Zatvorski lekar, po svojim rečima, hitno interveniše 3–4 puta mesečno.

Pregledi zatvorenika se obavljaju u prostoriji u kojoj inače borave radnici službe obezbeđenja, a prilikom pregleda jedan stražar je uvek prisutan, tako da tajnost nije obezbeđena.

Lekarski pregled zakazuje se preko radnika službe obezbeđenja. Kada je lekar na odmoru, medicinska nega je obezbeđena korišćenjem usluga gradske službe hitne pomoći. Sve odluke o pružanju medicinske pomoći donose radnici službe obezbeđenja.

Stomatološka zaštita je regulisna korišćenjem usluga stomatološke službe lokalnog zdravstvenog centra i ta usluga je besplatna. Ako zatvorenik zatraži, može dobiti uslugu privatnog stomatologa koju onda sam plaća.

Prilikom upućivanja zatvorenika u samicu, lekar je dužan da ga pregleda i odobri takvu meru. Prema tvrdnjama lekara, zatvorenike na meri samice obilazi svakog dana.

Ne postoje uslovi za stacionarno lečenje, tako da se za one kojima je mirovanje neophodno određuje mera poštete. Zatvor nema apoteku, što znači da se lekovi nabavljaju po potrebi, na osnovu naloga lekara a plaća ih zatvor. Propisane doze lekova distribuiraju radnici službe obezbeđenja, na osnovu uputstva lekara. Naime, pakovanja lekova se nalaze u posebnim kutijama koje stoje ispred prostorija u kojima zatvorenici borave. Na ovaj način, stručna kontrola nad izdavanjem lekova veoma je ugrožena.

U poslednjih 6 meseci nije bilo upućivanja zatvorenika u KPD "Bolnica" ili u gradsku bolnicu. Na konsultacione specijalističke preglede upućeno je oko 15 zatvorenika (najviše kod hirurga, ortopeda i specijalista interne medicine).

Psihijatrijska nega zatvorenika je zasnovana jedino na povremenom upućivanju zatvorenika u lokalni zdravstveni centar na razgovor sa psihijatrom.

U ustanovi boravi 3 zatvorenika koji su oboleli od dijabetesa, jedan od njih je na insulinskoj terapiji, a 2–3 zatvorenika su srčani bolesnici. Lekar procenjuje da se u ustanovi nalazi oko 10 zatvorenika koji su ovisnici psihoaktivnih supstanci.

Nema obolelih od zaraznih bolesti, a ni HIV pozitivnih. Što se tiče sukoba zatvorenika, zabeležen je jedan slučaj sa nanošenjem lakših telesnih povreda. Svi navedeni podaci odnose se na poslednjih 6 meseci. U poslednjih godinu i po dana registrovano je jedno samoubistvo.

Održano je i jedno predavanje o dijabetesu (što je inače subspecijalnost lekara), a u planu je i predavanje o AIDS. Osoblje zatvora nije posebno edukovano da prepozna znake rizika od samoubistva kod zatvorenika.

Posebna i sistematska evidencija znakova nasilja ne vrši se, već se takvi podaci beleže u već pomenutoj knjizi pregleda. Lekar kaže da zatvorenik može da ima uvid u ovu evidenciju. U slučaju primećenih znakova nasilja na zatvoreniku, lekar takav slučaj prijavljuje upravniku. Takođe, on učestvuje u izradi izveštaja nadležnim organima u traženju alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično iz zdravstvenih razloga.

Lekar kaže da ima dobru komunikaciju sa zatvorenicima, njihovim porodicama i advokatima, kada su u pitanju informacije koje se tiču zdravstvenog stanja osoba koje borave u ovoj ustanovi. Slučajevi odbijanja lekarskog tretmana nisu zabeleženi.

Kontrolu rada i ocenu kvaliteta rada lekara vrši uprava zatvora.

U razgovoru sa zatvorenicima nismo naišli na primedbe koje se odnose na medicinsku negu.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Neadekvatna veličina prostora za broj pritvorenika i zatvorenika (čl. 58. stav 1. ZIKS i čl. 14. st. 1. Pravilnika; para. 46. i 50. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3; para. 13. Standarda CPT, CPT/Inf (97) 10 i para. 28. i 29. Standarda CPT, CPT/Inf (2001)16);

– Prilikom ulaska u zatvor nema obaveznog medicinskog pregleda za sve zatvorenike, a zatvorenici nemaju zdravstvene kartone (para. 33. i 39. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema stalno prisutnog medicinskog osoblja tokom dana, kao ni dežurnih tokom popodnevni sati, noću, vikendom i praznikom (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Stručni nadzor nad izdavanjem lekova nije do kraja obezbeđen (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60. i 62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Izmestiti zatvor na lokaciju i u zgradu koja će omogućiti adekvatne uslove za boravak pritvorenika/zatvorenika i normalan rad osoblja;

– Hitno ukloniti krevete koji su na trećem "spratu" i postaviti veće prozore;

– Zaposliti za stalno barem jednog medicinskog tehničara sa punim radnim vremenom;

– Pregledati sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor i otvoriti im zdravstvene kartone;

– Obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova;

– Obezbediti prostoriju za medicinske preglede koja bi omogućavala tajnost i privatnost prilikom pregleda;

– Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;

– Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;

– Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenicima i osoblju;

– Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

Pored pomenutog problema prenaseljenosti, na internu i eksternu bezbednost utiče i položaj mehaničarske radionice i dva magacina SUP Čačak, koji se nalaze u dvorištu poluotvorenog odeljenja. Po našem mišljenju, zbog velike fluktuacije osoba koje svraćaju u radionicu i magacine može doći do nedozvoljene komunikacije, koja bi mogla narušiti i internu i eksternu bezbednost u ustanovi. S obzirom na skućeni prostor kojim objekat raspolaže, zatvorenici koji se nalaze u poluotvorenom tretmanu, provode ceo dan u dvorištu. U momentu naše posete u zatvor je neometano ušla žena, gurajući dečija kolica i otišla pravo u dvorište poluotvorenog odeljenja. Na naše pitanje kako je to moguće, zaposleni iz službe obezbeđenja objasnili su nam da je to žena jednog od zatvorenika koja mužu često donosi ručak. Pri odlasku iz ustanove primetili smo zatvorenika iz poluotvorenog odeljenja kako ležerno oslonjen na kapiju dvorišta priča sa nekim prolaznikom sa ulice.

Zatvor ima zastareli sistem video-nadzora i zaposleni u ustanovi koji se bave pitanjem bezbednosti smatraju da bi kompletnu tehniku trebalo obnoviti. Takođe, mišljenja su da bi na zid koji opasuje krug za šetnju pritvora i zatvorenog odeljenja, na čijem se vrhu nalazi i bodljikava žica, trebalo postaviti i karaulu. Pored problema sa zastarelim video-nadzorom i nepostojanjem karaule na ogradnom zidu, po mišljenju nadzornika službe obezbeđenja, bezbednost narušava i neadekvatan vozni park. Trenutno, ustanova raspolaže samo sa jednom »maricom«. On je mišljenja da bi još jedna "marica" za sprovod zatvorenika bila dovoljna da se kvalitetno kompletira vozni park. U proseku, zatvor treba da obezbedi dnevno 3–4 sprovoda u gradu i jedan van grada. Nadzornik službe obezbeđenja, kao i upravnik imali su primedbu na poziciju radionice SUP i magacina. Upravnik nam je, između ostalog, rekao: »Mnogo puta ne znam ko mi ulazi unutra.«

I pored ovih problema sa kojima se zaposleni u ustanovi suočavaju, u poslednjih godinu dana nije bilo bekstava, niti udaljenja iz ustanove. Zatvorenici su nam rekli, a to su potvrdili i zaposleni, da u poslednjih godinu dana nije bilo međusobnih tuča, krađa, uništavanja tuđe imovine, povređivanja i samopovređivanja.

Procena nadzornika je da je broj pripadnika službe (17+11) dovoljan da obezbedi sigurnost i osoblja i zatvorenika. Međutim, ukoliko bi se bezbednost bazirala samo na radnicima koji su, shodno internoj sistematizaciji, zaposleni u službi (17), to bi bilo nedovoljno za adekvatan rad u ustanovi.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

Nema naročitih odstupanja.

III

Preporuke

- Izmestiti radionicu i magacine SUP-a iz kruga zatvora;
- Obnoviti video nadzor u ustanovi.

Zakonitost postupanja

I

Prilikom prijema svaki pritvorenik se usmeno upozna sa osnovnim pravilima kućnog reda i u svakoj sobi je okačen po primerak Pravilnika. Isti je slučaj i sa osobama upućenim na izdržavanje kazne, s tim, da oni imaju na raspolaganju jedan primerak Pravilnika koji se nalazi kod zatvorenika zaduženog za njegovo čuvanje.

Generalno, intervjuisani zatvorenici su nam rekli da nema nesuglasica sa osobljem i da su zadovoljni odnosom osoblja prema njima. I osoblje i zatvorenici ukazuju da je ovo miran zatvor, da su incidenti retki, da nema pretnji, ucena, krađa, maltretiranja, niti krupljenja mobilnih telefona i sl.

Nadzornik službe obezbeđenja navodi da je jedini slučaj krijumčarenja bio kada je supruga jednog pritvorenika pokušala da za vreme posete svom mužu doturi pismo.

Prema statistici za 2003. godinu, sredstva prinude su upotrebljena 12 puta i nije bilo pritužbi zatvorenika na zakonitost ili prekomerenost njene upotrebe. Ukupno su izrečene 4 disciplinske kazne, dve samice i dva oduzimanja pogodnosti. U jednom slučaju je upućena žalba i ona je odbijena.

U istom periodu nije bilo registrovanih pritužbi zatvorenika zbog povrede nekog njihovog prava.

Glavna pritužba koja nam je upućena tiče se vremena određenog za šetnju, koja se za pritvorenike i zatvorenike iz zatvorenog odeljenja svodi na 15–30 minuta. Uprava je navela da je to uslovljeno nedostatkom prostora i razlozima bezbednosti, a zatvorenici smatraju da nekada nisu samo bezbednosni razlozi u pitanju, već i raspoloženje i dobra volja stražara.

Nedostatak prostora uslovljava i zajednički smeštaj prekršajno kažnjenih sa osuđenim licima.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Pravo zatvorenih lica da izvan zatvorenih prostorija u slobodno vreme provede najmanje dva sata dnevno, nije ispoštovano (čl. 59. ZIKS-a para 47. i 48. Standardi CPT-a, CPT/Inf. (92) 3).

III

Preporuke

- Svim pritvorenicima i zatvorenicima bez izuzetka obezbediti pravo da svakodnevno šetaju na otvorenom u trajanju koje je zakonom predviđeno.

Resocijalizacija

I

Služba prevaspitanja de facto ne postoji jer je zaposlena samo jedna radnica. Međutim, i ova radnica praktično je zadužena prvenstveno za matičnu evidenciju, a ne za poslove prevaspitanja.

Nema tima za prijem, opservaciju i klasifikaciju novopridošlog zatvorenika, tako da i prvi informativni razgovor uglavnom obavljaju radnici službe obezbeđenja, a ne za to kvalifikovani radnik. Zbog nedostatka prostora vaspitač nema svoju kancelariju, tako da ukoliko i postoji želja za ozbiljnijim individualnim radom, objektivni uslovi to ne dozvoljavaju.

Biblioteka ne postoji, već se u okviru projekta »Knjiga kao lek«, u saradnji sa Gradskom bibliotekom, zatvorenicima obezbeđuju naručene knjige. Ova saradnja dobro funkcioniše i planirano je njeno obogaćenje i proširenje.

Škola kao i vanredno obrazovanje zatvorenika nije organizovano, ali je obrazovna struktura zatvorenika zadovoljavajuća. Većina zatvorenika je sa srednjom stručnom spremom.

Sistematizacijom radnih mesta nije predviđena služba, kao ni pojedinac, koji bi bio zadužen za obuku i upošljavanje zatvorenika. To je donekle razumljivo s obzirom na to da se tek nedavno počelo sa sređivanjem ekonomije, koju zatvor poseduje, i na kojoj se planira upošljavanje zatvorenika.

U otvorenom i poluotvorenom odeljenju trenutno je oko 15-ak zatvorenika, a oko 10-ak u zatvorenom odeljenju. Zatvorenici poluotvorenog i otvorenog odeljenja upošljavaju se samo van ustanove, ali kako je nezaposlenost opšti problem, minimalan je broj zatvorenika koji je uposlen u firmama van zatvorske ustanove.

S obzirom na to da u krugu zatvora ne postoje nikakva proizvodna odeljenja, zatvorenici iz zatvorenog tretmana nemaju mogućnost radnog angažovanja. Razlozi bezbednosti svakako isključuju mnoge oblike rada koji su uobičajeni u poluotvorenim ili otvorenim odeljenjima, ali to ne isključuje mogućnost da se zatvorenicima iz zatvorenog odeljenja osmisle određeni radni ili okupaciono-terapijski sadržaji u okviru ustanove.

Usled nedostatka prostora, nema mogućnosti za bavljenje bilo kakvim rekreativnim ili sportskim aktivnostima.

Prostorije za verske obrede, takođe, ne postoje. Lica koja po prirodi tretmana češće izlaze ovo pravo mogu ostvariti i van ustanove, ali to pravo nije omogućeno pritvorenima i licima u zatvorenom odeljenju.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Zatvorenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na rad, veroispovest, i druge stimulatívne aktivnosti koje podstíču i razvijaju njihovo osećanje za odgovornost i oslanjanje na lične snage, te njihovo interesovanje za postupak sa njima. Zadovoljavajući program aktivnosti umnogome doprinosi da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju. (čl. 46–49. Pravilnika; čl. 78. ZIKS; para. 47, 48 Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

- Osmisliti i obogatiti sadržaj slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika s ciljem prevencije njihovog negativnog ponašanja. To se naročito odnosi na lica u zatvorenom odeljenju. Tako bi se ublažile negativne posledice života i uslova u zatvorenom odeljenju;
- Učiniti napor ka većim alternativama radnog angažovanja svih zatvorenika;
- Uposliti bar još jednog radnika u službu za prevaspitanje koji će se baviti isključivo tim poslom;
- Sagledati alternativna rešenja za sve one probleme koji su direktna posledica nepovoljne arhitektonske strukture zatvora, tj. manjak fizičkog prostora.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Zatvorenici imaju neograničeno pravo na dopisivanje, mada zbog relativne kratkoće kazni veoma retko koriste ovaj vid komunikacije. Sva pisma koja se odašilju proverava upravnik.

U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama.

Najčešća komunikacija zatvorenika sa spoljnim svetom je putem telefona. U poluotvorenom odeljenju postoji jedna govornica i za ove zatvorenike ne postoji nikakva posebna procedura, niti naročito vremensko ograničenje za upotrebu telefona. Za razliku od njih, zatvorenici u zatvorenom odeljenju nemaju govornicu i svaki telefonski razgovor, za koji se prethodno mora tražiti odobrenje, obavlja se preko telefona zatvorskih službenika i uz njihovo prisustvo.

Uglavnom svi zatvorenici primaju posete i pakete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana. Kontakti sa punomoćnikom su mogući kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik zatraži.

U zatvorenom delu postoji sala za kontakte pritvorenika i zatvorenika sa rodbinom i advokatima. Međutim, takav prostor ne postoji za kontakte zatvorenika u poluotvorenom delu. Posete rodbine ovih zatvorenika i pritvorenika odvijaju se napolju, ispod nadstrešnice.

Ne postoje posebne prostorije za viđanje zatvorenika sa suprugom i/ili decom.

Kada su u pitanju sredstva informisanja, saznali smo da postoje radio i TV-aparati u dovoljnom broju, a dnevnu štampu dobijaju zatvorenici koji su na nju pretplaćeni.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja. Otpust podrazumeva samo završni razgovor sa zatvorenikom i ponekad sa njegovom porodicom.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Vodeći princip mora biti unapređivanje odnosa sa spoljnim svetom; svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima bezbednosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava. U ovom kontekstu potrebna je izvesna fleksibilnost u odnosu na primenu pravila u pogledu poseta i telefonskih kontakta (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 66. EZP).

III

Preporuke

– Omogućiti zatvorenicima u zatvorenom delu korišćenje telefona bez prisustva stražara;
– Umesto postojeće nadstrešnice postaviti montažni objekat koji će obezbediti adekvatnije uslove za odvijanje poseta zatvorenicima.

Osoblje ustanove

I

Kao što je već pomenuto, organizacija ustanove ne podrazumeva postojanje službe za obuku i upošljavanje. S obzirom na činjenicu da ne postoji lice koje bi bilo zaduženo za upošljavanje i radno angažovanje zatvorenika, podatke od osoblja nismo ni bili u mogućnosti da dobijemo. Od upravnika smo saznali da postoje ideje i planovi za upošljavanje radnika koji bi bio angažovan na poslovima vezanim za rad ove službe, tj. za funkcionisanje i unapređenje poljoprivredne ekonomije Zavoda.

S druge strane, na poslovima prevaspitanja, angažovano je radnica sa visokom stručnom spremom, po vokaciji specijalni pedagog, ali njen posao nije orijentisan ka resocijalizaciji zatvorenika. Kako po sistematizaciji nije predviđeno postojanje radnika za poslove matične evidencije, kao i za opšte poslove, jer u ustanovi ne postoji ni pravnik, ovi poslovi su povereni upravo njoj. Kako nam je rečeno, ovi poslovi oduzimaju joj najveći deo vremena, što faktički ne ostavlja prostor za aktivnosti i rad na procesu prevaspitanja. Ona prisustvuje timskim sastancima, ali naš je utisak da to u praktičnom smislu ne utiče bitno na odluke u vezi sa tretmanom zatvorenika.

Sve ovo navodi nas na zaključak da prevaspitanje i resocijalizacija zatvorenika nisu primarni cilj uprave, a samim tim ni osoblja.

Što se zadovoljstva poslom tiče, ističe da voli posao kojim se bavi, ali naš je utisak da klima i odnosi u ustanovi presudno utiču na osećaj nezadovoljstva i slabiju efikasnost u radu. Prekovremeni rad nije česta pojava, ali kada ga ima ne postoji nadoknada za to. U poslednjih 6 meseci nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih prestupa.

U službi obezbeđenja uposleno je 17 radnika, a pored njih u službu je raspoređeno još 11 lica koji su radili u zatvorima na Kosovu. Od ukupnog broja pripadnika službe, samo jedan ima završenu višu školu, a ostali imaju srednju stručnu spremu.

U poslednjih šest meseci nisu vođeni ni disciplinski, ni krivični postupci protiv pripadnika službe.

Mišljenje nadzornika je da je pripadnicima službe potrebna edukacija o tome kako se radi i postupa sa zatvorenicima, na koji način se pravilno koriste sredstva prinude, kao i obuka u boričkim veštinama. Pripadnici službe su svesni da bi im ovakva edukacija pomogla u radu i zato su zainteresovani za sve pomenute oblike stručnog usavršavanja.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju (čl. 17. ZIKS);

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenima (para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Tokom radnog veka svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje. Temelj humanog zatvorskog sistema uvek će biti pravilno odabrano i obučeno osoblje koje zna kako da zauzme odgovarajući stav u odnosu sa zatvorenima i koje svoju dužnost shvata više kao poziv, nego samo kao posao (para. 51, 52, 54, 55. EZP; para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III Preporuke

– Formirati prijemno odeljenje i uposliti bar još jedno lice u službi za prevaspitanje (po mogućstvu psihologa);

– Uposliti radnika koji će se baviti samo pitanjima matične evidencije, čime će postojećem vaspitaču omogućiti nesmetan i kvalitetniji rad na prevaspitanju;

– Ulagati napore da se u svesti celokupnog osoblja budi i održava ubeđenje o centralnom mestu službe za prevaspitanje, odnosno resocijalizaciju zatvorenika;

– Intenzivirati rad na formiranju službe za obuku i upošljavanje kako bi se obezbedio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na resocijalizaciji;

– Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, sa težnjom ka čovečnom postupanju i angažovanijem pristupu svom poslu;

– Zalagati se i podsticati dobre interpersonalne odnose i komunikaciju između osoblja, s jedne, i osoblja i zatvorenika, s druge strane.

OKRUŽNI ZATVOR U UŽICU

Datum posete: 28. maj 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 29

Broj pritvorenika: 21

Broj prekršajno kažnjenih: 15

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Položaj (u centru grada sa lošim auto-prilazom), konstrukcija i veličina zgrade zatvora izgrađene dvadesetih godina prošlog veka, apsolutno su neprimereni ovakvom tipu ustanove. Zgradu zatvora, na koju se naslanjaju civilne zgrade, odlikuju, za savremene standarde izvršenja kazne, neadekvatna rešenja, koja, po našem mišljenju, mogu biti otklonjena samo izmeštanjem zatvora na drugu lokaciju. Ipak, neka poboljšanja su postignuta nedavnim dograđivanjem i renoviranjem prostorija za rad osoblja zatvora kao i prostorija za smeštaj pritvorenika.

Renovirani pritvorenički deo najbolji je koji smo do sada videli u našim ustanovama i može poslužiti kao uzor i primer drugim. U sobama adekvatne veličine za broj lica koja u njima borave ugrađeni su novi veliki prozori sa rešetkama. Oni se potpuno otvaraju i omogućavaju direktan pristup sunčevoj svetlosti i svežem vazduhu. Postavljeni su novi podovi u sobama opremljenim novim krevetima, čistim posteljinama, ormarićima i televizorom. U sklopu soba nalaze se i toaleti sa tuš-kabinama i toaletom, tako da su pritvorenici u mogućnosti da se istuširaju kad god to žele.

Međutim, prostorije u kojima borave zatvorenici prenaseljene su (8–12 kreveta), neokrečene, vlažne, sa dotrajalim drvenim podom i malim i neprimerenim policama za smeštaj ličnih stvari.

Ne postoje prostorije za dnevni boravak ili bilo kakvu rekreaciju zatvorenika u zatvorenom odeljenju, tako da su oni prinuđeni da ceo dan borave u već opisanim prostorijama.

Toaleti nemaju vrata već samo plastične zastore, tako ne omogućavaju ni minimum privatnosti.

Kupatilo je u boljem stanju u odnosu na prostorije u kojima zatvorenici borave, a postoje i pregrade između tuševa.

Zatvor ima centralno grejanje koje je vezano za zgradu obližnjeg MUP i, po rečima zatvorenika, bilo je dobro u toku zimskih meseci.

Zatvorenici nose ličnu garderobu koju sami održavaju.

Samica, iako adekvatne kubature i sa direktnim dotokom sunčeve svetlosti, vazduha i sa svom potrebnom opremom, usled neokrečenih i vlažnih zidova odaje utisak zapuštenosti i loše higijene.

Prostor za šetnju, veličine oko 12x10 metara, opasan visokim zidovima sa bodljikavom žicom, oplemenjen je travnjakom, fontanom i nadstrešnicom koja omogućava zatvorenicima da borave napolju i kada pada kiša.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Zatvorenici obeduju u prostorijama za dnevni boravak zatvorenika u poluotvorenom odeljenju. Iako smatramo da ova prostorija ne ispunjava sve uslove da bude trpezarija, primetan je rad na održavanju pristojne higijene u njoj.

Prostorije u kojima je smeštena kuhinja i u kojoj se pripremaju obroci male su, ali čiste i uredne.

Kontrolu nad ishranom vrši lekar prilikom redovne posete ustanovi, jednom u toku nedelje, kada i odobrava predloženi jelovnik.

Zatvorenici koji pomažu kuvaru nisu imali obavezan sanitarni pregled.

U kuhinji, pored profesionalnog kuvara radi i nekoliko zatvorenika. Svake nedelje se utvrđuje jelovnik koji je istaknut na vidnom mestu u trpezariji. Uočili smo da u jelovniku često ima ponavljanja iste vrste jela koje se istog dana sprema i za ručak i za večeru.

Ne postoje uslovi za uvođenje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar tako odredi.

Zatvorenici su imali primedbe na jednoličnost ishrane, njen kvalitet i nedostatak mleka, mlečnih proizvoda i voća.

Kantina u ovoj ustanovi ne postoji, tako da robu koju naruče, zatvorenici dobijaju jednom nedeljno.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

U zatvoru nema posebne medicinske službe, tako da je zdravstvena zaštita obezbeđena angažovanjem lekara lokalnog zdravstvenog centra ugovorom o delu. Radi se o lekarki, specijalisti interne medicine, koja ustanovu posećuje jednom u toku nedelje, dok u hitnim slučajevima dolazi po pozivu. Ukoliko je na odmoru, samostalno nalazi zamenu među kolegama na odeljenju bolnice u kojoj radi. U hitnim intervencijama oslanja se na usluge gradske službe za hitnu medicinsku pomoć.

Lekarski pregled se zakazuje preko radnika službe obezbeđenja. Kao i u većini okružnih zatvora odluku o potrebi i hitnosti ukazivanja medicinske pomoći donose radnici službe obezbeđenja, koji za to nisu kvalifikovani.

Pregledi zatvorenika obavljaju se u posebnoj prostoriji koju inače koristi služba obezbeđenja. Prilikom pregleda zatvorenika u sobi je uvek prisutan radnik službe obezbeđenja. Dakle, tajnost i privatnost pregleda nije obezbeđena, a ovakvo postupanje obrazlaže se strahom za bezbednost lekarke.

Ne postoje zdravstveni kartoni i jedina evidencija jeste knjiga izvršenih pregleda koju vodi zatvorska lekarka. Takođe, nema periodičnih izveštaja, tako da podatke koje u daljem tekstu navodimo treba uzeti sa rezervom jer su dobijeni na osnovu slobodne procene i sećanja lekarke.

Po rečima lekarke, "uglavnom svi" novi zatvorenici prilikom prve naredne posete lekara budu pregledani.

Svakog mececa lekarka pregleda oko 20 zatvorenika. U poslednjih 6 meseci izvršena je samo jedna hitna intervencija, a na specijalističke preglede u gradsku bolnicu upućeno je oko 15 zatvorenika (najviše na psihijatriju i ortopediju). U istom periodu, u KPD "Bolnica" upućen je jedan zatvorenik, a u gradsku bolnicu je na lečenje upućeno 2 zatvorenika. Jedan zatvorenik je oboleo od hepatitisa C, jedan je srčani bolesnik, a po proceni lekara, 40% zatvorenika je na neki način ovisno o psihoaktivnim supstancama.

Usluge zubara se realizuju u gradskim ustanovama i njih organizuju zatvorske službe bez angažovanja zatvorskog lekara.

Lekar obavezno daje svoje mišljenje da li je zatvorenik sposoban da izdrži disciplinsku kaznu samice i svakodnevno posećuje to lice, što prihvatamo s rezervom, s obzirom na uobičajenu dinamiku njegovih poseta zatvoru.

Ne postoje uslovi za stacionarno lečenje, već lekar daje "poštedu" onim zatvorenima za koje smatra da bi trebalo da miruju. Lekovi se teško nabavljaju, često uz finansijsko učešće zatvorenika, a čuvaju se u kutijama u hodniku, ispred prostorija u kojima borave zatvorenici. Dele ih zatvorski službenici na osnovu uputstva lekara što znači da stručni nadzor nad distribucijom lekova nije obezbeđen.

Psihijatrijska nega je svedena na konsultacione preglede kod psihijatra u zdravstvenom centru.

Zatvorski lekar navodi da je komunikacija sa zatvorenima, advokatima i njihovim porodicama dobra, mada je retka.

Informacije o zaraznim bolestima se ne distribuiraju, a nema posebne edukacije ni kada je u pitanju rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima prepoznatog rizika od samoubistva, traži se konsultacija psihijatra.

Posebna i sistematska evidencija znakova nasilja ne vrši se, već se takvi podaci beleže u knjigu pregleda. Zatvorenici se do sada nisu žalili zatvorskom lekaru na fizičko zlostavljanje, mada je jednom prilikom, pre nekoliko meseci, lekarka pozvana da evidentira povrede zatvorenika i stražara zadobijene prilikom međusobnog sukoba. Osim ovog, nije upoznata da se u poslednjih godinu dana desio sličan incident, samoubistvo, pokušaj samoubistva ili samopovređivanje.

Lekarka učestvuje u izradi izveštaja nadležnim organima u traženju alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično iz zdravstvenih razloga.

Po rečima doktorke, kontrolu i ocenu kvaliteta njenog rada ne vrši niko.

U razgovoru sa zatvorenicima čuli smo dosta primedbi na funkcionisanje zdravstvene zaštite. Tako, neki zatvorenici imaju upute za specijalističke preglede, ali ih obezbeđenje na njih ne vodi. Na psihijatrijski pregled dugo čekaju i veoma im smeta prisustvo stražara prilikom pregleda. Takođe, neki navode da nisu videli lekara od ulaska u zatvor, da nisu imali obavezan pregled po prijemu u ustanovu i da odlazak kod stomatologa u gradsku službu zavisi od dobre volje radnika službe obezbeđenja. Radnici službe obezbeđenja su, po rečima zatvorenika, izuzetno restriktivni po pitanju odluke o potrebi lekarske intervencije.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

- Prilikom prijema u zatvor nema obaveznog medicinskog pregleda za sve zatvorenike (para. 33. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Nema stalno prisutnog medicinskog osoblja tokom dana, kao ni dežurnih tokom popodnevni sati, noću, vikendom i praznikom (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Zatvorenici nemaju zdravstvene kartone (para. 39. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Nema mogućnosti za uvođenje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar tako odredi (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Stručni nadzor nad izdavanjem lekova nije do kraja obezbeđen (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60. i 62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

- Izmestiti zatvor na lokaciju i u zgradu koja će omogućiti adekvatne uslove za funkcionisanje ustanove;
- Po uzoru na pritvorske prostorije, renovirati prostorije u kojima su smeštena osuđena i prekršajno kažnjena lica;
- Poboljšati kvalitet ishrane i omogućiti uvođenje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje to lekar odredi;
- Kadrovski popuniti zdravstvenu službu;

- Pregledati sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor;
- Svim zatvorenicima otvoriti i uredno voditi zdravstvene kartone;
- Obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova;
- Obezbediti prostoriju za medicinske preglede koja bi omogućavala veću privatnost prilikom pregleda;
- Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenicima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

Zbog činjenice da su zgrade zatvora i opštine Užice priljubljene jedna uz drugu, pre dve godine jedan zatvorenik je sa spoljnim "saradnicima" organizovao bekstvo i preko prozora opštinske zgrade pobjegao iz zatvora. Zbog opisanog položaja zgrade zatvora kao i zbog unutrašnjih arhitektonskih rešenja, uprava zatvora je bila prinuđena da prostorije koje služe za posete rodbine i advokata smesti u dvorište. Ono je jednim svojim delom omeđeno zgradom opštine, tako da građani koji se nalaze u zgradi opštine mogu preko prozora posmatrati dvorište u koje se izvode pritvorenici i zatvorenici.

U razgovoru sa zatvorskom upravom, naglašeno je da im je prioritet da bezbednosno reše upravo problem prostorija za posete. S obzirom na to da te prostorije nije moguće obezbediti u okviru postojećeg prostora zgrade, nakon dobijanja posebnih građevinskih i drugih administrativnih dozvola, ove prostorije biće dozidane uz zgradu zatvora.

Zatvor nije opasan zidom, što znači da nema klasičnog zatvorskog kruga. Jedina mesta gde zatvorenici mogu izaći na svež vazduh jesu pomenuto dvorište, u koje ih izvode prilikom poseta, i prostor za šetnju. Iznad kruga je dozidana karaula u kojoj za vreme šetnje stoji pripadnik službe obezbeđenja.

Zatvor je opremljen video-nadzorom koji pokriva ulazna vrata u zatvor, deo ulice i zatvorske hodnike. Ulazna vrata su opremljena elektornskom bravom.

Procena v.d. načelnika službe obezbeđenja jeste da je nivo bezbednosti zadovoljavajući, a da najveći problem s ovog aspekta predstavlja pozicija i arhitektonski izgled zgrade zatvora. Zbog lošeg i uskog auto-prilaza zgradi, ukoliko bi izbio požar u zatvoru, vrlo je verovatno da vatrogasna kola ne bi mogla prići zgradi zatvora.

U poslednjih šest meseci, po njegovim rečima, nije bilo ni bekstva ni pokušaja bekstva iz ustanove. Od v.d. načelnika službe obezbeđenja saznali smo, a to su nam potvrdili i zatvorenici, da u poslednjih šest meseci u ustanovi nije bilo tuča, međusobnih napada na zatvorenike, kao ni napada na osoblje ustanove. Zatvorenici i uprava nisu se žalili na krađe ili uništavanje imovine.

Vršilac dužnosti načelnika službe obezbeđenja nije imao primedbi na broj pripadnika službe i njegova je procena da je broj ljudi sa kojima raspolaže sasvim dovoljan u odnosu na broj pritvorenika i zatvorenika. Jedina njegova zamerka odnosila se na naoružanje i sredstva interne veze kojima raspolaže služba, a za koje je rekao da su zastareli i neadekvatni.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

Nema neuskladjenosti ili odstupanja.

III

Preporuke

- Ukoliko je ne postoji mogućnost da se ceo zatvor u najskorije vreme izmesti na adekvatnu lokaciju, neophodno je hitno dozidati prostorije za posete rodbine i advokata, ali tako da jedini ulaz u prostorije bude iz zgrade zatvora.

Zakonitost postupanja

I

Odmah po prijemu, pritvorenici se upoznaju sa pravilima kućnog reda, ali Pravilnik nije nigde istaknut. Slično je i sa zatvorenicima, s tim da su neki od njih rekli da su o osnovnim pravilima upoznati od strane drugih zatvorenika i da nisu videli nijedan primerak Pravilnika.

Kao i u Okružnom zatvoru u Čačku, nedostatak prostora uslovljava zajednički smeštaj prekršajno kažnjenih sa osuđenim licima.

Prema rečima osoblja i zatvorenika, ovo je miran zatvor, bez naročitih incidenata i sa korektnim međuljudskim odnosima. Prema rečima članova uprave, najčešći prestupi zatvorenika jesu unošenje alkohola, zakašnjavanje sa odsustva i odbijanje naređenja. Prema statistici, za poslednjih godinu dana izrečeno je 10 disciplinskih kazni oduzimanja određenih pogodnosti i ni na jednu nije uložena žalba. U istom periodu, sredstva prinude upotrebljena su 4 puta i niko se nije pritužio na njihovu prekomerenu upotrebu.

Zbog velikog broja pritvorenika, zatvorenici iz zatvorenog odeljenja, kao i pritvorenici, delimično su osujećeni u pogledu prava na šetnju. Bezbednosni razlozi, koji uslovljavaju odvojene šetnje pojedinih pritvorenika i objektivno mali prostor za tu svrhu, svode trajanje šetnje na svega 30-ak minuta.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Tekst Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora nije dostupan zatvorenicima u svakom trenutku (čl. 51. st. 3. ZIKS i čl. 2. Pravilnika);

– Pravo svih osuđenika da u slobodno vreme provedu najmanje dva sata izvan zatvorenih prostorija nije ispoštovano (čl. 59. ZIKS);

– Nije ispoštovano pravo kažnjenih lica da kaznu izdržavaju odvojeno od osuđenih lica (čl. 290. st.1.).

III

Preporuke

– Obezbediti dovoljan broj primeraka Pravilnika o kućnom redu, koji će uvek biti dostupan zatvorenicima;

– Fleksibilnijim odnosom službe obezbeđenja pritvorenicima i zatvorenicima u zatvorenom odeljenju omogućiti boravak na svežem vazduhu u trajanju od najmanje jednog sata.

Resocijalizacija

I

Opšte usvojeni koncept resocijalizacije i prevaspitanja zatvorenika u ovom zatvoru nedavno je počeo da dobija svoju praktičnu dimenziju, jer je stručni radnik-pripravnik, po vokaciji specijani pedagog, uposlen tek pre par meseci. Iako bi kvalitetan rad na resocijalizaciji podrazumevao upošljavanje većeg broja radnika (nema osoblja zaduženog za obuku i upošljavanje), naš je utisak da upošljavanje ovog radnika pokazuje da postoji svest i dobra volja uprave.

Naša je procena da se mlada pripravnica dobro snalazi i pravilno percipira ulogu i zadatke prevaspitanja, koje se trudi i da realizuje. To smo zaključili i na osnovu razgovora sa zatvorenicima, koji smatraju da je vaspitač tu da im pomogne u rešavanju problema na koje nailaze. Za sada, svi intervjuisani imaju pozitivan odnos prema vaspitačici.

Osim prilikom prijema, vaspitačica svakodnevno kontaktira sa zatvorenicima, mada još uvek nije uspeła da obavi prvi razgovor sa svim zatvorenicima. Ozbiljnu smetnju njenom radu predstavlja prostorna skućenost, odnosno nedostatak odvojene kancelarije. (Vaspitač je u istoj kancelariji sa

osobljem zaduženim za opšte i finansijske poslove.) Zbog toga se savetodavni rad obavlja u "prolaznoj" prostoriji, tako da privatnost razgovora nije obezbeđena.

Usled arhitektonskih nedostataka zgrade, ne postoje ni uslovi za adekvatnu klasifikaciju i odvajanje posebnih kategorija zatvorenika, tako da je zajedno oko 25 zatvorenika u otvorenom i poluotvorenom tretmanu, te prekršajno kažnjenih, i oko 19 u zatvorenom odeljenju.

Kao što smo pomenuli, nema osoblja zaduženog za radno angažovanje jer nema ni naročitih mogućnosti za to. Upošljavanje zatvorenika u zatvoru isključivo se svodi na režijske poslove, dok se zatvorenici u otvorenom tretmanu uglavnom upošaljavaju van ustanove kao ispomoć za fizičke ili kurirske poslove.

Zarade zatvorenika zavise od radnog mesta i broja radnih sati i kreću između 700 (10 eura) i 1500 dinara (20 eura).

Iako struktura zatvorenika prema školskoj spremi ukazuje da oko 70% ima završenu osnovnu, a ostali srednju školu, u ustanovi ne postoji nikakav oblik školovanja ili profesionalnog osposobljavanja zatvorenika.

Prostorna skučenost ne dozvoljava sadržajnije organizovanje slobodnovremenskih aktivnosti, niti daje mogućnost bavljenja sportom. Rečeno nam je da su povremeni odlasci u bioskop pod nadzorom vaspitačice veoma dobro prihvaćeni od strane zatvorenika.

Biblioteka ne postoji u samoj ustanovi, ali postoji saradnja sa Gradskom bibliotekom, koja prema izraženim željama zatvorenika dostavlja tražene naslove.

Nema posebne prostorije za obavljanje verskih obreda, ali ukoliko se izrazi potreba, sveštenik po pozivu dolazi u ustanovu.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Zatvorenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na rad, školovanje i druge stimulativne aktivnosti koje podstiču i razvijaju njihovo osećanje za odgovornost i oslanjanje na lične snage (čl. 46–49. i čl. 78. ZIKS; para. 47. i 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

III

Preporuke

– Hitno pronaći alternativna rešenja za sve probleme koji su direktna posledica manjka fizičkog prostora (slobodnovremenske i sportske aktivnosti, biblioteka, prostorija vaspitača...);

– Postojeća obrazovna struktura upućuje na nužnost pokretanja nekih vanrednih oblika školovanja koji bi usled kratkoće kazni bili započeti u ovoj ustanovi, a po odsluženju kazne nastavljani u civilstvu;

– Biti što kreativniji u pogledu sadržaja slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika;

– Osmisliti programe koji će omogućiti raznovrsnije radno angažovanje zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Kontakti putem telefona, predstavljaju najčešći vid komunikacije zatvorenika sa spoljnim svetom i ne postoje veći problemi u ostvarenju ovoga prava. Postoji jedna govornica u otvorenom i jedna u zatvorenom odeljenju, a raspored korišćenja telefona javno je istaknut. Zatvorenici iz zatvorenog odeljenja telefonske razgovore obavljaju uz prisustvo stražara.

Zatvorenici imaju pravo na neograničeno dopisivanje, ali svu poštu koju dobijaju ili odašilju prethodno proverava vaspitač.

Prostorije za kontakt sa advokatima male su i u veoma lošem stanju, ali omogućavaju tajnost razgovora.

Prostorije za posete rodbine zatvorenika ne postoje, već se posete realizuju u dvorištu pod vedrim nebom i to tako što se za te prilike iznese par stolica i stolova. Ipak, zakonska procedura, koja određuje dinamiku i dužinu poseta u odnosu na tretman svakog zatvorenika, ispoštovana je.

Ne postoje posebne prostorije za duže posete suprugu i dece, tako da se za ove potrebe zatvorenici uglavnom odobravaju vikendi ili druga odsustva van ustanove.

Radio i TV aparata ima u dovoljnom broju, a dnevnu štampu dobijaju zatvorenici koji su na nju pretplaćeni.

Saradnja zatvorskog osoblja sa državnim organizacijama u vezi sa otpustom zatvorenika nakon izdržane kazne ne podrazumeva nikakve posebne programe i aktivnosti, sem onih administrativnih koji proizlaze iz obaveza po službenoj dužnosti (obaveštenje SUP, eventualno Centru za socijalni rad).

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Poseta se obavlja organizovano u određeno vreme i u prostoriji određenoj za tu svrhu... (čl. 24. st. 3. Pravilnika);

– Uprave zatvora bi trebalo da saraduju sa društvenim službama ili organizacijama koje pomažu zatvorenicima puštenim na slobodu da se vrate u društvo, naročito u pogledu njihovog porodičnog života i zaposlenja (para. 89.1. EZP).

III

Preporuke

– Najhitnije pristupiti rešavanju problema nedostatka prostorija za posete rodbine;
– Podsticati komunikaciju i saradnju sa faktorima izvan ustanove kako bi se poboljšao kvalitet kontakata i podstakao pozitivan uticaj spoljne sredine.

Osoblje

I

Već je ranije napomenuto da ova ustanova nema organizovanu službu za obuku i uošljavanje, kao i da je u službi za prevaspitanje uposlena samo jedna radnica-pripravica.

Po sopstvenom tvrđenju, ona se dobro uklopila u organizaciju rada ustanove i zadovoljna je statusom koji ima. Glavna pritužba se odnosi na nedostatak vremena jer zbog odsustva radnika zaduženog za administrativne poslove, ona mora da radi i ovaj posao. To trenutno smanjuje mogućnost i vreme predviđeno za rad sa zatvorenicima, ali kada je potrebno, to nadoknađuje prekovremenim radom.

Specijalni pedagog prisustvuje timskim sastancima i, zajedno sa ostalim službama, doprinosi klasifikaciji i reklasifikaciji zatvorenika.

Na pitanje o proceni nivoa stresa na poslu, odgovara da postoji, ali ne u odnosu na opasnost od zatvorenika, već u smislu odgovornosti koju ima pri donošenju odluke i procene za svakog zatvorenika. Kad je u pitanju zadovoljstvo poslom, ističe da je zadovoljna, ali da iako postoji beneficirani radni staž, plata bi morala biti stimulativnija i srazmeri sa obimom i odgovornošću koju ovaj posao nosi.

Primetna je njena zainteresovanost i svest o potrebi za dodatom obukom i savremenim saznanjima iz oblasti pedagogije i penologije.

Po našem mišljenju, entuzijazam mlade pripravice, uz formiranje dobrih odnosa sa upravom i ostalim osobljem, daje nadu da će proces prevaspitanja biti uspešniji i kvalitetniji nego što je do sada bio.

Nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih prestupa od strane ove osobe u protekla 4 meseca koliko je zaposlena u ovoj ustanovi.

Služba obezbeđenja ima 20 pripadnika, a prema postojećoj sistematizaciji broj predviđenih radnih mesta za ovu službu iznosi 21.

Od ukupnog broja pripadnika službe jedan ima visoku stručnu spremu, a ostali su uposleni sa srednjom školom. Tokom 2003. godine protiv dvojice pripadnika službe vođeni su postupci zbog teže povrede radnih obaveza, preciznije, zbog konzumiranja alkohola na radnom mestu. Obojica pripadnika kažnjeni su novčanim kaznama.

Drugi postupci tokom 2003. i u prvoj polovini 2004. godine nisu vođeni protiv pripadnika ove službe. U pomenutom periodu osoblje koje čini ovu službu nije često izostajalo sa posla, nisu bili na dugim bolovanjima, niti je na drugi način bilo eventualnih problema u funkcionisanju službe zbog osipanja osoblja.

Od v.d. načelnika službe dobili smo informaciju da su zaposleni iskazivali interesovanje za sticanje znanja iz borilačkih veština, rukovanje tehnikom za video-nadzor, zatim za oblasti koje se bave pitanjima protivpožarne zaštite, a većina zaposlenih interesovala se i za organizovanje kurseva za rad na računarima.

Nije bilo iskazanog interesovanja za kurseve kroz koje bi se pobliže upoznali sa temama koje se odnose na zaštitu ljudskih prava zatvorenika.

Iako su zaposleni iskazali zavidan nivo interesovanja za proširivanje gore navedenih znanja i veština, uprava im nije organizovala kurseve koji bi obuhvatali pomenute oblasti.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– S ciljem što bolje komunikacije i kvalitetnijeg rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Osoblje ustanove se mora edukovati, posebno, iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT /Inf (92) 3).

III

Preporuke

– Formirati prijemno odeljenje i uposliti bar još jednog radnika u službi za prevaspitanje (po mogućstvu psihologa);

– Ulagati napore da se u svesti celokupnog osoblja stvori i održava ubeđenje o centralnom mestu službe za prevaspitanje, odnosno resocijalizaciju zatvorenika;

– Razmotriti ideju formiranja službe za obuku i upošljavanje kako bi se obezbedio i zaokružio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na resocijalizaciji;

– Omogućiti svim zaposlenima u ustanovi, a posebno onima koji direktno i svakodnevno rade za zatvoreničkom i pritvoreničkom populacijom, da proširuju svoja stručna znanja, uključujući i znanja iz oblasti ljudskih prava i međuljudske komunikacije.

OKRUŽNI ZATVOR U LESKOVCU

Datum posete: 16. jun 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 159

Broj pritvorenika: 5

Broj prekršajno kažnjenih: 11

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Zgrada Okružnog zatvora u Leskovcu smeštena je nekoliko kilometara izvan grada u lepom i sređenom okruženju. Izgradnja pritvorske jedinice i zatvorenog dela započela je 1966. godine, a u međuvremenu su doživljane nove zgrade (poluotvoreni i otvoreni deo) i vršene brojne adaptacije.

Uslovi u pritvorskoj jedinici (5 pritvorenika) i zatvorenom odeljenju (oko 25) lošiji su od onih u poluotvorenom. U većini ovih soba smešten je preveliki broj kreveta u odnosu na broj pritvorenika/zatvorenika koji boravi u njima, što daje utisak prenaseljenosti i nedostatka prostora. Sobe su okrečene, čiste i sa parketom na podu. Iako postoje prozori koji omogućavaju dotok svežeg vazduha, debele betonske rešetke na prozorima ovih soba ne dozvoljavaju dovoljan dotok sunčeve svetlosti i svežeg vazduha.

Na većini kreveta nalaze se tanki sušeri ili prastari dušeci koji su izgubili upotrebnu funkciju. Posteljina se menja redovno, dva puta mesečno. Nema dovoljnog broja ormarića za lične stvari, a postojeći su u lošem stanju.

U odeljenju tzv. pojačanog nadzora (oko 10 zatvorenika), koje je u ovoj zgradi, uslovi su još gori zbog dotrajalosti kanizacionih i vodovodnih cevi što dovodi do pojave vlage i buđi.

U ovoj zgradi ne postoji prostorija za dnevni boravak, tako da se osim u vreme šetnje zatvorenici po ceo dan nalaze zaključani u sobama.

Toaleti, kupatila i sanitarije su u dobrom stanju, tako da je pritvorenicima i zatvorenicima omogućeno da se toplom vodom kupaju dva puta nedeljno.

Uslovi u poluotvorenom i otvorenom odeljenju (oko 120 zatvorenika) znatno su bolji i u velikoj meri odgovaraju propisanim standardima. Glavni problem je prenaseljenost u pojedinim sobama u kojima se nalazi i po 16 zatvorenika.

U ovom delu postoji i lep, prostran i osvetljen dnevni boravak sa TV-aparatom, koji se koristi i kao trpezarija.

Daljinsko grejanje preko radijatora, koji se nalaze u svim prostorijama i u dovoljnom broju, po rečima samih zatvorenika, bilo je dobro tokom zimskih meseci.

Samica, iako okrečena i čista, neadekvatne je kubature, bez vode, toaleta i bez stola.

Zatvorenici nose radne uniforme dok su radno angažovani, a inače koriste civilnu odeću.

Prostor za šetnju je veliki i lepo uređen deo zatvorskog kruga, sa klupama, cvećem i "letnjikovcem".

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Pritvorenici i zatvorenici u zatvorenom delu obeduju u svojim sobama, što svakako nije adekvatno ni higijenski.

Prostorije kuhinje i trpezarije (dnevnog boravka) u poluotvorenom odeljenju su u dobrom stanju, čiste su i redovno održavane.

Hranu priprema obučeni kuvar uz pomoć zatvorenika. Jelovnik se utvrđuje nedelju ili 15 dana unapred, uz kontrolu lekara. Prema informacijama kuvara, meso je na jelovniku svakog dana, a mleko jednom nedeljno.

Osim pritužbi na loš kvalitet hrane i nedostatak voća i mlečnih prerađevima, zatvorenici su se najviše žalili na jednoličnost s obzirom na to da je meni za ručak i večeru uvek isti.

Postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi, kao i za nekoliko zatvorenika islamske veroispovesti koji se nalaze u zatvoru.

Kantina ne postoji, pa zatvorenici jednom nedeljno naručuju robu koja im se u gradu kupuje po tržišnim cenama.

C) MEDICINSKA NEGA

O zdravlju zatvorenika u Leskovačkom zatvoru brine lekar, specijalista higijene, koji u ovom zatvoru radi preko 30 godina kao honorarni saradnik. Radi se o doktoru koji je već 7 godina u penziji, ali i dalje radi ovaj posao zato što je, po rečima upravnika, teško naći nekoga ko bi ga zamenio. Pored lekara, među stalno zaposlenima nalazi se i medicinski tehničar, koji je inače radnik službe obezbeđenja, ali suštinski obavlja poslove vezane za njegovo osnovno zanimanje. Lekar dolazi u ustanovu svakog radnog dana dva puta dnevno od 6–12 h i od 19–20 časova, a ponekad i subotom.

Prilikom ulaska u zatvor svi zatvorenici obavezno budu pregledani od strane lekara i svaki zatvorenik ima svoj zdravstveni karton. Preglede zakazuju preko radnika službe obezbeđenja kojima ne moraju da objasne o kakvom se problemu radi. U hitnim slučajevima, lekar dolazi po pozivu.

Pregledi se obavljaju u prisustvu stražara, što je ne samo protivno standardima, već je i česta primedba zatvorenika sa kojima smo razgovarali.

Pregledi se obavljaju u prostranoj ambulanti smeštenoj u poluotvorenom delu zatvora i u njoj se nalazi i mala priručna apoteka. U ambulanti postoje uslovi za obavljanje osnovnog medicinskog pregleda, dok se sve biohemijske analize i drugi dijagnostički postupci obavljaju u gradskim ustanovama.

Postoji stručni nadzor nad apotekom, mada se događa da i stražari dele terapiju zbog čega je kontrola nad izdavanjem lekova donekle ugrožena.

U zatvoru postoji i tzv. bolesnička soba (suštinski, to je stacionar) sa 12 ležajeva, zasebnim dnevnim boravkom sa televizorom, sanitarnim čvorom i posebnim šetalištem. Ove prostorije se nalaze u zatvorenom delu zatvora, ali su odvojene od ostalih prostorija u ovom delu. Higijena u prostorijama je na nivou ostalih delova zatvora, dakle, zadovoljavajuća. Trenutno se na lečenju nalazi 8 zatvorenika.

Tokom 2003. godine, obavljeno je 6.421 pregleda, a na specijalistički pregled u gradski zdravstveni centar upućeno je 198 zatvorenika, najviše na stomatologiju, interno odeljenje i hirurgiju.

Na lečenju u gradskoj bolnici zadržano je 13 zatvorenika (ukupno 128 bolesničkih dana). Na lečenje u KPD "Bolnica" upućeno je 4 zatvorenika i 3 pritvorena lica. Inače, 5 zatvorenika boluje od dijabetesa od kojih su dvojica na insulinskoj terapiji. Obolelih od kardiovaskularnih oboljenja je 7, a jedan zatvorenik boluje od TBC i trenutno je u KPD "Bolnica". Takođe, jedan zatvorenik boluje od hepatitisa C.

Po rečima lekara, u zatvoru boravi oko 10 zatvorenika koji su na izvestan način zavisni o psihoaktivnim supstancama.

U poslednjih 6 meseci bilo je 2–3 slučaja sukoba zatvorenika sa nanošenjem lakih telesnih povreda, dok je jedno pritvoreno lice pokušalo samoubistvo. (Ovi podaci su dobijeni na osnovu "sećanja" lekara i to su jedini registrovani incidenti.)

Stomatološke usluge u lokalnom zdravstvenom centru plaćaju sami zatvorenici, samo su ekstrakcije besplatne, odnosno, za njih zatvor plaća troškove.

Lekarski pregled je obavezan pre upućivanja zatvorenika u samicu. Takođe, one kojima je određena ova disciplinska mera, lekar svakodnevno obilazi dok izdržavaju kaznu.

Ne postoji poseban akcenat na psihijatrijskoj nezi zatvorenika. Naime, zatvorski lekar ih samo povremeno upućuje na pregled u gradske ustanove. Pri tome, on je dosta restriktivan, tako da smo čuli primedbe pojedinih zatvorenika koji mesecima čekaju uput za pregled.

Lekar kaže da ima dobru komunikaciju sa zatvorenicima, njihovim porodicama i advokatima kada su u pitanju informacije koje se tiču zdravstvenog stanja osoba koje borave u ovoj ustanovi. Informacije o zdravstvenom stanju zatvorenika saopštava porodicama i advokatima nakon dozvole upravnika.

Drastičnije slučajeve odbijanja terapije lekar nije sreo tokom rada u ovoj ustanovi.

Inače, kontrolu nad ishranom i higijenom vrši zatvorski lekar nekoliko puta nedeljno, a nepravilnosti u poslednjoj kontroli nisu uočene.

Ne sprovode se programi edukacije, kako za zatvorenike tako ni za zaposlene. Pri učenom riziku od samoubistva kod zatvorenika, postupak zatvorskog lekara se svodi na upućivanje istog u KPD "Bolnica". Posebna i sistematska evidencija znakova nasilja se ne vrši, već se takvi podaci beleže u zdravstvenim kartonima zatvorenika. Lekar kaže da zatvorenik može da ima uvid u ovu evidenciju. U slučaju primećenih znakova nasilja na zatvoreniku, lekar slučaj prijavljuje upravniku. Takođe, on učestvuje u izradi izveštaja nadležnim organima u traženju alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično iz zdravstvenih razloga. Kontrolu rada i ocenu kvaliteta rada lekara vrši uprava.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Osvetljenje, provetravanje i grejanje u sobama u kojima borave pritvorenici i zatvorenici u zatvorenom odeljenju nisu u skladu sa predviđenim standardima (čl. 58. ZIKS i para. 15. i 16.a. EZP);

– Prostorija u kojoj se izvršava disciplinska kazna upućivanja u samicu ima najmanje deset kubnih metara prostora, sanitarni uređaj, dnevno svetlo, vodu za piće, ležaj sa posteljinom, sto, stolicu i grejanje (čl. 130. st. 2. ZIKS);

– Osuđeni ima pravo na podobnu ishranu... (čl. 61. ZIKS);

– Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Stručni nadzor nad izdavanjem lekova nije do kraja obezbeđen (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako i osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Izbaciti iz soba krevete koji se ne koriste kako bi zatvorenici imali dovoljno korisnog prostora;

– Zameniti suđere i pohabane dušeke koji su izgubili upotrebnu funkciju;

– Ukloniti betonske rešetke sa prozora u zatvorenom delu kako bi se omogućio adekvatan dotok svetlosti i vazduha;

– Opremiti sobe ormarićima za lične stvari, i to za svakog pritvorenika i zatvorenika ponaosob;

- Izvršiti što hitnije kompletnu rekonstrukciju vodovodne i kanalizacione mreže u odeljenu pojačanog nadzora;
- Obezbediti adekvatnu prostoriju koja će imati funkciju samice, a koja mora ispunjavati propisane standarde;
- Poboljšati kvalitet i raznovrsnost ishrane;
- Kadrovski popuniti zdravstvenu službu;
- Do kraja obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova;
- Obezbediti uslove da se pregledi obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti ostali zatvorenici kao ni zatvorsko osoblje;
- Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje za prepoznavanje rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenicima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

Okružni zatvor u Leskovcu sastoji se od tri arhitektonske celine smeštene u okviru zatvorskog kruga koji su ograđeni bodljikavom žicom. Kako nam je upravnik objasnio, svrha žičane ograde nije da spreči bekstvo zatvorenika, već više da se ustanova zaštiti spolja, od eventualnih ulazaka u krug ustanove.

U ustanovi je zaposleno 39 pripadnika službe obezbeđenja, a sa Kosova je trenutno u službu raspoređeno 13 radnika.

Ustanova ima video-nadzor, ali su nam zaposleni skrenuli pažnju da on ima više simboličku funkciju nego što efektivno služi svrsi. Da bi potkrepio svoju konstataciju, načelnik službe obezbeđenja nam je rekao da bi, da su imali moderniji i bolje organizovan video-nadzor, verovatno bi bilo predupređeno nedavno bekstvo dva zatvorenika preko ogradnog zida kruga za šetnju. Dvojica zatvorenika iskoristili su građevinsku rekonstrukciju (u toku je adaptacija jednog dela zgrade koja je u okviru zatvorenog odeljenja) u okviru kruga za šetnju, koji koriste pritvorenici i zatvorenici u zatvorenom tretmanu, pa su se prebacili preko zida. Prethodno su uklonili betonske rešetke na prozoru sobe, ali ih niko od stražara nije čuo zbog buke na građevini. Zbog ovog incidenta trojica stražara su disciplinski kažnjena maksimalnim novčanim kaznama.

Načelnik službe obezbeđenja je procenio da je nivo bezbednosti u ustanovi zadovoljavajući i pored činjenice da je za poslednjih godinu dana zabeleženo 4 bekstva i jedan pokušaj bekstva.

Ipak, naglasio je da postojeći broj zatvorenika, tj. njihov broj u letnjem periodu nije problematičan po bezbednost, ali da zimi povećani broj zatvorenika predstavlja priličan problem po bezbednost u ustanovi. U poslednjih godinu dana nije bilo napada na osoblje ustanove od strane zatvorenika. Zatvorenici sa kojima smo razgovarali takođe su nam rekli da nije bilo nikakvih ozbiljnijih međusobnih sukoba, krađa i uništavanja imovine u poslednjih godinu dana. Od načelnika službe i od zatvorenika dobili smo istovetnu informaciju, tj. da u periodu od poslednjih godinu dana nije bilo krijumčarenja nedozvoljenih predmeta u ustanovu.

Zatvorenici se nisu žalili na fizičko zlostavljanje od strane pripadnika službe obezbeđenja, mada napominju da je bilo nekoliko slučajeva prekomerene upotrebe palice, i da na to niko nije reagovao. Primedbu na ponašanje pripadnika službe imali su Romi koji su rekli da im stražari naređuju da čiste toalete, a da takve naredbe vrlo retko upućuju onim licima koji nisu romske nacionalnosti.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

- Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla... (čl. 3. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama SCG).

III Preporuke

- Ustanovu opremiti novom tehnikom za nadzor (kamere sa senzorima);
 - Prestati sa praksom diskriminacije Roma u pogledu davanja radnih dužnosti koje su isključivo vezane za najprljavije poslove.

Zakornost postupanja

I

Svi zatvorenici se odmah po prijemu upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda, a Pravilnik im je dostupan sve vreme izdržavanja kazne.

Kao i u većini okružnih zatvora eksterna i interna klasifikacija nije sprovedena shodno zakonu, tako da se zatvoru nalazi preko 20 zatvorenika sa kaznom dužom od 1 godine, a prekršajno kažnjeni smešteni su zajedno sa osuđenima.

U odeljenju tzv. pojačanog nadzora nalazi se nekoliko zatvorenika protiv kojih se vode drugi postupci i koji se zbog toga nalaze pod najstrožim režimom. Ovakva praksa čuvanja zatvorenika protiv kojih se vode drugi postupci rasprostranjena je u našem sistemu i ne predstavlja kršenje zakona jer zakonom nije definisan položaj ovakvih osoba.

Smatramo da se statusni položaj ovakvih osoba mora jasno definisati Zakonikom o krivičnom postupku, jer u se velikom broju slučajeva na njih ne mogu primeniti odredbe o razlozima za određivanje pritvora predviđene čl. 142. ZKP, ili odredbe o uračunavanju pritvora.

U poslednjih godinu dana izrečeno je ukupno 57 disciplinskih mera, od čega dve samice, 11 ukora i 44 oduzimanja pogodnosti. Najveći broj prestupa odnosi se na udaljavanje tj. nevraćanje na vreme sa odsustva i odbijanje naređenja. Istovremeno, ni na jednu odluku o izrečenoj meri nije izjavljena žalba, niti su zatvorenici podnosili pritužbe upravniku.

U istom periodu, sredstva prinude upotrebljena su četiri puta i nije bilo pritužbi na njihovu prekomerenu ili neovlašćenu upotrebu.

Kao i u većini posećenih ustanova, podaci o neizjavljenim žalbama i pritužbama ili o njihovom malom broju, po našem mišljenju, ne ukazuju na besprekornu zakonitost u radu zatvorskih službi, već na nefunkcionalnost sistema pritužbi i žalbi, tj. na nepoverenje zatvorenika u delotvornost sistema.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

- Osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje prelazi jednu godinu po pravilu se raspoređuju u kazneno-popravne zavode (čl. 30. st. 2. ZIKS);
 - Kažnjeni izdržava kaznu zatvora u posebnom odeljenju okružnog zatvora, odvojeno od osuđenih (čl. 290. st.1. ZIKS);
 - Zatvorenici ne smeju nikako da budu podvrgnuti posebnom bezbednosnom režimu duže nego što zahteva opasnost koju oni predstavljaju. Preispitivanje odluke treba uvek da se zasniva na redovnom ocenjivanju zatvorenika od strane osoblja koje je za to zaduženo. Osim toga, zatvorski sistem mora da reši pitanje pravilne i odgovarajuće kategorizacije i razvrstavanja zatvorenika (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);
 - Efikasni žalbeni i inspekcijiski postupci predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u zatvorima. Zatvorenicima treba omogućiti puteve za ulaganje žalbe, kako unutar tako i izvan konteksta zatvorskog sistema, uključujući i mogućnost poverljivog pristupa odgovarajućim vlastima (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3).

III Preporuke

- Fizički odvojiti prekršajno kažnjene od osuđenih;

– Zakonikom o krivičnom postupku jasno definisati status osoba koja se nalaze na izdržavanju kazne, a protiv kojih se vodi drugi krivični postupak;

– Donošenjem novog ZIKS, uz istovremenu izmenu podzakonskih akta, uspostaviti nov sistem disciplinskih postupaka i nov sistem koji će zatvorenicima garantovati efikasne žalbene postupke u svakom slučaju kada smatraju da postoji povreda nekog njihovog prava.

Resocijalizacija

I

Po prijemu u zatvor svaki zatvorenik boravi par dana u "prijemnoj sobi", dok se ne klasifikuje i odredi plan i program postupanja. Tim za prijem nije kompletan (nedostaje psiholog), a glavni kriterijum raspoređivanja jeste u odnosu na to da li je lice privedeno ili se dobrovoljno javilo na izdržavanje kazne, a potom i dužina kazne i lične karakteristike. Dva vaspitača, koji obavljaju poslove prijema, takođe su zaduženi i za proces prevaspitanja.

Veličina vaspitnih grupa ne omogućava uslove za kvalitetan rad (dva vaspitača na oko 150 zatvorenika). Ako tome dodamo i dužinu boravka (60% zatvorenika je na izdržavanju kazne do 3 meseca), mogućnost intenzivnijeg rada bilo individualnog, bilo grupnog veoma je otežana. Većina zatvorenika sa kojima je obavljen razgovor ili ne zna ko im je vaspitač ili ga je sreća svega par puta i to kada su sami zatražili.

U okviru zatvora ne postoji mogućnost školovanja, niti bilo kakve stručne obuke zatvorenika.

Trenutno je na otvorenom i poluotvorenom tretmanu oko 120 zatvorenika, a oko 25 u zatvorenom odeljenju. Ustanova raspolaže ekonomijom od oko hektar i po zemlje i sa 10 hektara zemlje koji su joj dati pod zakup i na kojoj je uposlen deo zatvorenika. Postoje bravarska, stolarska, automehaničarska i čaraparska radionica, ali je i tu kapacitet upošljavanja minimalan. Tehnologija rada i mehanizacija, kako na ekonomiji, tako i u radionicama veoma je zastarela. Jedan broj zatvorenika iz otvorenog tretmana upućuje se na rad van zatvora i njihov broj varira u zavisnosti od ponude posla.

Prema informacijama iz uprave, radno uposleni ostvaruju naknadu od 43,40 dinara po radnom danu, što znači da ako mesečno rade tokom puna 24 radna dana, zarađuju oko 1 050 dinara (14 eura).

Zatvorenici iz zatvorenog tretmana, nemaju nikavu mogućnost radnog angažovanja. Osim što ne mogu da ostvaruju pravo na rad, ovim zatvorenicima nije data ni bilo kakva druga mogućnost da konstruktivno provode vreme na izdržavanju kazne. Osim zadovoljavajućih šetališta, oni nemaju mogućnosti bavljenja ni sportskim, niti kulturnim aktivnostima.

S druge strane, zatvorenici u poluotvorenom i otvorenom tretmanu imaju mogućnost korišćenja fudbalskog i košarkaškog terena, igranja stonog tenisa i vežbanja na otvorenom. Takođe, u nekoliko navrata organizovan je i njihov odlazak na fudbalske utakmice i na druge sportske manifestacije u gradu.

Biblioteka broji oko 500 naslova, ali prema rečima uprave, zatvorenici nisu zainteresovani za čitanje. Sami zatvorenici se izjašnjavaju da je sadržaj bibliotečkog fonda loš, odnosno da nema dovoljno literature koja njih interesuje i pored nedavnog "osveženja" fonda.

Posebne prostorije za održavanje verskih obreda trenutno ne postoje, ali nam je pokazan slobodan prostor koji se planira za te namene. Zatvorenici koji po tretmanu imaju pravo na češće izlaske ovo pravo mogu ostvariti i van ustanove, ali to ne rešava verske potrebe pritvorenika i zatvorenika u zatvorenom odeljenju.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove, bilo da se radi o osuđenim zatvorenicima ili o onima koji tek čekaju suđenje. Rad osuđenih se organizuje u zatvoru, zatvorskim radionicama, privrednim jedinicama i van zatvora. Stručno osposobljavanje osuđenih vrši se kroz teorijsku pripremu i praktičnu obuku u zatvorskim radionicama. (čl. 30. i 46. Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (čl. 78. ZIKS; para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Osuđenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na veroispovest i dr. stimulativne aktivnosti. Posebno treba pomenuti fizičku rekreaciju na otvorenom. Svi zatvorenici bez izuzetka moraju imati mogućnost da svakodnevno vežbaju na otvorenom. (čl. 47–49. Pravilnika; para. 48. CPT/Inf (92) 3);

– Zatvorenici koji predstavljaju veliku opasnost po bezbednost trebalo bi da u okviru svojih prostorija imaju relativno lagan režim, kao kompenzaciju za stroge uslove zatočeništva. Konkretno, treba da imaju mogućnost da sreću druge zatvorenike u svom odeljenju i da imaju mogućnost izbora aktivnosti. Postojanje zadovoljavajućeg programa aktivnosti je veoma važno, čak važnije u ovakvom odeljenju nego u običnom. To može umnogome da doprinese da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju. Aktivnosti bi trebalo da budu što različitije (edukacija, sport, aktivnosti po vokaciji itd.). Kad su u pitanju aktivnosti, naročito radne, jasno je da razlozi bezbednosti mogu da isključe mnoge oblike rada koji su uobičajeni u normalnim odeljenjima. Ipak, to ne znači da se zatvorenima omogućavaju samo nestimulativne aktivnosti. (para 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

- Omogućiti i zatvorenima iz zatvorenog odeljenja da svakodnevno vežbaju na otvorenom;
- Osmisliti i obogatiti sadržaj slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika u cilju prevencije njihovog negativnog ponašanja i besposličjenja. To pogotovo važi za lica u zatvorenom odeljenju, kako bi se ublažile negativne posledice usled života u zatvorenom odeljenju;
- Učiniti napor ka različitim oblicima radnog angažovanja svih zatvorenika, a zatvorenima iz zatvorenog odeljenja posebno osmisliti rad u okviru ustanove;
- Obezbediti prostor za ostvarenja verskih prava zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Zatvorenici veoma retko kontaktiraju sa spoljnim svetom putem dopisivanja. Kada to i čine, a radi se uglavnom o zatvorenima iz zatvorenog odeljenja, pisma obavezno proverava vaspitač. U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama.

Najčešća komunikacija, kao i u drugim ustanovama, ostvaruje se telefonom. Iako smo od osoblja saznali da u zatvorenom odeljenju postoje dve govornice, zatvorenici su nam rekli da postoji samo jedna govornica. Žalbe su se odnosile na proceduru korišćenja telefona, koja pored nadzora podrazumeva i vremensko ograničenje razgovora na 3 minuta. Ako ovome dodamo i to da je po rasporedu razgovor dozvoljen jednom (podkategorija V₂), odnosno dva puta (podkategorija V₁) nedeljno, naše je mišljenje da se može biti i fleksibilniji u odnosu na ovaj način komunikacije zatvorenika sa spoljnim svetom.

U otvorenom odeljenju postoje dve telefonske govornice i razgovori su dozvoljeni svakodnevno i bez nadzora.

Svi zatvorenici imaju pravo na posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana. Isti je slučaj i sa prijemom paketa, a zatvorenici, osim na kašnjenje paketa i novčanih pošiljki zbog neažurnosti pošte u gradu, nemaju pritužbi na ostvarivanje ove vrste prava.

Nema adekvatne prostorije za posete rodbine zatvorenika u zatvorenom delu, tako da se te posete odvijaju u hodniku.

Posete zatvorenima u poluotvorenom i otvorenim delu u toku zime se odvijaju u adekvatnoj prostoriji, sličnoj kafani, dok se tokom leta odvijaju napolju u lepom okruženju nalik parku.

Prilikom posete advokata obezbeđena je privatnost razgovora.

Želimo da napomenemo da je ovo jedna od retkih manjih ustanova ovog tipa koja ima i posebnu prostoriju za kontakte supružnika i dece. Ta prostorija, iako male kubature, dobro služi svojoj svrsi.

U zatvoru postoji dovoljan broj radio i TV-aparata uključujući i pritvorsku jedinicu, u kojoj osim televizora u svakoj sobi postoji i radio- razglas koji je uključen 4 sata dnevno.

Osim pet primeraka dnevne štampe, koju plaća zatvor, zatvorenici se prema želji i mogućnostima mogu pretplatiti i na druga izdanja.

Kad je reč o saradnji osoblja sa faktorima izvan ustanove, osoblje nije konstatovalo značajnije probleme. Vaspitači dežuraju nedeljom kada su posete, i ukoliko je potrebno, tada kontaktiraju sa porodicom zatvorenika. Rečeno nam je da komunikaciju sa porodicom smatraju veoma bitnom, te se ako ima potrebe, i mimo poseta inicira saradnja sa porodicom.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Vodeći princip mora biti unapređivanje odnosa sa spoljnim svetom; svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima bezbednosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava. U ovom kontekstu potrebna je izvesna fleksibilnost u odnosu na primenu pravila u pogledu poseta i telefonskih kontakta (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3 i para. 66. EZP).

III

Preporuke

– Smatramo da nema razloga da se ne postavi još jedna telefonska govornica u zatvorenom odeljenju, te da se fleksibilnijim rasporedom za telefoniranje zatvorenima koji imaju najmanje mogućnosti za komunikaciju omoguće duži i češći telefonski razgovori.

Osoblje

I

Od ukupnog broja zaposlenih u službi obezbeđenja, šest ima višu stručnu spremu, dok su ostali zaposleni završili trogodišnje i četvorogodišnje srednje škole.

U poslednjih godinu dana protiv 11 radnika ove službe vođeni su i okončani postupci zbog težih povreda radnih obaveza (nesavesno vršenje radnih dužnosti) predviđenim čl. 59. Zakona o radnim odnosima u državnim organima. Od toga, u osam slučajeva su izrečene disciplinske sankcije (novčane kazne), a u ostalim slučajevima donete su oslobađajuće odluke.

U istom periodu protiv šest pripadnika vođeni su disciplinski postupci zbog lakših povreda radnih obaveza. U tri slučaja povrede radnih dužnosti su utvrđene, a ostali su oslobođeni odgovornosti.

Načelnik službe obezbeđenja nam je rekao da pripadnici službe nisu ispoljili interesovanje za dodatnim edukacijama. U okviru ustanove organizovan je kurs engleskog jezika koji pohađaju i zaposleni u službi obezbeđenja.

Prema proceni načelnika službe, ovaj broj pripadnika je dovoljan i korespondira sa kapacitetom ustanove. Vrlo retko se dešava da su pripadnici službe prekovremeno angažovani.

Osoblje službe je pod stalnim stresom ne samo zbog prirode posla, već i zbog finansijske nesigurnosti, tj. slabih plata i loših uslova rada

Načelnik službe smatra da bi zbog poboljšanja nivoa bezbednosti u ustanovi bilo uputno zameniti zastareli video-nadzor, doedukovati pripadnike službe, a dugoročno, uvesti specijalizovane škole ili duže kurseve za obuku ovog kadra.

Organizacija ustanove ne podrazumeva zasebnu službu za prevaspitanje, kao ni za obuku i upošljavanje. Na nivou odeljenja, poslove prevaspitanja obavljaju dva radnika, dok su za obuku i upošljavanje angažovana četiri radnika (samostalni stručni izvršioци). Međutim, poseban radnik koji bi bio zadužen samo za upošljavanje i radno angažovanje zatvorenika ne postoji. Za ovu vrstu evidencije i raspoređivanje zatvorenika zadužen je vaspitač. Osim dipl. inženjera poljoprivrede, zaduženog za poslove i rad na ekonomiji, na obuci i upošljavanju zatvorenika uposlena su još tri izvršioца sa srednjom stručnom spremom (domar, kuvarica i stražar-instruktor).

U nedostatku konkretnijih i preciznijih informacija, ostaje utisak da za ostale proizvodne delatnosti nema stalno zaposlenih radnika.

Samostalni stručni saradnici zaduženi za poslove prevaspitanja imaju visoku stručnu spremu, a po vokaciji su specijalni pedagog i sociolog. Oni prisustvuju timskim sastancima, gde se njihovi predlozi za klasifikaciju i reklasifikaciju zatvorenika, dodeljivanje nagrada i pogodnosti, ravnopravno uvažavaju kao i predlozi ostalih zaposlenih.

Osoblje je zainteresovano i izražava potrebu za dodatnim obukama i edukacijama. Upravo u vreme naše posete jedan od dvojice vaspitača je bio odsutan zbog učešća na seminaru koji se tematski tiče rada prevaspitne službe.

Kad je u pitanju zadovoljstvo poslom, ističu da vole posao kojim se bave, ali da je za kvalitetniji i efikasniji rad nužno uposliti bar još 2 lica. Prekovremeni rad nije česta pojava, ali kada ga ima, postoji materijalna nadoknada za to.

Komunikacija i atmosfera na svim relacijama procenjuje se kao korektna, mada se prednost daje zadacima bezbednosti.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnijeg rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje. (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Osoblje ustanove se mora edukovati, posebno, iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT, CPT /Inf (92) 3).

III

Preporuke

– Kako bi se obezbedio i zaokružio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na prevaspitanju zatvornika, razmotriti ideju formiranja službe za obuku i upošljavanje i službe za prevaspitanje, odnosno uposliti veći broj kompetentnog kadra;

– U skladu sa prethodnim, formirati prijemno odeljenje i uposliti psihologa;

– Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, sa težnjom ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu.

OKRUŽNI ZATVOR U PROKUPLJU

Datum posete: 16. jun 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 59

Broj pritvorenika: 3

Broj prekršajno kažnjenih: 2

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Okružni zatvor u Prokuplju nalazi se u gradskom centru u blizini Okružnog suda i zgrade prokupačkog SUP. Izgradnja zatvora započela je tokom 20-ih godina prošlog veka, ali je u međuvremenu više puta dograđivan.

Zatvor se sastoji od dve arhitektonske celine od kojih je jedna upravna zgrada, a drugu celinu čini zatvorski krug u okviru koga se nalazi paviljon za smeštaj pritvorenika i zatvorenika, kancelarija načelnika službe obezbeđenja, kuhinja i trpezarija koja ujedno služi kao sala za dnevni boravak zatvorenika.

Upravna zgrada je nedavno renovirana, opremljena novim nameštajem i opremom i omogućava normalan rad administrativnog osoblja. S druge strane, konstrukcija i veličina zgrade zatvora ne omogućava adekvatan smeštaj pritvorenika i zatvorenika, kao ni normalne uslove za rad osoblja zatvora.

Sobe su prenaseljene, delom zbog krećenja, koje je bilo u toku, ali i zbog prevelikog broj praznih kreveta po sobama koji onemogućavaju normalnu cirkulaciju. I pored krećenja, sobe odaju utisak zapuštenosti zbog lošeg održavanja higijene i dotrajalih podova.

Kreveti su rashodovani, dušeci prljavi i raspadnuti, a nedostatak kasete za lične stvari i prostorija za sušenje veša uslovljava da se lične stvari zatvorenika nalaze svuda po sobama.

Posteljina se menja redovno, po rečima ljudi iz uprave, dva puta mesečno, mada su se neki zatvorenici žalili da im nije promenjena više od mesec dana. Razlog tome je činjenica da zatvor nema dovoljno mašina za pranje veša.

Prostorija koja služi kao TV-sala i dnevni boravak zatvorenika neokrećena je, sa prljavim podom i sa starim i rashodovanim nameštajem.

Kupatilo i sanitarni prostor relativno su uredni i čisti. Kupanje je omogućeno svakodnevno, tako da problema sa održavanjem higijene nema. Međutim, zatvorenici su obavezani da nose uniformu, ali kako imaju samo jednu, prinuđeni su da posle povratka sa rada i nakon tuširanja opet nose istu, prljavu uniformu.

Grejanje je centralno, preko sopstvene kotlarnice na ugalj, koja, prema rečima upravnika, treba da bude hitno remontovana.

Nismo naišli na primedbe zatvorenika u vezi sa grejanjem tokom protekle zime.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Prostorije u kojima se sprema hrana relativno su uredne i čiste. Hrana se servira u dnevnom boravku čiji je izgled i stepen higijene opisan u prethodnom odeljku.

U kuhinji pored profesionalnog kuvara rade i zatvorenici. Postoji nedeljni jelovnik.

Zatvorenici su imali puno primedbi na ishranu. Žalili su se da su porcije male i da ne zadovoljavaju njihove potrebe s obzirom na to da naporno rade. Mleka, mlečnih prerađevina i voća nema na jelovniku, a jelo koje je na meniju za ručak ponavlja se i za večeru.

Ne postoje uslovi za poseban režim ishrane za zatvorenike sa dijabetesom ili drugim zdravstvenim problemima koje traže specifičnu ishranu.

Kantina ne postoji u ovoj ustanovi tako da zatvorenici naručuju namirnice i sredstva za higijenu koja im se jednom u dve nedelje kupuju u gradu.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Medicinska nega oko 60 zatvorenika u ovoj ustanovi obezbeđena je angažovanjem lekara lokalnog zdravstvenog centra ugovorom o delu. U trenutku naše posete lekar nije bio u ustanovi tako da smo osnovne podatke o funkcionisanju zdravstvene zaštite dobili od načelnika službe obezbeđenja. Samim tim, ovaj izveštaj ne sadrži preciznije podatke o kvalitetu zdravstvene zaštite.

Lekar, specijalista opšte medicine, dolazi u ustanovu dva puta nedeljno, a po pozivu i češće.

Prilikom prijema u ustanovu sve zatvorenike pregleda lekar kada im i otvara zdravstveni karton. Preglede zatvorenici zakazuju na jutarnjoj smotri, pri čemu ih radnici službe obezbeđenja pitaju o kakvom se problemu radi.

Lekar pregleda zatvorenike u prostoriji u prizemlju zgrade koju inače koriste radnici službe obezbeđenja. Kako smo čuli iz razgovora sa zatvorenima, radnici službe obezbeđenja, čak i više njih, ne izlaze iz prostorije za vreme lekarskog pregleda, tako da se o tajnosti istog ne može govoriti.

Prilikom potrebe za hitnom medicinskom intervencijom, radnici obezbeđenja odlučuju da li je neophodno pozvati lekara. Pristup gradskim medicinskim službama je obezbeđen, kao i stomatološka zaštita (isti je princip kao i u Okružnom zatvoru u Leskovcu, zatvor plaća samo ekstrakcije, dok troškove za sve ostale intervencije snose zatvorenici).

Uvidom u protokol obavljenih pregleda za 2004. godinu saznali smo da je u ovoj godini do trenutka naše posete obavljeno 602 pregleda. Po rečima načelnika službe obezbeđenja, lekar obavi 2–3 pregleda prilikom svakog dolaska u ustanovu.

Osim jedne povrede na radu, nema registrovanih incidenata. (Ovaj podatak smo dobili na osnovu sećanja načelnika sa kojim smo razgovarali.)

Lekar daje stručno mišljenje o tome da li je zatvorenik sposoban da izdrži disciplinsku meru samice. Prilikom svake posete zatvoru lekar posećuje zatvorenika kome je takva disciplinska mera izrečena.

U ustanovi nema stacionara, tako da onima kojima je mirovanje neophodno lekar daje poštedu, mada zatvorenici kažu da radnici službe obezbeđenja ne gledaju blagonaklono na to, pa se dešava da takvu preporuku lekara ne ispoštuju.

Stručni nadzor nad izdavanjem lekova postoji kada je lekar prisutan. Zatvor lekove nabavlja na osnovu lekarskih recepata u gradskoj apoteci, a plaćanje se vrši periodično.

Iz razgovora sa zatvorenima saznali smo da imaju negativan stav prema zatvorskom lekaru zato što nema dovoljno razumevanja za njihove zdravstvene probleme. Po njihovim rečima, za sve bolesti i tegobe na koje se požale, jedine lekove koje dobijaju jesu andol ili brufen. Takođe, zbog grubog i nepoverljivog stava samog lekara prema zatvorenima, komunikacija sa njim dosta je otežana.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Medicinska nega je nepovoljno kadrovski i organizaciono rešena (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Lekarski pregledi se ne obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti drugi zatvorenici kao ni zatvorsko osoblje (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

- Zatvorenici imaju obavezu da radnicima službe obezbeđenja saopštavaju razloge zbog kojih traže intervenciju lekara (para. 34. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III Preporuke

- Kadrovski i organizaciono bolje regulisati zdravstvenu negu zatvorenika;
- Obezbediti prostor za stacionarno lečenje;
- Obezbediti prostoriju za medicinske preglede koja bi omogućavala privatnost prilikom pregleda;
- Omogućiti da zatvorenici dobiju pravo da ih lekar pregleda bez obaveze da radnicima službe obezbeđenja objašnjavaju zašto im je pregled potreban.

Bezbednost

I

Zatvoreni deo ima prostor za šetnju koji je opasan zidom na koji je postavljena bodljikava žica. Krajem 1999. godine, posle bekstva jednog zatvorenika preko zida, dozidana je stražarska karaula.

Zatvor nema video-nadzor, senzore, kao ni elektronsko zaključavanje brava. Iako nije obezbeđen savremenom tehnologijom, osim pomenutog, nije bilo drugih bekstava, pa čak ni pokušaja.

Od službenika koji obavlja poslove načelnika službe obezbeđenja dobili smo procenu da je osoblje bezbedno i da nikada nije bilo ozbiljnijeg napada na osoblje ustanove od strane zatvorenika.

Od zatvorenika sa kojima smo razgovarali dobili smo informacije da su u ovom zatvoru ekscesi retkost, da nema većih tuča među zatvorenicima, krađa, uništavanja imovine, međusobnog povređivanja, kao ni samopovređivanja.

Generalna procena našeg sagovornika je da je stanje bezbednosti u zatvoru na zadovoljavajućem nivou, da osoblje uglavnom zna šta se dešava među zatvorenicima i da je broj od 31-og pripadnika obezbeđenja sasvim dovoljan da obezbedi internu bezbednost u ustanovi.

Prema proceni službenika sa kojim smo obavili razgovor, zatvor bi trebalo opremiti video-tehnikom, i eventualno obezbediti novo vozilo za transport pritvorenika i zatvorenika. Zatvor trenutno raspolaže sa dve marice koje su dotrajale i neadekvatne za bezbedan i human sprovod.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Okružni zatvori su kategorizovani kao ustanove poluotvorenog tipa u kojima služba za obezbeđenje nadzire kretanje zatvorenika i predstavlja jedinu prepreku za bekstvo (čl. 12. i 30. ZIKS).

III

Preporuke

- Opremiti ustanovu odgovarajućom tehnikom (kamere sa sensorima);
- Obnoviti vozni park ustanove kroz nabavku vozila za transport pritvorenika.

Zakonitost postupanja

I

Prilikom obilaska ustanove nismo videli da je Pravilnik o kućnom redu bilo gde istaknut, a od zatvorenika smo čuli da prilikom prijema nisu zvanično upoznati sa osnovnim pravilima već da, »kako rade svi, tako rade i oni«. Neki čak ni ne znaju da postoji Pravilnik.

Prema statistici koju smo dobili od uprave, za poslednjih šest meseci izrečene su samo dve disciplinske mere, oduzimanja pogodnosti. Istovremeno, nijednom nije upotrebljeno sredstvo prinude, i nijedan zatvorenik nije izjavio bilo kakvu žalbu ili pritužbu.

Iako nemamo razloga da sumnjamo da je ovaj zatvor relativno miran i da nema ozbiljnijih incidenata, teško je poverovati da za 6 meseci nijedno sredstvo prinude nije upotrebljeno.

S druge strane, neki od zatvorenika naveli su da nekolicina pripadnika službe obezbeđenja ima veoma rigidan stav prema njima, a da pojedinci neretko koriste i palicu kao neformalnu »disciplinsku meru«.

Dostupne informacije navode nas na zaključak, da se red i mir u ovom zatvoru baziraju na više nego dominantnom položaju službe obezbeđenja, koja mimo zakonske procedure »disciplinuje« zatvorenike. Oni, zatvorenici, delom zbog neinformisanosti o svojim pravima, a delom zbog straha od represalija, čute i gledaju kako da najbezbolnije odsluže svoje kazne.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Tekst ZIKS i Pravilnika o kućnom redu mora biti dostupan osuđenom sve vreme izdržavanja kazne (čl. 51. st. 3. i čl. 2. Pravilnika);

– Efikasni žalbeni i inspekcijski postupci predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u zatvorima. Zatvorenicima treba omogućiti puteve za ulaganje žalbe, kako unutar tako i izvan konteksta zatvorskog sistema, uključujući i mogućnost poverljivog pristupa odgovarajućim vlastima (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3);

– U interesu je i zatvorenika i zatvorskog osoblja da formalno budu uspostavljeni i primenjeni jasno definisani disciplinski postupci; bilo kakve nejasne "sive zone" u ovom domenu nose sa sobom opasnost da se razviju nezvanični (i nekontrolisani) sistemi. Disciplinski postupci moraju omogućavati zatvorenicima pravo da budu saslušani u vezi s prekršajima koje su navodno počinili, te pravo žalbe višim vlastima protiv bilo kojih izrečenih sankcija (para. 55. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3).

III

Preporuke

– Svakog zatvorenika upoznati sa osnovnim pravilima kućnog reda i obezbediti dostupnost Pravilnika o kućnom redu svim zatvorenicima u svakom trenutku;

– Posebnu pažnju posvetiti edukaciji zatvorenika o pravu da podnose pritužbe i predstavke i da se direktno obrate licu koje nadzire rad ustanove.

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje nije organizovana kao posebna služba, već je uposlen samo jedan radnik, samostalni izvršilac, zadužen za poslove prevaspitanja. S obzirom na činjenicu da je ovoj radnik bio odsutan, razgovor i informacije dobili smo od osoblja zaduženog za obuku i upošljavanje.

Ne postoji poseban prostor za prijem zatvorenika, već se novopridošli zatvorenik odmah smešta sa ostalim zatvorenicima. S obzirom na to da je zaposlen samo jedan radnik, nema govora o timskom, multidisciplinarnom pristupu u fazi prijema. To dovodi u pitanje i samu valjanost klasifikacije, odnosno reklasifikacije zatvorenika, kao i sam kvalitet procesa prevaspitanja. Primarni kriterijumi interne klasifikacije baziraju se na načinu dolaska zatvorenika u ustanovu, tj. da li je priveden ili se dobrovoljno javio.

S druge strane, zbog arhitektonskih nedostataka zatvora, svi zatvorenici i prekršajno kažnjeni posle povrtka sa ekonomije zajedno su u malom zatvorskom krugu. Veoma je teško definisati kakva je suštinska razlika između zatvorenika u zatvorenom, poluotvorenom ili otvorenom tretmanu. Upravnik nam je rekao da su svi u poluotvorenom tretmanu jer svi rade. Kako nam je takođe rečeno, u zatvorenom odeljenju na dan naše posete nije bio nijedan zatvorenik.

Zatvor raspolaže svojom ekonomijom, tačnije sa 84 hektara obradive površine koja je nekad bila u vlasništvu gradskog rasadnika ali je u međuvremenu pripojena zatvorskoj ekonomiji. Na ovako ogromnom prostoru razvija se poljoprivreda (voćarstvo, povrtarstvo, ratarstvo) i stočarstvo. Pored svih zatvorenika od kojih je njih 6 stalno na ekonomiji, na ovim poslovima su uposleni i radnici koji su automatski preuzeti iz rasadnika. Obim poslova je toliki da se u toku sezone upošljavaju i dodatni radnici.

Sa aspekta prevaspitanja i resocijalizacije uposlenost smatramo pozitivnom u smislu kontakata zatvorenika sa širom lokalnom zajednicom i mogućnostima zarade. Međutim, smatramo da se rad zatvorenika u ovom zatvoru ne može shvatiti prevashodno kao funkcija procesa prevaspitanja već da se zatvorenici koriste prvenstveno kao najjeftinija radna snaga. Za radni angažman od 08:00 do 14:00 časova, svakog radnog dana, a ponekad i subotom, zatvorenici dobijaju između 800 i 1000 dinara mesečno, što je neprimereno težini rada i obimu poslova.

U kontekstu rekreativnih aktivnosti u slobodno vreme, zatvorenici su se žalili da, iako postoji teren za fudbal i sto za stoni tenis, oni retko mogu da ih koriste. Kako kažu, njihovo korišćenje zavisi od raspoloženja radnika službe obezbeđenja.

Osoblje nam je reklo da se organizuju turniri u fudbalu sa lokalnom zajednicom, da postoje gostovanja lokalnog pozorišta, zatvorenici posećuju bioskopske predstave, idu na bazen i sl. Zatvorenici nisu negirali ove tvrdnje, ali su rekli da su takve aktivnosti toliko retke, da nisu ni mogli da se sete kada je neka od njih bila poslednji put.

Rečeno nam je da zatvor ima oko 500 knjiga, ali da biblioteka kao takva ne postoji. Od uprave smo čuli da zatvorenici retko koriste »biblioteku«, a od zatvorenika smo dobili odgovor da oni nisu informisani da »biblioteka« uopšte postoji.

Prostorije za ostvarenje verskih prava zatvorenika ne postoje, jer nema objektivnih uslova za njihovu izgradnju, a prema tvrdnjama uprave, ne postoji ni interesovanje zatvorenika.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Svrha rada je da osuđeni stekne, održi i poveća svoje radne sposobnosti, radne navike i stručno znanje.

– Postizanje ekonomske koristi od rada osuđenih ne sme štetiti ostvarenju svrhe tog rada (čl. 76. st. 2. i 77. st. 2. ZIKS);

– Iako finansijska dobit od rada i ustanovi može biti dragocena za podizanje standarda i unapređenje kvaliteta i važnosti obuke, interesi zatvorenika i njihovog tretmana ne smeju biti podređeni ovoj svrsi (para. 72.2. EZP);

– U zatvoru nisu organizovane rekreativne aktivnosti u slobodno vreme zatvorenika (čl. 48. i 49. Pravilnika i para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3).

III

Preporuke

– Rad zatvorenika prvenstveno treba shvatati kao instrument procesa prevaspitanja, a ne za sticanje profita od njihovog rada;

– Biti što kreativniji u pogledu organizacije slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U zatvoru postoji jedna telefonska govornica, a zatvorenici se nisu žalili ni po pitanju rasporeda, ni na proceduru korišćenja telefona jer su im omogućeni svakodnevni telefonski razgovori bez nadzora.

Zatvorenici se retko dopisuju, a sva upućena ili primljena pisma se proveravaju od strane vaspitača. U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama.

Prijem paketa i novčanih pošiljki funkcioniše bez problema.

Posebne prostorije za kontakt sa advokatima, kao i za posete rodbine postoje, ali su veoma male i mračne. Zbog skučenosti prostora (ne mogu se odvijati više od tri posete ođednom), dešava se da se posete skraćuju sa jednog na pola sata. Svi zatvorenici imaju pravo na dve posete mesečno.

Posebna prostorija za posete supružnika i dece ne postoji jer arhitektonska struktura zgrade i njena veličina ne pružaju takvu mogućnost.

Dnevnu štampu dobijaju samo zatvorenici koji su na nju pretplaćeni. Postoji jedan televizor u dnevnom boravku i nekoliko u pritvorskim sobama. Zatvorenici su nam rekli da bi doneli svoje lične TV-aparate, ali da im to nije dozvoljeno.

Osoblje nije uputilo značajnije primedbe na saradnju sa faktorima izvan ustanove u fazi postpenalnog prihvata, što je i logično s obzirom na to da ni tokom izdržavanja kazne ne postoje neki posebni programi i aktivnosti usmereni ka njima. Sve se svodi na formalne i administrativne kontakte koji su propisani zakonom.

II

Neusklađenost ili odstupanja

Nema značajnijih neusklađenosti ili odstupanja.

III

Preporuke

- U granicama mogućnosti poboljšati uslove u prostorijama koje su predviđene za posete;
- Biti fleksibilniji po pitanju mogućnosti donošenja ličnih TV- aparata ili obezbediti njihov veći broj;
- Podsticati saradnju sa faktorima van ustanove, posebno sa porodicom i centrima za socijalni rad.

Osoblje

I

Služba obezbeđenja broji 31-og pripadnika od kojih je njih 20 primljeno u stalni radni odnos, a 11 su radnici koji su radili u Prizrenskom zatvoru. Prema sistematizaciji, popunjenost je stoprocentna.

Od ukupnog broja radnika službe samo jedan ima višu stručnu spremu, a ostali su uposleni sa srednjom trogodišnjom ili četvorogodišnjom školom.

Ocena v.d. načelnika službe jeste da radnici nisu zainteresovani za neke dodatne edukacije, niti da iskazuju neku posebnu inicijativu za stručno usavršavanje. Pojedinci imaju ambicije da polože stručni ispit da bi stekli zvanje starijeg stražara.

U poslednjih šest meseci protiv pripadnika ove službe nisu vođeni disciplinski postupci zbog teže povrede radnih obaveza. U dva slučaja u toku su postupci protiv radnika zbog lakših povreda radnih obaveza.

Već je spomenuto da je za poslove prevaspitanja zadužen samo jedan radnik, po obrazovanju opšti pedagog. Na dan naše posete bio je na seminaru te nemamo detaljnije podatke vezane za njegov angažaman. Zatvorenici nisu imali primedbi na njegov rad

U vezi sa službom za obuku i upošljavanje, od istog izvora dobili smo različite informacije. Usmeno nam je saopšteno da ova služba ima 32 uposlena radnika: 4 sa visokom stručnom spremom, 1-og sa višom, 14 sa srednjom i 13 nekvalifikovanih radnika. U pismenoj formi upitnika podaci su drugačiji i, prema njemu, uposlen je samo jedan radnik sa visokom stručnom spremom (načelnik ove službe). Nismo imali priliku da saznamo šta je tačan podatak. Pretpostavljamo da se svi ovi zaposleni i dalje formalno vode kao zaposleni u rasadniku.

U usmenom razgovoru saznali smo da načelnik ove službe prisustvuje timskim sastancima, i ravnopravno sa ostalim službama doprinosi predlozima klasifikacije i reklasifikacije osuđenih lica.

Nismo uočili zainteresovanost ili potrebu za dodatnim obukama i edukacijama. Kad je u pitanju zadovoljstvo poslom, odgovor je da "uvek može i bolje".

Nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih prestupa od strane ove osobe u proteklih 6 meseci.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

- Formirati prijemno odeljenje i službu za prevaspitanje kako bi se obezbedio i kvalitetniji i efikasniji proces i rad na prevaspitanju zatvorenika;
- Ulagati napore da se u svesti celokupnog osoblja budi i održava ubeđenje o centralnom mestu službe za prevaspitanje;
- Omogućiti svim zaposlenima u ustanovi, a posebno radnicima službe obezbeđenja koji svakodnevno rade za zatvoreničkom i pritvoreničkom populacijom, da se permanentno edukuju i proširuju svoja stručna znanja, ali i znanja iz oblasti ljudskih prava i nenasilne komunikacije.

OKRUŽNI ZATVOR NOVI PAZAR

Datum posete: 6. oktobar 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 21

Broj pritvorenika: 27

Broj prekršajno kažnjenih: 4

Sastav tima: dva pravnika, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Zgrada Okružnog zatvora u Novom Pazaru sazidana je 1930. godine. U zgradu je prvobitno bio useljen opštinski sud, pa tek kasnije zatvor, uz određene arhitektonske adaptacije. I pored adaptacija, ostaje činjenica da jedan spoljni zid muzičke škole i gradskog arhiva čine deo zatvora, a da prozori ovih ustanova gledaju direktno u zatvorski krug.

Zatvor je temeljeno renoviran pre 5–6 godina, ali osim poboljšanja higijene, delimično i smeštaja, položaj, konstrukcija i veličina zgrade i dalje su apsolutno neprimereni ovakvom tipu ustanove.

Sobe u kojima su smešteni pritvorenici, prosečne su veličine oko 4,5 x 4 m, i u njima je smešteno po 5 do 6 kreveta. Sobe su sveže okrečene, sa dovoljnim dotokom vazduha i sunca, radijatorima i sanitarnim čvorom. Novi upravnik, koji je 10 dana pre naše posete postavljen na to mesto, insistirao je da se pritvorenicima podele novi dušeci. Kupanje je jednom nedeljno, posteljina se menja svake dve nedelje i svaki pritvorenik ima svoj ormarić za lične stvari.

Sobe u kojima su i zatvorenici i prekršajno kažnjeni prenaseljene su jer u sobama koje su iste ili slične veličine kao i pritvorske, smešteno je po 8–9 ljudi. Uslovi boravka u ovim sobama su manjeviše isti kao i u pritvoreničkim, s jednom bitnom razlikom da ni u jednoj od zatvoreničkih soba nema toaleta, niti tekuće vode. Zbog toga, svaki put kada neko od zatvorenika želi u toalet mora da pozvoni da bi ga stražar izveo, a prema rečima zatvorenika, stražari nisu uvek raspoloženi da "skaču na zvono".

S druge strane, toaleta nema dovoljno, što dovodi do situacije da u malom toaletu nekoliko ljudi čeka red na korišćenje WC, što povremeno dovodi do svađa i incidenata među zatvorenicima.

Polovina zatvora greje se pomoću radijatora koji su priključeni na centralnu peć na čvrsto gorivo, dok se druga polovina greje pećima na drva.

Ne postoje prostorije za dnevni boravak ili bilo kakvu rekreaciju zatvorenika, tako da su oni prinuđeni da ceo dan borave u već opisanim prostorijama.

Ne postoji ni posebna prostorija za izdržavanje mere samice, već se za tu priliku koristi jedna od manjih soba.

Pritvorenici i zatvorenici nose civilnu odeću koju sami peru i održavaju.

Šetalište u okviru zatvorskog kruga najlepši je deo zatvora sa lepo uređenom travnatom površinom, cvećem i malim letnjikovcem.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Zatvorska kuhinja, iako mala, u dobrom je stanju, čista i opremljena potrebnim aparatima. Nema prostornih uslova za posebnu trpezariju, tako da se obroci dele po sobama.

Kako nema profesionalnog kuvara već duže vreme (raspisan je konkurs), za kuvanje je zadužen jedan zatvorenik. Jelovnik se utvrđuje nedelju dana unapred, a njegova sadržina zavisi od dobijenih namirnica.

Zatvorenici su imali primedbi na kvalitet i način pripreme hrane. Mesa ima svakog dana, a mleko (u prahu) dobija se za svaki drugi ili treći doručak. Mlečni proizvodi su retki, ponekad zdenka ili parče belog sira. Najveći nedostatak je potpuno odsustvo voća i sveže salate.

S obzirom na to da je većina pritvorenika/zatvorenika islamske veroispovesti, strogo se vodi računa o specifičnostima njihove ishrane.

Postoje formalni uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi, ali u praksi takvu hranu zatvorenici dobijaju od rodbine.

Kantina ne postoji, tako da zatvorenici jednom nedeljno naručuju robu iz grada.

C) MEDICINSKA NEGA

Ova ustanova medicinsku negu obezbeđuje uz pomoć lekara, specijaliste hirurgije (angažovanog po ugovoru o delu), i stalno zaposlenog medicinskog tehničara, koji pored medicinskih obaveza učestvuje i u mnogim drugim, pre svega administrativnim poslovima u zatvoru.

Po rečima lekara, po prijemu u zatvor svi pritvorenici i zatvorenici podvrgavaju se obaveznom medicinskom pregledu koji se obavlja u Medicinskom centru, u prisustvu radnika službe obezbeđenja. Od zatvorenika smo dobili informaciju da ta praksa važi samo za pritvorenike, dok se zatvorenici pregledaju samo ako postoji sumnja na neku bolest ili povredu.

Lekarski pregled se zakazuje preko službe obezbeđenja bez obaveze objašnjenja o kakvim se tegobama radi. Kada lekar nije u ustanovi, medicinski tehničar obavlja hitne preglede, a popodne i noću koriste se usluge Hitne pomoći.

Lekar i medicinski tehničar preglede obavljaju u nenamenskoj i neadekvatnoj prostoriji koja pripada službi obezbeđenja i u kojoj je zbog sopstvenih obaveza prisutan bar još jedan radnik službe.

Specijalistički pregledi i biohemijske laboratorijske analize obavljaju se u gradskom Zdravstvenom centru, s obzirom na to da je aparat za merenje pritiska jedini medicinski aparat kojim ova zatvorska ustanova raspolaže.

Zatvorenici nemaju sopstveni zdravstveni karton, već se svi pregledi upisuju u evidencionu knjigu, a u slučaju premeštaja ili upućivanja u neku zdravstvenu ustanovu, piše se izveštaj uz koji se dostavljaju nalazi iz civilnih ustanova.

Redovni periodični pregledi zatvorenika se ne praktikuju, jer se oni uglavnom kratko zadržavaju u zatvoru.

Nije bilo potrebe za pregledima zatvorenika u samici jer takva mera nije izricana u poslednje dve godine.

Stomatološka zaštita je obezbeđena u Zdravstvenom centru i u potpunosti je besplatna.

Prema podacima iz evidencione knjige, u proteklih šest meseci bilo je 496 pregleda. Ne vodi se posebna evidencija upućenih u Zdravstveni centar, ali tih pregleda, po izjavi lekara, ima 1–2 nedeljno, uz prosečno jedan psihijatrijski pregled nedeljno.

U poslednja tri meseca na lečenje u KPD "Bolnica" upućen je jedan zatvorenik.

Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje.

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova postoji i sprovodi ga medicinski tehničar, a ako je potrebno davanje terapije van njegovog radnog vremena, potrebnu dozu leka ostavlja kod stražara.

U ovom trenutku u zatvorskoj populaciji nema dijabetičara, niti obelelih od TBC, hepatitisa ili AIDS. Prisutan je samo jedan kardiovaskularni bolesnik koji ide na redovne kontrole kod svog lekara u Zdravstveni centar.

Evidenciju znakova nasilja nad zatvoreniciima vrši služba obezbeđenja, jer za to nema posebne knjige kao ni zdravstvenih kartona za svakog zatvorenika.

U slučaju kada se zatvorenik požali na fizičko zlostavljanje i pri tome ima vidljive znakove nasilja, u principu, povrede se evidentiraju i sastavlja se izveštaj koji se dostavlja upravniku, ali se to nije u poslednje vreme dešavalo.

Po podacima za prošlu godinu, nisu registrovani slučajevi sukoba među zatvoreniciima koji su rezultirali povredom, kao ni slučajevi silovanja ili seksualnog zlostavljanja.

Samoubistava nije bilo, a pre mesec dana registrovan je jedan pokušaj samoubistva pritvorenika, koji je potom stavljen pod pojačan nadzor.

Osoblje nije obučeno za izvođenje osnovne psihoterapijske i radne terapije.

Zatvorenicima su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima. Lečenje se odvija isključivo uz pristanak zatvorenika, što znači da imaju pravo da odbiju medicinski tretman, ali se to u praksi nije dešavalo izuzev nekih fobija od igle što je rešavano zamenom u terapiji.

Lekar vrši kontrolu nad ishranom i higijenom jednom nedeljno, što se njegovim potpisom registruje u knjizi evidencija, ali pisani izveštaji o kontroli ne postoje.

Informacije o zaraznim bolestima ne distribuiraju se zatvorenicima i osoblju izuzev ponekad, neformalno, zahvaljujući ličnoj inicijativi medicinskog tehničara. Zatvorsko osoblje nije posebno edukovano da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima kada se takav rizik prepozna, sugerise se intenzivnije posmatranje osobe kod koje rizik postoji.

Zdravstvena služba ne učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za zatvorenike zavisnike od droga, već se takvi upućuju u Zdravstveni centar.

Služba učestvuje u izradi obaveštenja sa izveštajem lekara specijaliste prilikom traženja alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično zbog prirode njihovog zdravstvenog stanja ili poodmaklog starosnog doba.

Kontrolu rada zdravstvene službe vrši uprava.

Osoblje zdravstvene službe nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije.

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, a ne vode se ni krivični postupci protiv istih a koji su u vezi sa službom koju obavljaju.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osuđeni žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje osam kubnih metara prostora, zagrejane i dovoljno osvetljene. Prostorije ne smeju biti vlažne i moraju imati sanitarne uređaje i ostala sredstva za ličnu higijenu (čl. 58. ZIKS);

– Pristup odgovarajućem toaletu i održavanje dobrih higijenskih standarda predstavljaju suštinske komponente humanog okruženja.

Toalet mora biti lociran unutar ćelijskog smeštaja (po mogućnosti u aneksu), ili moraju postojati načini kojima se omogućava zatvorenicima koji moraju da koriste toalet da u svako doba dana budu pušteni iz svojih ćelija bez nepriličnog zadržavanja (i preko dana i noću).

Nadalje, zatvorenici moraju imati odgovarajući pristup tuševima ili kupatilima. Takođe je poželjno da tekuća voda bude dostupna unutar ćelijskog smeštaja.

CPT ističe da ga posebno brine kada nađe da postoji kombinacija prenatrpanosti, niskog nivoa aktivnosti i nedovoljnog pristupa toaletu/kupatilima unutar jedne iste ustanove. Ukupan učinak takvih uslova može biti krajnje štetan po zatvorenike (para 49. i 50. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3);

– Prostorija u kojoj se izvršava disciplinska kazna upućivanja u samicu ima najmanje deset kubnih metara prostora, sanitarni uređaj, dnevno svetlo, vodu za piće, ležaj s posteljinom, sto, stolicu i grejanje (čl. 130. ZIKS);

– Ne vrši se pregled svih zatvorenika prilikom ulaska u zatvor (para. 33. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema dežurnog lekara tokom popodnevni sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoje odgovarajuće prostorije i oprema za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoji zdravstveni dosije za svakog pacijenta (para 39. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Pregledi se ne obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

- Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako osuđenima, tako i osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

- Izmestiti zatvor na lokaciju i u zgradu koja će omogućiti adekvatne uslove za pritvorenike/zatvorenike i bezbedno funkcionisanje ustanove;
- Po uzoru na pritvorske prostorije, renovirati prostorije u kojima su smešteni zatvorenici i prekršajno kažnjeni, što prvenstveno podrazumeva sanitarni čvor u svakoj sobi;
- Jednu prostoriju opremiti prema standardima koje zakon propisuje za izdržavanje mere samice;
- Zaposliti profesionalnog kuvara i poboljšati kvalitet i raznovrsnost ishrane (više mleka, mlečnih proizvoda, voća i sezonskih salata);
- Uvesti obavezni lekarski pregled za sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor i obavezno otvaranje i vođenje zdravstvenih kartona za sve zatvorenike;
- Obezbediti posebnu, odgovarajuću prostoriju za medicinsku službu, koja će omogućiti da se pregledi obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici ni drugi zatvorenici;
- Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije i prepoznavanja rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenima i osoblju;
- U posebnoj knjizi evidentirati sve povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;
- Uključiti zdravstvenu službu u sprovođenje socioterapijskih programa za zavisnike od droga, ukoliko oni postoje u lokalnom Zdravstvenom centru.

Bezbednost

I

Zbog prethodno opisanih urbanističkih i arhitektonskih rešenja, zgrada novopazarskog zatvora ni sa aspekta bezbednosti nije adekvatna svojoj nameni.

Zatvor nema video-nadzor, a osim zidova upravne zgrade, arhiva i muzičke škole, oko zatvorskog kruga nalazi se ogradni zid sa žicom na vrhu i karaulom u kojoj je jedan stražar.

U tekućoj godini nije bilo bekstava niti pokušaja bekstva iz ustanove.

Po našoj proceni, sa stanovišta bezbednosti, neadekvatna je odluka uprave da u bilo kom trenutku poveri zatvoreniku ključ od vrata koja odvajaju upravni deo zgrade od zatvorskog kruga, što je bio slučaj u trenutku naše posete. Ove bezbednosne nedostatke, koji su uzrokovani što objektivnim okolnostima, što problematičnim odlukama uprave, kompenzuje strog režim života zatvorenika koji su 23 sata dnevno zatvoreni u sobama. Ukoliko se uzme u obzir da tokom dana zatvorenici nisu ničim angažovani (nemaju sobu za dnevni boravak, nemaju ni televizore u sobama), neobično nam je delovao podatak da među zatvorenima nema tenzija, niti čestih tuča. Istu smo informaciju dobili i od zatvorenika. Samo nam je jedan od zatvorenika, sa kojim smo obavili razgovor, prijavio tuču u toaletu u kojoj je učestvovalo nekoliko zatvorenika. U proteklih godinu dana, zvanično je registovana samo jedna upotreba sredstava prinude, što po našem mišljenju, ne odgovara stvarnosti.

Zatvorenici sa kojima smo obavili razgovor nisu imali primedbi na ponašanje pripadnika službe obezbeđenja. Izuzetak je jedno lice (prekršajno kažnjeno zbog tuče koja je izbila uoči drugog kruga

lokalnih izbora u Novom Pazaru), koje je imalo primedbi na ponašanje stražara, koji su ga, po njegovom mišljenju, sasvim bespotrebno terali da se zbog pretresa tri puta u toku jednog dana skida do gole kože.

Bogat vozni park broji šest vozila, od kojih su dva namenjena transportu zatvorenika i pritvorenika. U proseku, zatvor realizuje jedan sprovod dnevno van Novog Pazara.

U razmatarnom periodu ustanova nije imala problema sa funkcionisanjem službe obezbeđenja i mada je došlo do promene upravnika, to se nije odrazilo na bezbednost ustanove. Dobili smo uveravanja da i nesuglasice koje su postojale na relaciji prethodni upravnik–zaposleni, nijednog momenta nisu pretile da ugroze bezbednost i normalno funkcionisanje ustanove.

Kao objektivne poteškoće, pripadnik službe ističe nepostojanje video-nadzora, lokaciju zatvora i zastarelo naoružanje. Sve ostalo, po njegovom mišljenju, funkcioniše na najbolji mogući način.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Osoblje ustanove se mora edukovati, posebno, iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (Para 59. i 60. Standardi CPT-a, CPT/inf (92) 3)

III

Preporuke

- Izmestiti zatvor na drugu lokaciju iz bezbednosnih razloga;
- Nabaviti sredstva za instaliranje video-opreme u ustanovi;
- Preispitati odluku kojom je zatvoreniku dato ovlašćenje da kontroliše prolaz između upravnog dela i zatvorskog kruga;
- Organizovati obuku za pripadnike službe obezbeđenja, koja će se odnositi na upoznavanje međunarodnih standarda kojima se garantuju prava licima lišenim slobode;
- Organizovati obuku za pripadnike službe obezbeđenja kroz koje će se upoznati sa metodama nenasilnog rešavanja konflikata i tehnikama savladavanja pasivnog otpora.

Zakornitost

I

Prilikom prijema zatvorenici uglavnom nisu informisani o svim svojim pravima na osnovu kućnog reda, niti smo igde videli izloženi Pravilnik. Intrevjuisani zatvorenici nikad nisu videli primerak kućnog reda ili ZIKS, i ne znaju da li oni uopšte postoje u ustanovi.

Usled arhitektonskih nedostataka zgrade i nepostojanja službe za prevaspitanje, ne postoje uslovi za adekvatnu klasifikaciju i odvajanje posebnih kategorija zatvorenika u zatvoreno, poluotvoreno i otvoreno odeljenje, zbog čega su i prekršajno kažnjena lica smeštena zajedno za ostalima.

Jedina klasifikacija o kojoj se vodi računa je razmeštaj pritvorenika po različitim sobama ukoliko se terete za saučesništvo u istom krivičnom delu.

Zbog malog zatvorskog kruga u odnosu na broj pritvorenika/zatvorenika, šetnje su ograničene na 2 dnevne šetnje od po 20, odnosno 3 šetnje od po 20 minuta za zatvorenike u poluotvorenom odeljenju. Za poslednjih šest meseci ukupno je izrečeno 6 disciplinskih kazni, od čega 3 oduzimanja pogodnosti i 3 ukora. Istovremeno, nije bilo žalbi ili pritužbi od strane zatvorenika.

Teško je dati procenu zakonitosti postupanja u ovoj ustanovi, jer zatvorenici ne znaju tačno koja su njihova prava tako da ne mogu ni da se požale na njihovu eventualnu povredu.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Osuđeni se prilikom stupanja u zavod pismeno upoznaje s pravima i obavezama koje ima za vreme izdržavanja kazne, a osuđenom koji je nepismen to se usmeno saopštava. Tekst ovog zakona i akt o kućnom redu zavoda dostupni su osuđenom sve vreme izdržavanja kazne (čl. 51. st.2. i 3. ZIKS);
- Osuđeni se raspoređuje u vaspitne grupe shodno vrsti krivičnog dela, ličnim svojstvima, programu postupanja i drugim činiocima (čl. 54. st.1. ZIKS);
- Svaki zatvorenik prilikom prijema u ustanovu dobija pismenu informaciju o pravilima, koja se odnose na postupanje sa zatvorenicima relevantne kategorije, disciplinskim pravilima ustanove, utvrđenim metoda za traženje informacije i podnošenje žalbi koje su potrebne radi razumevanja prava i obaveza zatvorenika i adaptaciju na život u kaznenoj ustanovi (para. 41.1. EZP).

III Preporuke

- Svakog pritvorenika/zatvorenika pri prijemu u ustanovu upoznati sa osnovnim pravima i obavezama predviđenim kućnim redom i omogućiti im dostupnost Pravilnika i ZIKS-a u svakom trenutku.

Resocijalizacija

I

S obzirom na to da ne postoje službe za prevaspitanje, obuku i upošljavanje, naš je opšti utisak da osnovni princip resocijalizacije i prevaspitanja zatvorenika nije zadovoljen u ovoj ustanovi.

Prvi informativni razgovor, kao i dalje praćenje zatvorenika, realizuje osoblje zaduženo za poslove obezbeđenja ili matične evidencije. Nije uposleno čak ni osoblje koje bi moglo imati status samostalnog izvršioca koje bi po vokaciji i obrazovanju bilo kompetentno za realizaciju najelementarnijih sadržaja procesa prevaspitanja i resocijalizacije zatvorenika.

Prostorna skučenost dodatna je prepreka za realizaciju aktivnosti kao što su slobodne aktivnosti, rekreativne i fizičke, verska kultura, valjana interna klasifikacija i sl.

S obzirom na to da zatvor ne raspolaže ekonomijom ili bilo kakvim resursima na kojima bi se zatvorenici mogli uposliti, njihov radni angažman se isključivo svodi na režijske ili povremene poslove za državne organe u gradu.

Biblioteka ne postoji, kao ni prostorije za obavljanje verskih obreda.

Suštinski, organizacija i rad ovog zatvora podrazumeva jedino i isključivo čuvanje pritvorenika i zatvorenika da ne pobjegnu ili da se ne sukobe međusobno.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju (čl. 17. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Osuđenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na rad, veroispovest i dr. stimulativne aktivnosti koje podstiču i razvijaju njihovo osećanje za odgovornost i oslanjanje na lične snage, te njihovo interesovanje za postupak sa njima (čl. 46–49. Pravilnika; čl. 78. ZIKS; para. 47. i 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

- Angažovati sve kompetentne činioce radi što bržeg formiranja i organizovanja pomenutih službi;
- Osim režijskim poslovima, omogućiti zatvorenicima bavljenje i drugim svrsishodnim radom.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Kontaktiranje zatvorenika putem telefona nije moguće jer ne postoji nijedna telefonska govornica. U izuzetnim situacijama, zatvorenicima se dozvoljava korišćenje službenog telefona uz prisustvo stražara.

Nije bilo pritužbi zatvorenika na prijem pisama ili paketa i oni podležu uobičajenoj proceduri pregleda pre njihovog prijema ili odašiljanja.

U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama ili paketa.

Zakonska procedura vezana za intenzitet i dinamiku poseta zatvorenika jeste ispoštovana. Međutim, prostorije za kontakt sa advokatima, kao i za posete rodbine, nisu zadovoljavajuće. Nužna potreba za maksimalnim iskorišćenjem prostora dovela je do situacije da jedna ista prostorija, garaža, uz samo osoblju znane transformacije, ima multinamenske funkcije. Na primer, ukoliko se radi o posetama pritvorenicima, stavljaju se stolice, pa se između njih postavljaju metalne rešetke, dok se za posete zatvorenicima rešetke uklanjaju.

U trenutku naše posete, u garaži je bio parkiran novi »fiat punto«, obezbeđen za potrebe upravnika.

Mogućnost praćenja dešavanja iz spoljne sredine drastično je ograničena jer ovaj zatvor jedna je od retkih ustanova koja zatvorenicima nije obezbedila mogućnost praćenja televizije. Tačnije, u jednoj prostoriji nalik čajnoj kuhinji, koju koristi jedan zatvorenik (onaj koji je imao ključ od ulaznih vrata u zatvorski krug), postoji televizor, ali ostali zatvorenici, osim u izuzetnim prilikama, nemaju mogućnost da ga koriste.

Upravnik nas je uverio da je rešenje problema dostupnosti televizije njegov prioritet, i da će učiniti sve da uskoro svaka soba ima TV-prijemnik.

Dnevnu štampu dobijaju samo zatvorenici koji su na nju pretplaćeni.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Osuđeni može, u saglasnost upravnika, telefonirati, a za tu svrhu u zatvoru postoji telefonska govornica (čl. 23. st. 3 Pravilnika);

– Osuđeni ima pravo da koristi dnevnu i periodičnu štampu na maternjem jeziku i druga sredstva javnog obaveštavanja (čl. 96. st. 1. ZIKS).

III

Preporuke

– Obezbediti telefonsku govornicu s ciljem poboljšanja komunikacije i kontakata zatvorenika sa spoljnim svetom;

– Ispitati mogućnost da se u suterenu upravne zgrade postojeća prostorija proširi na hodnik, čime bi se dobila prostorija za dnevni boravak i posete zatvorenicima.

Osoblje

I

Služba obezbeđenja je stoprocentno popunjena. U službi je zaposleno 20 radnika, a pridodata su još 2 radnika koja su radila u zatvorima na Kosovu.

Od ukupnog broja radnika samo jedan ima završenu višu školu, a ostali imaju završene srednje škole. Prema nacionalnoj strukturi (s obzirom na to da skoro svi zaposleni u ustanovi pripadaju ovoj službi), više od 80% pripadnika su Srbi, dok su više od 90% pritvorenika i zatvorenika Bošnjaci.

Protiv jednog pripadnika službe u toku je disciplinski postupak zbog teže povrede radnih obaveza, tačnije, zbog sumnje da je pripadnik službe verbalno vređao tužioca.

Drugih postupaka nije bilo.

Stav pripadnika službe sa kojim smo obavili razgovor jeste da nema potrebe da se pripadnici službe dodatno obučavaju u bilo čemu, "s obzirom da su činom prijema u službu prethodno položili sve neophodne testove koje zakon predviđa kao uslov da neko bude primljen u službu obezbeđenja". Na naše pitanje – "Da li pripadnici službe pokazuju interesovanje za neke dodatne obuke, da li smatraju da postoji nešto što bi moglo doprineti njihovom stručnom usavršavanju i boljem obavljanju posla?" – pripadnik službe, posle kratkog razmišljanja odgovorio je: "Ne, a nema ni potrebe. Sve što je trebalo, oni su završili."

Kako je ranije konstatovano, nema zaposlenih na poslovima prevaspitanja, obuke i upošljavanja, kao ni pravnika koji bi radio na poslovima službe opštih poslova.

Ako se uzme u obzir i da je nedavno postavljeni upravnik po struci politikolog, bez ikakvog prethodnog iskustva iz oblasti izvršenja sankcija ili pravosuđa uopšte, smatramo da trenutni obrazovno-stručni profil osoblja ovog zatvora nema potencijal za realizaciju svrhe kažnjavanja (čl. 33. Osnovnog krivičnog zakona) u praksi.

II

Neuskладjenost ili odstupanja

– S obzirom na presudni značaj zatvorskog osoblja za pravilno upravljanje kaznenom ustanovom i poštovanje njene organizacije i ciljeva postupka, zatvorska uprava mora ispunjenje pravila koja se odnose na osoblje smatrati najvišim prioritetom (para. 51. EZP);

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnijeg rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima (para. 59. EZP);

– Služba za prevaspitanje primenjuje metode i postupke kojima se na osuđene utiče da ubuduće ne vrše krivična dela. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju.

Služba za obuku i upošljavanje obučava osuđene za rad, organizuje njihov rad i obavlja druge poslove predviđene zakonom.

Služba za opšte poslove obavlja pravne, administrativne ... i druge poslove i pruža pravnu pomoć osuđenim i pritvorenim licima (čl. 17, 20. i 22. ZIKS);

– U toku svog radnog veka osoblje će radi održavanja i unapređenja svog profesionalnog znanja i sposobnosti pohađati kurseve stručne obuke, koje će u odgovarajućim intervalima organizovati uprava.

U okviru obuke celokupno osoblje treba da se upozna sa zahtevima i primenom Evropskih zatvorskih pravila i Evropske konvencije o ljudskim pravima (para. 55.2. i 4. EZP).

III

Preporuke

– Organizovati sastanak uprave zatvora sa nadležnima iz Uprave za izvršenje zatvorskih sankcija, na kome bi se izradio predlog nove sistematizacije radnih mesta koja bi predviđala upošljavanje stručnih osoba iz oblasti prevaspitanja, obuke i upošljavanja, te opštih poslova (dipl. pravnika), i na kome bi se pokrenulo pitanje izmeštanja zatvora na drugu lokaciju ili njegovu temeljnu rekonstrukciju.

OKRUŽNI ZATVOR VRANJE

Datum posete: 10. novembar 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 29

Broj pritvorenika: 53

Broj prekršajno kažnjenih: 4

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Zgrada Okružnog zatvora u Vranju, pozicionirana u centru grada, namenski je izgrađena šezdesetih godina dvadesetog veka. Kao i većina zatvora u Srbiji, ni ovaj nije redovno i adekvatno održavan (posebno 90-tih godina) i zahteva manja ili veća renoviranja i adaptacije.

Arhitekturu zgrade odlikuju rešenja prilagođena zatvorskim standardima tog vremena, što znači da su značajnoj meri prevaziđena i u nesaglasnosti sa sadašnjim standardima. Iako nam je rečeno da je kapacitet zatvora 110, a trenutno se u njemu nalazi 86 lica lišenih slobode, stiče se utisak prenaseljenosti i nedovoljnosti prostora.

Ako se imaju u vidu sobe pritvorske jedinice, veličine 4 x 3,10 m u kojima su smeštene i po 4 pritvorenika, očigledno je da su nedovoljne kvadrature i da navedeni kapacitet ne korespondira sa pozitivnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima.

Isti je problem i sa zatvoreničkim sobama veličine 4,20 x 3,10 m u kojima je smešteno po 6 zatvorenika.

Pristup dnevnoj svetlosti u pritvoreničkim/zatvoreničkim sobama znatno je onemogućen jer se na prozorima osim rešetki sa gustom žičanom mrežom, nalazi i mutno, armirano staklo. Ova višestruka zaštita uslovljena je lošim arhitektonskim rešenjem zgrade, prema kome se prozori pritvoreničkih soba nalaze naspram zatvoreničkih soba, na udaljenosti od oko 5–6 metara, zbog čega je pre stavljanja ove zaštite bila omogućena nedozvoljena komunikacija između ovih lica.

Sobe u kojima su smešteni pritvorenici/zatvorenici sveže su okrečene, čiste, s parketom, itisonom i radijatorima. Kreveti, stolovi i stolice su u dobrom stanju, a svako ima svoj ormarić za lične stvari. Sve pritvoreničke sobe imaju toalete sa tekućom vodom. Posteljina je čista i menja se dva puta mesečno.

Nismo bili u mogućnosti da utvrdimo uslove u samici, jer je u trenutku naše posete bila u fazi generalnog renoviranja.

Kupatila i sanitarni čvorovi su uredni i čisti, mada su stari i generalno gledano u lošem stanju. Stoji i primedba da u kupatilima nema pregrada između tuš-mesta i da nema radijatora niti bilo kakvih grejnih tela. Kupanje je jednom nedeljno.

Vodovod i kanalizacija su dotrajali, zbog čega na nekim mestima dolazi do curenja cevi što izaziva pojavu vlage i opadanja maltera.

U slobodno vreme, osuđenici imaju mogućnost korišćenja male ali lepo uređene TV-sale.

Zbog opšte skučenosti i nedostatka prostora, prostor za šetnju na svežem vazduhu je mali (oko 15 x 7 m), sa nadstrešnicom i klupama za sedenje.

Generalno, imajući u vidu objektivne nedostatke vezane za samu arhitekturu zgrade i višegodišnje neodržavanje, vidljivo je da je od dolaska novog upravnika (pre 4 godine) dosta toga učinjeno na poboljšanju materijalnih uslova života zatvorenika i osoblja.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Trpezarija je mala, dobro osvetljena i čista prostorija sa slikama i itisonom. Kuhinja je smeštena u podrumskim prostorijama, što je neprimereno rešenje, ali i pored toga ostavlja utisak pristojnog održavanja i dobre higijene. Svi zaposleni u kuhinji redovno prolaze kroz sanitarne preglede i imaju overene sanitarne knjižice.

O ishrani zatvorenika stara se profesionalni kuvar i nekoliko pomoćnika–zatvorenika. Jelovnik se utvrđuje prema postojećim modelima, zavisno od dobijenih namirnica. Prema rečima kuvara, zbog tenderske nabavke, dešava se da isporuka namirnica kasni ili da u velikim količinama dobiju jednu ili dve vrste namirnica, a da neke uopšte ne dobiju.

Zbog činjenice da se u zatvoru nalazi oko 50% Albanaca, vodi se računa o specifičnosti njihove ishrane, tako da se uglavnom koristi goveđe meso. I pored toga, intervjuisani Albanci kažu da se u svojoj ishrani uglavnom oslanjaju na hranu koju dobijaju preko paketa koje dobijaju od rodbine.

Prema rečima kuvara, postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi, mada se ona ne razlikuje bitno od uobičajene.

Uvidom u jelovnik, primećuje se nedostatak mleka i mlečnih proizvoda u ishrani, kao i voća i svežeg povrća. Intervjuisani zatvorenici su sve zamerke na hranu uputili upravo u ovom pravcu.

Kantina ne postoji u okviru zatvora, pa zatvorenici jednom nedeljno naručuju robu koja se kupuje u gradu.

Uobičajeni dodatni izvor ishrane su paketi koje upućuje rodbina.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Medicinsku službu čine lekar, specijalista urgentne medicine, angažovan pre mesec dana po ugovoru o delu, i stalno zaposleni medicinski tehničar koji pored ovih obaveza učestvuje i u radu službe obezbeđenja kojoj administrativno pripada.

Lekar svakodnevno posećuje zatvor, najčešće posle 13 h kada obavi sve prijavljene preglede. Pregledi se obavljaju u maloj ambulanti (u planu je renoviranje) u kojoj postoji lekarski sto, krevet za preglede, ormarić za lekove sa nešto malo lekova, a od opreme primećen je samo aparat za merenje pritiska.

Lekar obavezno pregleda sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor i tada im se otvara zdravstveni karton.

Lekarski pregled se zakazuje preko zatvorskih službenika bez obaveze objašnjenja o kakvim se tegobama radi. Kako je lekar svakog radnog dana u ustanovi, čekanje na lekarski pregled je svedeno na minimum, a u odustvu lekara tu je medicinski tehničar da proceni hitnost medicinske pomoći.

Popodne i noću koriste se usluge Hitne pomoći sa kojom je saradnja na zadovoljavajućem nivou.

Stomatološka zaštita je obezbeđena u Zdravstvenom centru i u potpunosti je besplatna, odnosno za sva osuđena lica troškove snosi zatvor, a za sva lica u pritvoru sud.

Takođe, kako nema odgovarajućih uslova, sve biohemijske analize i specijalistički pregledi obavljaju se u gradskom Zdravstvenom centru. To su najčešće pregledi na odeljenjima kardiologije, hirurgije, neuropsihijatrije i dr.

Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje.

Svaki zatvorenik ima sopstveni zdravstveni karton u koji se beleže svi pregledi koji se takođe upisuju i u evidencionu knjigu, a od skora imaju i informaciju da karton treba slati kao medicinsku dokumentaciju kod premeštaja zatvorenika, pa će to u budućnosti i činiti.

Redovni periodični pregledi zatvorenika se ne vrše, jer je njihovo zadržavanje u zatvoru uglavnom na kraći vremenski period.

Zatvorski lekar ima obavezu da izda potvrdu da je zatvorenik spreman da izdrži disciplinsku kaznu, ali takva mera nije izricana već duže vreme.

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova postoji i sprovodi ga medicinski tehničar koji, ako je potrebno određenu terapiju davati van njegovog radnog vremena, ostavlja za svakog zatvorenika potrebnu dozu leka kod stražara.

Iz evidencione knjige dobili smo podatak da je od početka godine 2004. obavljeno 1 296 pregleda. Ne vodi se posebna evidencija upućenih na pregled u Zdravstveni centar, ali po izjavi lekara, tih pregleda ima oko 50–60 mesečno, od čega su 2–3 psihijatrijska.

Na lečenju u KPD "Bolnica", trenutno se nalaze 3 zatvorenika.

Po podacima za prošlu godinu, a i za prethodne dve godine, nisu registrovani slučajevi sukoba među zatvorenima koji su rezultirali težim povredama.

U istom periodu, nisu registrovani slučajevi silovanja, seksualnog zlostavljanja, kao ni samoubistava ili pokušaja samoubistava.

U ovom trenutku, u zatvorskoj populaciji je jedan dijabetičar, a najviše je kardiovaskularnih bolesnika od kojih 3 sa anginom pektorisa i 3 sa hipertenzivnim problemima.

Nema obolelih od TBC i AIDS, a dva obolela od hepatitisa C su prebačeni u KPD "Bolnica" i u Okružni zatvor u Zaječaru.

Trenutno je 5 zatvorenika zavisno o psihoaktivnim supstancama, a procena lekara je da se njihovo stanje može sanirati davanjem sedativa u večernjim časovima.

Prema rečima lekara, lečenje se odvija isključivo uz pristanak pacijenta. Oni imaju pravo da odbiju medicinski tretman, ali se to u praksi ne dešava često. Kada se i desi, uglavnom se kroz razgovor dobije pristanak.

Kako je trenutno angažovani lekar tek mesec dana na ovom poslu, ima u planu da uvede mogućnost odbijanja lekarske intervencije uz obavezni potpis zatvorenika. Zatvorenima su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima ukoliko ih zatraže i ukoliko davanje tih informacija odobri sud (za pritvorenike).

Medicinski pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali zatvorenici.

Kontrolu nad ishranom i higijenom obavljaju lekar i medicinski tehničar jednom nedeljno, što se njihovim potpisom registruje u knjizi evidencija, ali pisani izveštaji o kontroli ne postoje. Uzorci hrane se obavezno čuvaju u frižideru 24–48 časova zbog eventualno potrebnih bakterioloških analiza koje se rade u Zavodu za zaštitu zdravlja (Higijenski zavod).

Informacije o zaraznim bolestima se ne distribuiraju zatvorenima i osoblju, izuzev ponekad, u neformalnom kontaktu lekara sa zatvorenima ili osobljem. Zatvorsko osoblje nije posebno edukovano da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima kada se takav rizik prepozna, sugerise se intenzivnije posmatranje osobe kod koje rizik postoji, a u težim slučajevima takva osoba upućuje se u KPD "Bolnica".

Evidencija znakova nasilja nad zatvorenima ne vrši se u posebnoj knjizi, već samo u zdravstvenim kartonima. U slučaju kada se zatvorenik požali na fizičko zlostavljanje i pri tome ima vidljive znakove nasilja, u principu, povrede se evidentiraju i sastavlja se izveštaj koji se dostavlja upravniku. Za poslednjih mesec dana, noje bilo takvih slučajeva.

Zdravstvena služba ne učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za zatvorenike sa anamnezom porodičnih trauma, te za zavisnike od droga, niti se takvi programi rade u ustanovi.

Medicinska služba učestvuje u izradi obaveštenja sa izveštajem lekara specijaliste prilikom traženja alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično zbog prirode njihovog zdravstvenog stanja ili poodmaklog starosnog doba, ali to se dešava vrlo retko.

Timski sastanci ne postoje, već se informacije razmenjuju u svakodnevnim susretima sa upravnikom. Osoblje zdravstvene službe nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije. Osoblje nije obučeno za izvođenje osnovne psihoterapijske i radne terapije.

Povremeno su u ustanovi prisutne žene (pritvor). Trenutno je samo jedna u pritvoru, i ona nije imala nikakvih pritužbi na tretman, niti posebnih zahteva u odnosu na medicinsku službu.

Po potrebi, ginekološki ili drugi pregledi omogućavaju se u civilnim ustanovama, a zatvor im obezbeđuje sva higijenska sredstva. U proteklih godinu dana, jednoj pritvorenici je omogućena kiretaža u civilnoj ustanovi, koju je sama platila.

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, a ne vode se ni krivični postupci protiv zaposlenih koji su u vezi sa službom koju obavljaju.

Intervjuisani zatvorenici smatraju da im se medicinska pomoć pruža adekvatno i bez čekanja, i nisu imali primedbi na rad novog lekara.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osuđeni žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje osam kubnih metara prostora; moraju biti dobro zagrejane i dovoljno osvetljene (čl. 58. ZIKS);

– CPT nailazi na sprave kao što su metalni kapci, žaluzine ili table na prozorima ćelija, koje sprečavaju ulazak svežeg vazduha u prostorije. Oni se naročito često sreću u zatvorima za lica koja očekuju suđenje. CPT u potpunosti prihvata da u slučaju nekih zatvorenika mogu biti potrebne posebne bezbednosne mere čiji je cilj sprečavanje rizika od tajnih dogovora ili kriminalnih radnji. Primena takvih mera, međutim, treba da bude pre izuzetak nego pravilo. To podrazumeva da odgovorne vlasti moraju da ispituju slučaj svakog zatvorenika da bi utvrdili da li su posebne bezbednosne mere zaista opravdane u njegovom slučaju. Pored toga, čak i kada su takve mere neophodne, nikada ne treba da uključuju lišavanje zatvorenika prirodnog svetla i svežeg vazduha. To su osnovni životni uslovi na koje svaki zatvorenik ima pravo, a osim toga, odsustvo ovih elemenata stvara uslove koji su pogodni za širenje bolesti, naročito tuberkuloze.

CPT shvata da obezbeđenje pristojnih životnih uslova u zatvorskim ustanovama može da bude veoma skupo i njihovo unapređenje u mnogim zemljama sprečava nedostatak novca. Međutim, uklanjanje naprava koje blokiraju prozore na ćelijama zatvorenika (i nameštanje u takvim izuzetnim slučajevima alternativnih bezbednosnih sprava odgovarajućeg izgleda) ne bi trebalo da uključuje velika ulaganja, a bilo bi od velike koristi za sve zainteresovane (para. 30. Standarda CPT, CPT/Inf (2001)16);

– U skladu sa standardima zdravstvenih službi, zatvorska uprava treba zatvorenicima da obezbedi odgovarajuće spremljenu i posluženu hranu, koja po kvalitetu i kvantitetu odgovara standardima dijetetske i moderne higijene, uzimajući u obzir njihovo starosno doba, zdravlje i, po mogućnosti, da zadovoljava religiozne i druge zahteve (para. 25. EZP);

– Nema dežurnog lekara tokom popodnevni sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoji elementarna oprema za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Medicinsko osoblje nije edukovano za izvođenje programa psihoterapijske i radne terapije (para. 41. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike o drogama i osobe agresivnog ponašanja, kao i programi za društvenu reintegraciju ne postoje (para. 68. i 69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Ukoliko je moguće, premestiti neke pritvorenike/zatvorenike u sobe koje trenutno nisu popunjene;

- Ukloniti žičanu mrežu koja se nalazi na rešetkama prozora;
- Uvesti neku vrstu grejanja u kupatilo;
- Razmotriti mogućnosti zamene/popravljanja kanalizacije i vodovoda kako bi se sprečilo ozbiljnije propadanje zgrade i pojava vlage;
- Dopuniti medicinsku opremu (glukomer i sl.) i renovirati ambulantu;
- Razmotriti mogućnost smeštaja stacionara sa par kreveta u jednu sobu, kako bi u njemu mogli da borave zatvorenici čije zdravlje nije narušeno u meri da treba da budu upućeni na lečenje van ustanove;
- Edukovati medicinsko osoblje za izvođenje psihoterapije i radne terapije, kao i iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;
- U saradnji sa vaspitnom službom, uključiti zdravstvenu službu u sprovođenje socioterapijskih programa za neuravnotežene pojedince, zavisnike o drogama i osobe agresivnog ponašanja.

Bezbednost

I

Zgrada Okružnog zatvora u Vranju nalazi se u centru grada, pa je sa aspekta bezbednosti ovo njen najveći nedostatak. Prema rečima načelnika službe obezbeđenja, arhitektonski propust su prozori u sobama koji se otvaraju unutra, što omogućava pritvorenima, koji se nalaze u susednim sobama, da razgovaraju kada otvore prozore.

Zatvor ima spoljni i unutrašnji video-nadzor, koji iako zastareo, ipak funkcioniše. Unutrašnjim video-nadzorom pokriveni su hodnici, a prema proceni načelnika službe, dve kamere bi trebalo postaviti na šetališta.

Sa aspekta bezbednosti problem je postojeća sistematizacija radnih mesta službe obezbeđenja, jer, prema proceni načelnika, predviđa nedovoljan broj službenika. Načelnik smatra da popunjenost zatvora i organizacija rada iziskuju upošljavanje bar još po jednog službenika u smeni.

Ustanova raspolaže sa dva vozila za sprovod zatvorenika, od čega je jedno novo, dobijeno početkom godine. Broj vozila je dovoljan za potrebe zatvora, jer prosek sprovođa iznosi oko dva dnevno. Osim sa voznim parkom, osoblje je zadovoljno i zbog nedavnog renoviranja prostorija u kojima svakodnevno rade i borave.

Tokom 2004. godine nije bilo bekstava iz zatvora, nije bilo ozbiljnijih međusobnih tuča među zatvorenima i pritvorenima, nije bilo pokušaja samoubistava niti samopovređivanja. Pripadnici službe obezbeđenja nisu koristili prinudu prema zatvorenima u toku 2004. godine.

Podatke koji smo dobili od uprave, potvrdili su nam i zatvorenici sa kojima smo obavili razgovore.

U pomenutom periodu, otkriven je pokušaj krijumčarenja marihuane u zatvor, a kod jednog zatvorenika je pronađen mobilni telefon, bez baterije i kartice.

Vranjanski zatvor, s obzirom na mešovitu nacionalnu strukturu (zatvorenici i pritvorenici su mahom Srbi i Albanci), čini veoma delikatnu i osetljivu sredinu, pre svega sa bezbednosnog stanovišta. Smatramo da je promišljena i dobra odluka da se kao načelnik službe obezbeđenja postavi čovek koji je poreklom iz Prizrena i koji je gotovo čitav radni vek proveo radeći u službi obezbeđenja prizrenskog zatvora. Načelnik službe poznaje mentalitet, običaje i jezik obe dominantne etničke skupine u zatvoru i ima bogato životno i radno iskustvo u mešovitoj nacionalnoj sredini, što znatno pomaže u bezbednom i neincidentnom funkcionisanju ove ustanove.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

Nema značajnih odstupanja.

III Preporuke

- Obnoviti/zameniti video-nadzor;

Zakonitost

I

U svim pritvorskim sobama vidno su istaknuti pravilnici o kućnom redu, a jedan je istaknut u bloku za zatvorenike. Prilikom prijema u zatvor svi se upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda, mada postoje poteškoće sa informisanjem pritvorenika Albanaca. Ovaj problem je delimično rešen time što jedan stražar sa Kosova zna albanski, ali to ne može biti trajno rešenje.

Prema statistici, za poslednjih godinu dana izrečene su svega tri disciplinske mere, dve samice (obe uslovno odložene) i jedan ukor. Nije bilo žalbi, a upućena je jedna pritužba.

Protiv jednog lica vodi se krivični postupak zbog krivičnog dela omogućavanja uživanja opojnih droga (krijumčarenje marihuane).

U istom periodu nijednom nisu upotrebljena sredstva prinude, zbog čega nema ni pritužbi zatvorenika u ovom pravcu.

Intervjuisani zatvorenici nisu imali ozbiljnijih primedbi na zakonitost postupanja osoblja, kako ni na zakonitost i postupak dodele ili oduzimanja pogodnosti.

S našeg stanovišta, teško je proceniti zakonitost postupanja, kao što je teško poverovati da za 11 meseci nijednom nije upotrebljeno sredstvo prinude.

Svakako, jedan o ozbiljnih nedostataka u funkcionisanju ovog zatvora jeste nedostatak pravnika u opštoj službi, čija je obaveza, između ostalog, i da pruža pravnu pomoć pritvorenim i zatvorenim licima.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Tekst ZIKS-a i Pravilnika o kućnom redu mora biti dostupan osudjenom sve vreme izdržavanja kazne (čl. 51. st. 3. i čl. 2. Pravilnika);

- Služba za opšte poslove obavlja pravne, administrativne, računovodstvene, finansijske, evidencijske i druge poslove od opšteg značaja za zavod i pruža pravnu pomoć pritvorenim i osudjenim licima (čl. 22. ZIKS-a).

III

Preporuke

- Prevesti Pravilnike o kućnom redu pritvora i okružnih zatvora na albanski jezik s obzirom na stalnu prisutnost značajnog broja pritvorenika/zatvorenika Albanaca.

- Popuniti mesto diplomiranog pravnika u službi za opšte poslove.

Resocijalizacija

I

Resocijalizacija zatvorenika započinje u prijemnom odeljenju gde svaki novopridošli zatvorenik boravi nekoliko dana. Nakon prvih razgovora, vaspitač, u dogovoru sa upravnikom i načelnikom službe obezbeđenja, vrši klasifikaciju i donosi plan i program postupanja.

Tim za prijem nije kompletan, odnosno njega praktično čini samo vaspitač koji je istovremeno zadužen i za proces prevaspitanja. Iako tim za prijem zatvorenika nije kompletan, rečeno nam je da su kriterijumi klasifikacije, pored onih objektivnih (vrsta dela, dužina kazne...), i struktura ličnosti i karakteristike zatvorenika.

Veličina vaspitanih grupa omogućava uslove za rad, a taj rad je uglavnom individualan. Problemi u radu tiču se najviše narkomana čiji udeo u zatvorskoj populaciji sve više raste, a ne postoje posebni programi, ni posebna obuka kako tretirati ovakve zatvorenike.

Drugi problem, tiče se rasporednih rešenja Ministarstva pravde, prema kome je 15 zatvorenika sa dužim kaznama premešteno iz KPZ Niš. Iako je trenutno ostalo 7 ovakvih zatvorenika, uprava je mišljenja da oni nisu adekvatno opremljeni i obučeni za zatvorenike sa dugim kaznama.

U trenutku naše posete, samo dva zatvorenika su bila u zatvorenom, a ostali imaju otvoren ili poluotvoreni tretman. Razlika u tretmanu se najviše ogleda u stepenu korišćenja pogodnosti, a sam smeštaj i ostali uslovi boravka praktično su isti u svim odeljenjima.

Radno angažovanje zatvorenika praktično ne postoji. Zatvor nema svoju zemlju ili bilo kakve pogone na kojima bi se zatvorenici mogli uposliti, tako da se radno upošljavanje svodi na režijske poslove ili povremene fizičke poslove u gradu.

Nedavno je osposobljeno zadovoljavajuće šetalište, kako za pritvorena, tako i za osuđena lica. Međutim, osim jednočasovne šetnje, zatvorenici nisu na raspolaganju nikakvi drugi sportski, kulturni ili bilo kakvi rekreativni sadržaji. Iako je jedna prostorija pretvorena u pristojno opremljenu teretanu, naš utisak je da je koristi isključivo osoblje zatvora, a da zatvorenici nemaju takvih mogućnosti.

Jedina konstruktivna i pozitivna stvar je biblioteka koja broji oko 550 naslova i koja je nastala kao rezultat akcije "Knjiga za zatvor". Osim toga, ukoliko zatvorenici iskažu želju, vaspitač na revers uzima knjige iz gradske biblioteke.

Kao i u većini okružnih zatvora, zatvorenici su u velikoj meri izloženi dokolici i besposličanju. Iako je ovakva situacija posledica uglavnom objektivnih činjenica vezanih za skučenost prostora i slabe finansije, to ne bi smelo značiti da se zatvorenici mogu oslanjati samo na nestimulativne aktivnosti.

Posebna prostorije za obavljanje verskih obreda ne postoji. Lica koja po tretmanu češće izlaze ovo pravo mogu ostvariti i van ustanove, ali pritvoreni i lica u zatvorenom odeljenju potpuno su uskraćeni u ovom pravu. Ranije je jednom nedeljno dolazio sveštenik, ali u poslednje vreme ne dolazi jer nema zainteresovanih. S obzirom na veliki broj Albanaca, postoji dogovor sa muftijom da poseti zatvor svaki put kada je u prilici.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove, bilo da se radi o osuđenim zatvoreniciima ili o onima koji tek čekaju suđenje. Rad osuđenih se organizuje u zatvoru, zatvorskim radionicama i privrednim jedinicama van zatvora. Stručno osposobljavanje osuđenih vrši se kroz teorijsku pripremu i praktičnu obuku u zatvorskim radionicama. (čl. 30. i 46. Pravilnika; čl. 78. ZIKS; para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Osuđenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na veroispovest i dr. stimulativne aktivnosti. Posebno treba pomenuti fizičku rekreaciju na otvorenom. Svi zatvorenici bez izuzetka moraju imati mogućnost da svakodnevno vežbaju na otvorenom. (čl. 47–49. Pravilnika; para. 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Kad su u pitanju, naročito, radne aktivnosti, jasno je da razlozi bezbednosti mogu da isključe mnoge oblike rada koji su uobičajeni u normalnim odeljenjima. Ipak, to ne znači da se zatvorenici mogu oslanjati samo na nestimulativne aktivnosti. (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Omogućiti zatvoreniciima da svakodnevno vežbaju na otvorenom i da bave se fizičkim aktivnostima (korišćenje teretane jednom nedeljno);

– Osmisliti i obogatiti sadržaj slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika s ciljem prevencije njihovog negativnog ponašanja i besposličanja;

– Učiniti napor ka većim alternativama radnog angažovanja svih zatvorenika;

– Obezbediti prostor za ostvarenja verskih prava zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Najčešći vid komunikacija, kao i u drugim ustanovama, jeste telefoniranje. Procedura korišćenja telefona, pored nadzora od strane stražara, podrazumeva i vremensko ograničenje razgovora na po 10 minuta jednom nedeljno i važi za sve zatvorenike bez obzira na režim. Iako je u pitanju samo jedna govornica, zatvorenici se nisu žalili. Kažu da im je razgovor od 10 min. jednom nedeljno sasvim dovoljan jer uglavnom svi imaju pravo na posete i izlaske.

Svi osuđenici primaju posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana. Zbog nedostatka prostora jedna ista prostorija ima funkciju i prostorije za posete porodice i za posete advokata. U danima posete (nedelja) ova prostorija nije dovoljna, pa se posete odvijaju i u holu koji je koliko-toliko osposobljen za ove namene.

Za kontakte pritvorenika postoji posebna prostorija pregrađena pleksiglas staklom.

Zatvorenici veoma retko kontaktiraju sa spoljnim svetom putem pisama, jer je to nepraktično i sporo. Svu poštu pregleda služba obezbeđenja, i bilo je slučajeva oduzetih pisama zbog skarednog sadržaja.

Kad je reč o paketima, u poslednjih 6 meseci je bio samo jedan slučaj oduzimanja dela sadržaja, jer je u kolačima nađena određana količina droge.

Kada su u pitanju sredstva informisanja, postoji radio-razglas u svim sobama i TV-sala za zatvorenike. Pritvorenici su je omogućeno da donesu svoj televizor ukoliko to žele, a štampu dobijaju svi koji su na nju pretplaćeni.

Sa aspekta saradnje osoblja sa faktorima izvan ustanove, osoblje nije konstatovalo značajnije primedbe. Vaspitač je prisutan svake druge nedelje za vreme poseta, i, ako je potrebno, tom prilikom kontaktira sa porodicom.

Kako nam je rečeno, i mimo poseta se inicira saradnja sa porodicom. Od drugih spoljnih faktora, uspostavljena je bolja saradnja sa lokalnim centrom za socijalni rad.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja.

II

Neuskladjenost ili odstupanja

- Poželjna je izvesna fleksibilnost u odnosu na primenu pravila u pogledu poseta i telefonskih kontakata (Para. 51, Standardi CPT-a, CPT/Inf (92) 3, Para. 66. EZP)

III

Preporuke

- Biti što fleksibilniji u pogledu rasporeda, vremena i nadzora telefonskih razgovora zatvorenika, kao i njihove korenspodencije;
- U granicama mogućnosti poboljšati uslove u prostorijama koje su predviđene za posete.

Osoblje

I

Organizacija ustanove ne podrazumeva zasebnu službu za prevaspitanje, kao ni za obuku i upošljavanje. Poslove prijema i prevaspitanja obavlja jedan radnik koji je u zvanju samostalnog izvršioca. Od januara ove godine primljen je i volonter, te se nakon godinu dana pripreme planira njeno zvanično upošljavanje.

Radi se o dvoje ljudi sa visokom stručnom spremom, specijalnom pedagogu i sociologu. Nedostaje psiholog kako bi bio zadovoljen princip multidisciplinarnog rada i praćenja zatvorenika.

Kad je u pitanju zadovoljstvo poslom, ističu da vole posao kojim se bave, te da su za kvalitetniji i efikasniji rad nužne dodatne obuke i edukacije.

Prekovremeni rad nije česta pojava, ali kada ga ima, postoji materijalna nadoknada za to. Komunikacija i atmosfera na svim relacijama procenjuje se kao korektna, ali, kako kažu, moglo bi i bolje.

U poslednjih 6 meseci nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih prestupa.

Lice koje bi bilo zaduženo samo za upošljavanje i radno angažovanje zatvorenika ne postoji. Ovu vrstu evidencije, kao i raspoređivanje, vodi vaspitač.

Prema postojećoj sistematizaciji, služba obezbeđenja stopostotno je popunjena. U stalnom radnom odnosu je 19 radnika, a dvojica radnika, raspoređenih sa Kosova, imaju ugovore na određeno vreme. Od zaposlenih u službi, samo jedan radnik ima završenu višu školu. Ostali zaposleni imaju završenu srednju školu.

Zahvaljujući ličnim i profesionalnim kvalitetima upravnika zatvora i načelnika službe obezbeđenja, međuljudski odnosi među zatvoreničkom populacijom, kao i između zatvorenika i osoblja, veoma su stabilni i korektni.

Služba obezbeđenja profesionalno se odnosi prema zatvorenicima i to nisu samo reči zaposlenih, već je to informacija koju smo dobili od svih zatvorenika sa kojima smo imali prilike da razgovaramo. Niko od zatvorenika, bilo da su Srbi ili Albanci, nije se žalio na odnos osoblja i tretman od strane uprave i ostalih zaposlenih u zatvoru.

Načelnik službe obezbeđenja je pohađao seminare koje je organizovao OEBS. (Jedan od njih je imao naziv "Lik načelnika službe obezbeđenja".) Ostali zaposleni u službi, još uvek, nisu imali prilike da prisustvuju seminarima i dodatnim edukacijama. Iako se pripadnici službe obezbeđenja profesionalno ophode prema zatvorenicima, prema mišljenju upravnika i načelnika službe, potrebno je korenito reformisati sistem obuke i selekcije kadrova koji rade u službi obezbeđenja. Po mišljenju načelnika službe, potrebno je ustanoviti obrazovnu grupu koja bi se posebno pripremala za obavljanje poslova obezbeđenja u zatvorima, a prilikom prijema mora se voditi više računa o opštem obrazovnom nivou kandidata i njihovim ličnim kvalitetima.

Načelnik smatra, da je neophodna dodatna edukacija zatvorskog osoblja i stalno praćenje savremenih trendova iz oblasti penologije i ljudskih prava lica lišenih slobode.

Tokom 2004. godine protiv dvojice pripadnika službe obezbeđenja vođen je i okončan postupak zbog teže povrede radnih obaveza. U oba slučaja izrečena je novčana kazna. U jednom slučaju postupak je vođen protiv pripadnika službe koji je zatvoreniku dao ključ od sobe, a u drugom slučaju propust je napravio pripadnik koji nije propisno pretresao zatvorenika.

Krivični postupci protiv pripadnika službe obezbeđenja nisu vođeni.

II

Neusklađenost ili odstupanja

– S ciljem što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi naročito uzimajući u obzir raznolike aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima.

Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju.

Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje. (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Formirati službu za obuku i upošljavanje i službu za prevaspitanje;
– U skladu sa prethodnim uposliti psihologa, kao i osoblje koje bi bilo specijalizovano za rad sa narkomanskom populacijom;

- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i stručnu osposobljenost;
- Negovati timski pristup poslu i duh dobre atmosfere u kolektivu;
- Revidirati postojeću sistematizaciju radnih mesta predviđenih za službu obezbeđenja, na osnovu predloga zaposlenih u zatvoru i objektivog sagledavanja potreba bezbednosti;
- Pripadnike službe obezbeđenja edukovati iz oblasti ljudskih prava zatvorenika, nenasilne komunikacije i nenasilnog rešavanja konflikata.

OKRUŽNI ZATVOR KRUŠEVAC

Datum posete: 17. februar 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci/žene

Broj zatvorenika: 19

Broj pritvorenika: 39

Broj prekršajno kažnjenih: 14

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Pozicija zgrade Okružnog zatvora u Kruševcu koja je u samom centru grada je neadekvatna i neprimerena svrsi ove ustanove. Zgrada je okružena visokim zgradama koje služe civilnim svrhama (npr. višespratna zgrada PTT i banke), koje imaju direktan pogled na unutrašnjost zatvora.

Zgrada je građena sredinom pedesetih godina 20. veka kao objekat za policijski pritvor, a nakon toga je dograđivan i samo delimično adaptiran prema svojoj osnovnoj svrsi.

Shodno gore navedenom, zgrade zatvora su stare, vlažne (krov prokišnjava, stara vodovodna i kanalizaciona mreža), a arhitektura zgrade ni izbilza odgovara standardima moderne zatvorske arhitekture.

Zatvor se sastoji od dve odvojene zgrade, jedne za pritvor, a druge za smeštaj zatvorenika i prekršajno kažnjenih.

U pritvorskoj jedinici pritvorenici su smešteni po sobama sa 6 do 8 kreveta na sprat i, s obzirom na njihovu nedovoljnu kubaturu, primetna je prenaseljenost.

Zbog nedovoljne veličine prozora i načina na koji se otvaraju, njihove prekrivenosti armiranim staklom i visokog položaja u odnosu na pod, dostup prirodne svetlosti i vazduha je ograničen.

U okviru soba nalazi se i WC i mali prostor za tuširanje toplom vodom iz bojlera, tako da je tuširanje moguće svakog dana. Stanje kreveta i dušeka je pristojno, posteljina se menja na svake dve nedelje, a opšta higijena se održava na nivou koji dopušta ovakva zgrada. Nedostaju ormarići za lične stvari pritvorenika.

Ceo zatvor se greje preko radijatora, priključenih na daljinsko grejanje gradske toplane.

Soba za izdvajanje/samica nalazi se u pritvorskom delu i krajnje je neuslovna, jer nema direktnog dostupa sunčeve svetlosti i vazduha, nema sanitarni čvor i stolicu.

Šetnje pritvorenika koje u proseku traju oko 30-tak minuta, odvijaju se u dvorištu veličine oko 15x15 metara, ograđenom zidom i bodljikavom žicom (videti odeljak 2. Bezbednost).

Slični, mada za nijansu bolji uslovi jesu u delu za zatvorenike iako je i ovde primetna prenaseljenost. Za razliku od pritvorenika, zatvorenici imaju i mogućnost korišćenja lepo uređene prostorije za dnevni boravak u kojoj se nalaze klupe za sedenje, stolovi, akvarijum, televizor i mala čajna kuhinja.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Hrana se sprema u maloj, čistoj kuhinji opremljenoj svim potrebnim aparatima. Posuđe u kojoj se sprema i servira hrana poprilično je staro i trebalo bi ga postepeno zamenjivati novim.

Kontrolu hrane vrše lekar (potpisuje jelovnik) i vođa smene. Uzorak hrane se ostavlja u frižideru 24 h za eventualne kontrole u higijenskom zavodu. Nema pisanih izveštaja o izvršenoj kontroli, tako da ne znamo šta ona zapravo podrazumeva.

Hrana se pritvorenima odnosi u sobe, a zatvorenima se servira u dnevnom boravku.

Hranu priprema profesionalni kuvar koji je već dugo zaposlen u ovoj ustanovi, a pomažu mu 1–2 pomoćnika zatvorenika, koji redovno prolaze sanitarne preglede i koji su smešteni u odvojenoj sobi..

Uvidom u jelovnik za nedelju dana, konstatovali smo da su večere veoma "tanke", uglavnom neka čorba, a приметно je i odsustvo mlečnih proizvoda i voća.

Nema realne potrebe za postojanjem kantine u zatvoru, tako da se potrebna roba jednom nedeljno naručuje i kupuje u gradu.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

U okružnom zatvoru u Kruševcu ne postoji posebna zdravstvena služba, već se o zdravlju zatvorenika brinu dva lekara angažovana po ugovoru o delu. Jedan je lekar specijalista opšte medicine (dolazi dva puta nedeljno u ustanovu), a drugi je specijalista neuropsihijatrije (dolazi jednom nedeljno). Po potrebi i u hitnim slučajevima lekari dolaze i ostalim danima.

Nakon prijema u zatvor, svi zatvorenici se obavezno pregledaju od strane lekara i tom prilikom im se otvara zdravstveni karton. Nekada prođe po par dana od prijema do prvog pregleda, jer lekar nije stalno u ustanovi.

Ne postoji posebna prostorija za ambulantu, što predstavlja problem na čijem bi rešavanju trebalo raditi u budućnosti. Pregledi se obavljaju u prostorijama sa drugom namenom i najčešće u prisustvu pripadnika drugih službi, što bi sa formiranjem ambulante moglo da bude promenjeno.

Apoteke u pravom smislu reči nema već su lekovi smešteni u ormariće ispred svake zatvoreničke sobe i za njihovo izdavanje su zaduženi stražari. Tokom 2004. godine jedan zatvorenik je progutao veću količinu tableta, pa je nakon tog incidenta doneta odluka da se lekovi moraju popiti pred stražarom.

Zakazivanje pregleda se vrši preko pripadnika službe obezbeđenja, koji bez trijažiranja omogućavaju pregled kod lekara, a u periodima kada lekar nije u ustanovi i kada se radi o hitnom slučaju, zatvorenici se vode u lokalni zdravstveni centar sa kojim postoji dobra saradnja.

Stomatološka zaštita je obezbeđena u okviru lokalnog Doma zdravlja i u 2004. ostvarena je 41 intervencija, i vađenje i popravka zuba.

U prethodnoj godini (2004) obavljeno je 2.541 pregled, od čega opštemedicinskih 1.741, a ostalo su neuropsihijatrijski pregledi. Specijalističkih pregleda je bilo 392, a od tog broja na bolničkom lečenju su zadržana 4 zatvorenika i 1 pritvorenik.

Zbog nemogućnosti (nepostojanje tehničara) izdavanja ampulirane terapije u okviru ustanove, registrovano je 147 slučajeva izvođenja u medicinski centar zbog primanja injekcija. Laboratorijski pregledi/analize obavljaju se u lokalnom zdravstvenom centru (bilo ih je 42), 3 osobe se upućene na previjanje, a u KPD "Bolnica" upućena su 5 zatvorenika.

U trenutku naše posete u zatvorskoj populaciji je bilo 4 dijabetičara (na terapiji oralnim preparatima), 7 bolesnika koji boluju od hipertenzije i 2 od angine pektoris.

Trenutno nema HIV pozitivnih, ali su u vreme akcije „Sablja“ bila registrovana 2 zaražena pritvorenika. Jedan zatvorenik je suspektan na TBC, a jedan je zaražen virusom hepatitisa C.

Broj zavisnih od različitih psihoaktivnih supstanci procenjuje se na više od 50%, ali taj podatak nije siguran, jer je za taj deo zadužen neuropsihijatar sa kojim nismo imali prilike da se susretnemo.

Zatvorski lekar ima obavezu da izda potvrdu da je zatvorenik sposoban da izdrži kaznu usamljenja, ali se ne obavljaju svakodnevni obilasci ovakvih zatvorenika, već se to radi dva puta nedeljno, tačnije u vreme kada je lekar prisutan u ustanovi. Ovo bi takođe trebalo promeniti, a primanjem u stalni radni odnos tehničara i ovaj bi problem bio rešen

Posebna evidencija znakova nasilja se ne vrši, no zbog dobre atmosfere u zatvoru stiče se utisak da ih zaista i nema.

Po izjavi lekara, žalbi na zlostavljanje je bilo u vreme akcije „Sablja“, ali od strane pripadnika policije, a ne stražara. Sve povrede su bile evidentirane i o tome je bio obavешten upravnik, koji je potom obavestio sud.

Registрован je samo jedan pokušaj samopovređivanja udaranjem o zid, koji je razgovorom sa psihijatrom i budnijim praćenjem zadovoljavajuće rešen, a na sličan način rešen je i jedan štrajk glađu u ranijem vremenskom periodu (taj zatvorenik je na kraju poslat u KPD "Bolnica").

Odbijanje medicinskih postupaka i terapije nije registrovano u poslednje vreme.

Seksualnog zlostavljanja i silovanja nije bilo, kao ni pokušaja samoubistava (iako osoblje nije edukovano da prepozna znakove rizika).

Nije bilo ni umrlih prirodnom ili nasilnom smrću.

Formalno, zatvorenici su dostupne sve informacije o njihovom zdravlju kao i njihovim porodicama i advokatima. Pritvorena lica ovo pravo ostvaruju uz odobrenje suda.

Zdravstvena služba ima dobru saradnju sa službom prevaspitanja i konsultovana je u nekoliko situacijama koje su se ticale traženje alternativnih rešenja za osobe za koje je dalje lišavanje slobode neprimereno.

Kontrolu zdravstvene službe vrši uprava, a ona raspolaže i sredstvima koja su joj namenjena. Timski sastanci u formalnom smislu ne postoje, ali je lekar u stalnoj komunikaciji sa upravnikom i sa službom prevaspitanja.

Zdravstveno osoblje nije edukovano iz oblasti zatvorske patologije, a u protekloj godini bila je organizovana samo edukacija o TBC u Republičkom zavodu za zdravstvenu zaštitu.

U ustanovi povremeno borave žene u pritvorskoj jedinici i njima biva obezbeđena ginekološka zaštita. Samo jednom u prošlosti je zabeleženo prisustvo trudnice u pritvoru koja je pre porođaja bila prebačena u KPZ u Požarevcu za žene.

Protiv osoblja koje pruža medicinsku pomoć ne vodi se, i nije se ni vodio, ni disciplinski ni krivični postupak.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osuđeni žive i rade moraju biti prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje 8 kubnih metara prostora, zagrejane i dobro osvetljene (čl. 58. st. 1. ZIKS);

– Na svim mestima gde zatvorenici žive i rade, prozori treba da budu dovoljno veliki da zatvorenici mogu da čitaju i rade pod prirodnim svetlom, da budu veličine i tako konstruisani da obezbede dotok svežeg vazduha, a veštačko osvetljenje mora da odgovara važećim tehničkim standardima (para. 16. EZP);

– Prostorija u kojoj se izvršava disciplinska kazna upućivanja u samicu ima najmanje deset kubnih metara prostora, sanitarni uređaj, dnevno svetlo, vodu za piće, ležaj s posteljinom, sto, stolicu i grejanje (čl. 130. st. 2. ZIKS);

– U skladu sa standardima zdravstvenih službi, zatvorska uprava treba zatvorenici da obezbedi odgovarajuće spremljenu i posluženu hranu, koja po kvalitetu i kvantitetu odgovara standardima dijetetske i moderne higijene, uzimajući u obzir njihovo starosno doba, zdravlje, prirodu posla i po mogućnosti da zadovoljava religiozne i kulturne standarde (para. 25.1. EZP);

– Nema dežurnog lekara tokom popodnevni sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Svi zdravstveni pregledi zatvorenika moraju se izvoditi tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici – osim ukoliko dati lekar drugačije ne zatraži (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenici, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

- Ne postoje socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programi za društvenu reintegraciju (para. 68. i 69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III Preporuke

- Izmestiti zatvor iz centra grada na adekvatniju lokaciju, jer je to isplativija investicija nego adaptiranje i sanacija postojeće zgrade;
- Zameniti kanalizacione i vodovodne cevi, postojeće prozore zameniti većim i funkcionalnijim;
- Sobu za usamljenje opremiti shodno standardima predviđenim ZIKS i Pravilnikom;
- Poboľjšati kvalitet i raznovrsnost ishrane posebno večere (više mlečnih proizvoda, voća, sveže salate);
- Obezbediti posebnu prostoriju za ambulantu koja će obezbediti privatnost i poverljivost prilikom lekarskog pregleda;
- Distribuirati informacije o rizicima zloupotrebe droga i o zaraznim bolestima, i zatvorenicima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Edukovati zdravstvenu službu za sprovođenje socioterapijskih programa za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programa za društvenu reintegraciju.

Bezbednost

I

Kako je već pomenuto, zatvor u Kruševcu pozicioniran je u najužem gradskom jezgru. Oko zatvorskog kompleksa, koga čini nekoliko prizemnih objekata i krug za šetnju, nalaze se višespratnice. Posebno je problematična, sa stanovišta bezbednosti, pozicija zgrade u kojoj se nalaze kancelarije banke. Ta višespratna zgrada, sazidana je neposredno iza zatvorskog kompleksa i svi prozori, posebno oni na višim spratovima, omogućavaju nesmetan pogled na zatvorski krug.

I pored nabrojanih nedostataka, kruševački zatvor jedan je od retkih koji nemaju video-nadzor. Zaposleni smatraju da na bezbednost zatvora negativno utiču još i prenaseljenost, nedovoljan broj pripadnika službe obezbeđenja i dotrajan i neadekvatan vozni park.

Kada se uzmu u obzir svi prethodno nabrojani problemi, iznenađujuće deluje podatak da u toku 2004. godine u zatvoru nije bilo većih incidenata, bekstava, ili pokušaja bekstava, kao ni krijumčarenja nedozvoljenih predmeta u zatvor. Razlozi, koji su sa stanovišta bezbednosti uticali na ovako povoljan trend, po našem mišljenju jesu: dobra organizacija rada službe, profesionalan odnos pripadnika službe prema zatvorenicima, ispomoć 14 stražara sa Kosova i angažman vaspitača koji veoma uspešno obavlja svoj deo posla. Naše mišljenje potvrdili su nam i zatvorenici sa kojima smo imali prilike da razgovaramo. Iako je ustanova u 2004. godini dobila adekvatno vozilo za prevoz zatvorenika (ovo je jedino takve namene koje je dobijeno u poslednjih 10 godina), postoji potreba za još jednim takvim vozilom. Naime, zatvor ima obavezu da "pokrije" teritorije opštinskih i okružnih sudova koji se nalaze u šest gradova u Srbiji. S obzirom na to da u proseku imaju dva sprovoda dnevno, samo jedno specijalizovano vozilo za transport zatvorenika nije dovoljno. Vršilac dužnosti rukovodioca službe, sa kojim smo obavili razgovor, rekao nam je da je ustanova dala predlog nove sistematizacije radnih mesta, kojim je predviđeno 25 radnih mesta za službu obezbeđenja umesto dosadašnjih 21.

Potreba za povećanjem broja pripadnika obrazložena je činjenicom da zatvor ima još jednu lokaciju, ekonomiju, i da je ovaj postojeći broj nedovoljan da bi se obezbedilo nesmetano funkcionisanje ustanove. "Ustanova uspeva nesmetano da funkcioniše zahvaljujući stražarima sa Kosova koji nam pomažu, inače, bez njih, ne znam kako bismo radili sa ovolikim brojem ljudi", rekao je pomenuti sagovornik.

II
Neuskladjenosti ili odstupanja

Nema značajnijih odstupanja.

III
Preporuke

- Izmestiti zatvor na adekvatnu lokaciju, po mogućnosti van grada;
- Dok se to ne učini, uvesti video-nadzor;
- Poboljšati vozni park nabavkom bar još jednog vozila "specijal" za transport pritvorenika i zatvorenika.

Zakornitost

I

Svi novopridošli pritvorenici/zatvorenici na "prijemu" se upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda. U većini soba istaknuti su izvodi iz Pravilnika o kućnom redu, a kopije Pravilnika i ZIKS uvek su dostupne. Takođe, ovo je bio jedini zatvor u kome smo u dnevnom boravku videli na velikom papiru ispisana osnovna prava zatvorenika.

Prema statistici, za poslednjih godinu dana izrečeno je ukupno 30 disciplinskih mera, od kojih 14 mera samice (10 uslovno odloženih), oduzimanja pogodnosti i 14 ukora.

U istom periodu, stražari su nad zatvoreniciima u osam slučajeva upotreбили sredstva prinude, od čega je u jednom slučaju upotrebljena fizička snaga, a u sedam slučajeva gumena palica.

Nije bilo izjavljenih žalbi ili pritužbi od strane zatvorenika.

U razgovoru sa zatvoreniciima čuli smo da je odnos osoblja i upravnika prema njima vrlo korektan i da se prinuda u ovom zatvoru upotrebaljava samo kada je to neophodno. Oni smatraju i da su odnosi među zatvoreniciima korektni, bez incidenata, i da nema nikavih negativnih pojava.

Nije bilo pritužbi na način nagrađivanja i kažnjavanja i intervjuisani zatvorenici smatraju da je to primereno i prema zasluži.

Glavne primedbe zatvorenika ticala su se povremene prenaseljenosti, prostorija za posete i korišćenja telefona (o tome će biti više reči u odeljku 5. Kontakti sa spoljnim svetom).

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Nema značajnih neuskladjenosti ili odstupanja.

III
Preporuke

- Nastaviti sa negovanjem korektno i pozitivno atmosfere između osoblja i zatvorenika i samih zatvorenika .

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje kao takva ne postoji, te je naš izvor podataka za ovu dimenziju podrezumevao razgovor samo sa jednom osobom koja je zadužena za proces prevaspitanja i resocijalizacije zatvorenika.

Ova osoba pokriva sve poslove i zadatke procesa prevaspitanja, od obavljanja prvog informativnog razgovor, preko određivanja prve klasifikacije do svih kasnijih reklasifikacija zatvorenika.

Iako je samo ova osoba uposlena na ovim poslovima, uvidom u dokumentaciju i relevantne upitnike za ove namene (detaljna anketa), naš je utisak da je opservacija i ispitivanje ličnosti novopridošlih zatvorenika sveobuhvatna i kvalitetnija nego u nekim ustanovama gde postoji kompletan tim prijemnog odeljenja. Rečeno nam je da upravnik gotovo uvek odobrava predlog o klasifikaciji i programu postupanja, što može ukazivati ne samo na poverenje u kvalitet procene, već istovremeno i na odgovornost i kompetentnost lica koje obavlja opservaciju.

Osnovni kriterijum reklasifikacije je ponašanje zatvorenika, procenjeno ne samo od strane vaspitača, već i od pripadnika službe obezbeđenja. Tretman podrazumeva individualni i grupni rad.

Veličina vaspitnih grupa je zadovoljavajuća (u proseku oko 20-tak zatvorenika).

Bitno je napomenuti da u trenutku naše posete nije bilo zatvorenika u zatvorenom tretmanu, odnosno zatvorenika koji po težini dela i izrečenoj kazni ne bi trebalo da budu u ovoj ustanovi.

Osnovni problem koji vaspitač ima u radu je sve veće prisustvo zatvorenika zavisnika od psihoaktivnih supstanci, ali mu značajnu pomoć pruža povremen angažman neurohijatar, specijalista za bolesti zavisnosti.

Obrazovna struktura zatvorenika pokazuje da je većina sa završenom osnovnom školom. Nepismenih ima u manjem procentu i uglavnom su romske nacionalnosti.

I u aspektu obrazovanja, vidan je napor vaspitača da za nepismene sprovodi vežbanje čitanja i pisanja, dok s druge strane, za zatvorenike koji nemaju srednje obrazovanje, ulaže maksimalne napore da utiče na njih da završe započetu školu kao i da pohađaju različite kurseve koji bi doprineli njihovom profesionalnom osposobljavanju za život na slobodi. Međutim, osim ne baš zavidne kooperativnosti lokalnih institucija, problem je veoma često i materijalne prirode tj. nedostatak novca kojim raspolaže uprava.

Entuzijazam vaspitača ogleda se i u potrebi da zainteresovanim zatvorenicima omogući i kompjutersko opismenjavanje. Međutim, to je dosta teško, jer je zbog nemogućnosti zatvora da pribavi kompjutere, vaspitač bio prinuđen da donese svoj privatni kompjuter. U njemu se vodi veoma sistematična i informativna dokumentacija koja i njemu i ustanovi znatno olakšava rad i pregled podataka.

Postoji biblioteka u zatvoru i o njenom fondu, koji broji oko 1 000 knjiga, brine vaspitač. Vaspitač kaže da ima i veoma dobru saradnju sa gradskom bibliotekom koja nadopunjuje nedostake zatvorske biblioteke. S druge strane, on se trudi da motiviše zatvorenike da koriste biblioteke i na taj način što im na vratima soba ostavlja listu novih ili preporučenih knjiga za čitanje. Sve to ima za posledicu da zatvorenici zaista više čitaju i redovnije koriste biblioteku.

Nažalost, repertoar slobodnih aktivnosti je veoma siromašan. Objektivni nedostatak prostora za sportske terene i nedostatak materijalnih sredstava ne dozvoljavaju organizovanje kvalitetnijih sadržaja i pored dobre volje vaspitača i želje zatvorenika.

Jedini oblik rekreacije je sto za stoni tenis koji je smešten u potpuno neprikladnom prostoru, zapravo hodniku, koji služi i kao magacin za višak dušeka.

Ne postoje prostorije za ispovedanje vere, ali to se ne čini značajnim uskaraćenjem prava, s obzirom na to da broj pogodnosti i prava koje imaju zatvorenici omogućava da ovo pravo koriste van ustanove.

Zatvorenici smatraju vaspitača vrlo korektnim, uvek dostupnim i lakim za komunikaciju.

Služba za obuku i upošljavanje ne postoji u okviru organizacije ustanove. Trenutno, zatvor raspolaže ekonomijom sa više od 5 hektara obradive površine na kojoj postoji mogućnost smeštaja za oko 9 zatvorenika (trenutno ih je petorica).

Ova ekonomija je bila nekad vlasništvo vodovoda i na njoj se još uvek nalaze neki od objekata koji oni koriste. Plan upravnika je da se tamo prošire postojeći smeštajni kapaciteti i da se uposli veći broj zatvorenika. Shodno tome, uposlilo bi se osoblje zaduženo za obuku i upošljavanje zatvorenika.

Za sada, radno angažovanje još uvek se svodi na sporadične, uglavnom fizičke poslove van ustanove (po ugovoru sa državnim i privatnim firmama) ili na sitnu poljoprivredu.

Iz ovoga sledi da ne postoje mogućnosti upošljavanja većeg broja zatvorenika, te da većina ili ne radi ili obavlja režijske i redarstvene poslove.

Zarada koju ostvare (prosečno oko 1000 dinara) uplaćuje im se na depozit, od koje jednim delom slobodno raspolažu, a ostalo im se ostavlja na štednju.

Sami zatvorenici izražavaju potrebu za radnim angažovanjem jer im tako brže prolazi vreme.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove i sve zatvorenike, a koliko je moguće i za pritvorenike (para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– U cilju unapređenja kulturnog, zabavnog i sportskog života osuđenih, očuvanja i unapređenja njihovog mentalnog i fizičkog zdravlja u zavodu se organizuju kulturne, zabavne i sportske aktivnosti. Ove aktivnosti odvijaju se u slobodnom vremenu pod organizacijom i rukovodstvom službe za prevaspitanje (para. 63. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Mora se obezbediti dovoljno korisnog rada ili odgovarajućih korisnih aktivnosti kako bi zatvorenici bili na odgovarajući način uposleni tokom radnog dana (para. 71. 3. EZP).

III

Preporuke

- Obezbediti materijalna sredstva za potrebe organizovanja slobodno-vremenskih aktivnosti;
- Što hitnije sprovesti plan o unapređenju/korišćenju ekonomije čime bi se u značajnoj meri rešio problem nedovoljnog radnog angažovanja zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Ova ustanova nema telefonsku govornicu koja bi omogućavala ovaj vid komunikacije zatvorenika. U praksi, to znači da zatvorenici samo u hitnim slučajevima mogu da koriste službeni telefon i to svega na par minuta.

Prema rečima upravnika, odavno je podnet zahtev "Telekomu" da se postavi jedna telefonska govornica i on se nada da će im uskoro izaći u susret.

Od zatvorenika smo saznali da nema nikakvih problema kada je u pitanju komunikacija putem pisama, kao ni prilikom primanja paketa.

Dopisivanje i podnesci ne podležu posebnoj cenzuri, a u poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama, kao ni paketa.

Svi zatvorenici primaju posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana. Prostorije za posete nisu zadovoljavajuće veličine kao ni pozicije. Ova prostorija se nalazi uz dežuranu od koje je odvojena samo staklom, što znači da stražari ne samo da mogu videti, nego mogu i čuti razgovore. Osim toga, zbog skučenosti prostora (2 x 3 metra), nužno je skratiti predviđeno vreme za posetu da bi svi mogli da je ostvare. U toku leta situacija je malo bolja s obzirom na to da se posete organizuju napolju.

Kontakti sa punomoćnikom mogući su kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik zatraži, a odvijaju se u pomenutim prostorijama.

Nemogućnost telefonskog kontakta, limitirano vreme za posete i neadekvatnost prostora, skupa posmatrano, bitno umanjuju pravo i mogućnost kontakta zatvorenika sa spoljnim svetom, pre svega sa porodicom.

Ne postoje posebne prostorije za nenadzirane posete sa suprugama i decom.

U odnosu na druga sredstva informisanja: svakodnevno dolazi dnevna štampa, a postoje tranzistori i dva televizora.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju posebne programe i aktivnost osoblja, ali koliko je u moći vaspitača, on priprema zatvorenike za izlazak i kontaktira faktore spolja. Efikasnost ove saradnje isključivo zavisi od spoljnih faktora, a najviše smetnji postoji u saradnji sa pojedinim Centrima za socijalni rad koji su krajnje nezaineteresovani za probleme otpuštenih zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Iznad svega, zatvoreniku treba obezbediti održavanje odnosa sa porodicom i bliskim prijateljima. Vodeći princip mora biti unapređivanje odnosa sa spoljnim svetom; svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima bezbednosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Uprava zatvora treba blisko da saraduje sa socijalnim službama i agencijama koje pomažu zatvorenicima puštenim na slobodu da ponovo nađu svoje mesto u društvu, naročito u pogledu porodičnog života i zaposlenja (para. 89.1. EZP).

III

Preporuke

- Postaviti telefonsku govornicu;
- Obezbediti adekvatniji prostor za posete i omogućiti svakom zatvoreniku da ostvari svoje pravo na zakonom predviđenu dužinu i način ostvarivanja posete.

Osoblje ustanove

I

Već je u dimenziji resocijalizacije naglašeno da nema službi za obuku i upošljavanje, odnosno prevaspitanje. Od upravnika smo saznali da postoji nesklad između broja predviđenog sistematizacijom i stvarno zaposlenih. Sistematizacija predviđa postojanje službe sa prevaspitanje, sa adekvatnim brojem radnika različitog profila stručnosti. Kako je ranije napomenuto, na poslovima prevaspitanja angažovana je samo jedna osoba i to u statusu samostalnog izvršioca.

Radi se o osobi sa visokom stručnom spremom, po vokaciji sociologu. On je u ovoj ustanovi zaposlen 3 godine, a pre njega ovo radno mesto nije ni postojalo (nije bilo predviđeno sistematizacijom).

Za ove tri godine razvijena je metodologija, odnosno postavljeni su ciljevi i zadaci ove službe, ne samo u skladu sa našim zakonom, već i u konsultaciji sa međunarodnim aktima i savremenim penološkim tendencijama.

Bez obzira na marljiv i savestran rad ovog radnika, i on sam percipira da je za kvalitetniji rad nužno uposliti bar jednog psihologa. U tom pravcu naglasili bismo da nedostaje i referent za slobodnovremenske aktivnosti, a u službi opštih poslova, pravnik.

Ovaj radnik komunikaciju među osobljem procenjuje kao veoma dobru, a njegovo mesto i ulogu kao inicijalnu i najbitniju kada su u pitanju svi poslovi van poslova obezbeđenja zatvora.

Nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih postupaka protiv ovog radnika.

Služba obezbeđenja broji 21-og pripadnika, koliko je predviđeno internom sistematizacijom. Ovom broju je pridodato još 14 pripadnika sa Kosova.

Od ukupnog broja dvojica zaposlenih imaju završenu višu školu, a ostali srednjoškolsko obrazovanje.

U toku prošle godine samo je jedan pripadnik sporazumno raskinuo radni odnos zbog odlaska u inostranstvo.

U istom periodu protiv zaposlenih u službi nisu pokretani ni disciplinski, ni krivični postupci.

Pripadnici službe nisu dodatno edukovani ni iz jedne oblasti koja bi mogla da unapredi kvalitet rada koji obavljaju.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku

i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP);

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Formirati prijemno odeljenje i uposliti bar još jedno lice u službi za prevaspitanje (po mogućstvu psihologa);

– Razmotriti ideju formiranja službe za obuku i upošljavanje kako bi se obezbedio i zaokružio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na prevaspitanju zatvorenika;

– Uposliti pravnik na poslovima opšte službe;

– Nastaviti sa započetom praksom i orijentacijom ka resocijalizaciji zatvorenika različitim stimulativnim sredstvima (opismenjavanje, završavanje školovanja, kursevi);

– Ulagati u edukaciju zaposlenih koji pokazuju zainetersovanost za unapređenje i osavremenjenje rada sa zatvorenicima;

– Uvažiti predlog ustanove o novoj internoj sistematizaciji radnih mesta za pripadnike službe obezbeđenja;

– Organizovati nepohodne edukacije za pripadnike službe obezbeđenja kroz koje će se upoznati sa novim penološkim dostignućima;

– Poboľšati uslove života i rada osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulativnim merama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.

OKRUŽNI ZATVOR NEGOTIN

Datum posete: 6. april 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci/žene

Broj zatvorenika: 4

Broj pritvorenika: 30

Broj prekršajno kažnjenih: 3

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

B) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Okružni zatvor u Negotinu pozicioniran je na širem području centra grada Negotina, što znači da su prilazi zatvoru relativno dobri.

Zgrada zatvora je izgrađena početkom pedesetih godina 20. veka, i odlikuju ga arhitektonska rešenja koja su odgovorala tom vremenu i tadašnjim standardima gradnje zatvora.

Strukturalno, zatvor je sastavljen od tri zgrade, male upravne zgrade, pritvorske jedinice i zgrade u kojoj se nalaze osuđene i prekršajno kažnjene osobe, pored koje su i nekoliko manjih pomoćnih objekata/prostorija (magacini, garaža, kotlarnica i sl.). Pored zatvora, u njegovom vlasništvu, nalazi se i oko 50 ari obrađene zemlje, a zatvor ima na raspolaganju i 1 hektar zemlje koji se ne obrađuje jer nema ko da ga obrađuje niti postoji mehanizacija za to.

Radi se o malom zatvoru čiji ukupan kapacitet ne prelazi 80 ljudi, mada već godinama realna zatvorska populacija ne prelazi 50–60 osoba lišenih slobode.

Zgrade zatvora su dosta očuvane i primetno je da se relativno dobro održavaju, kreće i da je higijena na zadovoljavajućem nivou.

U zgradi pritvora nalazi se osam pritvorskih soba iste veličine, kapaciteta po šest kreveta koji nisu svi popunjeni. Sobe su zadovoljavajuće veličine za prosečne srpske standarde, sve imaju direktan dotok svežeg vazduha i sunčeve svetlosti preko veoma malih prozora sa rešetkama, relativno skoro okrečene, čiste i sa odvojenim sanitarnim čvorom (WC i česma sa tekućom vodom). Veštačko osvetljenje, tj. sijalice nisu dovoljne snage da bi omogućile lako čitanje, a nedostaju i ormarići za lične stvari sa katancima koji bi omogućili bezbedno čuvanje stvari (trenutno postoje samo drvene police).

U svim sobama kreveti su na sprat, opremljeni dobrim dušecima i očuvanim posteljinama koje se menjaju svake dve nedelje.

Relativno skoro je u ceo zatvor uvedeno daljinsko grejanje preko radijatora koji se greju preko samostalne kotlarnice. Po tvrdnjama pritvorenika i zatvorenika, grejanje je veoma dobro.

Kupanje pritvorenika je jednom nedeljno i ono se obavlja u kupatilu koje se nalazi van zgrade pritvora, što svakako nije dobro rešenje u zimskom periodu.

Kupatilo je opremljeno sa četiri tuš-mesta, radijatorom, a u okviru njega, zidom su odvojena tri WC-a sa vratima.

U okviru pritvorske zgrade nalaze se i tri prostorije za izolaciju/samice, koje po svojom karakteristikama ne zadovoljava zakonske standarde.

Iako dovoljne kubature, samo jedna samica ima prozor koji omogućava dostup suncu i svežem vazduhu, nijedna nema sanitarni čvor, a sve su opremljene krevetima "na spuštanje" pričvršćenim uza

zid, na kojima su i sto i stolica. Ovakvi kreveti odražavaju zastareli koncept kažnjavanja, koji podrazumeva da kažnjena/izolovana osoba ne sme da leži tokom dana već mora da sedi.

Pritvorenima je dozvoljeno da jednom do dva puta dnevno šetaju 15–20 minuta i to je njihova jedina fizička aktivnost tokom dana. Šetalište se nalazi u okviru pritvorske zgrade, a njegov izgled biće bliže opisan u odeljku 2. Bezbednost. U okviru šetališta ne postoji nadstrešnica niti bilo šta drugo da se pritvorenici prilikom boravka na svežem vazduhu sklone od kiše ili snega.

U zgradi za zatvorenike, trenutno se koriste dve zatvoreničke sobe u kojima su uslovi života manje-više isti kao i u pritvoreničkim, s tom razlikom što su uvek otključane jer su prisutni zatvorenici (osim jednog) i "prekršajci" u liberalnim tretmanima.

U okviru ove zgrade nalazi se i mala soba za dnevni boravak zatvorenika i prekršajaca u kojoj se nalaze dva stola, klupe za sedenje, radio i televizor.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Kuhinja je smeštena odmah do prostorije dnevnog boravka koja istovremeno služi kao trpezarija za zatvorenike. Kuhinja je skromno opremljena i nedostaje joj jedna pećnica/šporet jer se skoro sva jela kuvaju, tj. spremaju u kazanu.

Hranu priprema profesionalni kuvar (na bolovanju u trenutku naše posete), a pomaže mu jedan zatvorenik. Obojica imaju uredno overene sanitarne knjižice.

Uvidom u jelovnik za nedelju dana, utvrdili smo potpuno odsustvo mleka i mlečnih proizvoda, kao i voća. Intervjuisani zatvorenici i pritvorenici imali su dosta primedbi na kvalitet i kvantitet hrane, posebno na činjenicu da zbog nedostatka pećnice uvek jedu ili samo kuvanu, čorbastu hranu, ili suhu hranu (paštete, konzerve mesnog narezka i sl.).

Uzorak hrane se čuva 24 časa.

Ukoliko lekar odredi poseban režim ishrane za nekog zatvorenika, to se uglavnom poštuje, i to tako što se u inače kuvanu hranu ne dodaju začini i ulje.

Zbog veličine zatvora ne postoji potreba za posebnom kantinom, tako da se roba po potrebi naručuje i kupuje u gradu.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

U okviru Okružnog zatvora u Negotinu ne postoji medicinska služba već se u tu svrhu koriste usluge lokalnog Medicinskog centra. Sa ovim centrom sklopljen je ugovor po kome u zatvor dolaze dva lekara, jedan zadužen za pregled zatvorenika, a drugi za kontrolu ishrane.

Angažovani lekari se na par meseci smenjuju, što nije najbolje rešenje jer je zatvorska sredina i u medicinskom pogledu po mnogo čemu specifična pa bi duže angažovanje jednog lekara istom omogućilo da vremenom unapređuje svoj rad i upozna se sa zatvorskom patologijom.

Mišljenja smo da bi trebalo oba angažovana lekara uključiti u preglede ili intenzivnije angažovati jednog, što bi zbog praćenja i poznavanja zatvorenika/pacijenata bilo adekvatnije, a i pregledi bi bili češći nego što su sada, jednom nedeljno.

Pri ulasku u zatvor svi zatvorenici bivaju podvrgnuti medicinskom pregledu prilikom prve naredne posete lekara ustanovi i tom prilikom se otvara zdravstveni karton. Pregledi se zakazuju preko zatvorskih službenika, a obavljaju se u prostoriji koja se koristi za različite namene i najčešće u prisustvu nekoga iz službe obezbeđenja, što onemogućava odnos poverljivosti između pacijenta i lekara.

Vreme čekanja na lekarski pregled varira, a u hitnim slučajevima se koriste usluge Hitne pomoći i gradskog Medicinskog centra. Redovnih periodičnih pregleda zatvorenika nema.

Prema rečima osoblja, pregledi zatvorenika rade se pre ulaska u samicu, pri čemu zadržavamo sumnjičav stav s obzirom na to da je lekar u ustanovi samo jednom nedeljno. Redovnih pregleda zatvorenika u samici nema. S obzirom na činjenicu da u zatvoru nema ambulante, ne postoji ni oprema (izuzev aparata za merenje pritiska koji donosi doktorka sa sobom), ne postoji nikakva mogućnost davanja ampulirane terapije jer ne postoji ni angažovan medicinski tehničar, a takođe je narušen i stručni nadzor nad lekovima, s obzirom da oni stoje u ormarićima ispred zatvoreničkih soba, a dele ih pripadnici službe obezbeđenja.

Evidencija aktivnosti zdravstvene zaštite ne vodi se adekvatno, tako da smo sve podatke dobili na osnovu sećanja i lične procene doktorke i jednog radnika službe obezbeđenja, što bi takođe trebalo promeniti u budućnosti. Na pomenuti način procenjen broj opštih pregleda, na mesečnom nivou kreće se oko 100, dok se na specijalističke preglede zatvorenici vode oko 10–15 puta mesečno i to najčešće na psihijatriju.

Stomatoloških pregleda ima 20-tak mesečno, dok se na lečenju u civilnim zdravstvenim ustanovama zadrži 2–3 zatvorenika godišnje, a u KPD "Bolnica" 10-tak, najčešće na hirurgiji, kardiologiji i pulmologiji.

Sve biohemijske analize se rade u civilnim ustanovama. U zatvoru ne postoji stacionar.

Trenutno u zatvorskoj populaciji nema dijabetičara, prisutna su 2–3 hipertonična bolesnika, ozbiljnijih kardiovaskularnih problema je bilo pre tri meseca kada je bio prisutan zatvorenik sa infarktom miokarda.

U trenutku naše posete nije bilo obolelih od TBC, ali nam je rečeno da ovo oboljenje ne predstavlja retkost.

Obolelih od hepatitisa B nema, a 3 zatvorenika imaju hepatitis C. HIV pozitivnih takođe nema, a poslednji put je prošle godine registrovan jedan zaraženi.

Broj ovisnih od psihoaktivnih sredstava procenjuje se čak i na 80% ukupne pritvoreničke/zatvoreničke populacije.

U prethodnom periodu nije bilo registrovanih telesnih povreda, slučajeva silovanja i seksualnog zlostavljanja, samoubistava i pokušaja samoubistava kao ni smrtnih slučajeva. Registrovani su samo slučajevi samopovređivanja i to u vidu oderotina i posekotina, najčešće u frekvenciji od 2–3 mesečno.

Ne postoje posebne evidencije znakova nasilja nad zatvorenicima.

Zatvorenicima, kao i njihovim porodicama i advokatima, fomalno su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja.

Odbijanja medicinskih tretmana uglavnom nema. Zatvorsko osoblje nije edukovano o zaraznim bolestima, kao ni da prepozna rizike od samoubistva. U slučajevima prepoznatih rizika zatvorenik se šalje na psihijatrijski pregled i dalje se postupa po savetima psihijatra.

Niko od osoblja nije angažovan, niti osposobljen za izvođenje psihoterapijskih programa.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osede žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje 8 kubnih metara prostora, zagrejane i dobro osvetljene (čl. 58. st. 1. ZIKS);

– Na svim mestima gde zatvorenici žive i rade prozori treba da budu dovoljno veliki da zatvorenici mogu da čitaju i rade pod prirodnim svetlom, da budu veličine i tako konstruisani da obezbede dotok svežeg vazduha, a veštačko osvetljenje mora da odgovara važećim tehničkim standardima (para. 16. EZP);

– Prostorija u kojoj se izvršava disciplinska kazna upućivanja u samicu ima najmanje deset kubnih metara prostora, sanitarni uređaj, dnevno svetlo, vodu za piće, ležaj s posteljinom, sto, stolicu i grejanje (čl. 130. st. 2. ZIKS);

– U skladu sa standardima zdravstvenih službi, zatvorska uprava treba zatvorenicima da obezbedi odgovarajuće spremljenu i posluženu hranu, koja po kvalitetu i kvantitetu odgovara standardima dijetetske i moderne higijene, uzimajući u obzir njihovo starosno doba, zdravlje, prirodu posla i, po mogućnosti, da zadovoljava religiozne i kulturne standarde (para. 25.1. EZP);

– Nema stalno prisutnog medicinskog osoblja tokom dana, kao ni dežurnih tokom popodnevnihi sati, noću, vikendom i praznikom (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoje prostorije kao ni oprema za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Stručni nadzor nad izdavanjem lekova nije do kraja obezbeđen (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

- Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60– 62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III Preporuke

- Zameniti postojeće male prozore većim prozorima koji će omogućiti adekvatan dotok vazduha i svetlosti i postaviti sijalice jače snage u svim sobama u kojima borave pritvorenici/zatvorenici;
- Prostorije samica, posebno onu koja se u praksi jedina koristi, opremiti većim prozorom, sanitarnim čvorom i krevetom, stolom i stolicom koji nisu pričvršćeni za zid tj. za krevet;
- Napraviti nadstrešnicu u okviru šetališta za pritvorenike koja će omogućiti njihov boravak na svežem vazduhu i u vreme vremenskih nepogoda;
- Nabaviti pećnicu/šporet koji će omogućiti pečenje i prženje hrane, a jelovnik obogatiti mlekom, mlečnim proizvodima i voćem barem dva puta nedeljno;
- Formirati zdravstvenu službu i obezbediti prostorije kao i elementarnu opremu za pružanje medicinske pomoći;
- Obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova;
- Omogućiti da se pregledi obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici ni drugi zatvorenici, osim ukoliko lekar drugačije ne zatraži;
- Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

Fizičke mere obezbeđenja ovog zatvora uglavnom su fokusirane na njegov pritvorski deo.

U pritvorskoj jedinici, metalnim vratima je odvojen hodnik koji vodi u sobe za smeštaj pritvorenika od dela u kome se nalaze kancelarije pripadnika službe obezbeđenja. Iz hodnika se direktno izlazi u prostor za šetnju pritvorenika. Naime, deo dvorišta smeštajnog kompleksa ograđen je metalnom ogradom visine oko pet metara. Metalna rešetkasta ograda celom svojom površinom ojačana je bodljikavom žicom, a bodljikava žica je i dvostruko postavljena na još metar iznad ograde. Jedan deo bodljikave žice na uglovima savijen je na unutra kao nadstrešnica. Iza ograde nalazi se osmatračnica, a krug je dodatno pokriven i video-kamerom.

Drugi deo dvorišta, u kome pretežno borave zatvorenici i prekršajno kažnjena lica, takođe je sa svih strana omeđen, ali se na ogradnom zidu ne nalazi bodljikava žica.

I pored ovako utvrđenog objekta, ustanova ima i video-nadzor. Jednom kamerom pokriven je krug za šetnju, jedna kamera pokriva dvorište, jedna hodnik pritvoreničkog paviljona i jedna spoljnu kapiju.

Ustanova raspolaže jednim vozilom za transport zatvorenika, a s obzirom da nedeljno u proseku sprovode 1–2 zatvorenika, ovo vozilo je sasvim dovoljno da podmiri zatvorske potrebe.

Prema rečima načelnika, u pritvoreničkoj populaciji nije bilo nikakvih značajnijih ekscesa u poslednjih godinu dana. Iako su zatvoreni, i u sobama provode po 23 sata, nisu izazivali nered i tuče koje su mogle da ugroze funkcionisanje ustanove.

Ovaj podatak nismo mogli da proverimo sa pritvorenima, ali četiri zatvorenika sa kojima smo razgovarali potvrdili su nam informacije koje smo dobili od uprave.

Zahvaljujući tome što je upravnik zatvora nosilac crnog pojasa i poznati instruktor aikida, pripadnici službe posebno se obučavaju u ovoj borilačkoj veštini, što bitno doprinosi bezbednosti.

U upravnoj zgradi se nalazi sala opremljena za trening u borilačkim veštinama. Svi pripadnici službe dužni su dva puta nedeljno da treniraju. Upravnik o tome ima jasan stav: "Poznavanje borilačkih veština pozitivno utiče na samopouzdanje pripadnika službe obezbeđenja. Oni su sigurniji u sebe, u kontaktu sa zatvorenima su opušteniji i ne posežu lako za palicom, jer znaju da i bez toga mogu da savladaju zatvorenika ukoliko ovaj pokuša da ih napadne." Potvrdu ove informacije dobili smo i u zvaničnoj statistici za 2004. godinu, prema kojoj, ni u jednom slučaju pripadnici službe nisu upotreбили gumenu palicu prema zatvorenima.

U protekloj godini nije bilo bekstava, niti pokušaja bekstava iz ustanove.

Na pitanje šta bi trebalo izmeniti, ili unaprediti, da bi bezbednost bila bolja, od načelnika službe dobili smo odgovor da je prioritet popunjavanje službe obezbeđenja sa još tri pripadnika koliko je i predviđeno postojećom sistematizacijom.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

Nema zakonskih neusklađenosti ili odstupanja.

III

Preporuke

- Ukloniti bodljikavu žicu sa metalne, rešetkaste ograde kruga za šetnju pritvorenika jer predstavlja potencijalnu opasnost za njihove povrede i samopovrede.

Zakoničnost

I

Iako smo od uprave čuli da je Pravilnik o kućnom redu dostupan svima i da su svi prilikom prijema upoznati sa osnovnim pravilima, nismo naišli ni na jedan izloženi primerak. Upravnik nam je rekao da ih oni povremeno postavljaju na zidove soba, ali da ih pritvorenici pocepaju ili da ih koriste u druge svrhe. U jednoj od posećenih pritvorskih soba videli smo izložen crkveni kalendar, ali ne i Pravilnik o kućnom redu.

Takođe, od zatvorenika smo obavešteni da ga nikad nisu ni videli, a da su osnovna pravila naučili od drugih zatvorenika u neformalnom razgovoru.

Ova ustanova je jedini zatvor u Srbiji u koji se na odsluženje kazne ne upućuju zatvorenici sa teritorija opština koji ovaj zatvor pokriva (Negotin, Majdanpek i Kladovo), tako da je u njemu svega 4 zatvorenika, a tokom 2004. bilo ih je ukupno deset.

Razlog za to je odluka koju je Ministarstvo pravde donelo još 1994. godine, i po kojoj se svi zatvorenici sa ove teritorije koji bi po visini izrečene kazni trebalo da budu upućeni u ovaj zatvor, upućuju u Okružni zatvor u Zaječaru, jer tamo postoji privredna jedinica za koju je potrebna dodatna radna snaga, a takve jedinice nema u Okružnom zatvoru u Negotinu.

Ovakva odluka Ministarstva je krajnje neprimerena, a osnovni razlog za njeno donošenje u suštinskoj je suprotnosti sa penološkom svrhom obavljanja rada zatvorenika, kao dela procesa resocijalizacije, a ne kao rada kome je jedina svrha ekonomska dobit. Osim toga, ovakvom odlukom povređena su prava zatvorenika i njihove rodbine, koji u slučaju poseta moraju da putuju do 60 km udaljenog Zaječara i obrnuto.

S druge strane, i postojeća četvorica zatvorenika su u ovaj zatvor upućeni iz KPZ zatvorenog tipa i svi imaju duge kazne koje po ZIKS ne mogu da se izvršavaju u okružnim zatvorima.

Jedan od ove četvorice, zbog narušenog duševnog stanja i po svojoj volji, nalazi se izolovan od ostalih, što znači da je praktično u zatvorenom tretmanu. Njemu je dozvoljeno da povremeno prošetava

ali nema nikakvih drugih zaduženja, niti bilo kakvih aktivnosti. Radi se o osobi sa приметnim psihijatrijskim smetnjama, koja je i protiv pismeno izraženog protesta upravnika nadležnim da nema adekvatnih uslova za njegov smeštaj i tretman, ipak upućena u ovaj zatvor.

Zatvor za sada nema uslova da fizički odvoji "prekršajce" i zatvorenike, ali je u toku postupak renoviranja dve prostorije u koje bi se smestili "prekršajci" tako da bi barem tokom noći bili odvojeni od ostalih. Ovo smatramo veoma bitnim, s obzirom da broj od 127 "prekršajaca", koji su u toku prošle godine boravili u ovom zatvoru, ukazuje na to da je razdvajanje više nego potrebno.

Prema statistici za 2004. godinu, nije bilo izrečenih disciplinskih mera, nije bilo upotrebe sredstava prinude, niti su zatvorenici izjavljivali pritužbe.

Intervjuisani zatvorenici nisu imali primedbi na zakonitost rada službi, niti na njihov odnos prema njima. S obzirom na njihov mali broj, odnosi između zatvorenika korektni su i bez sukoba.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja

- Tekst ZIKS i Pravilnika o kućnom redu mora biti dostupan osuđenom sve vreme izdržavanja kazne (čl. 51. st. 3. ZIKS i čl. 2. Pravilnika);

- Doneti uredbu/pravilnik/uputstvo o uslovima i načinu upućivanja osuđenih na izdržavanje kazne zatvora;

- Osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje ili ostatak trajanja posle uračunatog pritvora i drugog lišavanja slobode u vezi s krivičnim delom, ne prelazi jednu godinu, raspoređuje se, po pravilu, u okružne zatvore (čl. 30. st. 1. ZIKS);

- Kažnjeni izdržava kaznu zatvora u posebnom odeljenju okružnog zatvora, odvojeno od osuđenih (čl. 290. st.1. ZIKS).

III

Preporuke

- Izvode iz Pravilnika o kućnom redu pritvora i okružnih zatvora istaknuti na vidna mesta i obezbediti nekoliko uvek dostupnih primeraka Pravilnika i ZIKS;

- Ukinuti odluku Ministarstva pravde o upućivanju zatvorenika za koje je stvarno i mesno nadležan OZ u Negotinu, u OZ u Zaječaru;

- Preispitati opravdanost daljeg zadržavanja gore navedene osobe u ovom zatvoru s aspekta narušavanja njegovog prava na adekvatnu zdravstvenu zaštitu i odgovarajući medicinski tretman;

- Obezbediti odgovarajući i odvojen fizički smeštaj prekršajno kažnjenih od ostalih zatvorenika.

Resocijalizacija

I

U ovoj ustanovi nema kvalifikovanog osoblja zaduženog za resocijalizaciju ili za obuku i upošljavanje, te smo elementarne podatke u odnosu na ovu dimenziju dobili od samog upravnika.

U zatvoru nema prostora za prijem zatvorenika, već se novopridošli zatvorenik odmah smešta sa ostalim zatvorenicima. Pošto nema osoblja zaposlenog na gore pomenutim poslovima, nema ni timskog pristupa u fazi prijema ili bilo kojoj drugoj fazi. Argument upravnika za ovakvo stanje jeste u pomenutoj praksi da se u ovaj zatvor smeštaju uglavnom pritvorenici, i da nema preke potrebe za vaspitačem koji bi radio sa ukupno desetak zatvorenika godišnje.

Rečeno nam je da zatvorenici koriste biblioteku, dok su zatvorenici odgovorili da nisu informisani da biblioteka uopšte postoji. Prostorija koja nam je predstavljena kao biblioteka ima namenu i za posete, odnosno, lekarske preglede. Nismo registrovali nikakvu vrstu evidencije knjiga, a knjižni fond sadrži oko 200 starijih naslova.

Prostorije za ostvarenje verskih prava zatvorenika ne postoje, ali to u kontekstu broja zatvorenika i liberalnog režima u kome se nalaze nije problem.

Zatvorenicima nisu na raspolaganju nikakvi drugi uslovi, niti stimulatívni sadržaji. Nema mogućnosti bavljenja ni sportskim, niti kulturnim aktivnostima. Iako postoji prostrana fiskulturna sala opremljena strunjačama, po rečima upravnika, ona ima isključivo namenu za obuku osoblja u borilačkim veštinama. Argument "nije zgodno" da salu koriste i zatvorenici, razumljiv je s aspekta da zatvorenici ne treba da je koriste za obuku u borilačkim veštinama, ali je potrebno naći modalitet da je koriste za druge oblike rekreacije.

Kada je radno angažovanje u pitanju, situacija je nezadovoljavajuća. Zatvor ne raspolaže nikakvim proizvodnim odeljenjima i radionicama. Zatvor raspolaže sa oko 1,5 hektara obradive površine, od čega je oko 50 ari bašte pored samog zatvora. Nažalost, ni ova bašta ni ostatak zemlje nisu dovoljno iskorišćeni jer nema potrebne mehanizacije, a ni ljudstva da je obrađuje na pravi način.

S obzirom da zatvor ne raspolaže nikakvim radionicama, da se zatvorenici retko upošljavaju van ustanove, a poljoprivreda je jedina delatnost koja se nudi zatvorenicima, smatramo da treba uložiti sredstva u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu kako bi se bar ova delatnost razvila.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Zatvorski sistem mora da reši pitanje pravilne i odgovarajuće kategorizacije i razvrstavanja zatvorenika (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Rad osuđenih se organizuje u zatvoru, zatvorskim radionicama, privrednim jedinicama i van zatvora. Stručno osposobljavanje osuđenih vrši se kroz teorijsku pripremu i praktičnu obuku u zatvorskim radionicama. (čl. 30. i 46. Pravilnika; čl. 78. ZIKS; para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3).

III

Preporuke

– Uposliti najmanje jednu stručnu osobu na poslovima prevaspitanja;
– Osmisliti i obogatiti sadržaj slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika s ciljem prevencije njihovog negativnog ponašanja i besposličjenja;

– Uložiti sredstva u nabavku poljoprivredne opreme i mehanizacije, što bi omogućilo bolje iskorišćavanje postojećih obradivih površina, uposlilo veći broj zatvorenika koje ne bi bilo potrebno više upućivati u OZ u Zaječaru, a obezbedila bi se i dodatna sredstva za ishranu pritvorenika/zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Telefoniranje, kao najjednostavniji i najčešći vid komunikacije zatvorenika, onemogućeno je u ovoj ustanovi jer ne postoji nijedna telefonska govornica. Ovaj vid komunikacije zatvorenici obavljaju preko telefona koji se nalazi u obližnjoj prodavnici.

Zatvorenici primaju posete u skladu sa tretmanom koji imaju. Međutim, prostorije i uslovi u kojima se ove posete ostvaruju nisu zadovoljavajuće jer, kako je pomenuto, osim ove, imaju i niz drugih namena.

Zatvorenici veoma retko kontaktiraju sa spoljnim svetom preko pisama, a kada to i čine, procedura je po zakonu i nije bilo nikakvih pritužbi.

U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama, kao ni paketa.

Kada su u pitanju sredstva informisanja, postoje jedan televizor i jedan radio u dnevnom boravku, a dnevnu štampu zatvorenici mogu dobiti ako se na nju pretplate.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja jer niti ima osoblja da sprovodi ovakve programe, niti postoji zainteresovanost na strani Centara za socijalni rad.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Vodeći princip mora biti unapređivanje odnosa sa spoljnim svetom; svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima bezbednosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 66. EZP).

III

Preporuke

– Ukoliko se bude ukinula odluka o upućivanju zatvornika u OZ u Zaječaru, povećanje broja zatvorenika u OZ u Negotinu opravdalo bi nužnost postavljanja telefonske govornice;
– Obezbediti prostoriju koja će imati funkciju samo za posete rodbine i advokata;
– Podsticati saradnju sa faktorima van ustanove, posebno sa porodicom i centrima za socijalni rad.

Osoblje ustanove

I

Već smo pomenuli da organizacija ustanove ne podrazumeva zasebnu službu za prevaspitanje, kao ni za obuku i upošljavanje. Nema ni samostalnih izvršilaca zaduženih, odnosno kompetentnih za ove aspekte resocijalizacije.

Elementarni vidovi ovih sadržaja povereni su pripadnicima službe obezbeđenja i upravniku, koji ni po vokaciji, ni po stručnoj spremi, nisu kompetentni da kvalitetno obavljaju ove poslove.

Rečeno nam je da je po sistematizaciji predviđeno mesto za radnika ovih kvalifikacija i da će u skorijoj budućnosti biti raspisan konkurs za ovo i za radno mesto radnika obuke i upošljavanja.

Službu obezbeđenja čini 15 pripadnika od kojih jedan ima završenu višu, a ostali srednju školu. Razgovor o bezbednosti ustanove vodili smo i sa načelnikom službe. Prema postojećoj sistematizaciji, nedostaje još 20% stražara. Načelnik smatra da mu je upravo još toliko ljudi potrebno kako bi bezbednost bila na sasvim zadovoljavajućem nivou. Nismo uspeali da razumemo da li ovih 20% stražara nedostaje zato što konkurs za njihov prijem nije raspisan ili zato što se niko nije javio na konkurs.

U protekloj godini dodatno su edukovana petorica pripadnika službe koji su prisustvovali obuci u organizaciji OEBS. Međutim, pripadnici službe ne pokazuju bilo kakvu inicijativu, niti želju da se dodatno edukuju, jer smatraju da je dovoljno ono što znaju i čime raspolažu.

Upravnik zatvora je kao majstor aikida u više navrata pozivan u Centar za edukaciju u Nišu, kako bio kao instruktor pomagao obučavanju pripadnika službe u korišćenju borilačkih veština.

Protiv pripadnika službe nisu vođeni disciplinski postupci zbog povrede radnih dužnosti, niti su vođeni krivični postupci.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenicima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje. (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP);

– Pripadnici službe nisu dovoljno edukovani iz oblasti ljudskih prava i nisu upoznati sa metodama nenasilne komunikacije i rešavanja konflikata. Pripadnici službe nisu upoznati ni sa savremenim tokovima i novim načinima i modelima ponašanja osoblja u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT, CPT /Inf (92) 3).

III Preporuke

- Formirati prijemno odeljenje i uposliti barem jednu osobu u službi za prevaspitanje (po mogućstvu psihologa ili specijalnog pedagoga), kao i jednu osobu na poslovima obuke i upošljavanja;
- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama;
- U saradnji sa upravnikom, a na nivou uprave, organizovati redovnu i obaveznu obuku pripadnika službe obezbeđenja u veštini aikida;
- Edukovati sve pripadnike službe obezbeđenja o novim i savremenim penološkim dostignućima, o međunarodnim standardima iz oblasti prava zatvoreničke populacije i o metodama nenasilnog rešavanja konflikata.

OKRUŽNI ZATVOR SUBOTICA

Datum posete: 14. april 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 48

Broj pritvorenika: 37

Broj prekršajno kažnjenih: 6

Sastav tima: dva pravnika, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Zgrada Okružnog zatvora u Subotici nalazi se u centru grada i izgrađena je tokom 80-tih godina 19. veka kao deo većeg kompleksa zgrada (sud, opština i policija), kako je u to vreme bilo uobičajeno u Vojvodini.

Iako su u međuvremenu pomenute institucije izmeštene u druge zgrade, u ove i okolne zgrade useljeni su novi stanari (Vojni odsek i Statistički zavod), čiji prozori gledaju na krug za šetnju pritvorenika.

Otvoreno odeljenje (ekonomija) zatvora nalazi se van grada, na nekih 7–8 km udaljenosti od glavne zgrade.

Generalno, zgradu zatvora odlikuju svi nedostaci uzrokovani njenom vremešnošću i arhitekturom toga doba. Starost zgrade i velika vlažnost, koja dopire iz podrumskih prostorija (kotlarnice) koja se povremeno potpuno preplavi podzemnim vodama, i pored redovne DDT- zaštite, uzrokuju pojavu pacova, miševa i bubašvaba.

Sam zatvor čini jedna zgrada sa nekoliko pomoćnih objekata, u kojoj je smeštena i uprava i pritvorska i zatvorska jedinica.

Radi se o tzv. paviljonu sa više spratova, u kome se na različitim spratovima nalaze sobe pritvorenika i zatvorenika, dok su u prizemlju stacionirani kupatilo, kuhinja, vešeraj i različiti magacini.

Pritvoreničke sobe su adekvatne kubature i u njima je smešteno prosečno po 8 pritvorenika u krevetima na sprat. Ima i manjih soba koje se trenutno ne koriste jer je postupak krećenja u toku.

Sve sobe imaju prozore pokrivene rešetkama koji omogućavaju dostup svežeg vazduha i ograničene sunčeve svetlosti, dok je veštačko osvetljenje neadekvatno. Iako se u svim sobama nalaze dva posebna sijalična grla, postoji samo po jedna sijalica.

Svi pritvorenici imaju metalne ormariće za odlaganje ličnih stvari, a u posebnoj prostoriji postoje i sandučići za odlaganje vrednijih stvari od kojih samo pritvorenici imaju ključ.

Sobe su čiste i uredne (očekuje se i njihovo skoro krećenje), a u okviru svake sobe nalazi se i sanitarni čvor (WC i česma). Posteljine se menjaju na svake dve nedelje, a tuširanje je najmanje jednom nedeljno.

Jedan od najvećih nedostataka je sistem grejanja koji ne omogućava dovoljno zagrevanje zatvorskih prostorija i koji po svojoj starosti i načinu funkcionisanja više odgovara muzejskom eksponatu. Radi se o sistemu grejanja na paru preko dva kazana parnih lokomotiva na koji su priključeni mali radijatori iz vozova iz vremena kada su oni još uvek vučeni parnim lokomotivama.

Sobe zatvorenika identične su pritvoreničkim sobama.

Pritvorenima i zatvornicima su na raspolaganju 9 funkcionalnih tuševa sa pet bojlera, koji se nalaze u čistom kupatilu u kome postoji paravanom odvojen deo za skidanje i oblačenje. Nedostaju paravani koji bi na neki način odvojili tuš-mesta i time obezbedili delimičnu privatnost.

Za razliku od pritvorenika, zatvorenici imaju na raspolaganju i tzv. društveni boravak koji se koristi i kao trpezarija, TV-sala i uopšte mesto za odmor zatvorenika.

U zatvoru postoje i prostorije za samice ali i posebna prostorija za izolaciju. Radi se o prostoriji veličine oko 2,5 x 2 metra, sa direktnim dostupom svetlosti i vazduha. Zidovi i pod prostorije su tapacirani sunderom prekrivenim kožom (uključujući i rešetke na ulazu), a umesto kreveta postoji samo tanak dušek pored koga se nalaze za patos učvršćene lisice. U okviru ove prostorije nalazi se i WC koji ničim nije odvojen od ostalog dela prostorije. I pored svih pomenutih mera, u ovaj prostoriji se obesio jedan pritvorenik, tako što je čarapu obmotanu oko vrata vezao za pomenute rešetke.

Prostorije za samice su adekvatne kubature, sa dostupnošću vazduha i sunca, i sa svom potrebnom opremom (krevet, sto, stolica, WC i radiator).

Pritvorenici šetnju obavljaju u unutrašnjem zatvorskom dvorištu–šetalištu, u kome se nalazi nekoliko visokih drveta i nekoliko malih travnatih površina sa zasadam ruža i drugog cveća.

Pomenuto otvoreno odeljenje čini nekoliko zgrada od kojih su u jednoj smešteni zatvorenici. Trenutni kapacitet smeštaja je svega 6 zatvorenika, koji su smešteni u dve sobe sa krevetima na sprat. Uslovi smeštaja u sobama zadovoljavajući su, ako se ima u vidu da u njima borave/spavaju samo u toku noći, dok su preko dana ili radno angažovani ili borave u malom dnevnom boravku.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Kuhinja se nalazi u prizemlju zgrade. I pored očigledne starosti i trošnosti zidova i celog okruženja, odaje utisak održavane i čiste prostorije. Opremljena je svim neophodnim elementima (kazan, pećnica, frižideri i sl.) i relativno novim kuhinjskim posuđem.

Kako je već napomenuto, posebna prostorija za obedovanje ne postoji, već se zatvorenima hrana servira u društvenom boravku. Pritvorenima se distribuira po sobama.

Hranu sprema mladi profesionalni kuvar, a pomažu mu trojica pomoćnika–zatvorenika. Svi redovno prolaze saniteske preglede, a pomoćnici spavaju u posebnoj sobi odvojeno od ostalih zatvorenika.

Kontrolu hrane vrši medicinski tehničar svakodnevno, probanjem jela što potpisom registruje u evidencionoj knjizi, a o tome se ne sastavljaju nikakvi drugi izveštaji. Uzorci hrane se takođe obavezno čuvaju u frižideru za eventualne analize u Higijenskom zavodu. Do sada nije bilo nikakvih nepravilnosti kada je hrana u pitanju.

Postoje uslovi za uvođenje specijalnog režima ishrane po nalogu lekara (uglavnom slučajevi dijebetesa).

Jelovnik se sprema na svakih nedelju dana, a potpisuju ga kuvar i upravnik. Uvidom u više nedeljnih jelovnika, utvrdili smo da nedostaju mlečni proizvodi i voće, kao i da se za večeru gotovo uvek nudi neka čorba. Tokom leta, tj. u sezoni, zatvorenici dobijaju svežu salatu, a tokom zime dobijaju uglavnom salatu iz konzervi. Vrlo bitan dopunski izvor ishrane zatvorenika jesu sveže namirnice iz sopstvenih izvora, odnosno sa ekonomije.

Iz razgovora sa zatvorenima saznali smo da su hranom uglavnom zadovoljni, a da su glavni nedostaci voće i mlečni proizvodi. Izjave zatvorenika potvrdile su još jednom da je, generalno, ishrana zatvorenika najbolja u vojvođanskim zatvorima.

Ne postoji kantina u zatvoru, tako da zatvorenici potrebnu robu naručuju jednom nedeljno, a ista se kupuje napolju.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

U okviru ovog zatvora, medicinska nega zatvorenika obezbeđuje se uz pomoć medicinskog tehničara–stražara i doktora, specijaliste opšte medicine, koji je u ovoj ustanovi skoro 30 godina. Doktor je u zatvoru svakog radnog dana.

Stacionara u bukvalnom smislu reči nema, ali je jedna soba sa dva kreveta pretvorena u bolesničku i služi za kratkotrajnu izolaciju zatvorenika/pacijenata.

Pri prijemu u zatvor obavlja se obavezni lekarski pregled, a radi se obavezno i pregled pred izlazak zatvorenika iz zatvora.

Lekarski pregledi se zakazuju preko radnika službe obezbeđenja bez obaveze objašnjavanja o kakvom se problemu radi. Čekanje na pregled je minimalno s obzirom na to da je lekar svakodnevno u ustanovi izuzev vikenda i popodnevni i noćni sati kada se koriste usluge Hitne pomoći.

Svaki zatvorenik ima svoj zdravstveni karton, a pregledi se registruju u karton i evidencionu knjigu. Periodičnih pregleda nema.

Lekarski pregledi se obavljaju u prisustvu pripadnika službe obezbeđenja što u velikoj meri narušava poverljiv odnos između pacijenta i lekara, pa bi to trebalo promeniti sem u slučajevima kada to lekar izričito zahteva.

Iako lekar ima obavezu da izda potvrdu za izdržavanje disciplinske kazne samice i da obilazi zatvorenika svakodnevno, u praksi se ovo ne poštuje striktno. To bi svakako trebalo ispraviti, posebno što postojanje medicinskog tehničara, a i svakodnevno prisustvo doktora to omogućava.

Medicinska tehničarka svakog meseca podnosi izveštaje upravniku o broju pregleda obavljenih tokom tog meseca, a posebno se brojčano iskazuju prvi pregledi, koji se obavezno obavljaju, kao i pregledi pred puštanje iz zatvora, stomatološki pregledi, specijalistički pregledi, povrede na radu, samopovređivanja, pokušaji samoubistva i štrajk glađu. Uz pohvalu za ovako pedantno vođenje evidencije i prezentovanje rada zdravstvene zaštite upravniku, jedna primedba se odnosi na nedostatak evidencije o povredama zadobijenim van rada u eventualnim međusobnim sukobima zatvorenika kao i od strane službe obezbeđenja (posebno u slučajevima primene sredstava prinude).

Apoteka postoji u okviru ambulante u kojoj je i krevet za preglede, lekarski sto i elementarna oprema za davanje ampulirane terapije, tako da bi trebalo opremiti ambulantu sa bar još nešto sitne medicinske opreme.

Za izdavanje lekova zadužen je medicinski tehničar koji za svakog zatvorenika posebno ostavlja potrebne doze lekova za period kada nije u ustanovi, a zatvorenici su dužni da popiju lek u prisustvu službe obezbeđenja.

Specijalistički pregledi i sve biohemijske analize obavljaju se u gradskom zdravstvenom centru, sa kojim je saradnja zadovoljavajuća.

Tokom 2004. godine bilo je ukupno 2.268 pruženih zdravstvenih usluga, a za prva tri meseca 2005. godine, obavljena su 643 pregleda od čega 127 prijernih, 132 otpusna i 384 po zahtevu zatvorenika.

Pored toga, bilo je 26 stomatoloških intervencija, 12 specijalističkih pregleda na odeljenjima ortopedije, hirurgije, dermatologije i infektivnom i dva psihijatrijska pregleda.

U prva tri meseca 2005. godine, jedan zatvorenik je bio na pretragama u KPD "Bolnica" zbog sumnje na aktivni TBC i odande se vratio sa dijagnozom sanirane plućne tuberkuloze. Takođe, u ovu ustanovu su poslata i 4 zatvorenika iz psihijatrijskih razloga.

Registrovan je jedan štrajk glađu u januaru i jedan pokušaj samoubistva pritvorenika vešanjem, u martu mesecu. Usmeno smo dobili podatak o slučaju samopovređivanja u prvoj polovini aprila (sečenje podlaktica).

Evidencija znakova nasilja se ne vrši, a s obzirom na stalno prisustvo pripadnika straže prilikom pregleda, ne postoji mogućnost da se zatvorenik na poverljiv način obrati/prituži doktoru na eventualne povrede zadobijene od strane pripadnika straže.

Stomatološki pregledi se obavljaju u privatnoj ordinaciji, a troškove za osuđenike snosi zatvor, dok za pritvorenike snosi sud.

Trenutno u zatvorskoj populaciji nema dijabetičara, bolesnika od TBC, ni obolelih od hepatitisa. Od kardiovaskularnih bolesnika prisutan je jedan hipertoničar, a jedan zatvorenik je bolestan od angine pektoris.

Broj zavisnih od psihoaktivnih supstanci procenjuje se na 30% od ukupne populacije, ali nema nikakvih posebnih programa ili mogućnosti za njihov drugačiji tretman.

Niko od medicinskog osoblja nije edukovan za izvođenje psihoterapijskih programa.

Svaki zatvorenik ima pravo da odbije medicinski tretman uz potpis da to radi na ličnu odgovornost.

Tokom jeseni prošle godine bilo je predavanja o drogama za zaposlene i za zatvorenike, a doktor je prisustvovao simpozijumu o AIDS.

Niko od osoblja nije edukovan da prepozna znakove rizika od samoubistva, no ukoliko se takvi znaci uoče, zatvorenik se šalje na psihijatrijski pregled i na njega se budno i permanentno motri.

Medicinska služba nije uključena u socioterapijske programe, koji uglavnom i ne postoje, izuzev poseta socijalnih radnika maloletnicima u pritvoru. Formalnih timskih sastanaka nema, a informacije se razmenjuju u neformalnim kontaktima i preko mesečnih pisanih izveštaja. Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osuđeni žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje 8 kubnih metara prostora, zagrejane i dobro osvetljene (čl. 58. st. 1. ZIKS);

– Na svim mestima gde zatvorenici žive i rade, prozori treba da budu dovoljno veliki da zatvorenici mogu da čitaju i rade pod prirodnim svetlom, da budu veličine i tako konstruisani da obezbede dotok svežeg vazduha, a veštačko osvetljenje mora da odgovara važećim tehničkim standardima (para. 16. EZP);

– Nema stalno prisutnog medicinskog osoblja tokom dana, kao ni dežurnih tokom popodnevni sati, noću, vikendom i praznikom (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nedovoljna opremljenost opremom za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema svakodnevnih poseta lekara zatvoreniku koji izdržava disciplinsku meru upućivanja u samicu (čl.132. ZIKS);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, i ovaj podatak nije uključen u periodični izveštaj koji se dostavlja upravi ustanove (para. 60– 62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Hitno zameniti postojeći sistem grejanja priključenjem na gradski toplovod;

– Postojeće prozore zameniti većim i funkcionalnijim, a u sve sobe postaviti i drugu sijalicu jer je to očigledno predviđeno postavljanjem sijaličnog grla;

– Učestalo sprovoditi DDT-zaštitu;

– Obogatiti ishranu mlečnim proizvodima i voćem;

– Dopuniti opremu za pružanje medicinske pomoći;

– Obezbediti svakodnevnu posetu osobama u samici od strane lekara ili medicinskog tehničara;

– Omogućiti da se pregledi obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici ni drugi zatvorenici, sem ukoliko lekar drugačije ne zatraži;

– Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;

– Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;

– Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenicima i osoblju;

– Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;

– Uključiti zdravstvenu službu u sprovođenje socioterapijskih programa.

Bezbednost

I

Zgrada zatvora, građena u funkciji zatvora, načelno je bezbedna, ali postoji nekoliko problema koji umanjuju njenu bezbednost.

Prvi je starost zgrade, što uslovljava trošnost zidova, drugi je sistem grejanja u paviljonu, a treći je zatvorski krug za šetnju. Naime, krug za šetnju čini otvoreni prostor koji je opasan višespratnim zgradama sa svih strana što je i objašnjeno u prethodnom odeljku.

Zbog ovako loše pozicije kruga za šetnju, tek nakon bekstva jednog zatvorenika, zatvorska uprava je jedino uspeła da izdejstvuje da se na sve prozore, koji gledaju na zatvorski krug, postave rešetke. Zatvorenik je uspeo da se preko zida popne do prozora na drugom spratu, razbije staklo, uskoči u zgradu i kroz hodnike i glavni izlaz pobegne na ulicu.

Iako ustanova ima video-nadzor, on je star i dotrajavao. U momentu naše posete, na primer, nije radio monitor kojim se prati kamera koja pokriva krug za šetnju. Na sredini kruga za šetnju nalazi se stražarska kućica, ali stražar ne može da vidi udubljenje prekoputa ulaza u paviljon. Upravo to mesto je iskoristio zatvorenik koji je uspeo da pobegne iz ustanove.

Vozni park sadrži dva vozila za transport zatvorenika i pritvorenika. Ustanova sprovodima pokriva severnobački okrug koga čine opštine: Subotica, Bačka Topola, Mali Idoš, Senta, Kanjiža i Ada. Broj sprovoda se u poslednje vreme povećao usled prebacivanja jednog broja zatvorenika iz Sremske Mitrovice, tako da sada prosečno moraju da obezbede po tri sprovoda dnevno. U taj broj nije uključen svakodnevni prevoz deseterice zatvorenika koji su radno angažovani van ustanove.

Pripadnici službe obezbeđenja kažu da im za nesmetano funkcionisanje sprovođenja zatvorenika i pritvorenika treba bar još jedno specijalizovano vozilo za sprovod.

Naši sagovornici su istakli još jedan problem sa kojim se susreću u svakodnevnom radu, a to je manjak ljudi u službi obezbeđenja. Da bi nam ilustrovali problem, pomenuli su da zbog nedostatka ljudstva u otvorenom delu ustanove, u popodnevним časovima i tokom noći, nema nijednog pripadnika službe obezbeđenja.

U toku 2004. godine desio se značajniji incident sa grupom zatvorenika, koji su prebačeni iz Sremske Mitrovice u subotički zatvor. Oni su se, u znak protesta zbog prebacivanja, zabarikadirali u sobu i isekli staklom po rukama. Smatrali su da su u subotičkom zatvoru osujećeni u nekim pravima, koje su mogli da ostvare u mitrovičkom zatvoru. Kako pregovori nisu uspeali, na kraju se pribeglo provaljivanju u sobu.

Osim ovog, drugih značajnijih incidenata nije bilo. Nije bilo ni bekstava, dok su registrovana 3 slučaja udaljenja iz ustanove. U protekloj godini nije bilo ni krijumčarenja, niti pokušaja krijumčarenja nedozvoljenih predmeta iz spoljne sredine.

Da bi nam ilustrovali činjenicu o bezbednosti ovog zatvora, pomenuli su slučaj zatvorenika kome je ukazano poverenje i omogućeno mu da radi na otvorenom delu ustanove. On se sam, nakon nekog vremena javio i rekao da ne želi više da ide na otvoreni deo, jer se boji da bi mogao da dođe u iskušenje da pobegne. Ovo nam je potvrdio zatvorenik sa kojim smo obavili razgovor.

Od pripadnika službe obezbeđenja dobili smo podatak da su u toku 2004. godine upotrebljena sredstva prinude (gumene palice) nad zatvorencima koji su se pobunili i zabarikadirali u sobi. Rekli su nam da su sredstva prinude upotrebljena opravdano i u skladu sa zakonom.

Zatvorenici nisu imali primedbi na ponašanje osoblja, pre svega, na ponašanje i odnos pripadnika službe obezbeđenja.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja

- U zavodima poluotvorenog tipa službe za obezbeđenje, koja nadzire kretanje osuđenih, predstavlja jedinu prepreku za bekstvo (čl. 12. stav 3. ZIKS-a);

- Služba za obezbeđenje stara se o sigurnosti ljudi i imovine u zavodu, sprovodi osuđena i pritvorena lica, i obavlja druge poslove predviđene zakonom (čl. 18. ZIKS-a).

III Preporuke

- Promeniti kompletan sistem grejanja u zatvoru;
- Usvojiti novu sistematizaciju radnih mesta u službi obezbedjenja kako bi se moglo obezbediti prisustvo stražara u otvorenom delu ustanove u popdnevnim i noćnim časovima;
- Obnoviti video-nadzor;
- Obnoviti vozni park u ustanovi pribavljenjem još jednog specijalizovanog vozila za transport zatvorenika.

Zakornitost

I

Prilikom prijema u zatvor svi pritvorenici i zatvorenici se upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda, a u skoro svim sobama nalazi se po primerak Pravilnika o kućnom redu. U biblioteci se nalazi i primerak ZIKS.

Jedna od specifičnosti ovog zatvora je multietničnost njegove populacije koja procentualno odgovara i multietičnoj strukturi Subotice i njene okoline (Mađari, Srbi, Hrvati, Bunjevci i dr.). Prema upravnikovim rečima, kretanja i političke tenzije spolja neminovno utiču i prenose se na život u zatvoru. Protekla godina, koju su posebno obeležile tenzije i incidenti na relaciji Srbi–Mađari, odrazila se i na zatvor, ali je sve prošlo bez ozbiljnijih incidenata. Inače, u zatvoru su gotovo svi natpisi na dva jezika (srpskom i mađarskom), ali nismo videli primerke Pravilnika o kućnom redu i ZIKS na mađarskom jeziku.

Pozitivna osobenost ove ustanove je postojanje posebnih kutija za pritužbe koje je postavila kancelarija Pokrajinskog ombudsmana od kojih samo oni imaju ključ. Prema tvrdnjama upravnika, Ombudsmanu do sada nije upućena nijedna pritužba.

Kao i u drugim okružnim zatvorima, i u ovom je primećena tendencija upućivanja zatvorenika iz većih KPZ, konkretno 20 iz Sremske Mitovice, koji po dužini izrečene kazne i svojim ličnim karakteristikama ne bi trebalo da budu raspoređeni u okružni zatvor. Među ovim zatvoreniciima, našao se i jedan broj onih koji imaju i druge postupke koji su u toku, što znači da se oni drže u zatvorenom odeljenju (trenutno 9, od kojih 2 novopridošla). Na problem zakonskog definisanja statusa osoba koje su već osuđene i na izdržavanju su kazne, a imaju u toku i druge postupke, već smo ukazali u ranijim izveštajima. Nedovoljno jasna zakonska regulativa izaziva negativne posledice u praksi jer su zatvorenici nezadovoljni tretmanom, odnosno nužno zatvorenim tretmanom. U ovom zatvoru, ovakvi zatvorenici imaju za nijansu povoljniji zatvoreni tretman jer preko dana mogu da borave u društvenom boravku, i nisu non-stop zaključani u svojim sobama.

S druge strane, od zatvorenika nam je ukazano na to da pojedini zatvorenici iako imaju i druge postupke u toku, imaju liberalniji tretman, pa i mogućnost da idu na ekonomiju na rad, što oni koji to ne mogu, shvataju kao neprimerenu diskriminaciju. Upravnik nam je to potvrdio, uz objašnjenje da se radi o zatvoreniciima koji su svojim dosadašnjim primerenim ponašanjem zaslužili poverenje, koje do sada nisu zloupotrebili.

U kontekstu zakonitosti, posebno skrećemo pažnju na jednog zatvorenika upućenog iz Sremske Mitovice koji, osim što ima kaznu do 2009. godine, pokazuje znakove duševne poremećenosti, praćene velikom agresivnošću i netrpeljivošću prema drugim zatvoreniciima. On je po svojoj volji izolovan od drugih zatvorenika, a po našem mišljenju treba da bude ili vraćen u Sremsku Mitrovicu ili upućen u KPD "Bolnica" ako njegovo duševno stanje to zahteva.

Prema statistici, za poslednjih godinu dana, ukupno su izrečene 53 disciplinske mere, od čega 36 mera samice (1 uslovno odložena), 4 ukora i 13 oduzimanja pogodnosti.

Istovremeno, nije izjavljena nijedna žalba, a podneta je samo jedna pritužba.

Na pitanje postavljeno upravniku, zbog čega je ovako visok broj izrečenih disciplinskih mera, upravnik nam je objasnio da je 1/3 mera bila izrečena grupi koja je uhvaćena u krijumčarenju marihuane, 1/3 zbog međusobnih tuča i sukoba, a 1/3 zbog vraćanja sa dopusta u alkoholisanom stanju

i zbog kašnjenja i nevratanja na vreme sa dopusta. Zbog ovih incidenata, u poslednje vreme je uvedeno strože i rigoroznije kažnjavanje.

Intervjuisani zatvorenici (različitih nacionalnosti), nisu imali nikavih primedbi koje bi se vezivale za neku vrstu diskriminacije po nacionalnoj ili etničkoj osnovi, kao ni drugih značajnijih primedbi.

Naša primedba se odnosi na još uvek postojeću obavezu zatvorenika da gledaju u pod kada neko prolazi i da obavezno drže ruke na leđima, što smatramo zastarelom i ponižavajućom formom ponašanja zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje ili ostatak trajanja posle uračunatog pritvora i drugog lišavanja slobode u vezi s krivičnim delom ne prelazi jednu godinu, raspoređuje se, po pravilu, u okružne zatvore (čl. 30. st. 1. ZIKS);

– Nažalost, CPT često uviđa da odnos između osoblja i zatvorenika uključuje formalnost i međusobnu udaljenost, kao i to da osoblje ima krut odnos prema zatvorenicima, a verbalnu komunikaciju sa njima smatra sporednim aspektom svog posla. Sledeće prakse koje je CPT uočio u velikom broju zemalja karakteristične su za takav pristup: prisiljavanje zatvorenika da stoje licem okrenutim ka zidu dok čekaju da im se obrati neko od osoblja ili da prođe posetilac; zahtevanje od zatvorenika da stoje pognute glave i ruku sklopljenih na leđima dok se kreću po zatvoru; osoblje koje nosi svoje pendreke na vidljiv i čak provokativan način. Takve mere su nepotrebne sa bezbednosne tačke gledišta i nimalo ne doprinose uspostavljanju pozitivnih odnosa između osoblja i zatvorenika (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

- Prevesti ZIKS i Pravilnik o kućnom redu na mađarski jezik;
- Zakonski jasno definisati status i tretman osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne, a protiv kojih se vode i drugi krivični postupci;
- Doneti uredbu/pravilnik/uputstvo o uslovima i načinu upućivanja osuđenih na izdržavanje kazne zatvora;
- Nastaviti dobru saradnju sa Ombudsmanom;
- Napustiti prevaziđeni i savremenim trendovima neprimereni koncept ponašanja zatvorenika.

Resocijalizacija

I

Osoblje koje je zaduženo za vaspitno-korektivni rad ne funkcioniše kao zasebna služba, već je zaposlena samo jedna osoba – samostalni stručni saradnik.

Ova osoba zadužena je i za poslove prijema i opservacije zatvorenika, kao i za dalje praćenje i rad na prevaspitanju. Ovaj vaspitač radi kako sa zatvorenicima koji imaju otvoren tretman, a smešteni su na ekonomiji, tako i sa zatvorenicima u zatvorenom delu zavoda.

Primenjuje se individualni rad i rad sa grupom. Prostorni uslovi za individualni i grupni rad nisu zadovoljavajući. Kancelarija vaspitača je u veoma lošem stanju. Rečeno nam je da je doskora bio razbijen prozor na čiju se opravku, uzimajući u obzir zimske uslove, čekalo veoma dugo.

Na otvorenom tretmanu je 6 zatvorenika jer toliko dozvoljavaju smeštajni kapaciteti na ekonomiji. Ovi zatvorenici gotovo u svim aspektima ostvaruju svoja prava. S druge strane, ostali zatvorenici su smešteni u samoj zgradi zavoda (bilo da imaju zatvoren, poluotvoren ili otvoren tretman).

U većini slučajeva, iz objektivnih razloga, većina njih, pogotovo oni iz zatvorenog tretmana, nema mogućnost ostvarivanja niza prava. Skrenuta nam je pažnja na grupu zatvorenika (20) koji su iz bezbednosnih razloga premešteni iz KPZ u Sremskoj Mitrovici. S obzirom na činjenicu da deo ove

grupe ne može biti raspoređen na rad van zavoda, a u samoj zgradi ne postoji proizvodni rad, ovi zatvorenici su gotovo neprekidno zatvoreni. Jedan zatvorenik je izjavio da 3 dana nije išao u šetnju. Na pitanje o mogućnosti upućivanja žalbe i njene efikasnosti jedan zatvorenik je odgovorio: "Što više ćutiš, to je bolje za tebe."

Zbog nedostatka prostora ne postoji posebna prostorija za advokate, prostorija za ostvarivanje verskih prava, kao ni prostor za organizovanje slobodnovremenskih aktivnosti.

Iako postoji sto za stoni tenis, raspored je takav da je to svedeno na dva dana u toku nedelje. S druge strane, zatvorenici iz otvorenog odeljenja rekli su nam da im to nimalo ne nedostaje jer su po ceo dan angažovani na poslovima ekonomije, odnosno fizički su aktivni i nisu u zatvorenim prostorijama. Rekli su nam da iz tog razloga imaju i pojačanu ishranu.

Iako ne postoje posebne prostorije za obavljanje verskih obreda, ova kategorija zatvorenika, s obzirom na broj pogodnosti vezanih za izlazak, ovo pravo može zadovoljiti i van ustanove. Osim toga, pravoslavni sveštenik dolazi 2–3 puta mesečno u ustanovu. Na naše pitanje, da li dolaze katolički i protestantski sveštenici, s obzirom na multikonfesionalni sastav zatvorenika, upravnik nam je odgovorio da ni zatvorenici ni sveštenici ovih veroispovesti nisu iskazali takvu želju.

Struktura zatvorenika prema školskoj spremi ukazuje na to da su uglavnom sa nedovršenom osnovnom (oko 70%), a ostali imaju završenu srednju školu.

Postoji biblioteka sa oko 3.000 knjiga, sa dobrim uslovima za čitanje, ali nam se čini da većina zatvorenika u nedostatku vremena zbog radnog angažovanja ne stiže i nije motivisana da čita. Osim na srpskom, postoje i knjige na mađarskom, slovačkom, nemačkom i albanskom jeziku.

Radno angažovanje i uposlenost zatvorenika gotovo je maksimalna i, po rečima osoblja, ne postoji problem motivisanosti zatvorenika za rad. Sem stava zatvorenika da im brže prolazi vreme kada rade, što je iz njihovog ugla pozitivno, konstatovali smo niz nedoslednosti u odnosu na ovaj aspekt.

Naime, zatvorenici se u potpunosti upošljavaju u odnosu na potrebe ustanove, a ne prema obrazovanju i ličnim afinitetima. Najveći broj je uposlen na ekonomiji. Iako mala, poljoprivredna ekonomija objedinjuje stočarsku, ratarsku i povrtarsku aktivnost i proizvodnju (plastenici) koja odlično funkcioniše. Tehnologija i mehanizacija su na zadovoljavajućem nivou, a nivo zarada zatvorenika se kreće u granicama definisanim ZIKS.

Manji broj zatvorenika radno je angažovan van ustanove u okviru firmi gde postoji potreba za radnom snagom i to je isključivo u pitanju fizički rad. Jedna od firmi u kojima se angažuju zatvorenici jeste azotara, gde je na dan naše posete bilo 10-tak zatvorenika. Ako ovome dodamo da radni dan veoma često prelazi 8 sati, onda je jasno da uslovi rada i zaštita na radu, odnosno opterećenost zatvorenika poslom, kao i kontakt sa opasnim materijalima, postoji i egzistira kao značajan problem.

Rukovođeni osnovnim principom i konceptom izvršenja krivičnih sankcija, gde je rad primarno u funkciji prevaspitanja zatvorenika, postavlja se pitanje i dilema da li se i osoblje ovim rukovodi. Tačnije, iako nastojanje da se ostvari novčana dobit iz delatnosti koje se obavljaju u zatvoru, jer može biti od koristi u smislu podizanja standarda i poboljšanja kvaliteta i primerenosti obuke, interesi zatvorenika i postupka sa njima ne smeju biti potčinjeni ovom cilju.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Osuđenici moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na rad, veroispovest i dr. stimulativne aktivnosti koje podstiču i razvijaju njihovo osećanje za odgovornost i oslanjanje na lične snage, te njihovo interesovanje za postupak sa njima. Zadovoljavajući program aktivnosti umnogome doprinosi da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju (para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. i 33. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Zatvorenici ne smeju nikako da budu podvrgnuti posebnom bezbednosnom režimu duže nego što zahteva opasnost koju oni predstavljaju. Zbog toga je neophodno da se odluka o raspoređivanju zatvorenika često preispituje. Preispitivanje odluke treba uvek da se zasniva na redovnom ocenjivanju zatvorenika od strane osoblja koje je za to zaduženo. Osim toga, zatvorenici treba, koliko god je moguće, da budu potpuno informisani o razlozima njihovog raspoređivanja i, po potrebi, obnavljanja mere; to će, između ostalog, omogućiti zatvorenicima da iskoriste pravne puteve za osporavanje takvih mera.

– Osim toga, zatvorski sistem mora da reši pitanje odgovarajuće kategorizacije i razvrstavanja zatvorenika (para. 27. i 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III Preporuke

– Sagledati alternativna rešenja za sve one probleme koji su direktna posledica arhitektonske konstrukcije zgrade i manjka fizičkog prostora;
– Osmisliti i obogatiti sadržaj slobodnovremenskih aktivnosti zatvorenika s ciljem prevencije njihovog negativnog ponašanja;
– Radno angažovanje i upošljavanje zatvorenika shvatati pre svega kao funkciju jednog od vidova resocijalizacije zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U odnosu na ovu dimenziju, saznali smo da postoji 1 telefonska govornica u samom zavodu, dok na ekonomiji nema govornice. Raspored korišćenja telefona podrazumeva 2 puta nedeljno korišćenje te mogućnosti.

Zatvorenici u zatvorenom tretmanu moraju da pišu molbu upravniku, te ako je ona pozitivna, mogu koristiti ovaj vid komunikacije. Pojedino osoblje smatra da to nije potrebno jer se kontakt zatvorenika s porodicom procenjuje kao veoma bitan.

Dopisivanje i podnesci ne podležu cenzuri, osim u slučajevima zatvorenika protiv kojih se vode drugi postupci.

Svi zatvorenici primaju posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana.

Kontakti sa punomoćnikom mogući su kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik zatraži. Posebna prostorija za ove namene ne postoji, već se ona odvija u istoj prostoriji gde se odvijaju i druge posete i zatvorenika i pritvorenika. Radi se prostoriji u kojoj su postavljeni drveni paravani sa pleksiglasom. Kada se odvijaju posete pritvorenika, oni i njihovi posetioci sede jedni naspram drugih odeljeni pleksiglasom, a kada se odvijaju posete zatvorenika, oni sede jedni pored drugih.

Kada su u pitanju sredstva informisanja, saznali smo da postoji jedan TV-aparat i DVD u dnevnom boravku, a dnevnu štampu dobijaju zatvorenici koji su na nju pretplaćeni. Interesantno je da je ovo jedina ustanova gde postoji cenzura kada je u pitanju televizijski program. Naime, po odluci upravnika, vaspitačica reguliše i određuje koji će se programski sadržaji pratiti.

Kad je reč o saradnji osoblja sa faktorima izvan ustanove, primedbe su se odnosile jedino na nešto lošiju saradnju sa pojedinim centrima za socijalni rad. Značajna pažnja poklanja se saradnji i komunikaciji sa porodicom zatvorenika.

Posete su nedeljom i vaspitačica je uvek prisutna na tim posetama.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja. U pitanju je samo završni razgovor sa zatvorenikom i ponekad sa njegovom porodicom.

Koordinacija sa sudom u najvećoj meri odnosi se na instituciju uslovnog otpusta. Osoblje ističe da se veoma često dešava da njihovi predlozi za uslovni otpust ne nailaze na prihvatanje istog od strane sudske komisije. Ovakva situacija negativno se odražava i na same zatvorenike i na osoblje. Sem poverenja koje zatvorenici gube kod osoblja, ovo paralelno dovodi u pitanje i sam koncept prevaspitanja, odnosno motivisanost za dobro vladanje i ponašanje tokom izdržavanja kazne što povratno stvara problem i osoblju.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Iznad svega, zatvoreniku treba obezbediti održavanje odnosa sa porodicom i bliskim prijateljima. U ovom kontekstu potrebna je izvesna fleksibilnost u odnosu na primenu pravila u pogledu poseta i telefonskih kontakata (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 66. EZP).

III Preporuke

- Uprava mora imati tolerantniji i fleksibilniji odnos prema mogućnosti i pravu korišćenja telefona od strane zatvorenika u zatvorenom tretmanu;
- Treba biti fleksibilniji po pitanju mogućnosti donošenja ličnih TV- aparata ili obezbediti njihov veći broj kako bi se prevazišao problem cenzurisanja programskih sadržaja;
- Poboljšati saradnju zatvora i sudova oko problema uslovnog otpusta (kroz eventualne češće kontakte i obostrano praćenje zatvorenika u toku njihovog procesa resocijalizacije i ponašanja u zavodu tokom izdržavanja kazne, naročito zatvorenika sa dužim kaznama, ili drugim rešenjima).

Osoblje ustanove

I

Ova ustanova u svojoj organizaciji podrazumeva samo službu obezbeđenja. Kao što smo već napomenuli, po sistematizaciji nije predviđeno postojanje službe za prevaspitanje, već ove poslove obavlja samostalni stručni saradnik sa visokom stručnom spremom, po vokaciji specijalni pedagog.

Radi se o ženi sa radnim stažom od preko 10 godina. Iznenadila nas je činjenica da kolegijumi i timski sastanci u ovoj ustanovi nisu poznati termini, niti funkcionišu u praksi.

S druge strane, rečeno nam je da su mišljenje i predlozi vaspitačice primarni pri klasifikaciji i reklasifikaciji zatvorenika.

Na pitanje o zadovoljstvu poslom, ova osoba ističe da voli posao kojim se bavi, ali da klima i odnosi u ustanovi presudno utiču na nezadovoljstvo i efikasnost rada.

Na pitanje o proceni nivoa stresa na poslu, saznali smo da on postoji, ali ne u odnosu na opasnost od zatvorenika, već u smislu odgovornosti prilikom donošenja odluke i procene za svakog zatvorenika.

Prisutno je nezadovoljstvo visinom zarade, pogotovu u poređenju sa drugim osobljem koje ima nižu stručnu spremu. Prekovremeni rad nije česta pojava.

U poslednjih 6 meseci nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih prestupa.

Postoji zainteresovanost i potreba za dodatnim obukama i edukacijama, ali nije bilo mogućnosti da prisustvuje nijednoj.

Služba za obuku i upošljavanje takođe ne postoji. Pod izgovorom da je to ekonomičnije, rešenje za ovu službu upravnik je našao u pripajanju uloge instruktora jednom broju radnika službe obezbeđenja. Tako je ovo osoblje zaduženo za poslove i obezbeđenja i radnog upošljavanja i oni se zovu stražari-instruktori.

Pošto nam je rečeno da je u budućnosti planirano da se prošire sadržaji radnog i profesionalnog osposobljavanja zatvorenika, smatramo nužnim postojanje službe za obuku i upošljavanje ili makar lica stručnih kvalifikacija i nivoa obrazovanja koje bi bilo zaduženo samo za poslove obuke i upošljavanja zatvorenika.

Služba upošljava 24 pripadnika, a sistematizacijom je predviđeno 25. Konkurs za popunjavnaje preostalog radnog mesta već je raspisan.

Od ukupnog broja zaposenih, trojica imaju visoku stručnu spremu, a ostali zaposleni imaju srednju stručnu spremu.

U toku 2004. godine nisu vođeni ni disciplinski ni krivični postupci protiv pripadnika službe. U protekloj godini jedan pripadnik je bio na dužem šestomesečnom bolovanju. Nije bilo otkaza, niti izostajanja sa posla.

Iz subotičkog zatvora samo trojica pripadnika službe imali su mogućnost da pohađaju seminar OEBS koji je bio organizovan u Sremskoj Mitrovici. Ostali pripadnici nisu bili dodatno edukovani, niti su sami pokazivali inicijativu i želju za dodatnom edukacijom. Uprava povremeno organizuje timske sastanke na kojima se svi pripadnici službe upoznaju sa odredbama ZIKS koje se odnose na rad službe obezbeđenja.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– U cilju što bolje komunikacije i kvalitetnog rada uprava mora primeniti i obezbediti organizaciju različitih službi, naročito uzimajući u obzir različite aspekte njihovog postupanja sa zatvorenima. Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju. Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje.

Temelj humanog zatvorskeg sistema uvek će biti pravilno odabrano i obučeno osoblje koje zna kako da zauzme odgovarajući stav u odnosu sa zatvorenima i koje svoju dužnost shvata više kao poziv, nego samo kao posao (para. 46. i 47. Minimalnih pravila UN; para. 51, 52, 54. i 55. EZP);

– Osoblje ustanove mora se edukovati, posebno iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3).

III

Preporuke

– Ulagati napore da se u svesti celokupnog osoblja budi i održava ubeđenje o centralnom mestu službe za prevaspitanje u procesu resocijalizacije zatvorenika;

– Razmotriti ideju formiranja službe za obuku i upošljavanje kako bi se obezbedio i zaokružio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na prevaspitanju;

– Organizovati i sprovoditi kolegijume i timske sastanke kao mehanizme objektivne, sistematske i timske procene pri klasifikaciji i rasklasifikaciji svakog zatvorenika;

– Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama, edukacijama i stimulatvnm merama kao što su povećanje zarada i nagrađivanje za efikasan i kvalitetan rad;

– Permanentno podsticati zaposlene, a pre svih pripadnike službe obezbeđenja, da se upoznaju sa savremenim metodama i penološkim dostignućima, savremenim načinima rada sa zatvorenima, tehnikama nenasilne komunikacije i međunarodnim standardima u pogledu zaštite ljudskih prava zatvorenika.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD SOMBOR

Datum posete: 16. septembar 2004. godine

Tip ustanove: otvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 38

Broj pritvorenika: 20

Broj prekršajno kažnjenih: 7

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Arhitektonsko-tehnički uslovi u Kazneno-popravnom zavodu u Somboru, i u zatvorenom i u otvorenom delu zavoda, nisu se bitnije izmenili u odnosu na stanje opisano prilikom naše posete 17. juna 2003. godine.¹

Primetno je redovno održavanje dve stotine godina stare zgrade, koja se dva puta godišnje kreći i praktično svakodnevno popravlja i uređuje. Međutim, ove površne popravke ne mogu suštinski otkloniti problem vlage i trošnosti zidova kao njene posledice.

Neadekvatna arhitektura i starost zgrade uslovljavaju da su pritvoreničke sobe i spavaonice u zatvorenom odeljenju vlažne, sa malim prozorima pokrivenim rešetkama, bez dovoljnog dotoka sunčeve svetlosti i sa nedovoljnim veštačkim osvetljenjem. Spavaonice su pretrpane slobodnim krevetima sa iscepanim sunderima, što nepotrebno umanjuje koristan prostor u spavaonicama i stvara utisak prenaseljenosti i loše higijene. Na primer, prostorija veličine 6,50 x 5 metara ima 14 kreveta, iako se koriste samo tri. Kreveti, dušeci (tamo gde ih ima) i krevetska posteljina u relativno su dobrom stanju. Lične stvari se drže u drvenim sanducima ili ormarićima koji su stari i ne uvek sa mogućnošću zaključavanja. Svaka soba ima česmu sa lavaboom i toaletom odvojenim vratima od ostatka sobe. Zatvorenici se obavezno tuširaju jednom nedeljno, a po želji i češće.

Kupatilo sa 6 tuševa, iako čisto i funkcionalno, ne omogućava nikakvu privatnost i, po našem mišljenju, u situacijama kada ima više pritvorenika/zatvorenika nije dovoljnog kapaciteta.

Prema informacijama dobijenim od osoblja i zatvorenika, grejanje je dobro i funkcioniše bez problema. Samica je veličine 4,70 x 2m sa visokim plafonom, malim prozorom, radijatorom i svom propisanom opremom.

Prostor za šetnju pritvorenika i zatvorenika u zatvorenom delu adekvatne je veličine, opasan zidovima visine od oko 5 metara, sa osmatračnicom na središnjem zidu koja omogućava dobar pregled. Šetalište je izuzetno lepo uređeno sa travnatim površinama, cvećem, klupama i malom nadstrešnicom.

Otvoreno odeljenje zavoda (22 zatvorenika), koje se nalazi na udaljenosti od 6 km od grada i "stare" zgrade, moderno je uređen kompleks koji u potpunosti odgovara standardima otvorenih odeljenja.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Kuhinja se nalazi u zatvorenom delu zavoda i u njoj se priprema hrana za oba dela zavoda. Smeštena je u maloj prostoriji, sa malim prozorom koji ne omogućava dobro provetravanje, što daje utisak zagušljivosti i slabe higijene.

¹ Videti izveštaj: "Kako do evropskih standarda – Zatvori u Srbiji 2002–2003", str. 147–148, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004.

Trpezarija se nalazi u podrumu zgrade, tako da ova prostorija nema prozora koji bi omogućili dotok sunčeve svetlosti i svežeg vazduha. Problem provetrenosti je delimično saniran ugradnjom ventilatora.

Priručna kuhinja i trpezarija u otvorenom delu zavoda adekvatno su pozicionirane, ali smatramo da u slučaju popunjenosti ovog dela (50-tak zatvorenika), trpezarija nije dovoljno prostrana.

Kao i prilikom prethodne posete, zatvorenici su imali primedbi na kvalitet hrane, tačnije na njen ukus. Prema rečima jednog zatvorenika, "koje god jelo da dobijemo, sve ima isti bez-ukus". Primedba je bila upućena i na nedostatak mleka, mlečnih proizvoda i voća.

Formalno, postoje uslovi za uvođenje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar da takvu preporuku, i u tim slučajevima lekar sastavlja jelovnik.

Kontrolu nad ishranom i higijenom vrši zatvorski lekar jednom mesečno, a nepravilnosti u poslednjoj kontroli nisu uočene.

Zavod nema kantinu, tako da zatvorenici jednom nedeljno prave spisak robe koja se kupuje u gradu.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

O zdravlju zatvorenika u zavodu brine lekar, subspecijalista forenzičke psihijatrije, koji u ovom zatvoru radi preko 40 godina kao honorarni saradnik. Radi se o doktoru koji je u penziji (77 godina starosti), ali i dalje radi ovaj posao zato što je zbog neadekvatne finansijske nadoknade teško naći nekoga ko bi ga zamenio. U periodu godišnjeg odmora zamenjivao ga je lekar traumatolog, koji nije zainteresovan za trajnu saradnju. Pored lekara, do pre dva meseca je bio angažovan i medicinski tehničar-stražar, koji se trenutno nalazi na odsluženju vojnog roka i koji će po završetku vojnog roka verovatno biti stalno zaposlen.

Poslove medicinskog tehničara trenutno obavlja jedan radnik službe obezbeđenja, koji ima završenu Višu defektološku školu i koji je i u ranijem periodu bio uključen u rad medicinske službe.

Lekar dolazi u ustanovu jednom nedeljno (nedeljom), a po sopstvenoj izjavi za dolaske po pozivu je dostupan svih ostalih dana jer stanuje na deset minuta od zavoda.

Prilikom prijema u zatvor svi zatvorenici obavezno bivaju pregledani od strane lekara u roku od jedne nedelje po prijemu. Kada im pregled zatreba tokom boravka u ustanovi, mogu ga zakazati preko radnika službe obezbeđenja kojima ne moraju da objasne o kakvom se problemu radi. Prema tvrdnjama lekara, u hitnim slučajevima, on dolazi po pozivu, a ukoliko je lekar odsutan, zatvorenici se upućuju u hitnu službu medicinskog centra.

Pregledi se obavljaju u izrazito maloj ambulanti, smeštenoj u zatvorenom delu zatvora, u kojoj se nalazi i mala priručna apoteka. Pregledi se obavljaju u prisustvu stražara, što se objašnjava zahtevom samog lekara, jer je u prošlosti bio napadnut od strane jednog psihotičnog zatvorenika.

Svaki zatvorenik ima svoj zdravstveni karton. Lekarski pregled je obavezan pre upućivanja zatvorenika u samicu. One kojima je ova disciplinska mera određena, lekar obilazi jednom nedeljno, ili češće, ukoliko oceni da je to potrebno. Od zatvorenika je dobijena informacija da se dešavalo da prođe i po sedam dana bez lekareve posete.

Periodični lekarski pregledi zatvorenika se ne sprovode sa obrazloženjem da se oni nedovoljno dugo zadržavaju za takav vid praćenja.

Ne postoji posebna bolesnička soba, tj. stacionar.

Broj pregleda je oko dvadesetak nedeljno, a tokom 2003. godine, bilo 567 upućivanja na specijalistički pregled u gradski Zdravstveni centar (stomatologija, traumatologija, hitna medicina, psihijatrija i urologija). Ovako visok broj upućivanja vezan je za veliki pritvorenika koji su tu boravili tokom operacije "Sablja".

Broj psihijatrijskih pregleda je 4–5 mesečno, a obavlja ih sam lekar koji je forenzički psihijatar. Samo za stanja koja ne može sam da rešava u zatvorskim uslovima, npr. apstinencijalne krize, lekar šalje zatvorenike u gradski medicinski centar. Na lečenje u KPD "Bolnica" upućeno je 3 zatvorenika tokom prošle godine.

Trenutno, 4 zatvorenika boluje od dijabetesa, 5 od kardiovaskularnih oboljenja, a 3 od hepatitisa B i C. Po rečima lekara, u zatvoru boravi oko 4 zatvorenika koji su zavisnici u remisiji o psihoaktivnim supstancama, a prisutna su i 3 hronična alkoholičara koji nisu zavisni od alkohola.

Nema zatvorenika, niti pritvorenika koji su oboleli od AIDS, ni HIV pozitivnih. No podaci o tome baziraju se na osnovu iskaza zatvorenika ili eventualne ranije medicinske dokumentacije jer se na prijemnom pregledu ova provera ne radi.

Popravke zuba u lokalnom zdravstvenom centru plaćaju sami zatvorenici, dok su samo ekstrakcije besplatne.

U ambulanti postoje uslovi za obavljanje osnovnog medicinskog pregleda, dok se bihemijske analize i drugi dijagnostički postupci obavljaju u gradskim ustanovama.

Lekar kaže da ima dobru komunikaciju sa zatvorenicima, njihovim porodicama i advokatima kada su u pitanju informacije koje se tiču zdravstvenog stanja osoba koje borave u ovoj ustanovi. Ali, informacije ne prosleđuje obavezno već po sopstvenoj proceni. Kao dobru stranu ističe da često odobrava korišćenje prethodne medikamentne terapije koju zatvoreniku dostavlja porodica.

Drastičnije slučajeve odbijanja terapije lekar nije sreo tokom rada u ovoj ustanovi jer "uz adekvatno objašnjenje zatvorenici bez problema prihvataju dijagnostičke i terapijske tretmane".

Ne sprovode se programi edukacije, kako za zatvorenike tako ni za zaposlene. Zatvorsko osoblje nije edukovano da prepozna rizik od samoubistva, a pri uočenom riziku (što se desilo samo jednom u praksi zatvorskog lekara), postupak se svodi na njegovo intenzivnije posmatranje.

Posebna i sistematska evidencija znakova nasilja ne vrši se, već se takvi podaci beleže u zdravstvenim kartonima zatvorenika. Lekar kaže da zatvorenik može da ima uvid u ovu evidenciju. Formalno, u slučaju primećenih znakova nasilja na zatvoreniku, lekar slučaj prijavljuje upravniku.

Takođe, on učestvuje u izradi izveštaja nadležnim organima u traženju alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično iz zdravstvenih razloga. Imajući u vidu da je zatvorski lekar psihijatar, u saradnji sa psihologom i socijalnim radnikom, povremeno učestvuje u pripremi programa za neuravnotežene pojedince koji su skloni agresivnom i nasilnom ponašanju.

Kontrolu rada i ocenu kvaliteta rada zdravstvene službe ne vrši niko.

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, a ne vode se ni krivični postupci.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima osuđeni žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje osam kubnih metara prostora, moraju biti zagrejane i dovoljno osvetljene. Prostorije ne smeju biti vlažne i moraju imati sanitarne uređaje i ostala sredstva za ličnu higijenu (čl. 58. ZIKS);

– Nema stalno prisutnog medicinskog osoblja tokom celog dana, kao ni dežurnih tokom popodnevni sati, noću, vikendom i praznikom (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema svakodnevnih poseta lekara zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu upućivanja u samicu (čl. 132. ZIKS);

– Stručni nadzor nad izdavanjem lekova nije do kraja obezbeđen (para 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Medicinski pregledi se ne vrše tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici (para 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III Preporuke

- Izmestiti zatvor iz postojeće zgrade ili temeljnom adaptacijom i renoviranjem zgrade otkloniti postojeće nedostatke;
- Izbaciti suvišne krevete i svim pritvornicima i zatvorenicima u zatvorenom odeljenju obezbediti dušeke umesto sundera;
- Poboljšati kvalitet hrane i način njenog pripremanja;
- Kadrovski izmeniti i popuniti zdravstvenu službu;
- Obezbediti svakodnevne posete lekara zatvoreniku kome je izrečena disciplinska mera upućivanja u samicu;
- Obezbediti svakodnevne posete lekara zatvoreniku kome je izrečena disciplinska mera upućivanja u samicu;
- Do kraja obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova;
- Obezbediti uslove da se pregledi obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti ostali zatvorenici kao ni zatvorsko osoblje;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;
- Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima zatvorenicima i osoblju.

Bezbednost

I

Otvoreno odeljenje, locirano na salašu izvan grada, ne podleže nikakvim specijalnim bezbednosnim merama. Na toj lokaciji je prisutno nekoliko pripadnika službe obezbeđenja, čiji je zadatak prvenstveno da zaštite objekat i proizvodne pogone od ulaska nepozvanih lica iz spoljne sredine. Ovakva bezbednosna situacija je u skladu sa zakonski propisanim standardima za ustanove otvorenog tipa.

Deo zavoda koji se nalazi u centru Sombora, prema bezbednosnim karakteristikama liči na ustanove zatvorenog tipa. Na prozorima soba u kojima borave pritvorenici i zatvorenici nalaze se rešetke, oko kruga za šetnju nalazi se zid iznad koga je postavljena bodljikava žica. Ovaj deo zavoda snabdeven je opremom za eksterni video-nadzor, tako da pripadnici obezbeđenja mogu pratiti šta se dešava oko zgrade i unutar kruga za šetnju. Nakon bekstva nekoliko pritvorenika 2003. godine, pored video-kamera i bodljikave žice, unutar kruga napravljena je i osmatračnica.

Ceo problem sa bezbednošću ovog dela zavoda, kako smo saznali od pripadnika službe, jeste to što je zgrada vrlo stara i trošna, i što je zidana da bude samostan. Arhitektonsko prevođenje nameni zatvora nije bilo najadekvatnije, pa su zidovi zgrade ostali veoma porozni. Posle pomenutog bekstva 2003. godine, prizemni deo zgrade je dodatno ojačan armiranom žicom, ali, prema mišljenju ljudi koji su odgovorni za bezbednost ustanove, to rešenje ne može biti trajnog karaktera.

Još jedan problem, prema rečima načelnika službe obezbeđenja, jeste i video-oprema koja je dotrajala i neadekvatna, jer kao što smo napomenuli, pokriva samo zgradu spolja, a unutrašnji prostor (hodnici i druge zajedničke prostorije) nisu pokriveni video-nadzorom.

Stanje vozila koja se koriste za prevoz zatvorenika zadovoljavajuće je. Vozni park čine tri vozila za prevoz zatvorenika, od kojih je jedno novo. Služba obezbeđenja je u toku prošle godine realizovala 463 sprovoda, što je u proseku manje od dva dnevno.

U toku tekuće, 2004. godine, nije bilo bekstava, niti pokušaja bekstava iz ustanove. Pripadnici službe su samo u četiri slučaja primenili silu prema zatvorenicima u zatvorenom odeljenju. Od toga su u dva slučaja upotrebeili palicu, u jednom slučaju kada su se dva zatvorenika međusobno potukla i drugi put kada je zatvorenik nasrnuo na stražara "džogerom", kojim je prethodno čistio hodnik. U drugim dvema situacijama, pripadnici službe su savladali zatvorenike bez upotrebe palice, samo zahvatima.

Načelnik službe je procenio da je sa bezbednosne tačke situacija u zatvoru zadovoljavajuća. U toku 2004. godine izbila je samo jedna ozbiljnija tuča, kada su se dva zatvorenika pobila, jer su tokom

dočeka Nove godine želeli da gledaju različit TV-program. Kako nam je načelnik rekao, jedan od zatvorenika koji je učestvovao u tuči je čovek ispod prosečne inteligencije, sa izuzetno niskim pragom tolerancije, pa je tuča izbila iznenada. Zahvaljujući reakciji pripadnika službe obezbeđenja, zatvorenici su prošli bez povreda.

I zatvorenici su ocenili bezbednosnu situaciju kao zadovoljavajuću, nisu imali primedbi na sigurnost, niti da ih neko od zatvorenika ili osoblja maltretira. S obzirom na to da je zatvorenička populacija veoma mala, neformalni sistem u zavodu ne postoji.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Osoblje ustanove se mora edukovati, posebno, iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (Para 59. i 60. Standarda CPT /inf (92) 3)

III

Preporuke

- Obezbediti sredstva za nabavku i instalaciju novog i adekvatnijeg sistema video- nadzora u ustanovi;

- Za pripadnike službe obezbeđenja organizovati kurseve i seminare iz oblasti ljudskih prava i nenasilnog rešavanja konflikata.

Zakonitost

I

Prilikom prijema svaki zatvorenik se usmeno upoznaje sa osnovnim pravilima kućnog reda i u sobama za dnevni boravak postoji po jedan primerak Pravilnika.

Većina intervjuisanih zatvorenika nije imala ozbiljnih primedbi na zakonitost dodeljivanja pogodnosti, na izricanje disciplinskih mera ili na ponašanje osoblja. I osoblje i zatvorenici ukazuju na činjenicu da je zbog prirode zavoda ovo mirna sredina i da su incidenti retki jer su zatvorenici svesni prednosti otvorenog tretmana.

Prema statistici, za poslednjih šest meseci samo jednom su upotrebljena sredstva prinude i nije bilo pritužbi od strane zatvorenika. U istom periodu izrečeno je 13 disciplinskih mera, od čega 1 samica (uslovno odložena), 9 ukora i 3 oduzimanja pogodnosti. Na izrečene disciplinske mere nije uložena nijedna žalba.

Najveći broj disciplinskih prestupa jesu unošenje alkohola, kašnjenje sa vikenda i neizvršavanje obaveza.

Iako ne raspolazemo dovoljnim brojem relevantnih informacija, smatramo da je nužno ukazati na potencijalnu torturu koju su po njihovom hvatanju pretrpeli pritvorenici koji su iz ovog zatvora pobjegli januara 2003. godine. Prema informacijama iz zatvora i informacijama iz anonimnog pisma koje nam je dostavljeno nakon naše posete, ova grupa begunaca, a posebno njen vođa Bulajić, posle hvatanja i vraćanja u zatvor, bili su fizički maltretirani od strane službe obezbeđenja, o čemu (prema navodima iz pisma) postoje lekarski nalazi u bolnici u Somboru. Takođe, prema navodima iz pisma o ovome su obavešteni Ministarstvo pravde, policija i Centar za socijalni rad u Somboru, ali nisu preduzete nikakve mere u cilju utvrđivanja istinitosti ovih tvrdnji.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Nadzorom se kontroliše primena propisa i stručni rad u izvršenju zavodskih sankcija.

Prilikom nadzora ovlašćeno lice ima pravo i dužnost da proverava ...primenu propisa o primeni prinude... (čl. 346. st.2 i 348. ZIKS-a).

III Preporuke

– Proveriti istinitost tvrdnji vezanih za torturu uhvaćenih begunaca, a na nivou Uprave za izvršenje zavodskih sankcija u cilju prevencije torture, posebnu pažnju posvetiti načinu na koji se tretiraju osobe koje su vraćene u ustanove iz kojih su pobile.

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje svoj rad organizuje u smenama i vikendom, tako da je je u momentu naše posete bio prisutan samo jedan vaspitač, načelnik službe za vaspitanje. Pored načelnika, izvor podataka za ovu dimenziju bile su i informacije, dobijene od osoblja službe za obuku i upošljavanje i od zatvorenika.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ne razlikuju se bitnije u odnosu na našu prethodnu posetu. Stručna obuka zatvorenika i dalje je u okviru drvoprerađivačke i manje metalske i uslužne delatnosti. Nekoliko hektara obradive zemlje omogućava i upošljavanje na poljoprivrednim poslovima (povrtarske kulture i voćnjaci), kao i postojanje farmi svinja, zečeva, pilića i koka-nosilja. Zatvorenici se raspoređuju na radna mesta po potrebi posla, prethodnog zanimanja i ličnih želja.

Shodno tipu ustanove, zatvorenici se po potrebi angažuju i na poslovima van zavoda i njihov broj varira.

Najveći kapacitet upošljavanja je na drvindustrijskim delatnostima, izrad nameštaja, pčelarski program – košnice, umetnički program – slikarska oprema. Učešće zatvorenika otvorenog odeljenja u procesu rada je maksimalan. Zatvorenici u zatvorenom i poluotvorenom odeljenju, koja se nalaze u "staroj" zgradi, uglavnom su uposleni na režijskim poslovima (kuvari, čistači i sl.), dok se neki iz poluotvorenog odeljenja vode na rad u otvoreni deo.

Od osoblja smo saznali da radni dan traje 8 sati, odnosno 40 sati nedeljno, a vikendom zatvorenici ne rade. Zatvorenici su izjavili da rade i više od 8 sati dnevno, odnosno da rade svake subote, a po potrebi i nedeljom. Oni smatraju da se prekovremeni rad sprovodi jer to zahteva priroda posla (sezonski poslovi).

Zarade zatvorenika zavise od vrste i težine posla i kreću od 800 dinara (11 eura) do 1 300 dinara (17 eura) mesečno.

Uslovi rada i zaštita na radu zadovoljavajući su i bolji u odnosu na ostale posećene ustanove.

Rad službe za obuku i upošljavanje svodi se na svakodnevno praćenje i ocenjivanje ponašanja i zalaganja zatvorenika na radnom mestu. Na osnovu toga, na timskim sastancima i kolegijumu (jednom nedeljno) iznosi se mišljenje i daje predlog za svakog zatvorenika, što ima veliki značaj kod davanja uslovnog otpusta, nagradnog vikenda, slobodnog izlaska u grad. Spisak imena onih koji su dobili pogodnosti objavljuje se na oglasnoj tabli.

Služba prevaspitanja kvalitetno i uredno obavlja svoj posao. Uz vaspitače uposleno je i lice koje uz osnovne biografske podatke i uobičajenu evidenciju za svakog novopridošlog zatvorenika vodi i veoma detaljnu statistiku i analizu na opštem nivou. To omogućava praćenje i bolje uočavanje nekih opštih pokazatelja vezanih za populaciju zatvorenika u odnosu na konkretne parametre (npr. obrazovanje, zanimanje, porodične prilike), te preduzimanje određenih konkretnih aktivnosti u pravcu njihove rehabilitacije, socijalizacije ali i prevencije.

Tim, koji čine socijalni radnik, opšti pedagog i psiholog, nakon ispitivanja i opservacije svakog zatvorenika, daje predlog individualnog tretmana. Program postupanja obuhvata određenje vaspitača i vaspitne grupe, radno mesto, intenzitet individualnog i grupnog rada, slobodnovremenske aktivnosti. Dalje praćenje i reklasifikacija vrši se po potrebi, i to na predlog vaspitača. Najvažniji kriterijum reklasifikacije je ponašanje zatvorenika, procenjeno ne samo od strane vaspitača, već i od pripadnika službe za obuku i upošljavanje i službe obezbeđenja.

Ispitujući uslove i uključenost u tretman pojedinih kategorija zatvorenika uočili smo njihovu nesrazmeru. Naime, uslovi i gotovo svi elementi procesa prevaspitanja u zatvorenom delu zavoda na granici su prihvatljivog, dok su isti u otvorenom delu jedni od najboljih koje smo videli. Sprovode se

posebni oblici grupnog rada, npr. transakciona analiza, i uočeni su veoma dobri rezultati. Takođe, jedan vaspitač se trenutno edukuje za geštalt terapiju.

Iako veličine vaspitnih grupa omogućavaju uslove za kvalitetan rad, nije nam jasno šta je prepreka u realizaciji grupnog i intenzivnijeg rada i sa zatvorenicima na zatvorenom tretmanu.

Treba napomenuti da je u ovaj zavod prošle godine iz Kazneno-popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici upućena grupa od 30 problematičnih zatvorenika sa dugim kaznama, od kojih se, prema rečima uprave, više od 80% vrlo uspešno adaptiralo na uslove u ovom zavodu i sa kojima uopšte nije bilo problema.

Koncepcija i organizacija ovakvog tipa ustanove ne predviđa postojanje škole, a ako ima onih koji pohađaju neki kurs ili slično, omogućeno im je vanredno školovanje. Međutim, posmatrano sa stanovišta obrazovne strukture, koja nije zadovoljavajuća, smatramo da je veće angažovanje osoblja na ovom polju neophodno.

U zavodu postoje dve biblioteke, jedna u zatvorenom, a druga u otvorenom delu. Nismo stekli utisak da su zatvorenici motivisani za njihovo korišćenje što je i razumljivo s obzirom na slab kvantitet i kvalitet knjiga, a neki su izjavili da ni ne znaju da biblioteke postoje.

Svakodnevno dolazi nekoliko primeraka dnevne štampe koju obezbeđuje zavod, a po želji zatvorenici se mogu pretplatiti na druga izdanja. U svim delovima zavoda postoje dostupni radio ili TV-aparati.

U otvorenom delu postoji i savremenija oprema i tehnika za ove namene (video i DVD), ali zatvorenici smatraju da bi se filmovi mogli češće puštati.

Rekreativne i slobodnovremenske aktivnosti veoma su raznovrsne, ali su samo zatvorenici iz otvorenog tretmana intenzivno uključeni u njih. U pitanju su odlična i nadaleko poznata likovna sekcija, kulturno-zabavni sadržaji, rekreativne aktivnosti, razna gostovanja i predavanja. Jednom nedeljno, zatvorenici otvorenog odeljenja imaju na raspolaganju fudbalski teren i priručnu teretanu. Zatvorenici u zatvorenom odeljenju se rekreiraju stonim tenisom ili vežbanjem na šetalištu.

Prema strukturi zatvorenika po veroispovesti u najvećem broju su zastupljeni pravoslavci, ali je shodno nacionalnoj strukturi Vojvodine prisutan i ekvivalentan broj zatvorenika drugih veroispovesti.

Trenutno ne postoji mogućnost obezbeđenja posebnog prostora za obavljanje verskih obreda i poseta sveštenika, ali nam je rečeno da ukoliko neki zatvorenik zatraži, omogućen je dolazak sveštenika. No, shodno tipu ustanove, stepen prava i pogodnosti koju ova populacija zatvorenika ima, u dovoljnoj meri im omogućava da ovu vrstu potreba mogu ostvariti i van ustanove.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Nedovoljno razvijene aktivnosti za zatvorenike u zatvorenom delu (para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Obrazovanje treba tretirati kao jednu od aktivnosti u okviru režima zavoda koja se isto vrednuje i u osnovi isto nagrađuje kao rad. Takvi programi moraju težiti poboljšanju izgleda zatvorenika za njihov uspešan povratak u društvo...(čl. 42. Pravilnika, para. 77. i 78. EZP);

– Svi zatvorenici bez izuzetka moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje svog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na veroispovest i dr. stimulativne aktivnosti. (čl. 47. i 48. Pravilnika, para. 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3;

– Radno vreme osuđenog traje četrdeset časova nedeljno, a može trajati i duže pod uslovima određenim zakonom. Osuđeni može izvan radnog vremena da se uposli najviše dva časa dnevno na održavanju čistoće i na drugim tekućim poslovima u zavodu (čl. 81. ZIKS).

III

Preporuke

– Rad zatvorenika koristiti prvenstveno kao sredstvo za sticanje radnih navika i njihovo osposobljavanje za normalan život po izlasku iz ustanove, a ne kao ekonomsku korist zavoda;

– Obratiti više pažnje na problem školovanja zatvorenika, naročito nepismenih;

- Aktivirati osoblje na organizaciji slobodnovremenskih aktivnosti svih zatvorenika. Ako je potrebno, uposliti lice koje će se posebno baviti organizacijom sportskih i kulturno-zabavnih sadržaja zatvorenika u zatvorenom odeljenju;
- Obezbediti prostor za obavljanje verskih obreda.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U zavodu i dalje postoje tri telefonske govornice, jedna u zatvorenom i dve u otvorenom delu, što zadovoljava potrebe zatvorenika kada je u pitanju ovaj vid komunikacije. Zatvorenici u zatvorenom delu mogu telefonirati svakog dana u određeno vreme, uz prisustvo radnika službe obezbeđenja i po prethodno predatom spisku imena i telefona onih koji se pozivaju.

Zatvorenici u otvorenom delu mogu telefonirati svakog dana, bez ikakvog nadzora.

Dopisivanje i podnesci zatvorenika podležu prethodnom čitanju od strane službe prevaspitanja, a preteća ili neprilična pisma se oduzimaju i, uz prethodno obaveštenje zatvorenika, stavljaju u njegov dosije.

U poslednjih godinu dana samo je jedna razglednica, upućena zatvoreniku, zadržana zbog skarednog sadržaja.

Nikakvih problema nema oko primanja paketa.

Svi zatvorenici imaju mogućnost primanja poseta, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana.

Kontakti sa punomoćnikom mogući su kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik to zatraži. Prostorije za posete nešto su bolje u odnosu na našu prethodnu posetu, ali one i dalje nisu potpuno prilagođene ovim namenama. Ovde pre svega mislimo na prostorije za posete zatvorenika u zatvorenom delu zavoda, koje se odvijaju u prostorijama namenjenim za posete pritvorenika, što znači bez mogućnosti fizičkog kontakta i pod nadzorom.

Iako formalno postoji posebna prostorija za posete supružnika i dece, u vreme naše posete bila je napunjena viškom kreveta i drugim stvarima, što, po našem mišljenju, ukazuje na to da se ne koristi za predviđene namene.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja. Saradnju sa drugim faktorima, posebno centrima za socijalni rad i nadležnim sudovima, osoblje ističe kao veoma dobru. Značajna pažnja poklanja se i saradnji i komunikaciji sa porodicom zatvorenika, s obzirom da vaspitači rade i vikendom u vreme poseta.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Poseta se obavlja organizovano u predviđeno vreme i u prostoriji odredjenoj za tu svrhu, a može se obaviti i na pogodnim otvorenim prostorima u zavodu (čl. 24. st. 3. Pravilnika);
- Posebna prostorija zavoda, mora biti dovoljno prostrana, zagrejana, osvetljena, sa potrebnim nameštajem i kupatilom (čl. 26. st. 2. Pravilnika).

III

Preporuke

- U zatvorenom delu zavoda obezbediti prostoriju za posete koja će omogućiti komunikaciju bez prepreka i nadzora;
- Posebnu prostoriju urediti na način koji će omogućiti njeno korišćenje adekvatno nameni.

Osoblje ustanove

I

Osoblje službe za prevaspitanje od predviđenih 8, sada ima 6 stalno zaposlenih, što je za jedan manje u odnosu na prethodnu posetu. Zaposleni su raspoređeni u okviru prijemnog odeljenja (1), odeljenja za vaspitače (3), odeljenja za matičnu evidenciju (1) i upošljavanje (1). Proces prevaspitanja realizuju opšti pedagog, socijalni radnik i psiholog.

Od 6 radnika 3 imaju visoku stručnu spremu, dva višu i 1 srednju. Prosečne godine starosti su oko 30, a godine staža između 5–7 godina.

Jedan radnik upisao je magistarske studije, a jedan je osposobljen za transakcionu analizu i geštalt terapiju. Samo osoblje izražava potrebu za edukacijom u vezi sa tretmanom recidivista i zavisnika od psihoaktivnih supstanci.

Komunikacija i saradnja među različitim kategorijama osoblja procenjuje se kao veoma dobra, naročito u pogledu postupanja sa zatvorenicima. To upućuje na zaključak da je mesto i uloga ove službe primarna i zadovoljavajuća sa aspekta koordinacije i organizacije svih faktora u procesu prevaspitanja zatvorenika.

Nivo stresa na poslu se procenjuje kao veoma visok i, bez obzira na nezadovoljstvo visinom plate, osipanja osoblja nije bilo.

Za poslednjih 6 meseci nije bilo disciplinskih postupaka protiv radnika ove službe.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju da je povećan broj radnika u odnosu na prethodnu posetu. Primljen je još jedan radnik sa visokom stručnom spremom i jedan sa srednjom stručnom spremom, tako da je broj od 12 radnika prema broju radno angažovanih zatvorenika potpuno zadovoljavajući.

Visoku stručnu spremu poseduje 2 radnika, 2 višu, a ostali srednju stručnu spremu (radnici metalske, drvoprerađivačke i poljoprivredne struke). Niko nije imao dodatnu obuku.

Položaj ove službe čini se da je nešto bolji u odnosu na utisak koji smo imali prilikom prethodne posete, kada su nam rekli da imaju osećaj podređenosti.

Na pitanje vezano za platu dobili smo odgovor da su donekle zadovoljni. Prekovremeni rad se ponekad plaća ili postoji mogućnost korišćenja slobodnih dana. Saradnju sa drugim službama, naročito sa upravom, smatraju boljom u odnosu na prethodni period.

Timski sastanci ove službe su svakodnevni, a na nivou ustanove (kolegijumi) održavaju se jednom nedeljno gde načelnik ove službe, sa svog aspekta, daje predlog i mišljenje za svakog zatvorenika.

Na pitanje procene nivoa stresa na poslu, konstatuju da postoji, dok pitanje procene da budu napadnuti od zatvorenika, negativno ocenjuju. Radnici ove službe imaju beneficirani radni staž.

Disciplinskih postupaka, povreda radnih obaveza i dužnosti od strane radnika ove službe nije bilo.

U službi obezbeđenja radi 30 radnika, a njima je pridodato još tri lica koja su bili zaposleni u zatvorima na Kosovu. Sistematizacijom je predviđeno 31 radno mesto za ovu službu, ali kako tri lica sa Kosova pomažu u radu službe, ukupan broj u potpunosti zadovoljava potrebe zavoda.

Od ukupnog broja radnika, samo jedan ima završenu višu školu, a ostali su uposleni sa srednjom stručnom spremom.

Tokom 2004. godine jedan radnik je dobio otkaz, a trojica su koristila bolovanja do mesec dana. Ovo se nije odrazilo na bezbednost ustanove, zahvaljujući pomoći radnika sa Kosova.

Načelnik službe je izjavio da se pripadnici službe interesuju za borilačke sportove, obuke za bojevo gađanje, ali nisu iskazali interesovanje za upoznavanje sa evropskim standardima koji se odnose na ljudska prava zatvorenika.

Protiv pripadnika službe, u toku 2004. godine, nisu podnošene krivične prijave, niti su vođeni krivični postupci. U jednom slučaju je vođen disciplinski postupak zbog teže povrede radne obaveze, jer je pripadnik službe odbio da izvrši naređenje. Ovaj postupak je završen izricanjem disciplinske kazne.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Osoblje bi trebalo da bude kvalifikovano i da obuhvata izvestan broj specijalista, kao što su edukatori, vokacioni instruktori, savetnici, društveni radnici, psihijatri i psiholozi. Ovo i drugo specijalističko osoblje trebalo bi da bude zaposleno puno radno vreme. Potonje ne bi trebalo da isključi angažman honorarnih ili volonterskih radnika kad nivo takve podrške i obuke može da bude koristan...

Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju.

Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje. (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– U toku svog radnog veka osoblje će radi održavanja i unapređenja svog profesionalnog znanja i sposobnosti pohađati kurseve stručne obuke, koje će u odgovarajućim intervalima organizovati uprava.

U okviru obuke celokupno osoblje treba da se upozna sa zahtevima i primenom Evropskih zatvorskih pravila i Evropske konvencije o ljudskim pravima (para. 55.2. i 4. EZP).

III

Preporuke

– Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika;

– U prevaspitnoj službi popuniti broj zaposlenih prema predviđenoj sistematizaciji;

– Poboljšati uslove života i rada celokupnog osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulativnim merama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.

KAZNENO - POPRAVNI ZAVOD ŠABAC

Datum posete: 22. novembar 2004. godine

Tip ustanove: otvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 78

Broj pritvorenika: 43

Broj prekršajno kažnjenih: 13

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Smeštajni uslovi u Kazneno-popravnom zavodu u Šapcu nisu značajnije promenjeni od naše prethodne posete juna 2003. godine.

Kazneno-popravni zavod u Šapcu smešten je u dve namenski izgrađene zgrade i zadovoljava sve standarde u pogledu kvadrature, količine svetlosti i svežeg vazduha. Sve sobe su sveže okrečene, čiste, sa radiatorima i linoleumom na podovima.

U svim sobama ili ispred njih postoji adekvatan broj ormarića za lične stvari sa katancima. Sanitarni čvorovi su uredni i čisti iako je vreme ostavilo traga na njima.

U kupatilima postoji pregrada zavesom prema odeljku za tuširanje, tako da bi trebalo samo dodati slične između pojedinih tuš-mesta. Tuširanje zatvorenika je jednom nedeljno, a za one koji rade tuširanje je moguće svakog dana.

Većina dušeka je nova, posteljina se menja dva puta mesečno, a zatvorenici nose civilnu odeću koju sami peru.

Novina u odnosu na prethodnu posetu je adaptacija i renoviranje potkrovlja koje je predviđeno za smeštaj oko 16 prekršajno kažnjenih lica, čime će se njima obezbediti bolji smeštaj ali i odvojenost od osuđenika. Problem sa ovom prostorijom jeste što još nema izvedeno grejanje, tako da se može koristiti samo u letnjem periodu.

Predviđeno je i izmeštanje i adaptacija dve prostorije u ovom delu, koje će služiti kao ambulanta i mali stacionar.

Samica je prostorija adekvatne veličine, sa dva kreveta, stolom, stolicom i prozorom koji se otvara i dopušta direktan dotok sunčeve svetlosti i vazduha.

Prostor za šetnju pritvorenika i zatvorenika u zatvorenom delu čine dva šetališta svako veličine po 75m², opasnih zidom veličine oko 5,50 metara, sa 1,20 m bodljikave žice na vrhu zida.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Trpezarija koja se koristi kao prostor za dnevni boravak, što je njen jedini nedostatak, čista je i uredna. Isti utisak ostavlja i kuhinja, koja je prema rečima zaposlenih opremljena svim neophodnim elementima.

Nismo uspeli da utvrdimo da li je kuvar profesionalac, ali glavne zamerke zatvorenika nisu išle na račun kuvara već na činjenicu da je jelo, iako ukusno spremljeno, za ručak i večeru uvek isto.

Jelovnik se utvrđuje za nedelju dana unapred, prema utvrđenim modelima. S obzirom da ovaj zavod ima svoj ribnjak, obavezno jednom nedeljno na meniju je riba. Mleko se dobija jedanput-dvaput nedeljno, a voća i sveže salate nema, osim tokom sezone.

Postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi, ali to se odnosi uglavnom samo na dijabetičare.

Kantina postoji u okviru zatvora, cene robe su kao u gradu, a izbor je, prema rečima zatvorenika, uglavno zadovoljavajući.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Medicinska služba ne postoji kao odvojena jedinica već se o medicinskoj nezi zatvorenika brine lekar, specijalista opšte medicine, koji dolazi u ustanovu dva puta nedeljno (ponedeljak i četvrtak), i stalno zaposlenog medicinskog tehničara, koji organizaciono pripada službi prevaspitanja.

Lekar obavezno pregleda sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor i registruje svoja zapažanja u knjizi evidencija, ali se individualni kartoni ne otvaraju, što predstavlja veliki nedostatak koji treba da bude rešen početkom 2005.

Pregledi se obavljaju u maloj ambulanti u kojoj postoji lekarski sto, krevet za preglede, ormarić za lekove i aparat za merenje pritiska. Medicinski pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali osuđenici.

Pregled se zakazuje preko komandira bez obaveze objašnjenja o kakvim se tegobama radi ili odlaskom do ambulante kada su u pitanju zatvorenici u otvorenom režimu.

Lekar je u ustanovi dva puta nedeljno i tada se obavljaju pregledi, a ostalim danima se koriste usluge Medicinskog centra kao i u popodnevnim časovima i noću. Stomatološka zaštita je obezbeđena u lokalnom Zdravstvenom centru, a besplatna je samo usluga ekstrakcija zuba.

Redovni periodični pregledi zatvorenika se ne vrše, pošto je njihovo zadržavanje u zatvoru uglavnom kraći vremenski period.

Zatvorski lekar ima obavezu da izda potvrdu da je zatvorenik spreman da izdrži disciplinsku kaznu. Redovni pregledi zatvorenika u samici se ne vrše, odnosno lekar odlazi u obilazak kada je u ustanovi, što je samo dva puta nedeljno.

Biohemijske laboratorijske analize se obavljaju kompletno u Zdravstvenom centru.

Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje.

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova postoji i sprovodi ga medicinski tehničar, koji, ako je potrebno da se određena terapija daje van njegovog radnog vremena, kod stražara ostavlja za svakog zatvorenika potrebnu dozu leka.

Specijalistički pregledi se obavljaju u gradskom Zdravstvenom centru, i to su najčešće pregledi na odeljenjima ortopedije, kardiologije, hirurģije, dermatologije i neuropsihijatrije.

Na osnovu lekareve evidencije, dobijen je broj od oko 300 pregleda mesečno. Iako u ustanovi postoji evidenciona knjiga, u nju se ne upisuju redni brojevi što predstavlja nedostatak koji umanjuje praktičnost korišćenja te knjige za dobijanje bilo kakvih statističkih podataka.

Ne vodi se posebna evidencija upućenih u Zdravstveni centar, ali tih pregleda, po izjavi lekara, ima 2–3 nedeljno i 2–3 psihijatrijska pregleda mesečno.

Trenutno se u zavodu nalazi jedan dijabetičar, jedan oboleli od hepatitisa C i jedan kardiovaskularni bolesnik.

Nema obolelih od TBC, AIDS ili HIV pozitivnih, tačnije, AIDS nije nikada registrovan, a TBC je zabeležen poslednji put pre dve godine. Zavisnika od psihoaktivnih sredstava ima pretežno u pritvoreničkoj populaciji, i za sada nema organizovanog i jedinstvenog načina na koji treba tretirati ovakve pritvorenike.

Za dijagnostiku i lečenje neophodan je pristanak zatvorenika, koji ima pravo da odbije bilo koju proceduru, ali se to u praksi dešava retko, a pristanak se dobija nakon razgovora s lekarom. Zatvorenicima su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima, ukoliko ih zatraže, što se u praksi retko dešavalo, a za osobe u pritvoru ukoliko davanje tih informacija odobri sud.

Postoje uslovi za uvođenje nekih vidova posebnog režima ishrane ako to lekar odredi, no to se odnosi uglavnom na obolele od dijabetesa.

Nisu registrovani slučajevi sukoba među zatvorenicima koji bi rezultirali povredom. Silovanja ili seksualna zlostavljanja takođe nisu registrovani. Samoubistava nije bilo u poslednjih godinu dana, a registrovan je samo jedan pokušaj u avgustu mesecu, koji je rešen premeštajem tog zatvorenika na psihijatriju gradskog Zdravstvenog centra.

Registrovano su i dva smrtna slučaja starijih ljudi koji su bili zatvorenici, ali su umrli u gradskom Zdravstvenom centru, odnosno KPD "Bolnica".

Kontrolu nad ishranom i higijenom obavlja medicinski tehničar jednom nedeljno, organoleptičkom proverom, što potpisom registruje u knjizi evidencije, ali pisani izveštaji o kontroli ne postoje.

Informacije o zaraznim bolestima se ne distribuiraju ni zatvorenicima ni osoblju.

Osoblje nije obučeno za izvođenje osnovne psihoterapijske i radne terapije i nije edukovano da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima kada se takav rizik prepozna, sugerise se intenzivnije posmatranje osobe kod koje rizik postoji ili upućivanje u drugu ustanovu (KPD "Bolnica" ili loklani Zdravstveni centar).

Evidencija znakova nasilja nad zatvorenicima se ne vrši u posebnoj formi. U slučaju kada se zatvorenik požali na fizičko zlostavljanje i pri tome ima vidljive znakove nasilja, povrede se u principu evidentiraju i obaveštava se upravnik. Ali, to se nije u poslednje vreme dešavalo.

Zdravstvena služba ne saraduje sa relevantnim socijalnim službama u pogledu podržavanja mera kojima se omogućavaju kontakti zatvorenika sa spoljnim svetom, niti je takav rad uopšte organizovan.

Zdravstvena služba ne učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za zatvorenike sa anamnezom porodičnih trauma te za zavisnike o drogama, niti takvi programi postoje u ustanovi.

Medicinska služba učestvuje u izradi obaveštenja sa izveštajem lekara specijaliste za one zatvorenike za koje to zahteva sud, ali nije informisana da ima bilo kakvu mogućnost da utiče na traženje alternativnih rešenja za one za koje je lišavanje slobode neprilično zbog prirode njihovog zdravstvenog stanja ili poodmaklog starosnog doba.

Uprava vrši kontrolu rada zdravstvene službe, raspolaže materijalnim sredstvima i procenjuje kvalitet rada.

Osoblje zdravstvene službe nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije.

Povremeno su u zatvoru prisutne žene, trenutno ih ima dve u pritvoru. Po potrebi, ginekološki pregledi im se omogućavaju u civilnim ustanovama.

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, a ne vode se ni krivični postupci protiv zaposlenih a koji su u vezi sa službom koju obavljaju.

Zatvorenici nisu imali mnogo primedbi na rad lekara, kao ni naročitih pohvala. Smatraju da su pregledi površni, ali u iole ozbiljnijim slučajevima, dobijaju upute za pregled kod specijaliste i tu nema mnogo čekanja.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Nema dežurnog lekara tokom popodnevni sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoji odgovarajuća oprema za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoji zdravstveni dosije za svakog pacijenta (para. 39. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema svakodnevnih poseta lekara zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu upućivanja u samicu (čl.132. ZIKS);

– Medicinsko osoblje nije edukovano za izvođenje programa psihoterapijske i radne terapije (para. 41. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako ni osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

- Ne postoje socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programi za društvenu reintegraciju (para. 68–69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);
- Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III Preporuke

- Poboľšati kvalitet i raznovrsnost ishrane, uvođenjem razliĉitih jela za ruĉak i veĉeru, voća i sveŹih salata;
- Kadrovski popuniti zdravstvenu sluŹbu;
- Dopuniti medicinsku opremu (glukomer i sl.);
- Uvesti otvaranje zdravstvenog kartona za svakog zatvorenika;
- Organizovati svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdrŹava disciplinsku kaznu samice;
- Edukovati medicinsko osoblje za izvođenje psihoterapije i radne terapije, kao i iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Distribuirati informacije o zaraznim bolestima osuĉenicima i osoblju;
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodiĉne izveštaje i dostavljati ih upravi;
- Ukljuĉiti zdravstvenu sluŹbu u sprovođenje socioterapijskih programa za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programa za društvenu reintegraciju.

Bezbednost

I

Kazneno-popravni zavod u Šapcu ima dve arhitektonske i organizacione celine: jednu u kojoj zatvorenici izdrŹavaju zatvorske kazne i drugu koja predstavlja pritvorsko odeljenje.

Pritvorska jedinica u arhitektonsko-bezbednosnom pogledu, a i prema reŹimu, liĉi na ustanove zatvorenog tipa. Na sobama se nalaze rešetke, hodnici su pokriveni video-nadzorom, pritvorenici gotovo sve vreme borave zakljuĉani u sobama. Jedini izuzetak jeste dnevna šetnja po krugu, koji je opasan visokim betonskim zidom, visine 5,5 m na koji je montirana bodljikava Źica, visine oko 1,20 m.

Drugi arhitektonsko-organizacioni deo predstavlja zavod u kome zatvorenici izdrŹavaju zatvorske kazne. Bezbednost i reŹim u ovom delu ustanove korespondira sa zakonskom definicijom ustanova otvorenog tipa. Na prozorima soba nema rešetaka, sobe se ne zakljuĉavaju, oko zatvorskog kruga nema ograde koja bi sluŹila kao prepreka za bekstvo.

U krugu zatvora nalaze se parkirani automobili koji su zaplenjeni kao predmeti izvršenja kriviĉnih dela. Osoblje ustanove je u više navrata pokušalo da skrene paŹnju na to da zavod nije mesto gde bi trebalo smeštati ova vozila jer to predstavlja potencijalnu pretnju za probijanje bezbednosti spolja.

U otvorenom delu ustanove instalirana je jedna kamera, a kako smo saznali, u planu je instaliranje još ĉetiri: jedna treba da bude instalirana u hodniku gde se nalaze spavaonice u kojima borave zatvorenici, jedna koja će pokrivati kuhinju i po jedna na igralištu i šetalištu ispred zavoda.

Eksternim video-nadzorom pokriven je ulaz u kompleks, oba boka i zadnji deo celokupnog arhitektonskog bloka.

Ustanova raspolaŹe sa ĉetiri vozila koja sluŹe za transport zatvorenika i pritvorenika. Najnovije vozilo predstavlja nedavno dobijena "dŹamper" marica. Broj vozila je, prema reĉima nadzornika straŹe, sa kojim smo obavili razgovor prilikom posete, dovoljan da "pokrije" u proseku tri sprovoda nedeljno.

Nadzornik straŹe, koji zamenjuje naĉelnika sluŹbe obezbeđenja, dok je ovaj na odmoru, procenio je bezbednosnu situaciju u ustanovi kao zadovoljavajuću. U proteklom periodu, meĉu zatvorenicima i pritvorenicima nije bilo ozbiljnijih tuĉa i incidenata koji bi mogli da naruše bezbednost, dva lica su pobeġla iz ustanove i u samo tri sluĉaja su pripadnici sluŹbe upotreabili gumenu palicu.

Od zaposlenih i zatvorenika saznali smo da je jedini pokušaj silovanja u zavodu sprečen i tom prilikom je upotrebljena palica nad dva zatvorenika, koji su pokušali da siluju trećeg. Treći slučaj upotrebe palice takođe je okarakterisan od strane nadležnih u ustanovi kao opravdan, jer je pripadnik službe upotrebio palicu kako bi se odbranio od napada zatvorenika. Prema rečima nadzornika, zatvorenik je nasnuo na stražara, kada je stražar pokušao da mu iz ruku uzme nedozvoljeni predmet, a zatvorenik nije hteo da ga dobrovoljno preda stražaru.

Nadzornik straže nam je govorio i o dva bekstva iz ustanove koja su se odigrala tokom 2004. godine. Jedno je bilo bekstvo iz otvorenog odeljenja, a drugi slučaj je bekstvo pritvorenika iz bolnice u koju je odveden radi lekarske intervencije.

U razgovoru sa zatvorenicima dobili smo informacije koje nisu suprotne informacijama koje smo dobili od zaposlenih. Zatvorenici nisu imali pritužbi na ponašanje i ophođenje pripadnika službe obezbeđenja. Njihov rad i način ophođenja zatvorenici su ocenili kao "korektan" i "profesionalan".

Zatvorenici nisu prijavili nikakve ozbiljnije međusobne svađe i incidente, niti su ukazivali na postojanje neformalnog sistema koji bi ugrožavao bezbednost ustanove. Rekli su da se u ustanovi osećaju bezbedno i da nema većih i ozbiljnijih tenzija među samim zatvorenicima, niti postoji međusobni animozitet osoblja i zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

Nema značajnih odstupanja.

III

Preporuke

- Izmestiti skladište zaplenjenih motornih vozila iz kruga zavoda.

Zakornitost

I

Svi pritvorenici i zatvorenici se odmah po dolasku u ustanovu upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda. Pravila su vidno istaknuta u skoro svim sobama koje smo obišli.

U poslednjih 6 meseci registrovano je 6 slučajeva upotrebe sredstava prinude, a istvoremeno nije registrovan nijedan slučaj prekoračenja upotrebe sredstava prinude, niti je bilo pritužbi pritvorenika ili zatvorenika na prekoračenje.

U istom periodu ukupno je izrečeno 13 disciplinskih kazni, od čega 11 samica (dve uslovno odložene), 2 oduzimanja pogodnosti. Nije bilo žalbi zatvorenika na izrečene kazne.

Prilikom razgovora sa zatvorenicima nismo čuli značajnije pritužbe na zakonitost postupanja uprave i osoblja prema njima.

Međutim, ukazano nam je na propuste u zakonitosti prilikom prepućivanja zatvorenika sa dužim kaznama na izdržavanje kazne u ovaj zavod, s obzirom na to da su u poslednje vreme poslata šestorica iz Kazneno-popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici. Ovo je inače primećeno kao praksa u poslednjih godinu dana, delom zbog renoviranja pojedinih zatvora, a delom kao pokušaj smanjenja prenaseljenosti u većim zavodima.

Formalni uslov je da se u otvorene zavode ili okružne zatvore šalju zatvorenici kojima je ostalo manje od godinu dana da izdrže kaznu, bez obzira na to na koliko su bili osuđeni. U praksi, to su ljudi koji su dobrim vladanjem zaradili povoljniji tretman i zato se šalju u ovakve zavode. Međutim, javljaju se dva problema. Prvi, kada dođu, bez obzira na tretman pod kojim su bili, oni počinju od "početka", pa se često stavljaju u odeljenje zatvorenog tipa iz koga ponovo moraju da zasluže prelaz u povoljniji tretman, što kod njih izaziva revolt.

Drugo, konkretno pristigla grupa iz Sremske Mitrovice ima tendenciju da prikaže da su oni glavni i gazde, što izaziva revolt kod "domaćih" i otvara prostor za moguće incidente sa njima.

Treće, služba obezbeđenja, ali i ostale službe otvorenih zavoda, nisu pripremljene za rad sa zatvorenicima sa dužim kaznama i težim krivičnim delima, a ponekad postoji i problem sa uklapanjem ovih ljudi u znatno liberalniju sredinu u koju su došli.

Navedeni razlozi, pored činjenice da postoji jedan broj zatvorenika koji čeka i na pravnosnažnost drugih kazni, objašnjava i visoku cifru od 34 zatvorenika u tzv. odeljenju pojačanog nadzora (OPN)

Sušinski problemi oko OPN u više navrata su obrađeni u našim ranijim izveštajima.

Ukazano nam je i na probleme sa sudom, a koji se odnose na institut uslovnog otpusta. Naime, osoblje ističe da se veoma često dešava da njihovi predlozi za uslovni otpust uglavnom ne nailaze na prihvatanje od strane suda. Ovakva situacija se negativno odražava i na same zatvorenike i na osoblje. Sem poverenja koje zatvorenici gube kod osoblja, ovo paralelno dovodi u pitanje i sam koncept prevaspitanja, odnosno motivisanost za dobro vladanje i ponašanje tokom izdržavanja kazne. To povratno stvara problem i osoblju.

Ovu primedbu smatramo primerenom jer predlog za davanje uslovnog otpusta najobjektivnije može da dâ upravo osoblje zavoda koje je u direktnom kontaktu sa zatvorenikom i koje je jedino u mogućnosti da realno proceni stepen prevaspitanja konkretnog zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Osuđeni koji su učinili krivično delo iz nehata i prvi put osuđeni, kojima je izrečena kazna zatvora do jedne ili, izuzetno, do tri godine, raspoređuju se u zavode otvorenog ili poluotvorenog tipa (čl. 31. ZIKS);

– Zatvorenici ne smeju nikako da budu podvrgnuti posebnom bezbednosnom režimu duže nego što zahteva opasnost koju oni predstavljaju. Zbog toga je neophodno da se odluka o raspoređivanju zatvorenika često preispituje. Preispitivanje odluke treba uvek da se zasniva na redovnom ocenjivanju zatvorenika od strane osoblja koje je za to zaduženo. Osim toga, zatvorenici treba, koliko god je moguće da budu potpuno informisani o razlozima njihovog raspoređivanja i, po potrebi, obnavljanja mere; to će, između ostalog, omogućiti zatvorenicima da iskoriste pravne puteve za osporavanje takvih mera (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Prilikom upućivanja i prepućivanja na izdržavanje kazne u zavode otvorenog tipa poštovati odredbe ZIKS i voditi računa o svim aspektima ličnosti zatvorenika koji se upućuje da ostatak kazne izdrži u ovakvim zavodima;

– Uspostaviti bolju saradnju i poverenje između zavoda, koja bi između ostalog značila da ukoliko je npr. zatvorenik zaslužio kategoriju A2 u jednom zavodu, tu kategoriju i zadrži nakon prelaska u drugi zavod;

– Prilikom izrade predloga novog ZIKS imati u vidu problem definisanja organa i načina njegovog postupanja prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu;

– Poboljšati saradnju zavoda i sudova, naročito oko problema uslovnog otpusta (kroz eventualne češće kontakte i obostrano praćenje zatvorenika u toku njihovog procesa resocijalizacije i ponašanja u zavodu tokom izdržavanja kazne, naročito zatvorenika sa dužim kaznama).

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje, koja obuhvata i zdravstvenu zaštitu, i dalje ne raspolaže posebnim prijemnim odeljenjem. Međutim, pokazan nam je prostor koji je u prvoj fazi pripreme za ove namene.

Druga pozitivna promena odnosi se na kompletniji tim za ispitivanje ličnosti novopridošlih zatvorenika. Tim koji čine socijalni radnik, psiholog i specijalni pedagog, nakon 7 dana ispitivanja i opservacije svakog zatvorenika, daje zaključak i predlog njegovog tretmana.

Klasifikaciju i program postupanja zajedno sa ovim timom odobrava i odlukom o programu postupanja donosi upravnik zavoda. Dalje praćenje i reklasifikacija vrši se po potrebi i to na predlog vaspitača.

Najvažniji kriterijum reklasifikacije jeste ponašanje zatvorenika, procenjeno od strane vaspitača, pripadnika službe obezbeđenja i službe za obuku i upošljavanje.

U radu sa zatvorenicima uglavnom se primenjuje individualni rad.

Osoblje izražava neophodnost drugačijeg tretmana posebnih kategorija zatvorenika (zavisnici). Trenutno, iako minimalan, broj zatvorenika-zavisnika je u porastu, te budući da nema edukovanog osoblja ili posebnog programa za rad sa ovim zatvorenicima, njihov tretman je isti kao i kod drugih zatvorenika.

Pokazan nam je i slučaj (dokumentacija) zatvorenika kome je formalno izrečena mera obaveznog lečenja od alkoholizma i narkomanije, a po odluci Ministarstva meru izdržava u ovom zavodu.

Veličina vaspitne grupe je zadovoljavajuća, tj. ima oko 30-tak zatvorenika na 1-og vaspitača. Prosečan broj sastanaka sa svakim zatvorenikom nasamo bude 2–3 puta mesečno, a ukupan broj sastanaka u toku jednog dana je 3 sastanka. U proseku trajanje susreta je oko 1 sat. Razgovori su spontani i inicirani od strane vaspitača ili zatvorenika.

Kada je u pitanju školovanje, koncepcija i organizacija ovakvog tipa ustanove ne predviđa obavezno postojanje škole. Ako ima zainteresovanih, omogućen im je izlazak i pohađanje van ustanove. Iz dokumentacije smo saznali da je trenutna obrazovna struktura zatvorenika zadovoljavajuća, tj. da većina ima srednju školu.

Postoji biblioteka koju zatvorenici slabo koriste, a postoje i žalbe na kvalitet knjižnog fonda, što smo konstatovali i u našoj prethodnoj poseti ovoj ustanovi.

Ne postoji nijedan zaposleni koji bi bio zadužen za organizaciju i realizaciju slobodnih aktivnosti, što se pokazuje i u praksi. Osim par retkih dolazaka lokalnog KUD, organizovane kulturno-edukativne ili bilo kakve slične aktivnosti ne postoje.

Ustanova raspolaže, otvorenim terenom za fudbal i rukomet koji se sporadično koristi, uglavnom leti.

Nedostatak rekreativnih i bilo kojih drugih aktivnosti posebno je izražen kod zatvorenika u OPN, koji su praktično po 23 sata zatvoreni u svojim sobama. Oni ilaze samo po pola sata-sat na šetnju.

Prema veroispovesti zatvorenika, u najvećem broju su zastupljeni pravoslavci. Bez obzira na zainteresovanost zatvorenika, trenutno ne postoji mogućnost obezbeđenja prostora za obavljanje verskih obreda i stalnih poseta sveštenika.

Intervjuisani zatvorenici nisu iskazali naročitu potrebu u ovom pravcu, a naveli su i da većina ima slobodne vikende ili izlaske, tako da ove potrebe može zadovoljiti i u tim periodima.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju na to da ta služba organizuje i sprovodi stručnu obuku osuđenih kako u okviru same ustanove tako i van nje.

Stručna obuka zatvorenika i dalje je u okviru poljoprivrednih, stočarskih i ugostiteljskih poslova (bife, restoran, kuhinja). Postoje toviliste, mini farme, ribnjak, staklenici i ogromne površine obradive zemlje, što sve daje mogućnost upošljavanja zatvorenika u visokom procentu.

U gradu je trenutno angažovano 10 zatvorenika i to na fizičkim poslovima za potrebe elektrodistribucije i građevinske firme. Osim, zatvorenika u OPN, praktično, svi ostali su radno angažovani.

Radni dan traje 8 sati, odnosno 40 sati nedeljno. Vikendom zatvorenici ne rade. Prekovremeni rad se sprovodi kada to zahteva priroda posla (sezonski poslovi). Uslovi rada i zaštita na radu na nivou su kakav je na sličnim poslovima i van zatvora, znači loši.

Prosečne zarade zatvorenika se kraću zavisnosti od vrste posla i broja radnih časova, ali u proseku to iznosu između 800–1300 dinara (10–16 eura) mesečno.

Rad službe za obuku i upošljavanje, sa aspekta resocijalizacije, svodi se na svakodnevno praćenje i ocenjivanje ponašanja i zalaganja na radnom mestu, što ima veliki značaj kod davanja

pogodnosti svakom konkretnom zatvoreniku (uslovni otpusti, nagradni vikendi, slobodni izlasci u grad...).

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove, bilo da se radi o osuđenim zatvorenicima ili o onima koji tek čekaju suđenje (čl. 78. ZIKS; para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Svi zatvorenici bez izuzetka moraju ostvariti svoja prava vezana za očuvanje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja, prava na veroispovest i druge stimulatívne aktivnosti. S ciljem unapređenja kulturnog, zabavnog i sportskog života osuđenih, očuvanja i unapređenja njihovog mentalnog i fizičkog zdravlja, u zavodu se organizuju kulturne, zabavne i sportske aktivnosti. Ove aktivnosti odvijaju se u slobodnom vremenu pod organizacijom i rukovodstvom službe za prevaspitanje, a rad u okviru slobodnih aktivnosti odvija se u prostorijama koje su za to predviđene. (čl. 47. Pravilnika; para. 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Postojanje zadovoljavajućeg programa aktivnosti veoma je važno, čak važnije u zatvorenom odeljenju nego u običnom. To može umnogome da doprinese da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju. Aktivnosti bi trebalo da budu što različitije – edukacija, sport, aktivnosti po vokaciji itd. (para 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Aktivirati osoblje na organizaciji slobodnovremenskih aktivnosti svih zatvorenika, a ako je potrebno, uposliti posebno lice koje će se baviti organizacijom sportskih i kulturno-zabavnih sadržaja zatvorenika;

– Obratiti više pažnje na organizaciju života i aktivnosti zatvorenika u OPN;

– Poboljšati kvalitet bibliotečkog fonda nabavljenjem savremenijih izdanja;

– Obezbediti prostor za obavljanje verskih obreda;

– Preduzeti mere ka organizovanju raznovrsnijih oblika obuke i upošljavanja zatvorenika, i ne svoditi ih samo na prost fizički rad;

– Rad zatvorenika gledati isključivo kao sredstvo procesa prevaspitanja, a ne kao ekonomsku korist zavoda.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Zatvorenicima i dalje na raspolaganju stoje tri telefonske govornice i nema neke posebne procedure, vremenskog ograničenja, niti problema oko korišćenja telefona. Posebnost u ovom vidu komunikacije odnosi se na zatvorenike OPN koji moraju razgovarati u prisustvu radnika službe obezbeđenja.

Dopisivanje i podnesci ne podležu posebnoj cenzuri. Pisma se, preko opšte službe prosleđuju vaspitaču, a onda ih redar-zatvorenik prosleđuje ostalima. Pisma se samo pregledaju, ne čitaju se, osim u slučaju pisama zatvorenika iz OPN.

U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama, kao ni paketa, odnosno dela paketa.

Kada su u pitanju druga sredstva informisanja, štampu dobijaju oni koji su na nju pretplaćeni, a postoji i televizor u trpezariji. Pritvorska jedinica i OPN nemaju mogućnost priključenja televizora.

Svi zatvorenici primaju posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana. Prostorije za posete rodbine i advokata zadovoljavajućeg su izgleda, pristojne veličine i dobro osvetljene.

Prostorije za posete pritvorenicima namenski su opremljene, adekvatne veličine i sa rešetkama.

Prostorije za posebne posete ne postoje.

Kontakti sa punomoćnikom mogući su kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik zatraži.

Pripreme za otpust ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja, a saradnja i koordinacija sa spoljnim faktorima, osim sa sudom (pomenuti problemi oko uslovnog otpusta), procenjuje se kao zadovoljavajuća.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– U slučaju zatvorenika osuđenih na duže vremenske kazne, treba preduzeti korake da se obezbedi njihov postepen povratak u društveni život. U tom cilju treba osmisliti odgovarajuće postupke i posebne kurseve. Ovo može biti ostavreno naročito uz pomoć postupaka koji prethode njihovom puštanju na slobodu, u okviru istog ili drugog odgovarajućeg zavoda, ili putem uslovnog puštanja na slobodu pod nekom vrstom nadzora u kombinaciji sa efikasnom društvenom podrškom (para. 87. i 88. EZP).

III

Preporuke

- Razmotiti mogućnosti razvodjenja elektoinstalacija tj. instaliranje utičnica u pritvor i OPN, što bi između ostalog omogućilo i priključenje televizora.

Osoblje ustanove

I

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju na to da ta služba i dalje raspolaže sa 3 od predviđenih 5 radnika. Prosečna starost je između 30–35 godina, a pol muški. Višu stručnu spremu poseduje 1 radnik, a ostala dva imaju srednju stručnu spremu.

Kako nam je rečeno, u pitanju je osoblje veterinarske struke, a koordinator ove službe je inženjer poljoprivrede. Dodatnu obuku, u smislu upisanog VII stepena pohađa radnik više stručne spreme kako bi se udovoljilo kriterijumima da bude postavljen za načelnika ove službe.

Nijedan od radnika ove službe nije se usmerio na bilo kakvu edukaciju ili kurs koji bi ih pripremio za specifičnosti rada sa zatvorskom populacijom.

Prosečne godine radnog staža su oko 15 godina. Odnos broja radnika ove službe prema broju radno angažovanih zatvorenika je između 20–25 zatvorenika.

Iz razgovora smo saznali da su radnici ove službe zadovoljni kako poslom tako i radom uprave i saradnjom sa drugim službama. Položaj ove službe doživljavaju kao ravnopravan sa drugim službama. Timski sastanci su svakodnevni, a na nivou ustanove (kolegijumi) održavaju se jednom nedeljno, gde koordinator, sa svog aspekta, daje predlog i mišljenje za svakog zatvorenika.

Na pitanja vezana za pravila rada odgovori ukazuju na to da postoji nezadovoljstvo kako visinom tako i redovošću isplate zarade.

Prekovremeni rad je po potrebi, a stimulacija je u vidu određenog broja slobodnih dana.

Disciplinskih postupaka, povreda radnih obaveza i dužnosti nije bilo.

Na pitanje o proceni nivoa stresa na poslu, konstatuju da je minimalan. Takođe, na konkretnije pitanje o proceni opasnosti da budu napadnuti od zatvorenika, smatraju da postoji, ali da se tako nešto dugo nije desilo.

Služba za prevaspitanje ima 6 od predviđenih 7 zaposlenih. Po vokaciji, zaposleni su socijalni radnik, specijalni pedagog, a skoro je primljen i psiholog. Praktičnu obuku i elementarno upoznavanje posla psiholog je upotpunio petnaestodnevnom boravkom u Kazneno-popravnog domu u Padinskoj Skeli, koji je po tipu ustanove blizak ovoj ustanovi. Ovoj službi pripada i dalje jedan medicinski tehničar, referent za prijem i otpust zatvorenika i daktilograf.

Od 6 radnika dva imaju visoku stručnu spremu, dva višu i dva srednju. Po polu zastupljenost je ravnopravna, a struktura prema starosti je u proseku oko 40 godina. U poslednjih pola godine ni protiv

jednog zaposlenog nije vođen disciplinski postupak, odnosno nije bilo povreda radnih obaveza i dužnosti od strane zaposlenih. Svi iz ove službe su stručno osposobljeni za rad u skladu sa zakonskim propisima. Nivo stresa na poslu se procenjuje kao veoma nizak, a na pitanje da li su ikad bili povređeni na poslu, svi su odgovorili negativno.

Bez obzira na redovnost plate postoji nezadovoljstvo njenom visinom. Prekovremeni rad realizuje se po potrebi i reguliše odgovarajućim brojem slobodnih dana. Komunikacija među osobljem se procenjuje kao veoma dobra, a mesto i uloga ove službe kao inicijalna i najbitnija kada je u pitanju prevaspitanje i resocijalizacija osuđenih lica.

Svi intervjuisani iskazali su potrebu za dodatnom edukacijom i upoznavanjem sa novim trendovima u penologiji.

Ustanova upošljava 33 lica u službi obezbeđenja, njima je pridodat i jedan radnik sa Kosova. Broj zaposlenih u službi korespondira sa brojem radnih mesta koja su predviđena internom sistematizacijom za službu obezbeđenja.

Od ukupnog broja zaposlenih u službi, jedan pripadnik ima visoku stručnu spremu, a ostali zaposleni imaju srednjoškolsko obrazovanje.

Prema rečima nadzornika, nema naročitih problema u funkcionisanju ove službe, a u prilog toj tezi naveo je da tokom 2004. godine nije bilo otkaza, dugih bolovanja, niti odsustvovanja sa posla, izuzev jednog pripadnika službe koji je bio na dužem oporavku zbog saobraćajne nesreće.

Protiv jednog radnika službe je u toku 2004. godine pokrenut disciplinski postupak zbog teže povrede radnih obaveza, koji još nije okončan. Reč je o pripadniku službe zaduženom za čuvanje pritvorenika koji mu je pobjegao. Protiv ostalih pripadnika u toku 2004. godine nisu vođeni ni disciplinski ni krivični postupci.

Trojica pripadnika službe (načelnik, nadzornik straže i jedan stražar) pohađali su tri kursa o ljudskim pravima, dva u Sremskoj Mitrovici i jedan u Beogradu. Od nadzornika smo saznali da su svi pripadnici upoznati sa osnovnim sadržajima kurseva. Pripadnicima službe je podeljena odgovarajuća literatura, tako da su svi upoznati sa standardima CPT i Evropskim zatvorskim pravilima. Ipak, nadzornik smatra da bi bilo višestruko korisno da svi pripadnici službe učestvuju na kursevima i seminarima i da se direktno upoznaju sa standardima ljudskih prava i modernim penološkim trendovima.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Osoblje bi trebalo da bude kvalifikovano i da obuhvata izvestan broj specijalista, kao što su edukatori, vokacioni instruktori, savetnici, društveni radnici, psihijatri i psiholozi. Ovo i drugo specijalističko osoblje trebalo bi da bude zaposleno puno radno vreme. Potonje ne bi trebalo da isključi angažman honorarnih ili volonterskih radnika kad nivo takve podrške i obuke može da bude koristan.

Služba za prevaspitanje usklađuje rad ostalih učesnika u prevaspitanju.

Služba za obuku i upošljavanje predstavlja značajnu pomoćnu službu uz službu za prevaspitanje. (čl. 17. i 20. ZIKS; para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

– Osoblje ustanove se mora edukovati, posebno iz oblasti ljudskih prava, međuljudske komunikacije, smanjivanja napetosti i podizanja kvaliteta života u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT /Inf (92) 3);

– Po stupanju na dužnost ili po sticanju odgovarajućeg radnog iskustva, osoblje koje već nema odgovarajuće stručne kvalifikacije mora se obučiti da ispunjava svoje opšte i posebne dužnosti i mora položiti teoretske i praktične testove.

U toku svog radnog odnosa svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost pohađanjem kurseva na radnom mestu koje organizuje uprava u odgovarajućim vremenskim razmacima (para. 55.1. i 2. EZP);

III

Preporuke

– U prevaspitnoj službi popuniti broj zaposlenih prema predviđenoj sistematizaciji;

- Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika;
- Svi pripadnici službe obezbeđenja trebalo bi da se direktno i permanentno edukuju iz oblasti ljudskih prava zatvorenika i nenasilne komunikacije, da se stručno usavršavaju i da se upoznaju sa savremenim penološkim dostignućima. U tom smislu, na nivou uprave organizovati kurseve i seminare iz oblasti ljudskih prava i upoznavanja sa savremenim penološkim trendovima;
- Poboľjšati uslove života i rada celokupnog osoblja povećanjem njihovih zarada, ali i drugim stimulativnim merama, upućivanjem na stručno usavršavanje, studijska putovanja i slično.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ČUPRIJA

Datum posete: 15. decembar 2004. godine

Tip ustanove: otvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 196

Broj pritvorenika: 50

Broj prekršajno kažnjenih: 7

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Dve godine nakon prethodne posete Kazneno-popravnom zavodu u Čupriji², nisu zapažene nikakve naročite promene. Arhitektonska struktura i očuvanost postojeće tri zgrade (prtvor, zatvoreno i poluotvoreno odeljenje i izdvojeno otvoreno odeljenje na kompleksu "Ada") očuvana je i na zadovoljavajućem je nivou.

Sve prostorije i sobe pritvorenika i zatvorenika su sveže okrečene, čiste sa dovoljnim pristupom svežeg vazduha i sunca, pristojno zagrejane i sa posteljinom koja se menja svake dve nedelje.

Prostorije u kojima su smešteni pritvorenici različitih su veličina i smeštajnih kapaciteta (od 4 do 10 kreveta), sa toaletom, tekućom vodom, poneka i sa televizorom, ali nedovoljne kubature za broj pritvorenika koji se nalazi u njima.

Ipak i dalje jedan od najvećih nedostataka ovog zavoda je spavaonica zatvorenog odeljenja, veličine 9,5 x 8,5 metara u kojoj se nalazi 37 osuđenika (38 kreveta), što znači da na svakog osuđenog dolazi 2,12 m². Veličina ove prostorije je apsolutno neadekvatna i predstavlja nehumani i ponižavajući tretman bez obzira što u njoj zatvorenici borave samo noću. Tokom dana, zatvorenici ovog odeljenja, nalaze se u dnevnom boravku, opremljenom dovoljnim brojem stolova, stolica i televizorom.

Problem prenaseljivosti zatvorenog dela postoji već duže vremena, a prema informacijama iz uprave i onoga što smo mi videli, u toku je postupak renoviranja i adaptacije jednog objekta na kompleksu "Ada" u koji bi trebalo da budu prebačeni zatvorenici iz zatvorenog dela i koji bi trebalo da pruži znatno bolje životne uslove.

Ceo Kazneno-popravni zavod u Čupriji ima problema sa strujom (česti nestanci, slab napon), kao i sa vodom za piće, koja je problematičnog kvaliteta. Problem sa kvalitetom vode za piće ima ceo grad Čuprija, ali za razliku od građana, koji ovaj problem mogu prevazići kupovinom flaširane vode ili na neki drugi način, pritvorenici/zatvorenici, najčešće nemaju ovakvih mogućnosti.

Zajedničko kupatilo u zatvorenom delu zavoda nema potrebne uslove, posebno tokom zime, s obzirom na to da se mora izaći iz centralne zgrade da bi se do njega došlo, a u istom nema nikakvih grejnih tela.

Prostorija za usamljenje je adekvatne veličine, sveže okrečena, sa novim krevetom, čistom posteljinom, novim toaletom, direktnim dotokom sunca i vazduha i veštačkim neonskim osvetljenjem. Iako u prostoriji postoji i radiator, u trenutku naše posete bio je hladan, a od zatvorenika koji se nalazio u samici, čuli smo da već nekoliko dana nema grejanja.

Prostor za šetnju zatvorenika u zatvorenom delu osim, zidom zgrade, ogradnim zidom i višerednom bodljikavom žicom na vrhu zida, ograničen je i armaturnom žicom koja je postavljena preko cele površine šetališta na oko 3,5 metra visine od nivoa zemlje, što ovom prostoru daje izgled kaveza.

² Videti "Zatvori u Srbiji – Kako do evropskih standarda 2002–2003", izdavač Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 122–134.

Otvoreno odeljenje na kome boravi oko 40-tak zatvorenika, nalazi se na kompleksu "Ada" udaljenom 2 km od centralnih zgrada. Ovo odeljenje u svim aspektima zadovoljava standarde za pristojan život.

Uniforme koje su svi zatvorenici obavezni da stalno nose, deluju omalovažavajuće i ponižavajuće. Osim toga, zatvorenici dobijaju samo jedan komplet uniforme koji se sastoji od dve košulje, dve majice, jednog para pantalona, jedne bluze i jedne jakne, što onemogućava njihovo redovno pranje i menjanje.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

U odnosu na prethodnu posetu, u ovom segmentu je zabeležen pozitivan pomak. Iako i dalje male po kvadraturi, i trpezarija i kuhinja u zatvorenom delu zavoda renovirane su i primetno je da se dobro održavaju. Pre mesec dana je i jedna prostorija adaptirana u restoran za zaposlene i ona izgleda kao prosečan restoran u Srbiji.

Nismo uspeli da utvrdimo da li hranu sprema profesionalni kuvar ili to radi neki od zatvorenika, ali glavne primedbe nisu se ni odnosile na način spravljanja hrane, već na nedostatak određenih namirnica. Zatvorenici su se uglavnom žalili na nedostatak mleka i mlečnih prerađevina (sir jednom do dvaput nedeljno), kao i na nedostatak svežeg voća (ponekad, u sezoni dobiju lubenice).

Postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi.

Ne postoji kantina u okviru zavoda, već se na svake dve nedelje pravi spisak potrebne robe koja se kupuje u gradu.

Kontrolu nad ishranom i higijenom obavlja medicinski tehničar svakodnevno, što se potpisom registruje u knjizi evidencije, ali pisani izveštaji o kontroli ne postoje. Jednom mesečno se rade kontrole u Zavodu za zaštitu zdravlja. U kontrolama u proteklih godinu dana nije registrovana nijedna nepravilnost.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Brigu o medicinskoj nezi zatvorenika vodi lekar, specijalista opšte medicine, angažovan po ugovoru o delu, koji dolazi u ustanovu dva puta nedeljno (ponedeljak i četvrtak), kada u ustanovi provede nekoliko sati, što zavisi od broja pacijenata. Lekaru pomaže i stalno zaposleni medicinski tehničar.

Pregledi zatvorenika obavljaju se u maloj ambulanti u kojoj postoji lekarski sto, krevet za preglede, ormarić za lekove i elementarna oprema za izvođenje opštemedicinskih pregleda i osnovnih terapijskih procedura.

Prilikom prijema u zatvor vrši se obavezni pregled svih zatvorenika i za svakog se otvara zdravstveni karton. Pregled se, u dane kada je lekar u ustanovi zakazuje tako što medicinski tehničar ujutru prođe kroz sve sobe i izvrši se prijavljivanje za lekarski pregled, a ostalim danima zatvorenici svoje zahteve podnose službi obezbeđenja koji ih bez trijažiranja dostavljaju dalje.

Zdravstveni pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali zatvorenici kada su u pitanju zatvorenici klasifikovani u grupe B1, A2 i A1. Za grupu B2 prisustvo stražara se određuje prema proceni, a grupe V1 i V2 pregledaju se uz obavezno prisustvo stražara.

Za dijagnostiku i lečenje neophodan je pristanak zatvorenika, koji ima pravo da odbije bilo koju proceduru uz potpisivanje izjave da to radi na sopstvenu odgovornost.

U zdravstvene kartone beleže se svi podaci o zdravstvenom stanju zatvorenika, a obavljani pregledi beleže se u evidencionu knjigu, a delom i u kompjuter. U medicinskoj službi postoji i tendencija da se svi podaci unose i u kompjuter i da se vode i neke druge evidencije, npr. registar povreda.

Nažalost, zbog kvara na kompjuteru nismo bili u situaciji da vidimo evidenciju, ali je ovaj pokušaj za svaku pohvalu i treba nastaviti sa naporima da se takva kompjuterizacija izvede do kraja, jer će se na taj način omogućiti lak uvid u zdravstvena dešavanja u zatvorskoj populaciji. Uz to, treba naglasiti da se sa analizom povreda i načina njihovog zadobijanja mogu dobiti značajni objektivni pokazatelji i nekih drugih kretanja u zatvorskoj populaciji.

Redovni periodični pregledi zatvorenika se ne vrše, pošto je njihovo zadržavanje u zatvoru podarzumeva uglavnom kraći vremenski period.

Primetan je nedostatak medicinske opreme, tako da se mogu izvoditi samo opšti medicinski pregledi. Biohemijske laboratorijske analize i specijalistički pregledi obavljaju se kompletno u Zdravstvenom centru. Ne vodi se posebna evidencija upućenih u Zdravstveni centar, ali tih pregleda, po izjavi medicinskog tehničara, nedeljno ima 5–10 na već navedenim odeljenjima.

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova postoji i sprovodi ga medicinski tehničar, no nepostojanje adekvatnog ormarića, koji se zaključava, za čuvanje lekova ostavlja mogućnost za nastanak zloupotrebe što bi trebalo predupređiti.

Uslovi za stacionarno lečenje ne postoje.

Dobro vođena evidencija daje podatke da je u toku prošle godine bilo 560 medicinskih pregleda pritvorenika i 3.325 pregleda zatvorenika i prekršajno kažnjenih lica.

Stomatološka zaštita je obezbeđena u Zdravstvenom centru i tokom prošle godine je bilo 60-tak intervencija, popravki i vađenja zuba.

Prilično ubedljiva diskrepanca između broja stomatoloških pregleda i broja pregleda uopšte (60:3325) ipak ukazuje na neke nedostatke u okviru ovog vida zaštite.

U trenutku posete u zatvorskoj populaciji se nalazilo 5 dijabetičara od kojih jedan na insulinskoj terapiji, više kardiovaskularnih bolesnika od kojih 3 sa anginom pektorisa, više od desetak bolesnika koji pate od hipertenzije, 3 postinfarktnih i 1 sa tahikardijom.

Što se tiče hepatitisa B i C, njihova se zastupljenost kreće oko 10% zatvorske populacije i u ovom trenutku ih ima 30-tak. Trenutno, nema TBC kao ni HIV pozitivnih ili obolelih od AIDS. U protekloj godini postojao je samo jedan AIDS suspektan zatvorenik koji je poslat u KPD "Bolnica", ali nije utvrđeno da je oboleo.

Zavisnika od psihoaktivnih sredstava ima približno 25 i primetna je tendencija rasta njihovog broja.

Još uvek ne postoji poseban registar povreda, već se iste beleže u zdravstvene kartone i, po rečima tehničara, radi se uglavnom o ponekom hematomu ili ogrebotini. U poslednje vreme nisu registrovane teške telesne povrede, a prosečno jednom mesečno javi se neki zatvorenik zbog lakših povreda zadobijenih u međusobnim sukobima.

Po izjavi tehničara, povrede na radu posebno se evidentiraju u kompjuteru, no pošto je kompjuter bio u kvaru, nismo mogli da se u to i uverimo.

U protekloj godini registrovano je i jedno samopovređivanje pritvorenika, ubacivanjem stranog predmeta u debelo srevo, i jedan nepodoban pokušaj sečenja vena.

Samoubistava nije bilo, kao ni pokušaja samoubistva.

Nije bilo registrovanih slučajeva silovanja, ali su nedavno registrovani slučajevi drugih oblika seksualnog zlostavljanja među jednom grupom zatvorenika.

Zatvorski lekar ima obavezu da izda potvrdu da je zatvorenik spreman da izdrži disciplinsku kaznu samice. Redovni pregledi zatvorenika u samici vrše se, ali ne u potpunosti u skladu sa zakonskom obavezom koja nalaže svakodnevne posete medicinskog osoblja.

Zatvorenicima su formalno dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se, uz odobrenje upravnika (suda za pritvorenike), saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima ukoliko ih zatraže.

Medicinsko osoblje nije obučeno za izvođenje osnovne psihoterapijske i radne terapije. Tokom prethodne godine nisu organizovana predavanja u smislu edukacije zatvorenika, a pre dve godine bila su tri predavanja o narkomaniji.

Informacije o zaraznim bolestima ne distribuiraju se ni zatvorenicima ni osoblju, a nije osoblje edukovano o načinima ophođenja sa bolesnicima od zaraznih bolesti, posebno sa HIV pozitivnim u cilju nediskriminacije i poverljivosti.

Zatvorsko osoblje nije edukovano da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima kada se takav rizik ipak prepozna, sugerise se pojačani nadzor i eventualno upućivanje na psihijatrijski pregled, a u ozbiljnijim slučajevima u KPD "Bolnica".

Zdravstvena služba ne učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za zatvorenike sa anamnezom porodičnih trauma ili za zavisnike od droga, jer takvi programi ni ne postoje u ustanovi.

Zdravstvena služba učestvuje u izradi izveštaja za one zatvorenike za koje to zahteva sud, ali nije informisana da ima bilo kakvu mogućnost da utiče na traženje alternativnih rešenja za one za koje

je lišavanje slobode neprilično zbog prirode njihovog lošeg zdravstvenog stanja ili poodmakle starosne dobi.

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, postojala je samo usmena optužba protiv medicinskog tehničara od strane jednog pritvorenika, podneta načelniku službe obezbeđenja. Izvršena je provera pritvorenikovih navoda i pregled medicinske dokumentacije, nakon čega je utvrđeno da nema osnova za bilo kakav dalji postupak.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Neadekvatna veličina prostora za broj pritvorenika i zatvorenika (čl. 58. stav 1. ZIKS i čl. 14. st. 1. Pravilnika; para. 46. i 50. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3) i para. 28. i 29. Standarda CPT, CPT/Inf (2001)16);

– CPT je više puta bio prisiljen da zaključi da su štetni učinci prenatrpanosti rezultirali nečovečnim i ponižavajućim uslovima smeštaja (Standarda CPT, CPT/Inf (97)10);

– Odeća osuđenog ne sme delovati omalovažavajuće ni ponižavajuće.

Direktor Uprave može dozvoliti da u zavodu otvorenog tipa i otvorenom odeljenju zavoda osuđeni nose sopstvenu odeću (čl. 64. ZIKS);

– Nema dežurnog lekara tokom popodnevni sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika (para. 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Lekarski pregledi se ne obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali zatvorenici (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Medicinsko osoblje nije edukovano za izvođenje programa psihoterapijske i radne terapije (para. 41. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nema svakodnevnih poseta medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu upućivanja u samicu (čl. 132. ZIKS);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako zatvorenicima, tako i osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija svih povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoje socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programi za društvenu reintegraciju (para. 68–69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Hitno pružiti potrebnu finansijsku pomoć za ubrzano izvođenje i okončanje radova na izgradnji/renoviranju zgrade u otvorenom odeljenju, u koju se planira izmeštanje zatvorenika zatvorenog odeljenja. Ovim izmeštanjem rešice se i problemi prenaseljenosti pritvora, neadekvatnog kupatila i šetališta nalik kavezu;

– Ispitati i prema mogućnostima otkloniti uzroke nestanaka i slabog napona struje, a isto učiniti i sa problemom vode za piće (kopanje bunara, dopremanje pijaće vode cisternama sa drugih bunara i sl.);

– S obzirom da na nivou različitih zavoda postoji različita praksa u vezi sa nošenjem zatvorskih uniformi, na nivou uprave doneti odluku/naredbu o tome, uz istovremeni propis o izgledu uniforme koji će odgovarati savremenom trenutku i načelu poštovanja dostojanstva i ličnosti zatvorenika;

- Organizovati svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu;
- Preglede svih kategorija zatvorenika organizovati tako da ih ne mogu čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali zatvorenici, osim u izuzetnim slučajevima kada to lekar zatraži i postoje osnovani razlozi;
- Edukovati medicinsko osoblje za izvođenje psihoterapije i radne terapije, kao i iz oblasti zatvorske patologije;
- Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;
- Periodično informisati osoblje i zatvorenike o zaraznim bolestima, hepatitisu B i C, AIDS, TBC i sl.;
- Voditi posebne evidencije o povredama zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje o tome i dostavljati ih upravi;
- Sistematiski organizovati socioterapijske programe za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja.

Bezbednost

I

Otvoreno odeljenje zavoda, koje je lokacijski izmešteno izvan grada, svojim arhitektonsko-bezbednosnim karakteristikama odgovara zakonskoj definiciji zavodskih ustanova otvorenog tipa.

Zgrada nema fizičkih zapreka kao što su rešetke na prozorima, a oko kompleksa ne nalazi se nikakva ograda čiji bi cilj bio sprečavanje eventualnih bekstava zatvorenika.

U protekloj godini nije bilo bekstva iz ustanove, a registrovano je jedno udaljenje.

Drugi deo zavoda, prema bezbednosno-organizacionim karakteristikama, jeste zatvorena ustanova. To podrazumeva objekat sa rešetkama na prozorima, zaključanim spavaonicama i sobama u kojima zatvorenici preko dana borave, takođe zaključanim.

Projekat uvođenja video-nadzora je u toku, a planirano je da se kamerama pokrije zgrada pritvora, upravna zgrada, zatvoreno odeljenje i okolina.

Instaliranje tehnike za video-nadzor planira se i u otvorenom delu. Ona bi podrazumevala spoljašnji i unutrašnji video-nadzor u postojećem objektu, kao i onom u izgradnji. U planu je i da se ekonomija pokrije tehnikom za video-nadzor.

Prema informacijama koje smo dobili od nadzornika straže, koji je privremeno raspoređen na mesto načelnika službe obezbeđenja, najveće prepreke po bezbednost ustanove predstavlja broj zaposlenih radnika u službi, tačnije, interna sistematizacija i broj vozila za transport zatvorenika koji stoje na raspolaganju ustanovi.

Problem oko interne sistematizacije radnih mesta za pripadnike službe leži u tome, što se pošlo od toga da je ova ustanova po zakonskoj definiciji otvorenog tipa, ali se nije imalo u vidu da se ustanova nalazi na dve lokacije, da teritorijalno pokriva 34 opštinska i 8 okružnih sudova i da zbog toga veliki broj pripadnika službe treba dnevno angažovati samo na sprovodima pritvorenika i zatvorenika.

Nadzornik straže je i pored poteškoća koje je pobrojao, procenio da je nivo bezbednosti u ustanovi zadovoljavajući. Tome svakako doprinose čvršći režim i disciplina. "Iako smo ustanova otvorenog tipa, oduvek se znalo da u Čupriji vlada čvršća disciplina. Mi smo na tome oduvek insistirali", rekao nam je nadzornik straže. Posebno se insistira na detaljnim pregledima paketa, kao i na detaljnim pretresima zatvorenika i pritvorenika.

Stepen bezbednosti u ustanovi dodatno je pojačan formiranjem interventnog odeljenja u okviru službe obezbeđenja. To odeljenje se sastoji od deseterice pripadnika službe, koji su dobro obučeni u borilačkim veštinama i pucanju iz vatrenog oružja, izuzetno fizički spremni. Snabdeveni su i specijalnom opremu kao što su šlemovi, panciri, štitovi, automatsko oružje sa specijalnim nišanom i sl.

S druge strane, nezadovoljni su voznim parkom s obzirom na to da ustanova treba da obezbedi od 3 do 10 sprovoda dnevno. Prema rečima nadzornika straže, "vozni park čine jedna ispravna marica, druga koja je toliko dotrajala da se može koristiti samo na kraćim relacijama i dva poluispravna manja patrolna vozila, što nije adekvatno zahtevima koji se pred ovu ustanovu postavljaju".

U kontekstu interne bezbednosti, prema rečima nadzornika, tokom 2004. godine zabeleženo je nekoliko uobičajenih incidenata, ali njihov intezitet i karakter nije mogao ugroziti funkcionisanje i bezbednost ustanove. Pomenuo je skorašnji pokušaj formiranja neformalne grupe u otvorenom delu zavoda. Ti zatvorenici su prebačeni u zatvoreni deo ustanove kada su počeli nasilno da se ponašaju prema drugima. Nakon prebacivanja ove grupe zatvorenika, oko 20-og novembra, izbio je incident između ovih zatvorenika i straže, koji je, prema nadzornikovim rečima, rezultirao zakonitom primenom gumene palice nad trojicom zatvorenika.

Zatvorenici su nakon incidenta i disciplinski kažnjeni merom samice.

Od zatvorenika smo dobili različite podatke kada je reč o odnosu pripadnika službe prema njima. Neki su taj odnos procenili kao "veoma strog ali profesionalan i korektan", dok su drugi procenili da se "neki komandiri ponašaju agresivno i da su laki na palici".

Naš je utisak da se za ustanovu otvorenog tipa neobičajeno puno pažnje i materijalnih sredstva odvaja za održavanje i povećanje svih oblika mera bezbednosti.

Takođe, smatramo da za ovakvu vrstu ustanove vladaju preterano strog režim i disciplina i da je atmosfera između pripadnika službe obezbeđenja i zatvorenika veoma distancirana i zategnuta.

Ovakvo kruto i atmosferu nepoverenja nismo registrovali u drugim ustanovama otvorenog tipa, pa čak ni u nekim ustanovama zatvorenog tipa.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Insistiranje na pretrano čvrstoj disciplini i rigidan odnos osoblja prema zatvorenicima može se negativno odraziti po bezbednost ustanove, jer se tako stvaraju nepotrebne tenzije i povećava animozitet zatvorenika prema osoblju.

Temelj humanog zatvorskog sistema uvek će biti pravilno odabrano i obučeno osoblje koje zna kako da zauzme odgovarajući stav u odnosu sa zatvorenicima i koje svoju dužnost shvata više kao poziv nego samo kao posao. Uspostavljanje pozitivnog odnosa sa zatvorenicima treba posmatrati kao ključnu odliku tog poziva.

Nažalost, CPT često uviđa da odnos između osoblja i zatvorenika uključuje formalnost i međusobnu udaljenost, kao i da osoblje ima krut odnos prema zatvorenicima, a verbalnu komunikaciju sa njima smatra sporednim aspektom svog posla.

Manjak osoblja uslovljava potrebu za prekovremenim radom kako bi se održao osnovni nivo bezbednosti i ustaljeni zatvorski red. Ovakvo stanje stvari može da izazove visok nivo stresa kod osoblja i njihovo prveremeno gubljenje volje za rad, a to je situacija koja dovodi do pospešivanja tenzija... (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Preispitati realne potrebe ustanove prilikom pravljenja nove sistematizacije radnih mesta u službi obezbeđenja;

– Razmotriti mogućnost obnavljanja voznog parka;

– Promeniti režim i način ophođenja službe obezbeđenja prema zatvorenicima, i obrnuto, a sve s ciljem stvaranja relaksiranije i atmosfere uzajamnog poverenja u ustanovi, i, istovremeno, zbog povećanja stepena interne bezbednosti.

Zakoničnost

I

Svi pritvoreni i zatvorenici odmah po dolasku u ustanovu upoznaju se sa osnovnim pravilima kućnog reda.

Na prijemnom odeljenju, u kome zatvorenici borave od 7 do 10 dana, na zidu je okačen izvod sa osnovnim pravilima kućnog reda.

Međutim, Pravilnik o kućnom redu, kao ni ZIKS nisu u svakom trenutku dostupni zatvorenicima, već oni moraju da ga zatraže od zaposlenih u ovom zavodu.

Prema podacima za poslednjih 11 meseci, služba obezbeđenja je u 15 slučajeva primenila sredstva prinude nad pritvorenima i zatvorenima. Od tog broja u dva slučaja su primenjeni vezivanje i izdvajanje zatvorenika, a u 13 slučajeva je upotrebljena gumena palica. Nema registriranih pritužbi zatvorenika na prekomerenu upotrebu sredstava prinude.

Uprava procenjuje da je u svim slučajevima opravdana upotreba sredstava prinude nad zatvorenima. Na naše pitanje, koji su to slučajevi u kojima su primenjivana sredstva prinude, nadzornik je odgovorio: "Uglavnom prilikom pokušaja formiranja neformalnih sistema, kada su se zatvorenici međusobno tukli ili maltretirali druge zatvorenike, ili kod aktivnog napada na pripadnike službe obezbeđenja."

Prilikom razgovora sa zatvorenima, dobijena je posredna informacija o prekomerenoj upotrebi sredstava prinude prilikom incidenta koji je usledio nakon otkrivanja slučaja seksualnog zlostavljanja nekolicine zatvorenika u otvorenom odeljenju, što je delimično potvrđeno uvidom u medicinsku dokumentaciju (radi se o incidentu koji je opisan u prethodnom odeljku).

Osim ovog, zatvorenici nisu prijavili druge značajnije incidente, ozbiljnije tuče, pretnje ili ucene koje bi izašle iz uobičajenih okvira zatvorskih sukoba.

Za poslednjih 11 meseci, izrečeno je 5 disciplinskih mera upućivanja u samicu, 38 oduzimanja pogodnosti i 4 ukora. Na izrečene mere uložena je samo jedna žalba koja je i usvojena.

U istom periodu podneto je 10 pritužbi zatvorenika zbog različitih povreda prava ili drugih nepravilnosti.

Zatvorenici su imali različito viđenje o pravednosti izrečenih kazni i dodeljivanja pogodnosti i nagrada. Manji broj je smatrao da je to manje-više u redu, dok je većina smatrala da su previše strogi u kažnjavanju, i izuzetno restriktivni u davanju odsustva, vikenda, posebno kad je u pitanju davanje uslovnog otpusta od stane upravnika.

Veoma je prisutan problem davanja uslovnog otpusta od strane suda, koji često i pored pozitivne procene od strane ustanove daje negativan odgovor. To stvara nezadovoljstvo kod zatvorenika i problem zaposlenima jer ne znaju kako da motivišu zatvorenike.

Kao i u drugim zavodima i ovde nam je ukazana pažnja na probleme koji nastaju prepućivanjem zatvorenika sa dužim kaznama na izdržavanje kazne u ovaj zavod. U trenutku posete ovom zavodu bilo je 15 zatvorenika iz Kazneno-popravnog zavoda u Nišu i svi su se nalazili u zatvorenom odeljenju. Posledice koje prisustvo ovakvih zatvorenika proizvodi u zavodu istovetne su onima koje smo obrazložili u odeljku 3. Zakonitost, izveštaja o poseti Kazneno-popravnog zavodu u Šapcu.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Tekst ZIKS i Pravilnika o kućnom redu mora biti dostupan osuđenom sve vreme izdržavanja kazne (čl. 51. st. 3. ZIKS i čl. 2. Pravilnika);

– Efikasni žalbeni i inspekcijski postupci predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u zatvorima. Zatvorenima treba omogućiti načine za ulaganje žalbe, kako unutar tako i izvan konteksta zatvorskog sistema, uključujući i mogućnost poverljivog pristupa odgovarajućim vlastima. CPT pridaje naročitu važnost redovnim posetama zatvorskih institucija od strane nekog nezavisnog tela (npr. odbora posetilaca ili sudije–vršioca nadzora), koje je ovlašćeno da sasluša žalbe zatvorenika i da izvrši inspekciju prostorija date ustanove (a i da pokrene postupak, ukoliko je potrebno). Takva tela mogu, između ostalog, igrati važnu ulogu u razrešavanju nesuglasica između uprave zatvora i dotičnog zatvorenika ili zatvorenika uopšte (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf(92)3);

– Zatvorenici ne smeju nikako da budu podvrgnuti posebnom bezbednosnom režimu duže nego što zahteva opasnost koju oni predstavljaju. Zbog toga je neophodno da se odluka o raspoređivanju zatvorenika često preispituje. Preispitivanje odluke treba uvek da se zasniva na redovnom ocenjivanju zatvorenika od strane osoblja koje je za to zaduženo. Osim toga, zatvorenici treba, koliko god je moguće da budu potpuno informisani o razlozima njihovog raspoređivanja i, po potrebi, obnavljanja mere; to će, između ostalog, omogućiti zatvorenima da iskoriste pravne puteve za osporavanje takvih mera (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Upravnik zavoda može osuđenog koji je izdržao najmanje četiri petine kazne zatvora uslovno otpustiti najranije tri meseca pre isteka kazne, ako se osuđeni primereno vlada i zalaže na radu (čl. 149. ZIKS).

III Preporuke

– Prilikom upućivanja i prepućivanja na izdržavanje kazne u zavode otvorenog tipa poštovati odredbe ZIKS i voditi računa o svim aspektima ličnosti zatvorenika koji se upućuje da ostatak kazne izdrži u ovakvim zavodima;

– Prilikom izrade predloga novog ZIKS imati u vidu problem definisanja organa i načina njegovog postupanja prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu.

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje organizaciono obuhvata i zdravstvenu zaštitu i matičnu evidenciju. S obzirom na aspekt posmatranja, mi smo razgovarali sa osobljem koje ja zaduženo za proces prevaspitanja.

U poređenju sa prethodnom posetom, saznali smo da ovo osoblje i dalje obavlja i poslove oko ispitivanja i prijema novopridošlih zatvorenika. Iako nam je prošli put rečeno da postoji psiholog u ovom timu, ovom posetom smo konstatovali da je u pitanju bio nesporazum. Naime, psiholog nije bio ni tada, a ni sada nije uposlen, tako da je opservacija i bilo kakav rad i tretman zatvorenika s psihološkog aspekta zanemaren.

Tim čine socijalni radnik, opšti pedagog i specijalni pedagog, koji nakon 7–10 dana ispitivanja i opservacije zatvorenika daju zaključke i predlog tretmana. Klasifikaciju i program postupanja, zajedno sa ovim timom, odobrava i odlukom o programu postupanja donosi upravnik zavoda. Dalje praćenje i reklasifikacija vrši se po potrebi i to na predlog vaspitača.

Najvažniji kriterijum reklasifikacije jeste ponašanje zatvorenika, procenjeno ne samo od strane vaspitača, već i od pripadnika službe obezbeđenja i službe za obuku i upošljavanje.

Prema rečima osoblja, primenjuje se samo individualni i grupni frontalni rad. Osoblje ima velikih problema sa tretmanom posebnih kategorija zatvorenika (zavisnici), te budući da nisu posebno edukovani za rad sa ovom grupom zatvorenika, njihov tretman je isti kao i drugih zatvorenika.

Veličina vaspitnih grupa nije zadovoljavajuća (200:3), posebno ako se uzme u obzir da vaspitači imaju obaveze i oko prijema i ispitivanja ličnosti, pisanja izveštaja za iste i sl.

Stav zatvorenika prema vaspitačima varira od toga da neki ni ne znaju ko im je vaspitač, preko toga da neki danima čekaju na razgovor sa vaspitačem, do onih koji imaju neutralan stav prema njima.

U zatvorenom odeljenju ima ukupno oko 50 zatvorenika (oko 15 u prijemnom odeljenju), od kojih je polovina pomenuta grupa iz Kazneno-popravnog zavoda u Nišu.

Upravo oni, uglavnom povratnici i učinioci teških krivičnih dela, pored zavisnika predstavljaju glavni problem u određivanju tretmana.

Čest problem u praksi su i zatvorenici koji trenutno imaju status prvi put osuđenih za krivična dela iz nehata zbog čega i jesu u ovom zavodu, ali nakon novih presuda, zatvorske kazne nastavljaju da izdržavaju u ovoj ustanovi, iako više ne ispunjavaju zakonske uslove.

Sve ovo stvara prostor za percepciju zatvorenika o postajanju nezakonitosti povlašćenim zatvoreniciima i prisustvu korupcije na nekom od viših nivoa vlasti.

Kada je u pitanju školovanje, koncepcija i organizacija ovakvog tipa ustanove zakonom ne predviđa obavezno postojanje škole. Ako ima zainteresovanih, omogućen im je izlazak i pohađanje van ustanove.

Iz dokumentacije smo saznali da je trenutna obrazovna struktura zatvorenika nepovoljna, jer je najveći broj zatvorenika sa završenom osnovnom školom.

Trenutno je u formiranju nova biblioteka sa, čini se, prilično savremenim i aktuelnim fondom knjiga. Rečeno nam je da trenutno postoji oko 500 izdanja. Ona se nalazi na ekonomiji, dok u

zatvorenom odeljenju nema biblioteke, a od zatvorenika smo saznali da prođe više dana dok im dostave knjige iz biblioteke.

Sadržaj slobodnih aktivnosti je veoma siromašan, a u tom pravcu ide i zapažanje da ne postoji nijedan referent koji bi bio zadužen za organizaciju i realizaciju ovih aktivnosti.

Zatvorenici u zatvorenom odeljenju, koje je smešteno u samoj upravnoj zgradi, nemaju nikavu mogućnost bavljenja sportskim aktivnostima.

U otvorenom odeljenju, na ekonomiji, postoji teren za fudbal, stoni tenis i uopšte ima mogućnosti za različite oblike sporta i rekreacije. Na naše pitanje, da li se zatvorenici iz zatvorenog odeljenja poveremno dovode ovde na rekreaciju, od osoblja smo dobili odgovor da se to ne praktikuje, jer je teško organizovati dolazak do ekonomije, a još teže obezbediti ih i sprečiti eventualne pokušaje bekstva.

Sem ovih sportskih nismo registrovali bilo kakve druge kulturno-zabavne sadržaje.

Kada je reč o verskoj kulturi, prostorije za ove namene ne postoje, ali s obzirom da je crkva faktički pored zavoda, kao i u odnosu na stepen prava i pogodnosti koju ova populacija zatvorenika ima, to ne smatramo značajnim problemom.

Služba za obuku i upošljavanje formalno "organizuje i sprovodi stručnu obuku, kako u okviru same ustanove tako i van nje". U praksi, to znači da se zatvorenici bave uglavnom nekvalifikovanim, odnosno fizičkim poslovima. Jedino što se nudi u smislu neke vrste profesionalnog osposobljavanja jesu poslovi vezani za strugaru, dakle za drvoprerađivačku delatnost.

Ustanova raspolaže i značajnim delom obradivog zemljišta kao i stočarskom proizvodnjom. Nažalost, zatvorenici u zatvorenom odeljenju angažovani su samo na režijskim poslovima, tako da su i u ovom aspektu osujećeni u odnosu na ostale zatvorenike otvorenog–poluotvorenog tretmana.

Od ukupnog broja zatvorenika (200), trenutno je van ustanove angažovano 15 zatvorenika, na ekonomiji 26, u strugari 19 i 13 na režijskim poslovima. S obzirom na to da je u odnosu na ukupan broj zatvorenika, svega trećina radno angažovana, može se konstatovati da je broj radno angažovanih nezadovoljavajući.

Iako minimalna, tehnologija rada je slična onoj izvan zatvora. Uslovi rada i zaštita na radu loši su, mada je zabeležena svega jedna ozbiljnija povreda na radu (na stugari).

Rad službe za obuku i upošljavanje, sa aspekta resocijalizacije zatvorenika, svodi se na svakodnevno praćenje i ocenjivanje ponašanja i zalaganja na radnom mestu što ima značaja kod davanja predloga za dodelu pogodnosti konkretnom zatvoreniku.

Radni dan traje 8 sati, odnosno 40 sati nedeljno. Vikendom zatvorenici ne rade. Prekovremenog rada nema, čak i kada to zahteva priroda posla.

Prosečna plata varira od broja radnih sati, ali je u proseku oko 1000 dinara (12 eura).

Nedostatak organizovanih sadržaja slobodnog vremena, minimalno radno angažovanje, nedovoljan broj vaspitača za ozbiljniji rad i tretman zatvorenika, stvara plodno tle za negativno ponašanje i besposličarenje zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove i sve zatvorenike, a koliko je moguće i za pritvorenike (čl. 78. ZIKS; para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– S ciljem unapređenja kulturnog, zabavnog i sportskog života zatvorenika, očuvanja i unapređenja njihovog mentalnog i fizičkog zdravlja u zavodu se organizuju kulturne, zabavne i sportske aktivnosti. Ove aktivnosti odvijaju se u slobodnom vremenu pod organizacijom i rukovodstvom službe za prevaspitanje, a rad u okviru slobodnih aktivnosti odvija se u prostorijama koje su za to predviđene (čl. 47. i 48. Pravilnika o kućnom redu KPZ otvorenog tipa; para. 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Postojanje zadovoljavajućeg programa aktivnosti veoma je važno, čak važnije u zatvorenom odeljenju nego u običnom. To može umnogome da doprinese da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju. Aktivnosti bi trebalo da budu što različitije: edukacija, sport, aktivnosti po vokaciji itd.(para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III Preporuke

- Aktivnija uloga prevaspitne službe na osmišljavanju i organizaciji slobodnovremenskih aktivnosti svih zatvorenika, posebno onih u zatvorenom delu;
- Uza sve probleme na relaciji eksterna–interna klasifikacija, truditi se i koliko je moguće maksimalno prilagoditi režim postupanja i tretmana osobenostima ličnosti zatvorenika;
- Osmisliti raznovrsnije sadržaje obuke i upošljavanja zatvorenika;
- Rad zatvorenika gledati prvenstveno kao sredstvo procesa prevaspitanja, a istovremeno i kao prevenciju destruktivnog ponašanja i bespoličarenja zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

I u ovoj dimenziji situacija je uglavnom nepromenjena u odnosu na prethodnu posetu. Novina je da je pored postojeće dve, uvedena i jedna govornica u otvorenom odeljenju zavoda. Zatvorenici u ovom odeljenju mogu svakodnevno da telefoniraju, bez posebnog vremenskog ograničenja i bez nadzora.

Zatvorenici u zatvorenom odeljenju mogu da telefoniraju jednom nedeljno, 5 do 10 minuta i to uz prisustvo komandira. Isto važi i za zatvorenike u poluotvorenom odeljenju, s tim da u tom slučaju prisustvo stražara nije obavezno.

Dopisivanje i podnošenje podnesaka neograničeno je. Pisma se ne cenzurišu, ali sva pisma prethodno pregleda služba prevaspitanja, a u nekim slučajevim ih i čita.

Paketi se pregledaju u prisustvu službe obezbeđenja, a poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama, kao ni paketa.

Zatvorenici nisu imali primedbi u pogledu ostvarivanja prava na dopisivanje i prijem paketa.

Većina zatvorenika prima posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od vrste tretmana.

Poseban prostor za prijem poseta u zatvorenom odeljenju i dalje ne postoji, tako da se posete održavaju u hodniku u koji se postavljaju stolice i stolovi.

Postoji posebna prostorija za prijem rodbine i advokata u pritvorskom delu koja je rešetkama i žicom odeljena na dva dela.

Ne postoji posebna prostorija za posete supruga i dece, što zatvorenicima u zatvorenom odeljenju znatno ograničava prava.

Kontakti sa advokatima obavljaju se bez problema i uvek kada zatvorenik to zatraži.

Kako je napomenuto u prvom odeljku ovog izveštaja, u nekim pritvorskim sobama postoje televizori, a zatvorenici u zatvorenom i polu-otvorenom odeljenju imaju televizor u dnevnom boravku. Novine i štampu dobijaju ukoliko su na nju pretplaćeni.

Pripreme za otpust ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja, a saradnja i koordinacija sa drugim faktorima, sem sa zdravstvenim ustanovama, procenjuje se kao sporadična, to jest, zavisi od slučaja do slučaja.

Pomenuta loša saradnja sa zdravstvenim ustanovama ogleda se u dva vida. Prvi se odnosi na odbijanje da se ukaže pomoć zatvorenicima kod kojih postoji problem premećaja ličnosti i kojima je potrebno permanentno i sistematičnije praćenje dok su na izdržavanju kazne.

Drugi vid loše saradnje ima više socijalno-zdravstveni aspekt i tiče se postpenalnog prihvata zatvorenika. Naime, porodice u koje se zatvorenik vraća, veoma često nisu u mogućnosti da bez stručne pomoći pomognu i nastave da samostalno rešavaju probleme pomenutih kategorija zatvorenika, a medicinske ustanove ni tada ne pokazuju adekvatnu saradnju.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Vodeći princip mora biti unapređivanje odnosa sa spoljnim svetom. Shodno tipu ustanove svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima

bezbednosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava (para. 51. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para. 66. EZP);

– Zdravstvena služba takođe može pomoći da se smanji pojava kidanja društvenih i porodičnih veza, koja obično prati lišavanje slobode. Služba bi, zajedno sa relevantnim socijalnim službama, trebalo da podrži mere koje poboljšavaju kontakte zatvorenika sa spoljnim svetom, kao što su propisno opremljene prostorije za posetu, posete porodice ili supruge/supružnika ili partnerke/partnera u prikladnim uslovima, te privremeni boravak u porodičnom, radnom, obrazovnom ili sociokulturnom okruženju (para. 63. Standarda CPT, CPT/Inf (93) 12.

III

Preporuke

– Omogućiti češće telefonske kontakte zatvorenima u zatvorenom odeljenju jer je održavanje kontakata sa spoljnim svetom, naročito sa porodicom, od izuzetnog značaja;

– Prilikom rekonstrukcije i adaptacije objekta u koji će biti prebačeni zatvorenici iz zatvorenog odeljenja, voditi računa da se obezbede prostorije za posete i posebne prostorije za posete supruga i dece;

– Poboljšati saradnju zavoda i zdravstvenih ustanova obostranim praćenjem konkretnog zatvorenika kako u toku procesa resocijalizacije u ustanovi, tako i u postpenalnoj fazi.

Osoblje ustanove

I

Služba za prevaspitanje i dalje ima 6 od sistematizacijom predviđenih 7 zaposlenih. Upraznjeno je jedno mesto, koje je predviđeno za psihologa koji i posle više puta raspisanog konkursa i dalje nedostaje.

Po vokaciji, za sada su u pitanju sociolog, socijalni radnik, specijalni pedagog, i opšti pedagog.

Od pomenutih 6, preostala 2 radna mesta su popunjena medicinskim i administrativnim tehničarem.

Od 6 radnika 3 imaju visoku stručnu spremu, 1 višu i 2 srednju. Po polu je ravnopravna zastupljenost, a prosečne godine starosti su oko 40 godina.

U poslednjih pola godine ni protiv jednog zaposlenog nije vođen disciplinski postupak, odnosno nije bilo povreda radnih obaveza i dužnosti od strane zaposlenih.

Svi iz ove službe stručno su osposobljeni za rad u skladu sa zakonskim propisima. Nivo stresa na poslu procenjuje se kao veoma nizak, a na pitanje da li su ikad bili povređeni na poslu, svi su odgovorili da nisu.

Bez obzira na redovnost plate postoji nezadovoljstvo njenom visinom. Prekovremeni rad, s obzirom da ne postoji mogućnost nadoknade, veoma je retka pojava. Komunikacija među osobljem procenjuje se kao veoma dobra, a mesto i uloga ove službe kao inicijalna i najbitnija kad je u pitanju prevaspitanje i resocijalizacija zatvorenika.

Nijedan od pripadnika ove službe nije imao dodatnu edukaciju, ni uže stručnu, ni u pogledu zaštite ljudskih prava, komunikacije i sl.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje nešto su drugačiji u odnosu na našu prethodnu posetu. Nismo uspeli da shvatimo da li je ova razlika posledica nesporazuma ili netačnih informacija.

Naime, u ovoj službi nedostaje načelnik jer niko ne zadovoljava kriterijum vezan za visok stepen stručne spreme. Svi uposleni, a to je 5 radnika, imaju srednju stručnu spremu, za razliku od prethodnog stanja kada nam je rečeno da službom rukovodi radnik sa visokom stručnom spremom.

Sada su u pitanju poljoprivredne struke (2), drvoprerađivačka, tekstilna struka i jedan referent nabavke koji ima završenu gimnaziju. Po sistematizaciji upražnjeno je jedno mesto – načelnika.

Prosečna starost je 30–35 godina, a pol muški. Dodatnu obuku niko od osoblja ove službe nije imao, a nismo uočili ni motivisanost za to.

Na pitanje da li je osoblju ove službe potrebno znanje i iz oblasti vezane za specifičnost ustanove i populacije u njoj, odgovorili su da nisu nikad razmišljali o tome, ali da bi to svakako doprinelo boljem razumevanju, komunikaciji i radu sa zatvorenicima.

Odnos broja radnika ove službe prema broju radno angažovanih osuđenika jeste između 12–15 zatvorenika.

Iz razgovora smo saznali da su radnici ove službe zadovoljni kako poslom tako i radom uprave i saradnjom sa drugim službama.

Položaj ove službe doživljavaju kao ravnopravan sa drugim službama. Timski sastanci su svakodnevní, a na nivou ustanove održavaju se jednom nedeljno.

Nezadovoljni su visinom plate, a drugih stimulacija nema. S obzirom na činjenicu da ne postoji nikakva nadoknada za prekovremeni rad, trude se da sve poslove obave u toku radnog vremena, "a uvek ima sutra, jer posao neće da pobegne".

Disciplinskih postupaka, povreda radnih obaveza i dužnosti nije bilo. Na pitanje procene nivoa stresa na poslu, konstatuju da je minimalan, a isti je odgovor i na pitanje procene opasnosti da budu napadnuti od zatvorenika.

Služba obezbeđenja broji 32 pripadnika koji su stalno zaposleni u ustanovi i još 11 pripadnika koji imaju privremeno rasporedno rešenje. Intrenom sistematizacijom predviđeno je da služba obezbeđenja ima 36 pripadnika.

Nedavno je raspisan konkurs za popunu predviđenih radnih mesta, ali od prijavljenih kandidata samo jedno lice je ispunilo uslove iz konkursa. Od nadzornika straže dobili smo informaciju da je privremeno obustavljen postupak prijema radnika u službu obezbeđenja zbog odluke uprave. "To je odluka koja važi za sve ustanove izvršenja", rekao nam je nadzornik.

Od ukupnog broja pripadnika službe nijedan nema visoku, ili višu stručnu spremu.

U toku protekle godine protiv jednog radnika službe vođen je disciplinski postupak zbog teže povrede radnih obaveza koja se ogledala u tome što je radnik zaspao na radnom mestu. Postupak protiv ovog pripadnika je okončan disciplinskom merom novčanog kažnjavanja.

U istom vremenskom periodu, pripadnici službe nisu bili na dugim bolovanjima, niti je bilo čestih, neopravdanih izostanaka sa posla.

Kao i ostali zaposleni, ni oni nisu zadovoljni visinom plate koju dobijaju, s obzirom na težinu posla kojim se bave.

Prošle godine 10 pripadnika službe prošlo je osnovni kurs za rad na računarima, trojica pripadnika su pohađali kurs koji je bio organizovan od strane OEBS u Sremskoj Mitrovici, a novi pripravnik je bio na obuci u novotvorenom Centru za edukaciju u Nišu.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Osoblje bi trebalo da bude kvalifikovano i da obuhvata izvestan broj specijalista, kao što su edukatori, vokacioni instruktori, savetnici, društveni radnici, psihijatri i psiholozi. Ovo i drugo specijalističko osoblje trebalo bi da bude zaposleno puno radno vreme. Potonje ne bi trebalo da isključi angažman honorarnih ili volonterskih radnika kad nivo takve podrške i obuke može da bude koristan (para. 59. EZP; para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno, mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje (para. 26. Stanadarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Prilikom izrade nove sistematizacije na nivou ustanove, izdvojiti medicinsku i matičnu službu iz službe prevaspitanja. Na ovaj način, uz jedno nepopunjeno mesto i još dva oslobođena, mogao bi se oformiti kompletan tim službe prevaspitanja, s akcentom na upošljavanje psihologa;

– Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika;

- Poboljšati uslove života i rada celokupnog osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulativnim merama, upućivanjem na stručno usavršavanje, studijska putovanja i sl.
- Sve pripadnike službe obezbeđenja edukovati iz oblasti ljudskih prava zatvorenika i upoznati ih sa metodama nenasilne komunikacije i nenasilnog rešavanja konflikata.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD PADINSKA SKELA

Datum posete: 18. januar 2005. godine

Tip ustanove: otvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 142

Broj prekršajno kažnjenih: 28

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

B) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Arhitektonski posmatrano, suštinski nedostatak zatvorskog paviljona je to što je on građen s namerom da predstavlja deo KPD "Bolnica", što znači ustanovu zatvorenog tipa. Zbog toga, oko paviljona nalazi se velika rešetkasta, metalna ograda koji ovaj deo odvaja od ostatka kompleksa i daje joj izgled zaotvorene ili poluotvorene ustanove. Iz istog se razloga na prozorima nalaze rešetke.

Zgrada paviljona u kome su smešteni zatvorenici i prekršajno kažnjeni značajno je ruinaran i zapušten od naše prethodne posete (23. jula 2002. godine). Iako su neke od soba relativno sveže okrečene, u većini soba je usled vlaženja (loše izvedeni radovi na vodovodnoj mreži) opao malter, a hodnici su prljavi i neokrečeni. Spušteni plafoni na mnogim mestima pokazuju fleke od vlage, pojedine ploče su u potpunosti uništene, tako da se ispod njih vidi trska od karatavana. Kupatilo na spratu potpuno je izvan upotrebe jer je vlažilo sobe koje su ispod njega.

S druge strane, u istoj zgradi, u delu u kome su smeštene prostorije dela osoblja, koji je odeljen samo metalnim šipkama od dela u kome su osuđenici, primetno je znatno bolje stanje. Ovaj deo zgrade nedavno je renoviran, tako da je čist, sveže okrečen i sa novim sanitarijama i pločicama u toaletima.

U planu je renoviranje i adaptacija trenutno nekorišćene zgrade "prijema", što bi, ukoliko se realizuje uz poštovanje minimalnih standarda, moglo znatno doprineti boljim uslovima života zatvorenika.

Iako su u nekim sobama stavljeni novi kreveti i ormarići, sobe i dalje izgledaju prenaseljeno i zapušteno, prvenstveno zbog ličnih stvari zatvorenika koje se nalaze okačene po krevetima ili na krevetima, jer ormarića nema u dovoljnom broju. U sobama je smešteno od 4 do 8 zatvorenika u zavisnosti od veličine sobe.

Najzapuštenije izgledaju sobe "prekršajaca", što je donekle razumljivo jer je u toku 2004. godine kroz te sobe prošlo 708 ljudi, koji usled kratkog zadržavanja ne brinu previše o sopstvenim uslovima smeštaja.

Najbolje izgledaju sobe tzv. stacionara u kojima su smešteni bolesni i stariji zatvorenici.

Generalno, higijena je na nižem nivou i primetno je da se ne održava redovno. Od intervjuisanih zatvorenika čuli smo i da nema dovoljno sredstva za održavanje higijene, ni tehničkih, ni hemijskih.

U kupatilu postoje 4 tuša (tri rade), što je za ukupan broj smeštenih lica u ovom paviljonu nedovoljno, a za zatvorenike koji nisu radno angažovani tuširanje je ograničeno na jednom nedeljno (subotom) i to na vrlo kratko vreme. Posteljina se menja dva puta mesečno, a zatvorenici nose civilnu odeću koju peru na ruke ili šalju kući na pranje.

U zavodu postoje dve samice, obe adekvatne kubature, sa direktnim dotokom svetla, vazduha, veštačkim osvetljenjem, grejanjem i svom potrebnom opremom.

Pored paviljona postoji veliko šetalište ograđeno metalnom ogradom.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Kuhinja je prostrana i čista, prilično dobro opremljena. Trpezarija je takođe pristojno održavana, ali se na zidovima i u ovom delu primećuje otpadanje maltera usled vlage.

Hranu pripremaju dva kuvara, a stalno je zaposlen i mesar. Jelovnik se utvrđuje prema postojećim modelima, a od lekara smo dobili informaciju da je u planu promena jelovnika, što je više nego nužno, jer je primetan potpuni nedostatak voća, mala zastupljenost mlečnih proizvoda (samo u sklopu sutlijaša i sl.), a i za večeru je uglavnom u ponudi neka vrsta čorbe što je krajnje neadekvatno. Iako je, po rečima uprave, ispunjen zakonski minimum po pitanju kalorija, ista kalorijska vrednost može se dobiti i drugačijom kombinacijom namirnica.

Postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one zatvorenike za koje lekar to odredi, uglavnom u smislu dobijanja obarene, nezačinjene hrane. Većina zatvorenika sa kojima smo razgovarali izjavili da za ishranu često koriste hranu koju dobijaju od kuće jer je zatvorska neukusna. S druge strane, veći deo prekršajno kažnjenih, s obzirom na to da ni na slobodi nisu imali dobru i redovnu ishranu, zatvorsku hranu smatra dobrom.

Postoji kantina u okviru zatvora, koja je u trenutku posete bila loše snabdevena, a zatvorenici su nam rekli da ni inače nije mnogo bolje i da im posebno smeta što se radno vreme kantine ne poštuje.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Medicinska služba se organizaciono nalazi u okviru službe prevaspitanja i obuhvata lekara opšte prakse, stomatologa koji je upravo završio specijalizaciju oralne hirurgije i medicinsku sestru, a i dalje je nepopunjeno postojeće mesto zubnog tehničara. Lekar je svakog radnog dana prisutan u ustanovi do 15:30h, a preostali period se u hitnim slučajevima pokriva gradskim zdravstvenim ustanovama.

Lekar obavezno pregleda sve zatvorenike prilikom ulaska u zatvor i tada im se otvara karton. Lekarski pregled se obavlja ili jednostavnim odlaskom do ambulante ili prijavom kod stražara.

Kako je lekar svakog radnog dana u ustanovi i čekanje na lekarski pregled svedeno na minimum, posebno kad se ima u vidu da kada lekar nije u ustanovi zatvorenici bivaju transportovani do Urgentnog centra, Gradske bolnice, bolnice "Dr Laza Lazarević" i dr.

Biohemijske laboratorijske analize se obavljaju kompletno u KPD "Bolnica", ili ih zatvorenici obavljaju u civilnim ustanovama, o svom trošku, kada su na vikendu. Uslovi za stacionarno lečenje postoje: tu su dve bolesničke sobe, koje su higijenski zadovoljavajuće, imaju i televizor, a jedina zamerka je postojanje kreveta na sprat i u ovim sobama. U stacionar se smeštaju uglavnom stariji, hronični bolesnici i u trenutku posete uz njih je tu bio i dijabetičar koji je na insulinskoj terapiji (ukupno 7).

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova postoji i sprovodi ga medicinska sestra.

Pregledi se obavljaju u lepoj, svetloj ambulanti kojoj bi se moglo pridodati još nešto od elementarne opreme (glukomer, boca sa kiseonikom i sl.). Specijalistički pregledi se obavljaju u gradskim ustanovama ili se koriste usluge KPD "Bolnica".

Stomatološka zaštita je obezbeđena u samoj ustanovi, ali podatke o broju obavljenih pregleda nismo mogli da dobijemo jer je stomatolog bio odsutan. Od zatvorenika je dobijena informacija da je bilo problema sa korišćenjem usluga zubara, što se poklapa sa podatkom o trajanju specijalizacije iz oralne hirurgije stomatologa. Ostala nam je nejasna potreba zatvorske ustanove ovog tipa za ovakvim specijalistom.

Svaki zatvorenik ima sopstveni zdravstveni karton u koji se beleže svi pregledi, koji se takođe upisuju i u evidencionu knjigu. Uz ovu dokumentaciju, na ličnu inicijativu, vodi se i evidencija poslatih u KPD "Bolnica", zatim evidencija povreda i dr. što bi trebalo ubuduće unaprediti, a u tom smislu bi bilo korisno obezbediti kompjuter za ovu službu. Treba naglasiti da analiza zdravstvenih podataka (posebno podataka o povredama) daje prilično objektivnu sliku o dešavanjima u ovakvim ustanovama što može koristiti i samoj upravi.

Lečenje se odvija isključivo uz pristanak pacijenta. Zatvorenici su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima ukoliko ih zatraže.

Medicinski pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti zatvorski službenici niti ostali zatvorenici.

Redovni periodični pregledi zatvorenika se ne vrše, pošto je njihovo zadržavanje u zatvoru uglavnom na kraći vremenski period.

Zatvorski lekar ima obavezu da izda potvrdu da je zatvorenik spreman da izdrži disciplinsku kaznu.

Pregledi zatvorenika na meri samice obavljaju se, ali ne u potpunosti u skladu sa zakonskom obavezom. Stoga bi ubuduće trebalo insistirati na svakodnevnom obilascima ovih zatvorenika od strane nekog pripadnika ove službe.

Iz dobro vođene evidencije dobili smo podatak da je tokom 2004. godine obavljeno 7.104 pregleda. Vodi se i evidencija upućenih u KPD "Bolnica" i njih je bilo 94 (broj uključuje i sanitarne preglede). Bilo je 13 psihijatrijskih pregleda u KPD "Bolnica", a van radnog vremena često se koriste psihijatrijske usluge civilne bolnice "Dr Laza Lazarević" koja je blizu ustanove, ali se evidencija tih pregleda ne vodi odvojeno.

Na lečenje u civilne ustanove bilo je upućeno 6 zatvorenika (interno odeljenje), dva puta isti zatvorenik upućen je na Infektivnu kliniku, a 5 psihijatrijskih pacijenata u KPD "Bolnica".

U ovom trenutku u zatvorskoj populaciji su 3 dijabetičara na terapiji tabletama i jedan na insulinskoj. Nema TBC, u prošloj godini je registrovan samo jedan koji je poslat u KPD "Bolnica". Obolelih od AIDS u ovom trenutku nema, ali su u prethodnoj godini registrovana dva obolela. Obolelih od hepatitisa B i C ima oko 15-tak, a kardiovaskularnih bolesnika ima 10-tak, uglavnom hipertoničara. Broj zatvorenika zavisnih od psihoaktivnih sredstava procenjuje se na 40–50% od ukupne populacije.

Po podacima za prošlu godinu, nisu registrovani slučajevi sukoba među zatvorenicima koji su rezultirali povredom, odnosno, zatvorenici lekaru kao izvor povreda navode slučajni pad, pa u evidenciji postoje samo povrede na radu i sportu (po dve u prošloj godini).

Slučajevi silovanja i seksualnog zlostavljanja nisu registrovani. Zvanično je registrovano samo jedno samopovređivanje gutanjem stranog tela. Od službe obezbeđenja smo saznali da su samopovređivanja sečenjem ipak prisutna i da su im skloni "prekršajci", uglavnom beskućnici, čije je ponašanje veoma teško predvideti.

Samoubistava u ustanovi nije bilo, a postoji za sada nerazjašnjeno (bez zvaničnog izveštaja u zdravstvenoj službi) samoubistvo jednog zatvorenika u njegovoj kući za vreme dopuštenog vikenda.

Kontrolu nad ishranom i higijenom obavlja lekar svakodnevno, što se beleži u evidencionoju knjizi. Pisani mesečni izveštaji o kontroli postoje, ali ih ne piše lekar, već ih svojim potpisom samo potvrđuje.

Osoblje nije obučeno za izvođenje osnovne psihoterapijske i radne terapije.

Informacije o zaraznim bolestima ne distribuiraju se zatvorenicima i osoblju, što bi trebalo promeniti, posebno stoga što se u ovoj populaciji javljaju i bolesnici od hepatitisa i AIDS. Edukacija osoblja o specifičnostima ophođenja prema HIV pozitivnim osobama, uključujući i edukaciju o nediskriminaciji takvih osoba, bila bi neophodna.

Zatvorsko osoblje nije posebno edukovano da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika. U slučajevima kada se takav rizik prepozna, obavlja se psihijatrijski pregled, prebacivanje u bolesničku sobu (izmeštanje iz okruženja često daje brze pozitivne efekte) i krajnja mera je slanje u KPD "Bolnica".

Evidencija znakova nasilja nad zatvorenicima ne vrši se u posebnoj formi, a u evidenciji o povredama prisutne su samo povrede na radu, sportu i samopovređivanje, što može značiti da je zaista samo tih povreda i bilo, ali i da je evidencija ipak manjkava i da je treba pažljivije voditi.

U slučaju kada se zatvorenik požali na fizičko zlostavljanje i pri tome ima vidljive znakove nasilja, povrede se u principu evidentiraju i sastavlja se izveštaj koji se dostavlja upravniku. Ali to se nije u poslednje vreme dešavalo.

Zdravstvena služba ne učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za zatvorenike sa anamnezom porodičnih trauma te za zavisnike od droga.

Medicinska služba učestvuje u izradi obaveštenja sa izveštajem lekara specijaliste prilikom traženja alternativnih rešenja za one zatvorenike za koje je lišavanje slobode neprilično zbog prirode njihovog zdravstvenog stanja ili poodmaklog starosnog doba, ali to se dešava vrlo retko.

Zdravstvena služba sprovodi se u ustanovi u okviru službe prevaspitanja, što u startu utiče na njenu samostalnost i nezavisnost, pa bi to trebalo u novoj sistematizaciji promeniti. Zatim uprava vrši kontrolu rada zdravstvene službe, a takođe raspolaže sredstvima koja su njoj namenjena.

Timski sastanci na nivou uprave održavaju se povremeno i njima prisustvuje stomatolog, što nije najbolje rešenje jer bi prisustvo lekara bilo korisnije s obzirom na to da je ona u češćem u kontaktu sa zatvorenima. Nadamo se da ovo rešenje, za koje smo od upravnika čuli da će biti promenjeno, nije posledica diskriminacije po polu s obzirom da je lekar žena.

Osoblje zdravstvene službe nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije.

Tokom prošle godine podneta je jedna krivična prijava protiv lekara za nesavesno lečenje, obavljena je istraga od strane istražnog sudije i slučaj je završen tako što nije bilo osnova za krivično gonjenje.

Drugih slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Prostorije u kojima oseđeni žive i rade moraju biti toliko prostrane da na svakog osuđenog dođe najmanje 8 kubnih metara prostora, zagrejane i dobro osvetljene. Prostorije ne smeju biti vlažne i moraju imati sanitarne urađaje i ostala sredstva za ličnu higijenu (čl. 58. ZIKS);

– U skladu sa standardima zdravstvenih službi, zatvorska uprava treba zatvorenima da obezbedi odgovarajuće spremljenu i posluženu hranu, koja po kvalitetu i kvantitetu odgovara standardima dijetetske i moderne higijene, uzimajući u obzir njihovo starosno doba. Zdravlje, prirodu posla i po mogućnosti zadovoljava religiozne i kulturne standarde (para. 25.1. EZP);

– Ne obavljaju se svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu upućivanja u samicu (ZIKS čl.132.);

– Ne postoji odgovarajuća oprema za medicinsku negu (para. 38. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne distribuiraju se informacije o zaraznim bolestima, kako osuđenima, tako i osoblju (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizik od samoubistva kod zatvorenika (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Delimično se vrši evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi mogli da budu prezentovani upravi ustanove (para. 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike o drogama i osobe agresivnog ponašanja kao i programi za društvenu reintegraciju ne postoje (para. 68–69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Zdravstveno osoblje nije posebno edukovano iz oblasti zatvorske patologije (para. 75. i 77. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– Hitno renovirati paviljon u delu u kome su smeštena osuđena i kažnjena lica, bez obzira na to da li će doći do renoviranja i adaptacije trenutno neuseljene zgrade "prijema";

– Poboľjšati nivo higijene redovnim održavanjem i redovnom nabavkom tehničkih i hemijskih sredstava za čišćenje;

– Staviti u funkciju sve tuševe i omogućiti tuširanje češće nego jednom nedeljno;

– Poboľjšati kvalitet i način pripremanja hrane;

– Organizovati svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu;

– Dopuniti medicinsku opremu (glukomer, boca za kiseonik i sl.);

– Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;

– Distribuirati informacije o zaraznim bolestima osuđenima i osoblju;

- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;
- Edukovati medicinsko osoblje za izvođenje psihoterapije i radne terapije, kao i iz oblasti zatvorske patologije.

Bezbednost

I

Kako smo već napomenuli, paviljon u kome borave zatvorenici, bio je namenjen za smeštaj forenzičkih pacijenata. Zgrada je opasana metalnom ogradom, visine oko pet metara. Na prozorima soba nalaze se metalne rešetke.

Ustanova nema video-nadzor koji je u funkciji.

Kategorizacija zatvorenika izvršena je po spratovima. U prizemlju se nalaze prekršajci i jedan broj zatvorenika koji iziskuje poseban bolnički tretman. Na prvom i drugom spratu nalaze se zatvorenici u različitim režimima. Oni koji se nalaze u strožem režimu, mogu se kretati po sobama i po hodniku ispred soba, a oni koji se nalaze u liberalnijem režimu, imaju mogućnost kretanja i po spratovima i, uz dopuštenje pripadnika službe obezbeđenja, mogu izaći ispred paviljona.

Na samom ulazu u paviljon, a unutar kruga opasanog metalnom ogradom, postoji "stražarska kućica", preciznije, improvizovani objekat napravljen od lima u koga se jedva može smestiti jedan čovek. "Kućica" ima bravu koja se nalazi na spoljnjem delu vrata, a u njoj sedi stražar naoružan pištoljem. Na našu konstataciju, da je veoma opasno da u stražarskoj kućici koja se može otvoriti/zatvoriti samo sa spoljne strane, sedi naoružan stražar, zaposleni su konstatovali: "Pa, to je ionako samo za odmor. Stražar tu ne boravi. On se šeta ispred paviljona i tu on povremeno sedne, samo da se odmori." Na naše pitanje, "zašto uopšte nosi oružje u okviru zatvorskog kruga", upravnik je rekao da "stražar mora štiti objekat od eventualnog napada i prodora spolja".

Vozni park, koji se sastoji od dva specijalizovana vozila za transport zatvorenika i jednog za ispomoć, adekvatan je potrebama ustanove. U proseku dvadeset sprovoda mesečno bez problema "se pokriva" ovim vozilima.

Pripadnik službe obezbeđenja, sa kojim je vođen razgovor, procenio je nivo bezbednosti u ustanovi kao zadovoljavajući. U poslednjih godinu dana nije bilo ozbiljnijih tuča među zatvorenima, niti većih incidenata koji bi ugrozili internu bezbednost.

U ovoj ustanovi nema problema ni sa neformalnim sistemom, jer je većina zatvorenika sa kratkim zatvorskim kaznama, tako da nema vremena za razvijanje neformalnog sistema.

Ono što predstavlja najveći problem za bezbednost je opasnost od krijumčarenja nedozvoljnih predmeta iz spoljne sredine, uglavnom droge ili alkohola.

Razlog za to je činjenica da su zatvorenici većinom radno angažovani na poljoprivrednim dobrima velikih površina što podrazumeva veoma širok radijus kretanja zatvorenika i što objektivno dozvoljava veliku mogućnost za nenadzirane kontakte sa spoljnom sredinom.

U prošloj godini bila su dva bekstva iz zatvorenog tretmana. Osamnaest lica se nije vratilo sa vikenda, deseterica se samovoljno udaljilo iz ustanove dok su radili na zatvorskoj ekonomiji, a dvojica se nisu vratila sa prekida kazne.

Prema podacima uprave, u poslednjih godinu dana sredstva prinude upotrebljena su u 23 slučaja. U dvadeset slučajeva primenjeno je izdvajanje lica, a u tri slučaja je primenjena gumena palica. U sva tri slučaja palica je upotrebljena prilikom pokušaja bekstva iz ustanove i sa sportskih aktivnosti. Na naše pitanje, da li je palica upotrebljena nakon što su lica bila sprečena u bekstvu, pripadnik službe je odgovorio da to nije slučaj, već da su pripadnici službe obezbeđenja bili prinuđeni da primene silu da bi se odbranili od napada zatvorenika.

Zatvorenici nisu imali primedbi na bezbednost u ustanovi i ponašanje pripadnika službe obezbeđenja prema njima. Jedina primedba se odnosila na neujednačen režim u paviljonu, koji zavisi od volje stražara koji ga sprovode, a tiče se davanja dozvole za češćim kupanjem, gledanja televizije, dužine šetnje i sl.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- U zavodima otvorenog tipa ne postoje prepreke za bekstvo (čl. 12. st. 1. tač. 2. ZIKS);
- U zatvorenom delu ustanove radnici obezbeđenja ne nose vatreno oružje, osim ako postoje posebne okolnosti, o čemu odlučuje nadležni starešina (čl. 5. st. 2. Pravilnika o vršenju službe obezbeđenja u ustanovama za izdržavanje kazne zatvora);
- Osim u posebnim okolnostima, osoblje koje radi na poslovima radi kojeg je u direktnom kontaktu sa zatvorenicima ne treba da bude naoružano. Štaviše, osoblje ni u kom slušaju ne treba da bude naoružano osim ukoliko nije potpuno obučeno za upotrebu oružja (para. 63. 3. EZP).

III

Preporuke

- Ukloniti rešetke sa prozora i metalnu ogradu oko paviljona za smeštaj zatvorenika;
- Koristiti stražarsku kućicu koja se nalazi pored kapije, na ulazu u paviljonski krug, umesto one koja se nalazi ispred ulaza u paviljon;
- Zabraniti nošenje oružja u krugu zavoda, jer osim što se radi o ustanovi otvorenog tipa, nema nikakvih naročitih razloga niti posebnih okolnosti koje bi to opravdale;
- Uvesti odgovarajući video-nadzor.

Zakornitost

I

Prilikom prijema u ustanovu svi zatvorenici se upoznaju sa osnovnim pravilima kućnog reda. U nekim sobama su istaknuti izvodi iz pravilnika, i to uglavnom dužnosti i obaveze zatvorenika, ali postoji i integralna verzija Pravilnika i ZIKS koji se nalaze u biblioteci.

Jedan od većih problema ove ustanove jeste smeštaj zatvorenika različitih kategorija, odnosno mogućnost adekvatnog tretmana shodno kategoriji.

Osim dela zatvorenika koji su radno angažovani na ekonomiji na kojoj rade i spavaju, svi ostali zatvorenici (kategorije B, V i delom A) smešteni su zajedno tokom celog dana i noći. Prekršajno kažnjeni su preko noći odvojeni, ali tokom dana i oni imaju mogućnosti kontakta sa ovim zatvorenicima.

Ovaj problem dobija na značaju kada se ima u vidu da se po rasporednim rešenjima Ministarstva pravde u ovaj zavod šalju "teži" zatvorenici, koji po zakonu ne mogu biti raspoređeni u zavode otvorenog tipa, a posebno ne u ovaj, koji nema prostor koji bi po karakteristikama odgovarao odeljenju zatvorenog tipa. Trenutno je 23 zatvorenika na ovom odeljenju/tretmanu.

Prema statistici, za poslednjih godinu dana izrečeno je ukupno 226 disciplinskih mera od čega: 56 mera samice (17 uslovno odloženo), 109 kazni ukora i 61 oduzimanje pogodnosti. U istom periodu, nije izjavljena nijedna žalba, niti pritužba zatvorenika.

Podatak da na ovako veliki broj izrečenih disciplinskih mera nije izrečena nijedna žalba govori o nefunkcionisanju sistema žalbi o čemu je u više navrata pisano u našim prethodnim izveštajima.

U razgovoru sa zatvorenicima rečeno nam je da je uprava vrlo stroga u kažnjavanju i da se i najmanji prestup rigorozno sankcioniše, što statistika delimično i potvrđuje.

Zatvorenici su se žalili i na režim dobijanja pogodnosti, koje po njihovom mišljenju retko dobijaju, a prevremeni otpust od strane upravnika ne postoji. Upravnik je potvrdio da ne želi da daje prevremene otpuste jer to treba da radi sud, koji, s druge strane, to vrlo retko radi, posebno kada su u pitanju kratke kazne.

Generalni zaključak je da nema zanačajnijeg nezakonitog postupanja od strane uprave i službi, ali da preterana strogost i rigoroznost izazivaju primetno nezadovoljstvo kod zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Kažnjeni izdržava kaznu zatvora u posebnom odeljenju okružnog zatvora, odvojeno od osuđenih (čl. 290. st.1. ZIKS);
- Zatvorski sistem mora da reši pitanje pravilne i odgovarajuće kategorizacije i razvrstavanja zatvorenika (para. 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);
- Efikasni žalbeni i inspekcijski postupci predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u zatvorima. Zatvorenicima treba omogućiti puteve za ulaganje žalbe, kako unutar tako i izvan konteksta zatvorskog sistema, uključujući i mogućnost poverljivog pristupa odgovarajućim vlastima (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (92)3);
- Upravnik zavoda može osuđenog koji je izdržao najmanje četiri petine kazne zatvora uslovno otpustiti najranije tri meseca pre isteka kazne, ako se osuđeni primereno vlada i zalaže na radu (čl. 149. ZIKS).

III

Preporuke

- Obezbediti uslove za fizički odvojen smeštaj različitih kategorija zatvorenika i prekršajno kažnjenih;
- Rasporedna rešenja o upućivanju ovaj zavod donositi u skladu sa ZIKS i njegovim realnim arhitektonsko-bezbednosnim mogućnostima;
- Novim ZIKS predvideti nov sistem disciplinskog kažnjavanja, odnosno sistem žalbi i pritužbi zavorenika;
- Strogost i rigoroznost u kažnjavanju i nagrađivanju upodobiti karakteru ustanove otvorenog tipa;
- U zakonom predviđenim slučajevima primenjivati odredbe o prevremenom otpustu od strane upravnika.

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje, u svojoj organizaciji i dalje obuhvata zdravstvenu zaštitu i matičnu evidenciju, što nije promenjeno od naše prethodne posete. S obzirom na aspekt posmatranja razgovarali smo sa osobljem koje ja zaduženo za proces prevaspitanja.

Stručni tim prijemnog odeljenja nakon 7 dana ispitivanja i opservacije zatvorenika, daje zaključak i predlog tretmana i klasifikacije, a konačnu odluku donosi upravnik zavoda. Dalje praćenje i reklasifikacija vrši se po potrebi i to na predlog vaspitača.

Osnovni kriterijum reklasifikacije jeste ponašanje zatvorenika, procenjeno od strane vaspitača, pripadnika službe obezbeđenja i službe za obuku i upošljavanje. U radu sa zatvorenicima i dalje se praktikuje samo individualni i grupni, frontalni rad.

Veličina vaspitnih grupa je relativno zadovoljavajuća. Trenutno je oko 170 zatvorenika/prekršajno kažnjenih na 5 vaspitača (oko 34 zatvorenika po vaspitaču). U zatvorenom tretmanu i "prijemu" trenutno ima 23 zatvorenika.

Prisustvo zatvorenika zavisnika od psihoaktivnih supstanci je u porastu, te budući da nema edukovanog osoblja za rad sa ovom grupom zatvorenika, njihov tretman isti je kao i drugih zatvorenika.

Strukturu zatvorenika čini i veliki broj povratnika i učinilaca nasilnih krivičnih dela, koji prema zakonskoj klasifikacijom ne pripadaju ovom tipu ustanove. To je akcentovano u izveštaju o prethodnoj poseti, i nadalje predstavlja problem za rad ove službe.

Koncepcija i organizacija ovakvog tipa ustanove zakonom ne predviđa obavezno postojanje škole. Ako ima zainteresovanih, omogućen im je izlazak i pohađanje van ustanove. Trenutna obrazovna struktura zatvorenika najvećim je delom sa završenom osnovnom školom.

Biblioteka formalno postoji, ali je knjižni fond od oko 300 naslova veoma neatraktan za čitanje. Osim sportskih aktivnosti (fudbal, odbojka, stoni tenis), nema organizovanih slobodnih aktivnosti jer ne postoji nijedan referent koji bi bio zadužen za organizaciju i realizaciju ovih aktivnosti.

Kada je reč o verskoj kulturi i ispovedanju vere, posebne prostorije za ove namene ne postoje, a po rečima upravnika nema ni potrebe, jer zatvorenici nisu zainteresovani. S obzirom na tip ustanove, oni koji su zainteresovani mogu svoje potrebe da zadovolje prilikom izlazaka iz ustanove. Međutim, pravo na ispovedanje vere uskraćeno je zatvorenima u zatvorenom tretmanu koji nemaju mogućnost da ovo pravo iskoriste van ustanove kao ostali zatvorenici.

Služba za obuku i upošljavanje organizuje i sprovodi stručnu obuku zatvorenika u okviru sledećih proizvodnih odeljenja: bravarsko, strugarsko, stolarsko, krojačko, kao i ugostiteljske usluge u okviru ustanove (bife, restoran, kuhinja). Najveći broj zatvorenika angažovan je na poljoprivrednim poslovima, a veoma je razvijena stočarska proizvodnja (tovilište, farma koka, staklenici). Tehnologija rada je zastarela, što znači na nivou koji postoji i van zavoda.

Zatvorenici se raspoređuju na radna mesta na osnovu prethodnog zanimanja, objektivnih mogućnosti zavoda i ličnih želja i afiniteta. Rad službe za obuku i upošljavanje, sa aspekta resocijalizacije, svodi se na svakodnevno praćenje i ocenjivanje ponašanja i zalaganja na radnom mestu. Na kraju meseca svaki majstor za svoju grupu daje izveštaj poslovođa. Poslovođa objedinjuje sve izveštaje i, na osnovu njih, na timskim sastancima i kolegijumu (1 nedeljno) iznosi mišljenje i predloge za svakog zatvorenika.

Zatvorenici iz zatvorenog odeljenja mogu da rade samo uz nadzor i to najčešće kada ima potrebe za prekovremenim radom, a koji ne mogu da obezbede ostali zatvorenici.

Ako izuzmemo zatvorenike iz zatvorenog odeljenja i "prijema" (23), broj zatvorenika uključenih u proces rada je oko 90%. Na jednog majstora ima 5–9 zatvorenika.

Radni dan traje 8 sati, odnosno 40 sati nedeljno. Prosečna, mesečna zarada zatvorenika se kreće od 900 (11 eura) do 1 200 dinara (15 eura).

Vikendom zatvorenici ne rade, a prekovremeni rad sprovodi se kada to zahteva priroda posla (sezonski poslovi). Uslovi rada i zaštita na radu na veoma su niskom nivou.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Osuđeni koji su učinili krivično delo iz nehata i prvi put, osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora do jedne ili, izuzetno, do tri godine, raspoređuju se u zavode otvorenog i poluotvorenog tipa. (čl. 31. ZIKS);

– Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove i sve zatvorenike, a koliko je moguće i za pritvorenike (para. 47. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3; para 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– S ciljem unapređenja kulturnog, zabavnog i sportskog života osuđenih, očuvanja i unapređenja njihovog mentalnog i fizičkog zdravlja, u zavodu se organizuju kulturne, zabavne i sportske aktivnosti. Ove aktivnosti odvijaju se u slobodno vreme pod organizacijom i rukovodstvom službe za prevaspitanje, a rad u okviru slobodnih aktivnosti odvija se u prostorijama koje su za to predviđene (čl. 47. i 48. Pravilnika; para. 48. Standarda CPT, CPT/Inf (92) 3);

– Postojanje zadovoljavajućeg programa aktivnosti veoma je važno, čak važnije u zatvorenom odeljenju nego u običnom. To može umnogome da doprinese da se neutrališu štetne posledice na ličnost zatvorenika usled života u zatvorenom odeljenju. Aktivnosti bi trebalo da budu što različitije, edukacija, sport, aktivnosti po vokaciji itd. (para 32. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16).

III

Preporuke

– Uza sve probleme na relaciji eksterna–interna klasifikacija, truditi se i koliko je moguće maksimalno prilagoditi režim postupanja ličnosti zatvorenika.

– Aktivirati osoblje na organizaciji slobodnovremenskih aktivnosti svih zatvorenika;

- Poboljšati kvalitet knjižnog fonda biblioteke;
- Obezbediti prostor za ostvarenje prava na veru i versku kulturu;
- Uposliti zatvorenike iz zatvorenog tretmana.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U odnosu na prethodnu posetu zatvorenici su dobili još jednu govornicu, tako da ih sada ima ukupno pet. Ne postoji poseban raspored i procedura korišćenja ovog vida komunikacije ni za jednu od kategorija zatvorenika.

Dopisivanje i podnesci ne podležu posebnoj cenzuri. Pisma se, i dalje, preko opšte službe prosleđuju vaspitaču, a onda ih redar–zatvorenik prosleđuje ostalima, mada, s obzirom na mogućnost čestih poseta i izlazaka, kao i same dužine kazne, dopisivanje nije česta pojava.

Procedura oko dobijanja paketa uobičajena je, otvaraju se u prisustvu zatvorenika, a registrovano je par slučajeva pokušaja krijumčarenja droge.

Svi zatvorenici primaju posete, a njihova učestalost i trajanje zavise od tretmana.

Postoji posebna prostorija za posete rodbine, a u planu je i izgradnja letnjikovca koji bi omogućio veći broj i komfornije posete u letnjem periodu.

Ne postoje posebne prostorije za posete supružnika i dece, što predstavlja uskarćivanje prava zatvorenika koji su u zatvorenom odeljenju.

Kontakti sa punomoćnikom su mogući kad god ima potrebe za tim i kada zatvorenik zatraži. Prostorije za ove namene jesu zadovoljavajuće.

U zavod dolazi nekoliko primeraka dnevne štampe, a dozvoljena je mogućnost pretplate na novine po izboru. Postoji nekoliko TV i radio prijemnika, a postoji i razglas koji nije u funkciji.

Ne postoje nikave posebne pripreme ili aktivnosti osoblja za otpust zatvorenika. Naša je procena da se saradnja osoblja sa faktorima izvan ustanove svodi na obavezu obaveštavanja SUP po prebivalištu zatvorenika i ništa više od toga.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

- Osudjeni ima pravo da jednom u tri meseca boravi s bračnim drugom i decom najmanje tri časa u posebnim prostorijama zavoda (čl. 72. st.1. ZIKS-a);

III

Preporuke

- Obezbediti posebnu prostoriju u kojoj će zatvorenici iz zatvorenog dela primati i obavljati nenadzirane posete supruga i dece;

- Više pažnje posvetiti saradnji sa spoljnim faktorima, naročito sa porodicom i centrima za socijalni rad.

Osoblje ustanove

I

Osoblje službe za prevaspitanje od sistematizacijom predviđenih 18, ima 16 stalno zaposlenih (nedostaju zubni tehničar i referent za slobodnovremenske aktivnosti).

Osoblje ove službe raspoređeno je u okviru prijemnog zdravstvenog odeljenja za vaspitače i matičnog odeljenja. Prema stručnoj spremi, 11 radnika je sa visokom, 1 sa višom i 4 sa srednjom stručnom spremom. Prosečne godine starosti su između 35–40.

U prijemnom odeljenju rade 3 radnika (psiholog, socijalni radnik, pedagog), prevaspitna služba ima 5 vaspitača (specijalni pedagogi), a jedan zaposleni radi na upošljavanju zatvorenika. Načelnik službe je po vokaciji specijalni pedagog. Svi vaspitači su muškog pola.

U zdravstvenom odeljenju rade 4 radnika, a u matičnom 2 radnika. Prema školskoj spremi svi zadovoljavaju kriterijume za prijem. Niko od osoblja nije prošao neke dodatne stručne edukacije.

Komunikacija i saradnja među osobljem procenjuje se kao veoma dobra, a mesto i uloga ove službe kao najvažnije.

Nivo stresa na poslu procenjuje se kao veoma nizak, a na pitanje da li su ikad bili povređeni/napadnuti na poslu, svi su odgovorili nisu.

Niko od zaposlenih nije zadovoljan visinom zarade kao ni statusom koju kao služaba imaju u državnoj upravi.

Prekovremeni rad nije čest, a nadoknada je u vidu slobodnih dana.

Nije bilo povreda radnih obaveza niti disciplinskih postupaka protiv radnika ove službe.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju na to da ona i dalje raspolaže sa 13 od predviđenih 18 radnika. Visoku stručnu spremu poseduje 3 radnika, a ostali su sa srednjom stručnom spremom. Radi se o radnicima metalske, mašinske, drvoprerađivačke, veterinarske i poljoprivredne struke. Prosečna starost je 40 godina, prosečne godine staža oko 20 godina, a svi zaposleni su muškarci.

Niko od zaposlenih nije imao dodatnu obuku, niti oni smatraju da postoji potreba za time.

Odnos broja radnika ove službe prema broju radno angažovanih zatvorenika je oko 5–9 na jednog majstora.

Timski sastanci ove službe svakodnevni su, a na nivou ustanove (kolegijumi) održavaju se jednom nedeljno gde načelnik ove službe, sa svog aspekta, daje predlog i mišljenje za svakog zatvorenika.

Na pitanja vezana za pravila rada odgovori ukazuju na to da su sa redovnošću isplate zarade zadovoljni, ali ne i visinom. Prekovremeni rad obavlja se po potrebi i postoji nadoknada za takav rad.

Skorašnje izmene, vezane za ukidanje beneficija radnicima, doživljavaju se kao nepravедna odluka koja nije doneta na osnovu jasnog i jedinstvenog kriterijuma. Objasnjeno nam je da je osnovni kriterijum uvek bio vezan za neposredan kontakt sa zatvorenicima, a s obzirom na to da su instruktori svakodnevno i intenzivno u direktnom kontaktu sa zatvorenicima, ukidanje beneficija osoblju ove službe nelegitimno je.

Ovu odluku smatraju nelegitimnim, a svoj trenutni status doživljavaju kao degradirajući i potcenjen u odnosu na osoblje drugih službi.

Disciplinskih postupaka, povreda radnih obaveza i dužnosti od strane radnika ove službe nije bilo.

Razgovor o bezbednosti u ustanovi vodili smo sa nadzornikom straže, pošto je, u vreme naše posete, načelnik bio na bolovanju.

Službu obezbeđenja čini 31 pripadnik, a trenutno im pomažu još četvorica radnika, dvojica sa Kosova i dvojica koji su prebačeni iz Okružnog zatvora u Beogradu. Od ukupnog broja pripadnika službe jedan ima visoko obrazovanje, jedan više, a ostali su uposleni sa srednjom stručnom spremom.

Iako je reč o ustanovi otvorenog tipa, koja bi trebalo da ima minimalan broj radnika uposlenih u službi obezbeđenja, procena ljudi iz službe jeste takva, da je postojeći broj radnika neadekvatan potrebama i da postojeća sistematizacija nije dobra. Nadzornik smatra da je potrebno bar još deset radnika koji bi radili u službi obezbeđenja.

Postojeći radnici su preopterećeni jer u četiri smene radi po šestorica radnika, četiri rade kao vozači, dvojica su koordinatori radnih grupa, jedan je referent za portivpožarnu zaštitu. Kada se sve ovo ima u vidu, uz veliku površinu koju pokriva zavod, ukazuje na nedostatak ljudi.

U protekloj godini protiv četvorice pripadnika obezbeđenja vođeni su i okončani postupci zbog teže povrede radnih obaveza. Postupci su vođeni zbog propusta u vršenju dužnosti, usled čega je došlo do bekstava iz ustanove. Radnici su kažnjeni novčanim kaznama tj. umanjenjem 20% od plate na tri meseca.

Pripadnici službe obezbeđenja nisu edukovani o savremenim penološkim dostignućima, niti su upoznatni sa međunarodnim standarima iz oblasti zaštite prava zatvorenika.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Osoblje nije dovoljno edukovano iz oblasti ljudskih prava i nije upoznato sa metodama nenasilne komunikacije i rešavanja konflikata.

Osoblje službe obezbeđenja nije upoznato ni sa savremenim tokovima i novim načinima i modelima ponašanja osoblja u zatvorskim ustanovama (para. 59. i 60. Standarda CPT, CPT /inf (92) 3);

– Tokom radnog iskustva svaki zaposleni mora održavati i usavršavati svoje znanje i stručnu sposobnost, odnosno mora im biti pružena prilika da obogate svoje iskustvo i znanje (para. 26. Standarda CPT, CPT/Inf (2001) 16);

– Plate osoblja moraju biti adekvatne da bi privukle i angažovale odgovarajuće muškarce i žene; beneficije i uslovi službe moraju biti povoljni s obzirom na prirodu posla (para 54. 3. EZP).

III

Preporuke

– Popuniti broj zaposlenih u svim službama prema predviđenoj sistematizaciji;

– Uposliti lice koje će se baviti organizacijom sportskih i kulturno-zabavnih sadržaja zatvorenika;

– Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika;

– Težiti komunikaciji i stilu rukovođenja koji stimuliše primerene i pozitivne odnose među osobljem i zatvorenicima;

– Edukovati pripadnike službe obezbeđenja o novim i savremenim penološkim dostignućima, o međunarodnim standardima iz oblasti prava zatvoreničke populacije i o metodama nenasilnog rešavanja konflikata;

– Poboljšati uslove života i rada celekupnog osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulativnim merama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.

VASPITNO-POPRAVNI DOM KRUŠEVAC

Datum posete: 20. oktobar 2004. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: maloletnici oba pola

Broj maloletnika: 150

Broj osudjenika: 8 žena i 3 muškarca

Sastav tima: dva pravnika, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

C) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Opšti izgled kompleksa Vaspitno-popravnog doma u Kruševcu i dalje daje sumornu i depresivnu sliku. Većina zgrada, izgrađenih u periodu od početka pedesetih do početka šesdesetih godina 20. veka u socrealističkom maniru, zadržala je svoj izgled na koji treba dodati više od 40 godina starosti, zapuštenosti i sporadičnog održavanja.

Na nekoliko objekata vidi se da je bilo ili su u toku građevinski radovi, kojima je prvenstvena funkcija da ih održe u celini tj. da spreče njihovo urušavanje.

S obzirom na podatke, da je sa nekadašnjih 1000 maloletnika, koliko je svojevremeno imao Dom, sada taj broj pao na 150 do 200, snažan je utisak da deo zgrada više nema pravu funkciju i da njihovo postojanje ili održavanje predstavlja nepotreban teret za budžet doma, a značajno doprinosi njegovom sumornom i nestimulativnom izgledu.

Za razliku od eksterijera, enterijer u zgradama u kojima borave maloletnici otvorenog, poluotvorenog odeljenja, kao i maloletnice u ženskom odeljenju, ipak je bolji i vizuelno stimulativniji.

Ni na jednom odeljenju ne postoji prenaseljenost, sobe su sveže okrečene, sa dobrim provetranjem i dotokom sunčeve svetlosti, higijena se održava na zadovoljavajućem nivou, posteljina se redovno menja, a sredstava za ličnu higijenu ima u dovoljnoj meri.

Uslovi u toaletima i WC-ima bolji su u odnosu na prethodnu posetu, mada je i dalje primetna dotrajalost većine sanitarnih uređaja i opreme.

S obzirom na opštu starost i trošnost zgrada, većina prostorija opšte namene ili prostorija u kojima radi i boravi stručno osoblje, zahteva manja ili veća renoviranja i opremanje. Nekoliko dana pre naše posete u jednoj od zajedničkih prostorija je pao plafon, srećom, u vreme kada niko od maloletnika ili osoblja nije bio u njoj. Prema rečima upravnika, "zbog loše izvedenih radova na sanaciji mokrog čvora, došlo je do vlaženja plafona što je prouzrokovalo njegov pad. Prilikom popravke plafona izvedeni su i kompletni radovi na paviljonu i za te namene izdvojena su i potrošena velika sredstva".

Znatna sredstva utrošena su i na opremanje dela upravne zgrade, (upravnikove kancelarije i sale za sastanke), sa spuštenim plafonima i ugradnim reflektorkama, novim kancelarijskim nameštajem, modernom kompjuterskom i video-opremom i pripadajućim toletom sa italijanskom ili sličnom keramikom, čiji ukupni izgled primetno odudara od izgleda ostatka doma.

Odvojeno od poluotvorenog i otvorenog dela kompleksa doma, nalazi se zatvoreni deo u kome se u trenutku naše posete bilo oko 25 maloletnika. Smeštajni uslovi u zatvorenom odeljenju nisu značajnije promenjeni u odnosu na naše posete od jula 2001. i maja 2003. godine, što znači da su uglavnom zadovoljavajući.

Ipak, u vezi sa postojećim uslovima u ovom delu, napomenuli bismo tri stvari.

Prvo, na delu zgrade u kome je zatvoreno odeljenje, zbog prokišnjavanja i vlage, pre 4 godine postavljen je kosi krov, čime je ovo onemogućeno, ali je njegovim postavljanjem u znatnoj meri ograničen pristup sunčeve svetlosti i svežeg vazduha u sobe maloletnika. S obzirom na to da se, prilikom izrade projekta i postavljanja ovog krova, više vodilo računa o funkcionalnosti nego o

standardima vezanim za smeštaj maloletnika, verujemo da će se o tome voditi računa kada se ovo odeljenje bude zatvaralo i kada bude dobilo novu funkciju, verovatno prijemnog odeljenja.

Drugo, veoma je pozitivno stavljanje van upotrebe prostorija tzv. Pritvora, u koje su nekada smeštani disciplinski kažnjeni maloletnici, a koje su se po svojim karakteristikama mogle podvesti pod termin nečovečnih i ponižavajućih uslova.

Posebne prostorije u koje se sada smeštaju disciplinski kažnjeni maloletnici veće su, čiste, sa radiatorima, sa adekvatnim pristupom sunca i svežeg vazduha. Ono što im nedostaje jeste sanitarni čvor, koji prema odredbi čl. 276. ZIKS, tj. shodno primeni čl. 130. st. 2. ZIKS, mora biti u sastavu ove prostorije.

Treće, u toku su radovi na renoviranju sistema grejanja (sređivanje kotlarnice, novi kotlovi, nove cevi i dr.), koje će od ove grejne sezone značajno doprineti boljem grejanju doma i stvaranju adekvatnijih uslova za život i rad maloletnika i osoblja.

B) KUHINJA, TRPEZARIJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Kuhinja je prostrana, osvetljena i pristojno opremljena, mada bi nivo higijene podova i hodnika, koji se nalaze u sastavu kuhinje i trpezarije, morao biti viši.

Odavno dotrajali stolovi i stolice u trpezariji još uvek nisu promenjeni, mada je, prema rečima šefa kuhinje, u planu njihova obnova i dopuna.

Trpezarija zatvorenog dela, nalazi se izvan same zgrade, tj. u prizemlju pomoćne zgrade i, po našem mišljenju, u vrlo je lošem stanju. Prema arhitektonskim rešenjima zgrada u zatvorenom delu, za sada ne postoji mogućnost da se trpezarija premesti na neko drugo mesto.

Jelovnik se za dve nedelje unapred utvrđuje prema postojećim modelima, a u zavisnosti od dobijenih namirnica. Većina namirnica dobija se preko tendera, a jedan deo iz sopstvenih kapaciteta.

Hranu spremaju tri profesionalne kuvarice, a u tome im pomažu četiri osuđenice iz Kazneno-popravnog zavoda u Požarevcu i šest maloletnika. Dom ima i svoju pekaru u kojoj se pored hleba prave i druga peciva.

Svi zaposleni u kuhinji imaju redovno overavane sanitetske knjižice.

Iako u jelovniku nije posebno navedeno kojim se danima određeno voće daje, od šefa kuhinje dobijena je informacija da se voće, kada ga ima, dodaje uz obrok nezavisno od jelovnika.

Od intervjuisanih maloletnika dobijena je informacija da je ishrana poboljšana u odnosu na raniji period.

Postoje uslovi za ostvarivanje posebnog režima ishrane za one maloletnike čije zdravstveno stanje to zahteva, a to se prvenstveno odnosi na maloletnike obolelele od hepatitisa.

U okviru doma postoji kantina, u kojoj maloletnici mogu nabaviti uglavnom sve za šta su zainteresovani, po cenama nešto nižim od tržišnih.

Nije bilo pritužbi maloletnika na opremljenost i snabdevenost kantine.

C) MEDICINSKA NEGA

Vaspitno-popravni dom medicinsku negu obezbeđuje preko zdravstvene službe koju čini pet stalno zaposlenih, od kojih je jedan lekar opšte medicine, jedan stomatolog i tri medicinska tehničara.

Po ugovoru o delu u ustanovu dolaze dva psihijatra. Jedan se bavi samo problemima zavisnosti, i dolazi jednom nedeljno, dok drugi pokriva svu ostalu patologiju iz domena psihijatrije, i dolazi tri puta nedeljno. Pored njih, tu je i specijalista dermatologije, koji dolazi dva puta nedeljno.

U ovom trenutku postoje planovi za sveobuhvatnu reorganizaciju medicinske službe, koja bi trebalo da se proširi na desetak zaposlenih i da prihvati multidisciplinarni pristup. Takav pristup podrazumevao bi medicinsko-psihosocijalne programe.

Služba je smeštena u jednom paviljonu i trenutno zauzima prizemlje jednog krila, a planirano je da u celini pripadne zdravstvenoj službi. Tu se nalazi ambulanta lekara opšte prakse, soba za intervencije, stomatološka ambulanta i stacionar.

Kapacitet stacionara je deset kreveta, a u trenutku posete tu su se nalazila tri maloletnika, jedan sa povredom noge (opekotina na radu), jedan sa povredom glave, zadobijene u tuči, a treći je tu kao pratilac.

Higijenski uslovi u stacionaru bi morali biti bolji, jer je opšti utisak da se radi o nedovoljnoj brizi za čistoću i provetravanje.

Od početka 2004. godine u stacionaru su bila 83 maloletnika.

U prvih 24 sata po prijemu u dom, svi maloletnici podvrgavaju se obaveznom lekarskom pregledu, a po potrebi upućuju se i na psihijatrijski pregled.

Lekarski pregled se zakazuje preko vaspitača ili direktnim odlaskom do lekara, bez obaveze objašnjenja o kakvim se tegobama radi. Kada lekar nije u ustanovi, medicinski tehničar obavlja hitne preglede, a popodne i noću, u hitnim slučajevima, koriste se usluge Hitne pomoći ili dolazi lekar po pozivu.

Svaki maloletnik ima sopstveni zdravstveni karton, a pregledi se upisuju i u evidencionu knjigu. Redovni periodični pregledi maloletnika u planu su i trebalo bi da budu vezani za redovne vakcinacije koje se obavljaju u oktobru i u periodu mart/april.

Lečenje se odvija isključivo uz pristanak, i svaki maloletnik ima pravo da odbije medicinski tretman, ali se to u praksi nije dešavalo jer se postupnim razgovorima uglavnom dobije saglasnost.

Lekarski pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu ni čuti ni videti drugi službenici niti ostali maloletnici, izuzev kod maloletnika iz zatvorenog odeljenja, kada je stražar prisutan, ali je i tada uglavnom u susednoj prostoriji za intervencije.

Redovni pregledi maloletnika u posebnoj prostoriji sprovode se, ali nisu svakodnevni, već po proceni lekara.

Primetan je nedostatak elementarne medicinske opreme, tako da se mogu izvoditi samo opšti medicinski pregledi. Biohemijske laboratorijske analize obavljaju se kompletno u Zdravstvenom centru.

Stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova sprovodi medicinski tehničar.

Stomatološka zaštita je obezbeđena u potpunosti i ima 5–6 intervencija dnevno. Maloletnici se žale da stomatolog nije u domu poslednje 3–4 nedelje, a inače, kada je on na odmoru ili odsutan, intervencija se odlaže.

Drugi specijalistički pregledi obavljaju se u gradskom Zdravstvenom centru, a najčešće se radi o pregledima na odeljenjima interne medicine, hirurgije, ortopedije i ORL.

Iz evidencione knjige dobili smo podatak da je u proteklih šest meseci bilo 2.692 pregleda, koji ne obuhvataju jednokratne preglede maloletnika (oni se ne evidentiraju u knjizi), a kojih ima oko deset na dan.

Ne vodi se posebna evidencija upućenih u gradski Zdravstveni centar, ali takvih pregleda, po izjavi lekara, ima 5–6 nedeljno, od toga dva internistička, a ostali se svode uglavnom na hitne intervencije ili hirurgiju zbog povreda.

Prosečno ima oko 12 psihijatrijskih pregleda nedeljno, što se odnosi samo na psihijatra koji se bavi opštim psihijatrijskim pitanjima, dok podaci o radu drugog psihijatra, koji se bavi problemom zavisnosti, nisu dostupni niti iz jedne postojeće evidencije, a on nije bio prisutan u trenutku posete. Slična je situacija i sa podacima o radu dermatologa.

Registrovani su brojni sukobi između maloletnika, koji rezultiraju što lakšim što težim telesnim povredama, ali posebna evidencija o tome ne postoji već se vrši samo u zdravstvenim kartonima. U slučaju kada se maloletnik požali na fizičko zlostavljanje i pri tome ima vidljive znakove nasilja, povrede se u principu evidentiraju u karton i odmah se obaveštava uprava, a potom i vaspitač. Po rečima zaposlenih u medicinskoj službi, u poslednjih godinu dana takve situacije su bile vezane samo za sukobe između maloletnika, a ne za stražarsko osoblje, što je u suprotnosti sa informacijama dobijenim od maloletnika.

Nepostojanje posebne evidencije o ovim problemima predstavlja jedan od nedostataka u organizaciji ove službe.

Silovanja i seksualna zlostavljanja nisu zvanično registrovana.

Samoubistava u poslednjih godinu dana nije bilo, ali je bilo znakova. (To se uočava pojačanim praćenjem, a rešava zadržavanjem u stacionaru ili upućivanjem u KPD "Bolnica".) Od maloletnika je dobijena informacija da se u takvim situacijama ponekad koristi i vezivanje liscama za krevet u stacionaru.

Od početka godine registrovana su dva samopovređivanja u knjizi u kojoj se to evidentiranje vrši, ali ta brojka nije potpuna budući da zbog preopterećenosti lekara nije izvršeno registrovanje svih povreda, iako su preostale ubeležene u kartone.

U ovom trenutku, u domu nema dijabetičara, a jedan maloletnik, suspektan na TBC, trenutno je na pretragama. Obolelih od hepatitisa C ima pet, jedan od hepatitisa B, a obolelih od AIDS ili HIV pozitivnih nema.

Samo jedan maloletnik vodi se kao lakši kardiovaskularni bolesnik sa povremenim tahikardijama.

Obolelih od astme ima pet, i oni se upućuju na redovne kontrole kod lekara u Zdravstveni centar.

Izuzev jednog vaspitača, osoblje nije edukovano za izvođenje osnovne psihoterapije, ali je u planu edukacija svih vaspitača i dela zdravstvene službe.

Lekar i drugi članovi zdravstvene službe vrše kontrolu nad ishranom i higijenom podeljeni po odeljenjima. Kontrola kuhinje obavlja se svakodnevno, a kontrola ostalih prostorija jednom nedeljno, što se potpisom i komentarom registruje u knjizi evidencija. Pisani izveštaji o rezultatima kontrole ne postoje, već se zapažanja usmeno iznose na kolegijumu.

Maloletnicima su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, a one se saopštavaju i njihovim porodicama i advokatima.

Informacije o zaraznim bolestima distribuiraju se maloletnicima tako što se na svaka dva do tri meseca organizuje predavanje, a osoblju ponekad, neformalno, na jutarnjim sastancima.

Zdravstvena služba ne saraduje sa relevantnim socijalnim službama u pogledu podržavanja mera kojima se omogućavaju širi kontakti maloletnika sa spoljnim svetom, ali to će se promeniti ako zaživi multidisciplinarni pristup.

Zdravstvena služba ponekad učestvuje u pripremi i sprovođenju socioterapijskih programa za maloletnike sa anamnezom porodičnih trauma, te za zavisnike od droga, tačnije, ponekad je uključen psihijatar koji je angažovan po ugovoru o delu.

Osoblje nije posebno edukovano da prepozna rizik od samoubistva, za razliku od većine vaspitača koji su tu obuku prošli.

Osoblje zdravstvene službe nije edukovano iz oblasti zatvorske patologije, izuzev doktorke opšte medicine, koje je pohađala nekoliko seminara na tu temu, organizovanih u okviru KPD "Bolnica".

Slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti radnika medicinske službe nije bilo, a ne vode se ni krivični postupci koji su u vezi sa službom koju obavljaju.

II

Neusklađenosti ili odstupanja od Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Pravilnika o kućnom redu okružnih zatvora (Pravilnik), Evropskih zatvorskih pravila (EZP) i Standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Standardi CPT-a)

– Dobro osmišljen popravni dom za maloletnike omogućava uslove pritvora prilagođene ličnosti mladih osoba lišenih slobode. Osim što moraju biti dovoljno prostrane, dobro osvetljene i provetrene, prostorije za dnevni boravak moraju biti i prikladno nameštene, lepo dekorisane, te pružati odgovarajuću vizuelnu stimulaciju (para 29. Standarda CPT, CPT/Inf (99)12);

– Na svim mestima gde zatvorenici žive ili rade:

a) prozori treba da budu dovoljno veliki da zatvorenici mogu, inter alia, da čitaju ili rade pod prirodnim svetlom u normalnim uslovima. Treba da budu tako konstruisani, da omogućavaju prodiranje svežeg vazduha, osim ukoliko postoji klima-uređaj... (para.16.a. EZP);

– Na uslove za izricanje disciplinskih mera, disciplinski postupak i izvršenje disciplinskih mera prema maloletnicima shodno se primenjuju odredbe ovog zakona kojim se uređuje disciplinsko kažnjavanje lica koja izdržavaju kaznu zatvora izrečenu za krivično delo (čl. 276. ZIKS);

– Prostorija u kojoj se izdržava disciplinska kazna upućivanja u samicu ima najmanje deset kubnih metara prostora, sanitarni uređaj, dnevno svetlo, vodu za piće, ležaj sa posteljinom, sto, stolicu i grejanje (čl. 130. st. 2. ZIKS);

– Nema dežurnog lekara tokom večernjih sati, noću, kao ni tokom vikenda i praznika;

Dok su u zatvoru, zatvorenici bi trebalo da imaju pristup lekaru u svakom momentu, bez obzira na režim lišavanja slobode. Zdravstvena služba mora biti tako organizovana da omogući da se zahtevima za posete lekaru udovolji bez nepotrebnog odlaganja.

U pogledu potrebe za hitnom negom, trebalo bi uvek da postoji dežurni lekar. Nadalje, osoba stručna da pruži prvu pomoć trebalo bi uvek da bude prisutna u prostorijama zatvora, i to po mogućnosti sa priznatom stručnom spremom za zdravstvenu negu (para. 34. i 35. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Nedovoljno često distribuiranje informacija o rizicima zloupotrebe droga;

Zatvorska zdravstvena služba mora da obezbedi da se informacije o zaraznim bolestima (posebno o hepatitisu, AIDS, tuberkulozi, kožnim infekcijama) redovno distribuiraju, kako zatvorenicima, tako i zatvorskom osoblju. Tamo gde je to potrebno treba provesti medicinsku kontrolu nad onima sa kojima je određeni zatvorenik u redovnom kontaktu (sa zatvorenicima, zatvorskim osobljem, čestim posetiocima) (para. 54. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Osoblje nije osposobljeno da prepozna rizike od samoubistva (para. 58. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne vrši se evidencija povreda u posebnom registru, ne sastavljaju se periodični izveštaji koji bi onda mogli da budu prezentovani upravi ustanove, Ministarstvu pravde, itd.;

Timovi za zdravstvenu negu moraju voditi dnevnu evidenciju u kojoj se navode posebni incidenti (para. 39. i 60–62. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12);

– Ne postoje socioterapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike o drogama i osobe agresivnog ponašanja kao i programi za društvenu reintegraciju;

Od posebne je važnosti da služba zdravstvene zaštite sačinjava integralni deo multidisciplinarnog (medicinsko-psihosocijalnog) programa zdravstvene zaštite. Ovo, između ostalog, podrazumeva da mora postojati uska koordinacija između rada zdravstvenog tima date ustanove (lekara, sestara, psihologa, itd.) i rada drugih profesionalaca (uključujući socijalne radnike i učitelje/nastavnike) koji su u redovnom kontaktu sa maloletnicima. Cilj bi trebalo da bude da se osigura da zdravstvena zaštita maloletnika lišenih slobode predstavlja deo celovite i kontinuirane mreže podrške i terapije (para. 68. i 69. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12 i para. 38. CPT/Inf (99)12);

– Zdravstveno osoblje mora posedovati specijalističko znanje koje im omogućuje da se bave posebnim oblicima zatvorske patologije i da prilagode svoje metode lečenja uslovima koje nameće lišavanje slobode (para. 75. Standarda CPT, CPT/Inf (93)12).

III

Preporuke

– U skladu sa planovima i programima doma za novi, savremeni pristup tretmanu maloletnika u svim aspektima, proceniti i svrsishodnost dalje upotrebe pojedinih objekata, zgrada ili delova zgrada;

– Shodno zakonskim odredbama obezbediti sanitarni uređaj u posebnim prostorijama;

– Uvesti dežurstva medicinskih tehničara tokom noći, vikendom i praznicima;

– Upoznati celokupno medicinsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva;

– Kontinuirano distribuirati informacije o rizicima zloupotrebe droga i o zaraznim bolestima, kako maloletnicima, tako i osoblju;

– U posebnoj knjizi evidentirati povrede maloletnika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi;

– Uključiti zdravstvenu službu u sprovođenje svih socioterapijskih programa, a naročito programa za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja kao i programa za društvenu reintegraciju;

– Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije.

Bezbednost

I

Vaspitno-popravni dom u Kruševcu jeste ustanova poluotvoenog tipa, tako da oko smeštajnog kompleksa ne postoji ogradni zid, niti bilo kakva značajnija fizička prepreka čiji bi cilj bio sprečavanje bekstva maloletnika iz ustanove. Izuzetak predstavlja zatvoreno odeljenje doma koje po bezbednosnim standardima odgovara KPZ zatvorenog tipa. Ovaj deo, opasan je visokim zidom, a na prozorima soba u koje su smešteni maloletnici nalaze se rešetke.

Zatvoreno odeljenje ima video-nadzor koji "pokriva" kapiju doma i hodnike unutar zgrade. Jedna od kamera instalirana je u sobu za izdvajanje, tako da pripadnici službe obezbeđenja vrše 24-časovni video-nadzor nad maloletnicima koji se nalaze u ovoj sobi. Razlog postavljanja kamere je sprečavanje mogućih incidenata, posebno samopovređivanja ili samoubistva.

Od zaposlenih smo dobili informaciju da je u toku postavljanje kamera koje će omogućiti nadziranje i ostalih zgrada (prijemno, otvoreno, poluotvoreno odeljenje).

Ustanova raspolaže sa tri vozila za sprovod maloletnika. Trenutno su dva u voznom stanju, dok je treće na popravci. Od pripadnika službe, sa kojim smo obavili razgovor, dobili smo informaciju da je ovaj broj vozila dovoljan za sprovod maloletnika, kojih je proseku tri nedeljno. Najčešće, maloletnici se izvode iz ustanove radi lekarskih pregleda i intervencija.

Pitanje probijanja bezbednosti unosom droge, čije je prisutvo u domu potvrđeno od svih strana, nismo u mogućnosti da komentarišemo jer su se, razumljivo, svi uzdržali od komentarisanja načina njenog unosa. Jedina informacija koju smo dobili od službe obezbeđenja jeste da nema organizovanog unosa većih količina.

S obzirom na to da ustanova nema značajnijih fizičkih prepreka, interna i eksterna bezbednost ustanove zavisi, prevashodno, od rada pripadnika službe obezbeđenja. Po mišljenju radnika ove službe, sa kojim smo obavili razgovor, broj pripadnika uposlenih u službi nije dovoljan. On smatra da bi u svakoj smeni trebalo uposliti još po dva službenika. Ova preporuka posebno se odnosi na noćnu smenu.

Prema rečima pomenutog radnika, u poslednjih godinu dana nije bilo napada na pripadnike službe obezbeđenja, niti na druge zaposlene u ustanovi. U istom periodu među maloletnicima izbile su samo dve ozbiljnije tuče. U toku jedne tuče maloletnik je povređen, ali povreda nije nastupila od udarca, već se maloletnik slučajno sapleo i pao. U drugoj tuči nije bilo povređenih.

S druge strane, maloletnici su nam rekli da su tuče česta pojava, od onih najbanalnijih do tuča između organizovanih grupa oko prevlasti i dominacije u domu. Po njihovim tvrdnjama, dominantne grupe u domu zavode svoj red, maltretiraju druge, reketiraju ili seksualno zlostavljaju, tačnije "prinudjuju na dobrovoljan odnos". U trenutku kada smo obavljali razgovore sa maloletnicima u tzv. kaficu, jedan od maloletnika nas je, nakon pogleda prema grupi koja je stajala oko šanka, zamolio da razgovor obavimo za drugim stolom jer mu je "zabranjeno da sedi za tim stolom".

Većina intervjuisanih maloletnika složila se da postoji veći antagonizam između dela pripadnika službe obezbeđenja i maloletnika, nego između samih maloletnika. Po njihovim tvrdnjama, deo pripadnika službe ponaša se osorno, provocira i neretko upotrebljava palicu. O čestoj upotrebi palice govorili su nam gotovo svi intervjuisani maloletnici, a od uprave smo dobili podatak da je u toku 2004. godine prema maloletnicima sredstvo prinude upotrebljeno u 67 slučajeva. Kada smo maloletnike pitali da naprave poređenje sa periodom od pre godinu dana, većina se složila da je broj slučajeva upotrebe palice ipak manji.

Projekat medijacije, o kome će biti više reči u drugim odeljcima, ukoliko se bude pravilno i istrajno realizovao, može doprineti smanjivanju tenzija između maloletnika, ali i između maloletnika i osoblja, što će svakako smanjiti postojeći antagonizam i povećati nivo bezbednosti u ustanovi.

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Pribegavanje instrumentima fizičkih kazni i korišćenju sile trebalo bi da bude zabranjeno, osim u slučajevima izloženim u pravilu 64. (para. 63. Pravila UN);

– Fizičke kazne i pribegavanje sili trebalo bi da se koristi samo u izuzetnim slučajevima, kada su iskorišćeni svi ostali kontrolni metodi, i jedino u slučaju ako za to postoji eksplicitno ovlašćenje, odnosno relevantna zakonska odredba. Te kazne i korišćenje sile ne bi trebalo da izazivaju poniženje i degradaciju, i trebalo bi ih primenjivati restriktivno i u što kraćem vremenskom periodu. Na osnovu naređenja direktora administracije takvi instrumenti se mogu dozvoliti kako bi se maloletnik sprečio da sebi zada povrede, povrede drugima ili da ozbiljno uništi imovinu. U takvim slučajevima direktor bi odmah trebalo da konsultuje lekarsko i drugo relevantno osoblje i da te mere prijavi višem administrativnom telu (para. 64. Pravila UN);

– U nizu ustanova koje su bile posećene, delegacije CPT su uočile slučajeve gde je zatvorsko osoblje u neposrednom dodiru sa maloletnicima otvoreno nosilo palice. Takva praksa ne doprinosi negovanju pozitivnih odnosa između osoblja i lica lišenih slobode. Po mogućnosti, zatvorsko osoblje ne

bi uopšte trebalo da nosi palice. Ukoliko se, uprkos tome, ipak smatra neophodnim da ih nosi, CPT preporučuje da se palice nose tako da ne budu vidljive (para. 27. Standarda CPT, CPT/Inf (99) 12).

III Preporuke

- Ukloniti kameru iz posebne prostorije, jer se ovakvom vrstom nadzora povređuje pravo na privatnost garantovano čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima u vezi sa zabranom mučenja i ponižavajućeg postupanja garantovanog čl. 3 Evropske konvencije;
- U cilju stvaranja pozitivne atmosfere, pripadnici službe obezbeđenja ne bi trebalo da nose palice;
- Preispitati efikasnost i opravdanost održavanje discipline, koja se bazira na kažnjavanju i upotrebi sredstava prinude nad maloletnicima.

Zakovitost

I

Jedan od suštinskih problema u vezi sa zakonitošću postupanja je nepostojanje adekvatnog kućnog reda doma. Tačnije, još uvek važeći Pravilnik o kućnom redu je zastareo i neceleshodan sadašnjem trenutku, a predlog novog još uvek nije odobren od strane ministra pravde. Ova pravna praznina u praksi se premošćuje nekim modifikovanim kućnim redom, koji sadrži odredbe i pravila koje će se verovatno naći u novom Pravilniku, ali formalno posmatrano on nema pravnu snagu s obzirom na činjenicu da nije usvojen u zakonom propisanoj proceduri.

Izjave maloletnika u vezi sa dostupnošću i upoznatošću sa kućnim redom veoma su raznolike. Neki su izjavili da su, po prijemu, usmeno upoznati sa osnovnim pravilima i da "na prijemu postoji neki papir", neki, da su "pravila čuli od drugih maloletnika", neki da "Pravilnik stoji kod vaspitača", a neki su izjavili da on ne postoji, tj. da postoji "neki socijalistički koji ne može da se primenjuje".

Ne ulazeći ovom prilikom u razloge nepostojanja adekvatnog Pravilnika o kućnom redu, zbog kojih su i maloletnici i osoblje doma dovedeni u situaciju pravne nesigurnosti, ista će, verujemo, biti prevaziđena skorim usvajanjem Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i Pravilnikom o kućnom redu Vaspitno-popravnog doma.

U periodu od 1. januara do 20. novembra 2004. godine ukupno je izrečeno 274 disciplinskih mera. Od tog broja, 229 smeštanja u posebnu prostoriju (29 uslovno odloženo), 16 mera oduzimanja dodeljenih pogodnosti (3 uslovno odložene) i 29 mera ukora.

Prema tri maloletnika vođeni su disciplinski postupci, koji su završeni oslobođajućom odlukom.

Prema evidenciji, nijedan maloletnik nije izjavio žalbu na rešenje o disciplinskom kažnjavanju, a samo jedan je podneo pritužbu upravniku.

Nijedna pritužba nije podneta direktoru uprave.

Podatak da na 274 odluke o disciplinskom kažnjavanju nije podneta nijedna žalba, odnosno da je podneta samo jedna pritužba, nedvosmisleno ukazuje da postojeći sistem zaštite prava osoba lišenih slobode ne funkcioniše u praksi.

Kako smo na ovaj problem naišli u skoro svakoj posećenoj ustanovi, a što govori o tome da se radi o sistemskom problemu na koji smo u više navrata ukazali, smatramo da nema potrebe da ga posebno obrazložimo u ovom izveštaju. Ono što je posebnost ove ustanove u odnosu na pomenuti problem, jeste da je nefunkcionisanje sistema dodatno pomognuto nepostojanjem adekvatnog kućnog reda³ što uslovlja nedovoljnu informisanost maloletnika o sopstvenim pravima i načinima njihove zaštite i što se radi o uzrasnoj kategoriji koja po prirodi i svim standardima mora uživati veći stepen zaštite od punoletnika.

Druga stvar koja zabrinjava jeste veliki broj odluka o disciplinskom kažnjavanju (274) u odnosu na broj maloletnika (150), uz napomenu da je broj maloletnika veći s obzirom na to da su u poslednjih godinu dana neki napustili ustanovu, a neki novi su došli. Uz razumevanje činjenice da se radi o

³ Pravilnik o kućnom redu ne postoji ni u KPZ za maloletnike u Valjevu ni u KPD 'Bolnica'.

adolescentima koji svoje frustracije, strahove, agresiju i nezadovoljstvo ispoljavaju i kroz različite oblike nezakonitog ponašanja, smatramo da rigorozno kažnjavanje nije način na koji će ovi problemi prevazići, odnosno ublažiti.

U kontekstu zakonitosti, od izuzetnog je značaja i broj od 67 slučajeva upotrebe sredstava prinude. U poređenju sa drugim ustanovama ovaj broj je izuzetno visok i može se tumačiti u kontekstu prethodnog stava, u kontekstu tvrdnji maloletnika o čestoj upotrebi palice, ali i u kontekstu urednije i istinitije evidencije ove ustanove u odnosu na druge.

Iz načina na koji je ispunjen deo našeg upitnika, koji se odnosi na upotrebu sredstava prinude, nismo u mogućnosti da utvrdimo da li je bilo ijedog registrovanog slučaja prekoračenja upotrebe sredstava prinude kao i pritužbe maloletnika na njihovu upotrebu, ili nam takav podatak zbog previda nije dostavljen.

II

Neuskладjenosti ili odstupanja

– Svakom maloletniku mora biti data kopija kućnog reda, kao i pismeni opis njihovih prava i obaveza na jeziku koji oni razumeju, uz adresu vlasti nadležnih za primanje njihovih pritužbi, kao i adrese javnih i privatnih agencija i organizacija koje pružaju pravnu pomoć. Maloletnici kojima je izrečena zavodska vaspitna mera ili maloletnički zatvor imaju ista prava kao i punoletni osuđeni koji izdržavaju kaznu zatvora, ako ovim zakonom ili aktom o kućnom redu zavoda ta prava nisu proširena. Za sve nepismene maloletnike, ili one koji ne razumeju jezik pisanog dokumenta, trebalo bi pripremiti tu informaciju na način koji će omogućiti njenu punu shvatljivost (para. 24. UN Pravila);

– Zakonski propisi ili regulacije koje je usvojilo nadležno administrativno telo trebalo bi da uspostave norme u vezi dole navedenog, i to uz puno uvažavanje osnovnih osobina, potreba i prava maloletnika:

- a. Ponašanja koje predstavlja disciplinski prekršaj;
- b. Vremena i vrste disciplinskih sankcija koje se mogu odrediti;
- c. Autoriteta nadležnog za nametanje takvih sankcija;
- d. Autoriteta nadležnog za razmatranje žalbe.

– Nijedan maloletnik ne bi trebalo da bude disciplinski kažnjen ako ta kazna nije u strogom skladu sa zakonskim propisima i regulacijama na snazi. Nijedan maloletnik ne sme da bude kažnjen osim ako prethodno nije informisan o navodnom prekršaju i to na način koji će mu omogućiti da u potpunosti razume svoju grešku. Kazne se ne smeju izricati sve dok maloletniku nije pružena prava prilika da pripremi svoju odbranu, koja će uključivati i pravo na žalbu nadležnom, nepristrasnom telu (para. 68. i 70. UN Pravila);

– Kvalifikovani inspektori ili njihovi pandani koji ne pripadaju administraciji centra trebalo bi da budu ovlašćeni da vrše redovne inspekcije kao i one nenajavljene, i trebalo bi da budu nezavisni u vršenju te funkcije. Inspektori bi trebalo da imaju slobodan pristup svim osobama zaposlenim u centru u kojem se nalaze maloletnici lišeni slobode, maloletnicima i celokupnoj evidenciji centra (para. 72. UN Pravila);

– Posle obavljanja inspekcije, inspektor bi trebalo da podnese izveštaj o svojim nalazima. U tom izveštaju trebalo bi da stoji i evaluacija primene pravila i relevantnih odredbi nacionalnog zakona od strane centra, kao i preporuke u vezi sa preduzetim merama smatranim za nužne u realizaciji poštovanja tih pravila i propisa. Inspektor koji otkrije da neke činjenice ukazuju na to da je došlo do kršenja zakonskih propisa koji se odnose na prava maloletnika ili kršenja tih propisa u radu centra, te činjenice bi trebalo da saopšti nadležnim telima radi dalje istrage i eventualnih tužbi (para. 74. UN Pravila);

– Delotvorni postupci ulaganja žalbi i kontrole predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u ustanovama za maloletne delinkvente.

Maloletnicima moraju biti dostupni mehanizmi ulaganja žalbe, kako unutar tako i van administrativnog sistema date ustanove, te moraju imati pravo na poverljiv pristup odgovarajućem organu vlasti (para. 36. Standarda CPT, CPT/Inf (99)12).

III Preporuke

- Hitno usvojiti/doneti zakonske i podzakonske akte koji će na precizan način definisati prava i obaveze maloletnika, obaveze Doma, disciplinske prestupe, disciplinski postupak, mere i delotvoran način za podnošenje žalbi i pritužbi maloletnika zbog povreda njihovih prava.

Resocijalizacija

I

Resocijalizacija maloletnika realizuje se delovanjem prevaspitne službe u okviru kojih postoje odeljenja i odseci:

- odeljenje za vaspitno-korektivni rad (vaspitna služba);
- odeljenje za obrazovno-vaspitni rad (škola);
- odsek za ispitivanje ličnosti (prijemno odeljenje).

Preko aktivnosti službe za prevaspitanje realizuju se sledeći aspekti resocijalizacije: tretman, školovanje, slobodnovremenske aktivnosti i postpenalni prihvata.

Odvojeno su smeštena maloletna od punoletnih lica, odnosno, maloletnici koji su u vaspitno-popravnom domu postali punoletni.

Pozitivna promena je da je objekat koji je godinama bio ustupljen Univerzitetu iz Prištine ponovo je na raspolaganju maloletnicima doma. Utisak je da nisu poboljšani samo prostorni uslovi, već i sadržaji, odnosno aktivnosti kojima se maloletnici motivišu da u većem stepenu pohađaju školu (najviša ocena je kriterijum za dodelu nekih pogodnosti), ulažu se sredstva u savremenija i kreativnija sredstva nastave, itd.

Osnovno obrazovanje se realizuje u okviru osnovne škole u domu, dok se za srednje obrazovanje i dalje angažuju profesori iz civilnih srednjih škola koji dolaze i održavaju nastavu u domu. U planu je da se i srednješkolska nastava ubuduće u potpunosti organizuje u okviru doma.

Školski program je usklađen sa planovima i programima za osnovno obrazovanje odraslih, a broj školskih časova ne prelazi 4 časa dnevno.

Maloletnici uključeni u školovanje imaju srazmerno kraće radno vreme. Diplome koje dobijaju po stečenom obrazovanju ne razlikuju se od onih stečenih napolju.

Statistika ukazuje na nizak obrazovni nivo maloletnika, a veliki udeo u toj statistici tiče se veoma niskog obrazovnog nivoa maloletnika sa posebnim potrebama. Specijalan školski program za maloletnike sa posebnim potrebama još uvek ne postoji, kao što ne postoji ni zakonom predviđena specijalna ustanova. Ipak, i ova grupu maloletnika je uključena u nastavu, tako da se u konkretnim odeljenjima odvija za njih prilagođena nastava uz vođenje računa o njihovim kapacitetima, osobenostima, a i kriterijum ocenivanja je nešto drugačiji. Prema rečima vaspitača, u planu je i upošljavanje oligofrenologa za rad sa ovom grupom maloletnika.

Nizak obrazovni nivo posebno je izražen kod Roma od kojih je većina napustila školovanje još u nižim razredima osnovne škole. Problem obrazovanja romske populacije jeste društveni problem čije nerešavanje prevazilazi zidove doma, ali smatramo da njihovo prisustvo u domu treba maksimalno iskoristiti prvenstveno u pravcu njihovog opismenjavanja i školovanja.

Činjenica da 1/3 populacije doma čine Romi, koji zvanično čine svega 1,44%⁴ opšte populacije Srbije, mada je njihov broj neuporedivo veći, govori i o neprimerenoj (kriminalnoj) politici države koja društveno-socijalni i ekonomski problem romske (mlađe) populacije rešava krivičnopravnim putem.

Broj maloletnika zavisnika od psihoaktivnih supstanci i dalje je značajan, njegov porast veoma zabrinjavajući. Kako nema posebno obučenog osoblja za rad sa ovim kategorijama maloletnika, sve se svodi na rad psihijatra koji po potrebi određuje medikamentoznu terapiju i preduzima druge terapeutske mere. U težim slučajevima, ovakvi maloletnici se upućuju u KPD "Bolnica" u Beogradu. U planu je upošljavanje lica koje bi po obrazovanju bilo kompetentno za rad sa ovom kategorijom maloletnika.

⁴ Podatak prema popisu stanovništva iz 2002. godine.

Veličina vaspitnih grupa je zadovoljavajuća. Jedan vaspitač radi sa 7–10 maloletnika. Prosečan broj sastanaka po maloletniku je 2–3 puta nedeljno, a ukupan broj sastanaka tokom dana je 10–15. U proseku trajanje susreta je oko 1 čas. Poluotvoreno odeljenje broji najviše maloletnika, 100 od ukupno 150.

Rekreativne i slobodnovremenske aktivnosti dobro su organizovane. Organizaciju ovih sadržaja realizuju 4 referenta, dva za sportske i dva za kulturno-zabavne aktivnosti. Dom ima i svoj fudbalski klub "Mladost", koji je u zvaničnoj evidenciji fudbalskog saveza i ravnopravno uzima učešće u takmičenjima kao i drugi klubovi.

Rečeno nam je da je u saradnji sa gradskim muzejom jedan broj maloletnika učestvovao u akciji iskopavanja arheoloških nalazišta u selima Maskare i Suvaja kod Kruševca.

Povremeno, organizuju se posete pozorištima i bioskopima, a maloletnici koji nemaju otvoren tretman, ovakve vrste sadržaja kompenzuju sličnim u samom domu. Pored raznovrsnih sportskih terena i fiskulturne sale, maloletnicima su na raspolaganju dom kulture u kome je televizor i "kafić", takođe sa televizorom. Bioskopska sala više ne postoji jer je zbog potreba Univerziteta preuređena u amfiteatar, tako da se sada taj prostor koristi za različite kulturne, umetničke i slične aktivnosti. Novina je i razglasna stanica koja je dovedena u funkciju i koju maloletnici sami uređuju i vode.

Biblioteka, tačnije sadržaj bibliotečkog fonda, i dalje je veoma zastareo (dela i sadržaji iz socijalističkog perioda), i nezanimljiv za njihov uzrast i interesovanja, zbog čega mali broj maloletnika intenzivno koristi biblioteku.

Prevaspitni rad obogaćen je uvođenjem programa medijacije tj. otvaranjem Centra za medijaciju. Radi se o obliku nenasilnog rešavanja konflikata gde posrednik, u ovom slučaju osoblje doma, kao treća strana, ima veoma značajnu ulogu u konstruktivnom rešavanju sukoba između maloletnika. S obzirom na činjenicu da su maloletnici u ovoj ustanovi upravo zbog sukoba koje su, u najširem smislu reči, imali sa zakonom ali i sa sredinom, postojanje i funkcionisanje ovog centra vidimo kao veoma dobar vid ne samo prevaspitanja, već i učenja mladih ljudi veštinama konstruktivnog načina rešavanja sukoba. Ovaj program može doprineti prevenciji nasilnog ponašanja maloletnika dok su u ustanovi, ali i po izlasku iz nje.

Centar za medijaciju funkcioniše od kraja 2003. godine i za sada predstavlja pilot projekat, ali je sama inicijativa za njegovo sprovođenje veoma značajan i pohvalan pomak na polju uvođenja novih metoda vaspitnog rada.

Kada je reč o verskoj kulturi i strukturi maloletnika prema veroispovesti, zastupljeni su uglavnom pravoslavci, ali je prisutan i veliki broj Roma islamske veroispovesti. Deo maloletnika pokazuje zainteresovanost za ostvarenje ovog prava, zbog čega je u tu svrhu obezbeđena jedna prostorija. Međutim, prostor za obavljanje verskih obreda i poseta sveštenika i dalje nije adekvatan svojoj nameni. Prema dostupnim informacijama, pravoslavni sveštenik dolazi otprilike jednom mesečno i u vreme većih pravoslavnih praznika.

Služba za obuku i upošljavanje pokriva aspekt profesionalnog i stručnog osposobljavanja maloletnika, kao bitnog elementa resocijalizacije. Služba je organizovana kao preduzeće, gde preko svojih zadataka i u skladu sa psihofizičkim sposobnostima maloletnika i njihovim željama, pruža maloletnicima mogućnost osposobljavanja za jedno od 25 zanimanja. Radi se o zanimanjima iz mašinske, metalurške, elektrotehničke, drvoprerađivačke, građevinske, tekstilne i ugostiteljske struke. Lepeza zanimanja koja se nude maloletnicima jeste široka, mada je uglavnom fokusirana na proizvodna zanimanja.

Ponuđena zanimanja, po našem mišljenju, ne predstavljaju adekvatan izbor za maloletnice koje se nalaze u domu.

Uslovi za proizvodni rad u pogonu približni su uslovima u industrijskim sredinama. Uslovi rada i zaštita na radu su na granici prihvatljivosti i morali bi biti mnogo bolji, s obzirom na uzrast uposlenih.

Proizvodni pogon ima sve službe i odeljenja neophodna za proizvodnju. Proizvodni program sastoji se od izrade armatura za vodovod i gas, delova za prskalice i vodomere, bravarskih usluga, linarskih usluga, termičke obrade čelika, pletenja žice itd.

Poljoprivredna delatnost odvija se u dva pravca: stočarska i proizvodnja poljoprivrednih kultura. U stočarskoj proizvodnji dominira uzgajanje koka nosilja i proizvodnja konzumnih jaja i to u objektu kapaciteta 3000 nosilja. Odkora su se stekli uslovi i za proizvodnju mleka i formirano je stado od 15 muznih grla, 2 junice i 2 teleta. Na 11 hektara obradive površine dominiraju ratarske kulture: kukuruz, pšenica, ječam... Jedan deo obradive površine koristi se za povrtarsku proizvodnju koja se obavlja u

plastenicima (paradajz, paprika krastavac) i na otvorenim površinama (krompir, šargarepa luk, kupus...). Rečeno nam je da su rezultati na zavidnom nivou, te da se planira proizvodnja i novih kultura.

Prema rečima osoblja, profesionalno osposobljavanje i rad su integrisani, a to znači da rad maloletnika ima prevashodnu funkciju u osposobljavanju za buduća zanimanja, a ne za proizvodnju materijalnih dobara. Svi maloletnici imaju pravo i obavezu da rade i praktično, i svi sposobni maloletnici rade. Upošljavanje je gotovo isključivo u okviru doma.

Rad je pod nadzorom instruktora. Raspoređivanje na radna mesta usklađeno je sa potrebama i kapacitetima ustanove, kao i sa ličnim željama i afinitetima maloletnika. Rečeno nam je da se vodi računa i o potrebi za konkretnim zanimanjima u mestu u koje se maloletnik vraća.

Rad službe za obuku i upošljavanje, sa aspekta resocijalizacije, svodi se na svakodnevno praćenje i ocenjivanje ponašanja i zalaganja na radnom mestu.

Vikendom se ne radi, prekovremeni rad se sprovodi samo ako maloletnik to prihvata, što dalje podrazumeva dodatno bodovanje. Kvalitet i zalaganje na radu ocenjuje instruktor bodovanjem svakog maloletnika. Maksimalan broj bodova je 100, što znači i najveću zaradu, s tim da se za izuzetno zalaganje taj iznos može uvećati za još 50%. Prosečan iznos zarade iznosi između 800 i 1000 dinara (10–13 eura).

II

Neusklađenosti ili odstupanja

– Maloletnicima lišenim slobode treba ponuditi puni program obrazovanja i drugih svrsishodnih aktivnosti. Maloletnici koji su nepismeni ili imaju kognitivne ili slične poteškoće u učenju trebalo bi da imaju pravo na specijalno obrazovanje (čl. 277. ZIKS; para. 31. Standarda CPT, CPT/Inf (99) 12; para. 38. Pravila UN);

– Svaki centar treba da omogući maloletnicima pristup biblioteci, dobro opremljenoj obrazovnim i rekreacionim knjigama i časopisima koje odgovaraju njihovom starosnom dobu, a maloletnike stimulisati da se koriste bibliotekom (para. 41. UN Pravila);

– Briga nad maloletnicima lišenim slobode zahteva posebne napore kako bi se smanjila opasnost dugoročne društvene neprilagođenosti. Ovo traži multidisciplinarni pristup koji se zasniva na korišćenju znanja čitavog niza stručnjaka (uključujući učitelje, nastavnike, instruktore, lekare i psihologe), kako bi se odgovorilo individualnim potrebama maloletnika u sigurnom obrazovnom i socioterapijskom okruženju (para. 28. Standarda CPT, CPT/Inf (99)12).

III

Preporuke

– Nastaviti sa primenom programa medijacije, uz razmatranje mogućnosti da se zbog veće neutralnosti u ovaj proces uključe i obučeni medijatori koji nisu osoblje ustanove;

– Angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija maloletnika (zavisnici od psihoaktivnih supstanci, maloletnici sa posebnim potrebama) i insistirati na posebnim programima i multidisciplinarnom pristupu u radu sa ovim kategorijama;

– Poboľjšati bibliotečki fond obrazovnim i rekreacionim knjigama i časopisima koje odgovaraju njihovom uzrastu, a maloletnike stimulisati da se koriste bibliotekom;

– Obezbediti sredstva za opremanje prostora za obavljanje verskih obreda i poseta sveštenika;

– Voditi računa da se i maloletnicama ponude što raznovrsniji sadržaji obuke i profesionalnog osposobljavanja.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Pozitivna novina je uvođenje telefonske govornice u otvorenom/poluotvorenom odeljenju, koju mogu koristiti maloletnici koji su pokazali izuzetan uspeh u svim aspektima resocijalizacije i za koje se veruje da neće zloupotrebiti ovaj vid kontakta sa spoljnim svetom.

Ostali maloletnici i dalje ovaj vid komunikacije ostvaruju preko službenog telefona u prostorijama vaspitača i uz njegovo prisustvo.

Maloletnici u zatvorenom delu imaju pravo na telefon dva puta mesečno, mada im se po potrebi dozvoljava i češće korišćenje.

Dopisivanje i podnesci podležu uobičajenoj cenzuri, tj. sva pisma koje se primaju ili odašilju prvo čita nadležni vaspitač. Svi paketi se otvaraju i pregledaju u prisustvu maloletnika, stražara, a ponekad i vaspitača.

U poslednjih 6 meseci nije bilo oduzetih pisama, kao ni paketa ili dela sadržaja. Iz toga se može zaključiti da nije bilo slučajeva krijumčarenja droge ovim putem.

Prostorije i uslovi u kojima se odvijaju posete na zadovoljavajućem su nivou. Svi maloletnici imaju pravo na posete i nismo čuli nikakve pritužbe na način ostvarivanja ovog prava ili na dužinu poseta.

Većina maloletnika prima posete, a njihova učestalost prvenstveno zavisi od volje porodice da kontaktira i od udaljenosti mesta stanovanja.

Najmanje poseta primaju Romi, što se objašnjava nedostatkom novca za plaćanje puta do doma ali i slabim porodičnim vezama.

Osim slobodnih izlazaka u grad, česti su izlasci maloletnika uz prisustvo vaspitača, a otprilike svaka tri meseca maloletnici imaju mogućnost da odu kući na vikend, ili na duže vreme, što zavisi od uspeha pokazanog u svim aspektima vaspitnog tretmana.

Posredni kontakti sa spoljnim svetom ostvaruju se informisanjem preko radija, televizije i preko dnevnih štampanih medija ("Blic", "Novosti" i "Politika") i nekoliko nedeljnih tinejdž-magazina koje obezbeđuje dom.

Saradnja osoblja sa faktorima izvan ustanove, kako tokom izvršenja mere, tako i u fazi pripreme za otpust, nešto je bolja. Osoblje smatra da je kvalitet te saradnje uslovljen i da zavisi isključivo od druge strane. Naime, rečeno nam je da pojedini centri za socijalni rad veoma retko kontaktiraju i prate maloletnika koji je pod njihovim starateljstvom. Osoblje smatra da u takvim slučajevima oni ne mogu značajno da utiču na bolju komunikaciju i saradnju, jer je očigledna nezainteresovanost ili nemoć države da drugačije definiše politiku postpenalnog prihvata.

Svesni ovog problema, a u cilju njegovog prevazilaženja, uprava i osoblje doma, u saradnji sa UNICEF, planira potpuno novi program tretmana maloletnika od momenta dolaska u ustanovu (ukidanje zatvorenog odeljenja, drugačije prijemno odeljenje, ukidanje klasičnih vaspitnih grupa, uvođenje rada po posebnim programima i dr.), pa do njegovog puštanja (program "Kuća na pola puta", otvaranje posebnog otpusnog odeljenja itd.).

II

Neuskладjenosti ili odstupanja

– Svaki maloletnik trebalo bi da ima pravo da putem telefona komunicira sa osobom po njegovom ili njenom izboru, bar dva puta nedeljno, osim ako za to postoji pravno ograničenje. Njemu ili njoj treba pomoći u efikasnom uživanju tog prava. Kontakt maloletnika sa spoljnim svetom ne sme nikada biti ograničavan ili uskraćivan kao vrsta disciplinske mere (para. 34. Standarda CPT, CPT/Inf (99) 12; para 61. UN Pravila);

– Organ starateljstva dužan je da sve vreme izvršenja zavodske vaspitne mere održava stalnu vezu s maloletnikom, njegovom porodicom i domom. Ustanova u kojoj se izvršava zavodska vaspitna mera ili maloletnički zatvor dužni su da tri meseca pre otpuštanja maloletnika o tome obaveste maloletnikove roditelje, staraoca i organ starateljstva i predlože im mere za prihvatanje maloletnika (čl. 286. ZIKS).

III

Preporuke

– Uvesti telefonsku govornicu u zatvoreno odeljenje i svim maloletnicima omogućiti češće telefoniranje;

– Osoblje Doma i centara za socijalni rad angažovati i podsticati da, kad god je moguće, saraduju i kroz kooperativan rad i primenu ne samo direktnog već i indirektnog tretmana, ostvaruju što kvalitetniju pripremu maloletnika za reintegraciju u društvo;

– Materijalno i na svaki način podržati projekat saradnje Doma sa UNICEF, jer je društvena zajednica u obavezi da se maloletnim delinkvantima efikasnije bavi i da iskoristi razvojnu pogodnost njihovog uzrasta, te da ih prihvati i zaštiti u institucijama koje neće značiti izolaciju, već, naprotiv, njihovo uključivanje i postepeno pripremanje za učešće i adekvatno funkcionisanje u društvenoj zajednici.

Osoblje ustanove

I

Osoblje službe za prevaspitanje zadovoljava kriterijum potpunosti od 99% i broji 43 zaposlena. Zaposleni su raspoređeni u okviru prijemnog odeljenja (5), škole (12), odeljenja za vaspitače (26). Prosečne godine starosti su od 35–40, a po polu je ravnopravna zastupljenost.

Prema školskoj spremi, zaposleno je 3 radnika sa SSS, 5 sa VŠS i 35 sa visokom stručnom spremom.

U prijemnom odeljenju su, pored šefa službe, uposlena 3 radnika (pedagog, psiholog, socijalni radnik) i jedan administrativni radnik. U ženskom rade 2 vaspitača, u otvorenom 2, u poluotvorenom 10 i u zatvorenom odeljenju 3 vaspitača. Svi su po vokaciji specijalni pedagozi. Ukupno ima 6 referenata, a u vaspitno-obrazovnom radu učestvuje 21 radnik.

Zaposleni ove službe smatraju da bi kriterijumi za prijem trebalo da obuhvataju i faktor ličnosti jer se insistiranje na znanju (obrazovanje i stručna sprema) u praksi pokazuje kao nedovoljno.

Što se tiče dodatne obuke ili edukacije, vidna je zainteresovanost dela osoblja što potvrđuje i otvaranje Centra za medijaciju i saradnja sa UNICEF. Međutim, osim lične motivisanosti dela osoblja za kvalitetnijim radom, edukacijama i nekim novim metodama rada, mora postojati i adekvatna finansijska podrška i različiti oblici stimulacije.

Svi procenjuju nivo stresa na poslu kao veoma visok. Osoblje ove službe ima beneficiran radni staž, a bez obzira na redovnost plate postoji nezadovoljstvo njenom visinom.

Prekovremeni rad nije čest i uglavnom se plaća.

Povreda radnih obaveza niti disciplinskih postupaka protiv radnika ove službe nije bilo. Komunikacija među osobljem se procenjuje kao dobra, a značaj ove službe, s aspekta svrhe izvršenja ove vaspitne mere, kao najbitniji u odnosu na druge službe. S obzirom na značaj i odgovornost osoblja ove službe nisu nas iznenadile njihove pritužbe na visinu materijalne nadoknade koju percipiraju kao veoma nisku, naročito u poređenju sa osobljem zaduženog za poslove manjeg nivoa senzibilnosti i niže stručne spreme.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju da su primljeni novi radnici, kojih je sada 59, u odnosu na 52 koliko je bilo u trenutku naše prethodne posete. Značajno je povećan broj radnika sa visokom stručnom spremom kojih sada ima 15, pet sa višom, a ostali sa srednjom stručnom spremom. Prosečna starost je između 35 i 40 godina, a pol muški. U pitanju su radnici metalske, mašinske i drvoprerađivačke struke. Niko nije imao dodatnu obuku.

Na jednog majstora ima 3–5 maloletnika. Iz razgovora smo saznali da su radnici ove službe zadovoljni kako poslom, tako i radom uprave i saradnjom drugih službi. Doživljavaju položaj ove službe kao ravnopravan sa drugim službama. Timski sastanci ove službe su svakodnevni, a na nivou ustanove (kolegijum) održavaju se 1 nedeljno gde načelnik ove službe, sa svog aspekta, doprinosi i daje predloge za svakog maloletnika.

Na pitanje o dodatnim edukacijama vezanim za samu resocijalizaciju i prevaspitanje maloletnika, odgovori ukazuju da se percipira da je to primarna obaveza i zadatak prevaspitane službe. Ne odbija se takva vrsta edukacije, ali je stav osoblja da ona njima nije nužna.

Pored pomenutih promena značajno je naglasiti da se dosta učinilo i na poboljšanju tehnologije za koju se izražava stav da je ona sada bolja.

Na pitanje procene nivoa stresa na poslu, konstatuju da je s obzirom na prirodu posla uvek prisutan.

Podaci ukazuju da nije bilo ozbiljnijih povreda na poslu, kao i da niko od radnika ove službe ne bi menjao svoj posao. Na pitanja vezana za pravila rada odgovori ukazuju da su sa redovnošću isplate zarade zadovoljni, ali visinom ne. Prekovremeni rad je čest, ali ne postoji nadoknada za takav rad.

Nije bilo disciplinskih postupaka protiv radnika ove službe.

U vreme naše posete načelnik službe obezbeđenja je bio na bolovanju, pa smo razgovor obavili sa nadzornikom straže.

Po sistematizaciji je predviđeno 68 zaposlenih, a trenutno je stalno zaposlenih 60, dok su ostali na određeno vreme. Popunjenost službe je 88%, a procena je nadzornika da službi nedostaje još nekoliko radnika.

Od pomentuog broja, načelnik ima visoku, sedam višu, a ostali srednju stručnu spremu.

Ustanova organizuje pripreme za polaganje stručnog ispita za pripravnike. Jedan broj pripadnika službe bio je na obuci u novootvorenom Centru za edukaciju zatvorskog osoblja u Nišu, a gotovo svi su prošli seminare koje je organizovao OEBS.

Šest zaposlenih u službi su članovi grupe za medijaciju i posebno su edukovani iz ove oblasti. Lekar koji je zaposlen u VP domu održao je predavanja pripadnicima službe o epilepsiji, kako bi pravovremeno i ispravno mogli da reaguju, ukoliko neki od maloletnika dobije napad.

Nadzornik straže, koji je i predsednik Saveza sindikata u ustanovi, nam je rekao da pripadnici službe nisu zadovoljni visinom primanja i da ona nije adekvatna težini posla i riziku koji posao nosi.

U prvih devet meseci 2004. godine vođena su tri disciplinska postupka protiv radnika ove službe. Dva postupka su vođena zbog neizvršavanja ili nesavesnog, neblagovremenog ili nemarnog vršenja radnih i drugih obaveza, a jedan zbog zloupotrebe službenog položaja ili prekoračenja ovlašćenja. U sva tri slučaja radnici su oslobođeni odgovornosti.

Bliže podatke o ovim postupcima, kao i neke informacije koje smo dobili od maloletnika ili vaspitača, nismo mogli da proverimo u uobičajenom završnom razgovoru sa upravom, jer po okončanju posete nismo nikoga zatekli u upravnoj zgradi.

II

Neuskladjenosti ili odstupanja

– Čuvanje i briga za maloletnike lišene slobode predstavljaju posebno teške zadatke. Osoblje koje je pozvano da ispunjava taj zadatak mora pažljivo biti odabrano na osnovu lične zrelosti i sposobnosti da se hvata u koštac sa izazovima rada sa osobama ovog uzrasta, osiguravajući pri tome njihovu dobrobit. To osoblje mora biti posebno predano radu sa malim ljudima i sposobno da vodi i motivira maloletnike koje su im povereni. Takvo osoblje, uključujući i ono koje ima samo dužnost čuvara, mora biti profesionalno osposobljeno, obučavano kako prilikom uvođenja u posao, tako i tokom redovnog posla, te u tome koristiti odgovarajuću spolju podršku i biti nadgledano u obavljanju svojih dužnosti (para. 33. Standarda CPT, CPT/Inf (99)12);

– Osoblje bi trebalo da bude kvalifikovano i da obuhvata izvestan broj specijalista, kao što su edukatori, vokacioni instruktori, savetnici, društveni radnici, psihijatri i psiholozi. Ovo i drugo specijalističko osoblje trebalo bi da bude zaposleno puno radno vreme (para. 81. UN Pravila);

– Osoblje bi trebalo da bude smatrano za profesionalce, a odgovarajuća plata mora da im bude ponuđena kako bi se privukli i muškarci i žene (para. 83. UN Pravila).

– Svo osoblje treba da dobije efikasnu obuku koja bi mu omogućila da vrši efikasno svoje dužnosti, i to posebno obuku iz oblasti dečije psihologije, i dečijeg blagostanja, kao i iz međunarodnih standarda i normi ljudskih prava i prava deteta, uključujući i Pravila UN za zaštitu maloletnika lišenih slobode. Osoblje bi trebalo da održi i poboljša svoje znanje i profesionalne kapacitete time što bi pohađalo relevantne kurseve organizovane u odgovarajućim intervalima tokom cele karijere članova osoblja (para. 85. Pravila UN);

– U vršenju svojih dužnosti osoblje centra trebalo bi da poštuje ljudsko dostojanstvo i osnovna ljudska prava svih maloletnika, a posebno: Ni jedan član centra ili institucionalnog osoblja ne sme da stimuliše, učestvuje u ili toleriše bilo koji čin torture ili grubog, surovog ili degradirajućeg tretmana, kazne, korekcije ili discipline, ni pod kakvim izgovorom. (para. 87. tačka C. Pravila UN).

III Preporuke

- Poboľjšati uslove života i rada osoblja koje je zaposleno u domu, nagradama za isticanje u radu, kupovinom stručne literature, kupovinom kompjutera i omogućavanjem korišćenja interneta i drugim stimulacijama;
- Razmotriti mogućnosti zapošljavanja kadrova koji su kompetentni za rad sa specifičnim kategorijama maloletnika (maloletnici ometeni u razvoju, zavisnici od psihoaktivnih supstanci...);
- Uposliti veći broj stručnih kadrova koji po vokaciji poseduju opšta i specifična znanja iz oblasti adolescentne problematike (psiholozi, pedagozi, socijalni radnici, psihijatri, pravnici...);
- Prilikom selekcije i prijema radnika, voditi računa o celokupnoj ličnosti kandidata;
- Permanentno podsticati svo osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnu obuku i specifične edukacije, savetovanje i primere pozitivnog rukovođenja, da teže ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu;
- Organizovati seminare na kojima će se pripadnici službe obezbeđenja edukovati o specifičnostima načinima rada sa maloletnicima;
- Za pripadnike službe obezbeđenja periodično organizovati kurseve o metodama savlađivanja otpora bez upotrebe palica i drugih sredstava prinude;
- Organizovati kurseve u kojima će svi pripadnici službe obezbeđenja proći obuku iz dečije psihologije, međunarodnih standrada iz oblasti ljudskih i dečijih prava i posebno se upoznati sa Pravilima UN za zaštitu maloletnika lišenih slobode.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Prikaze pojedinačnih studija na stranicama koje prethode pokušaćemo da sumiramo i damo opštu sliku i zaključak stanja u našim zatvorima, uza sve ograde koje se tiču bilo subjektivnih bilo objektivnih prepreka na koje smo nailazili.

Naš primarni cilj odnosio se na procenu ostvarenja prava i zaštite prava lica lišenih slobode tokom njihovog boravka u penalnim institucijama, kompariranje stepena ostavarenosti i zaštite tih prava u odnosu na međunarodne standarde i davanje preporuka za poboljšanje zatečenog stanja.

Stanje u ustanovama koje smo posetili, a to su uglavnom bili okružni zatvori u unutrašnjosti, odnosno svi KPZ otvorenog tipa, ukazuje na neke opšte i zajedničke probleme koje možemo definisati kao sistemske za ove vrste ustanova ali i za ceo sistem izvršenja sankcija.

Prvi problem jeste nedostatak celovite strategije reforme sistema izvršenja krivičnih sankcija, i na kojoj je intenzivan i sistematičan rad započeo tek početkom 2005. godine.

Drugi problem je višegodišnja inertnost i nezainteresovanost vlade i resornog ministarstva za menjanje/popravljanje stanja u ovoj oblasti, jer se ona ne nalazi u fokusu stručne ili opšte javnosti, kao ni u fokusu interesovanja međunarodnih organizacija.

Treći problem je što u našem pravnom sistemu još uvek nije jasno definisano da li sistem izvršenja krivičnih sankcija predstavlja deo uprave ili deo pravosuđa. Formalno, Uprava i ceo sistem izvršenja sankcija jeste deo ministarstva pravde i time pravosuđa, ali se u praksi ona često tretira kao deo uprave.

Sve ovo utiče na položaj i rad Uprave koja je suštinski često prepuštena samoj sebi, a koja ni po kvantitetu ni kvalitetu svojih stručnih kadrova, niti po materijalnim sredstvima kojima raspolaže, ne može sama da iznese teret reformi.

Donošenje celovite strategije reforme, aktivniji i odgovorniji odnos vlade i resornog ministarstva, odnosno veći pritisak i pomoć međunarodnih organizacija u kontekstu realizacije reformi ovog sistema, jasno definisanje njegovog položaja i mesta u našem pravnom sistemu, pitanja su koja bez prethodnog rešavanja izvesno neće dovesti do značajnijih promena nabolje.

Naš stav o problemima u sistemu izvršenja krivičnih sankcija baziramo ne samo na saznanjima dobijenim na osnovu poseta ovih 14 ustanova, već na iskustvu i saznanjima do kojih smo došli nakon preko 40 poseta ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji u poslednje četiri godine.

U tekstu koji sledi, daćemo pregled osnovnih nalaza i ključnih problema, koje u praksi izvršenja krivičnih sankcija nastaju kao posledica gore opisanog stanja, kao i prepruke za koje smatramo da bi mogle doprineti poboljšanju postojećeg stanja.

Kvalitet života

A) ARHITEKTONSKO-TEHNIČKI USLOVI, OPREMLJENOST, VENTILACIJA I OSVETLJENJE, SANITARNI USLOVI I HIGIJENA

Arhitektura posećenih 14 ustanova odlikuje se različitosti koju je teško generalno definisati. Zgrade nekih ustanova izgrađene su krajem 19. veka (OZ u Subotici, zatvoreni deo KPZ u Somboru), neke su zidane početkom do polovine 20. veka (OZ u Prokuplju, OZ u Novom Pazaru, VPD u Kruševcu i dr.), a neke su zidane 80-tih i 90-tih godina 20. veka (KPZ u Šapcu, otvoreno odeljenje KPZ u Somboru). Shodno vremenu izgradnje i shodno činjenici da su neke ustanove građene u potpuno druge namene, arhitekturu ovih ustanova odlikuju rešenja manje ili više neprimerena savremenim standardima izvršenja zatvorskih kazni.

Gotovo svi posećeni okružni zatvori (osim OZ u Leskovcu), pozicionirani su u užem ili širem centru grada i to na lokacijama gde su i druge poslovne ili privatne višespratne zgrade (OZ u Užicu, OZ u Kruševcu, OZ u Subotici, OZ u Novom Pazaru i dr.), tako da su često zidovi ovih zgrada istovremeno i zidovi zatvora, što je sa stanovišta bezbednosti ali i privatnosti pritvorenika/zatvorenika krajnje neprimereno.

KPZ otvorenog tipa pozicionirani su ili tako da su upravne zgrade i pritvorenički/zatvoreni deo smešteni u gradu (KPZ u Čupriji i Somboru), a otvoreni van grada, ili da su potpuno van grada (KPZ u Šapcu i Padinskoj Skeli).

VPD u Kruševcu lociran je van grada.

Zbog lokacija na kojima se nalaze svi okružni zatvori (osim OZ u Leskovcu), i nepremirene arhitekture zgrada, gotovo svi imaju problem nedovoljnih prostornih uslova, kako za smeštaj osoba lišenih slobode tako i prostorija za rad osoblja. Iz istog razloga, u većini pomenutih zatvora nedostaju prostorije za dnevni boravak, posebne prostorije za posete rodbine/advokata kao i sportski tereni.

U posećenim ustanovama, i to uglavnom u onim manjim, prenaseljenost nije izražena kao u većim ustanovama koje smo posetili prošle godine, ali je i dalje prisutna u 8 od 14 ustanova, bilo u pritvoreničkom ili zatvoreničkom delu. U 3 od ovih pomenutih 8, zbog prenatrpanosti soba viškom praznih kreveta, više se stiče utisak prenaseljenosti nego što je to realno slučaj. Ipak, prenaseljenost je teško proceniti jer pravih i objektivnih podataka o realnim kapacitetima ustanova, kada bi se oni računali prema međunarodnim i standardima ZIKS, još uvek nema.

Usled vremešnosti zgrada i višegodišnjeg slabog i neredovnog održavanja, najveći broj ustanova ima problema sa dotrajalošću vodovodnih i kanizacionih mreža što izaziva pojavu vlage na ionako veoma trošnim zidovima, uglavnom sazidanih od cigle.

Opremljenost spavaonica je skromna, najčešće samo krevet za svakoga, zajednički sto i par stolica/klupa, a često nema za svakog kasete za odlaganje ličnih stvari.

Iz navedenih razloga teško je održavati higijenu na zadovoljavajućem nivou, ali je primetno da se gotovo sve ustanove trude da, koliko je u njihovoj mogućnosti, održavaju higijenu redovnim krećenjem, čišćenjem, zamenom posteljina na svake dve nedelje i redovnim vršenjem manjih opravki i adaptacija.

Održavanje lične higijene zatvorenika otežano je lošim stanjem sanitarnih prostorija i sanitarnih uređaja u gotovo polovini posećenih ustanova, kao i činjenicom da je u nekim ustanovama kupanje više od jednom nedeljno gotovo privilegija.

U svim posećenim ustanovama osim u KPZ u Čupriji, pritvorenici/zatvorenici nose svoju obuću i odeću, osim u slučajevima kada su zatvorenici radno angažovani i kada dobijaju radno odelo. Kako je naglašeno i u prethodnom izveštaju, i zatvorenici su dužni da sami nabavljaju sredstva za higijenu (sapuni, šamponi, deterdžent za pranje) i da sami peru svoju odeću, a sušenje iste oteženo je jer nema adekvatnih sušionica, tako da se odeća često nalazi okačena po sobama.

B) TRPEZARIJA, KUHINJA I ISHRANA ZATVORENIKA

Prostorije i uslovi u kojima se čuva i sprema hrana, i u kojima zatvorenici obeduju, variraju od ustanove do ustanove, ali su generalno na niskom ili srednjem higijenskom nivou. Glavni uzroci ovakvog stanju jesu starost zgrada, neprimerena arhitektonska rešenja položaja kuhinje (često u podrumu) i višegodišnja neulaganja u njihovo redovno renoviranje.

U većini ustanova hranu pripremaju profesionalni kuvari, a pomažu im pomoćnici–zatvorenici. U svim posećenim ustanovama, svi koji rade u kuhinji redovno prolaze kroz sanitarne preglede, a pomoćnici–zatvorenici smešteni su odvojeno od ostalih zatvorenika.

Kvalitet ishrane varira od ustanove do ustanove, ali je hrana uglavnom lošeg kvaliteta, osim u ustanovama u Vojvodini, što je naglašeno i u našem prethodnom izveštaju.

Glavni nedostaci tiču se neukusno pripremljene hrane, nedostatka ili potpune odsutnosti mleka i mlečnih proizvoda, dok je pravilo da voća (osim ponekad, u toku letnje sezone) uopšte nema.

U nekim ustanovama primećeno je da se isto jelo servira i za ručak i za večeru, što smatramo krajnje neprimerenom praksom.

Generalno posmatrano, u situacijama kada to lekar odredi za pojedine zatvorenike, može se sprovesti poseban, dijetetski režim ishrane, koji se uglavnom svodi na izbacivanje masti, soli i začina prilikom spremanja obroka.

U nekim ustanovama vodi se računa o posebnim zahtevima ishrane u slučajevima zatvorenika islamske veroispovesti, dok su u drugim oni ostavljeni da se sami snalaze ukoliko ne mogu da uzimaju hranu spremljenu za opštu populaciju.

Zatvorske kantine postoje u tri ustanove (KPZ u Šapcu, Padinskoj Skeli i u VPD u Kruševcu), dok se u ostalima zatvorenici potrebnom robom snabdevaju tako što je naručuju jednom ili dvaput nedeljno, a ista se potom kupuje u gradskim prodavnicama.

C) MEDICINSKA NEGA ZATVORENIKA

Organizacija zdravstvene službe u zatvorskim ustanovama predstavlja bitan i vrlo delikatan segment zatvorskog života. U našem sistemu izvršenja sankcija postojeći model zdravstvene zaštite neadekvatan je i neusklađen sa minimalnim evropskim standardima i predstavlja jednu od njegovih najvećih manjkavosti.

U nastavku, prvo ćemo analizirati neophodne parametre, koji pokazuju organizaciona rešenja, čije ispunjavanje predstavlja elementarnu osnovu za funkcionisanje zdravstvene zaštite.

U svim ustanovama koje smo obišli postoji najelementarnija medicinska pomoć koju uglavnom (jedini izuzetak su KPZ u Padinskoj Skeli i VPD u Kruševcu gde postoje stalno zaposleni) pružaju honorarno angažovani lekari, koji ovu funkciju obavljaju bez ikakve edukacije o specifičnostima zatvorske patologije, pa se u ulozi zatvorskih lekara snalaze prema svojim individualnim sposobnostima i zainteresovanosti.

Radno mesto medicinskog tehničara popunjeno je u 4 od 9 okružnih zatvora koje smo u posetili (44%), i u 3 od 4 posećena (75%) KPZ (videti Tabelu), s tim da se u KPZ u Somboru radi o privremenoj nepopunjenosti tog mesta, pa se nadamo da će se ubrzo procenat popunjenosti sa 75% podići na 100%. S tim u vezi, primećeno je da se u ustanovama koje imaju angažovanog tehničara i ostali procenjivani parametri bolje kotiraju, pošto su u njima ove osobe zadužene za stručnu kontrolu apoteke i izdavanje lekova, za otvaranje zdravstvenih kartona. Takođe, prisustvo medicinskog tehničara dozvoljava aplikovanje najvećeg dela ampulirane terapije u okviru same ustanove, što predstavlja bitnu uštedu ali i organizacionu prednost zbog smanjenog broja vođenja u lokalni dom zdravlja ili zdravstveni centar.

U određenim ustanovama (npr. u OZ u Kruševcu i Subotici kao i u KPZ u Čupriji i Padinskoj Skeli), ove osobe angažuju se i na vođenju preciznijih i boljih evidencija pruženih zdravstvenih usluga, što treba pohvaliti i dalje unapređivati. To je posebno važno u oblasti evidencije povreda i znakova nasilja koja se, nažalost, ne vodi ni u jednoj od posećenih ustanova, a koja ima neprocenjiv značaj u proceni stanja u jednoj ustanovi, posebno u funkciji sprečavanja mučenja i torture kako od strane samih zatvorenika međusobno tako i od strane zatvorskih čuvara. Iz tog razloga neophodno je u budućnosti ovo najhitnije promeniti. Takođe ta evidencija treba redovno da se prezentuje (jednom mesečno) na timskim sastancima i/ili da se dostavlja upravi ustanove.

Ambulanta, kao odvojena prostorija postoji u 3 od 9 OZ i u svim KPZ, što omogućava bolje uslove pružanja zdravstvenih usluga, kao i adekvatnije, bezbednije, odlaganje lekova. Sve ambulante su najelementarnije opremljene, pa bi u tom smislu trebalo napraviti neka, finansijski ne preterano velika, ulaganja koja bi unapredila kvalitet medicinske nege.

Nažalost, i tamo gde postoje ambulante kao posebne prostorije, poverljivost lekarskog pregleda, u smislu da se on obavlja kako ga ne bi mogli čuti ni videti drugi zatvorenici i zatvorski službenici, nije ispoštovano, s obzirom na to da je u većini ustanova primećeno prisustvo stražara kod svih pregleda, a da postoji opravdana sumnja da je to slučaj i u ustanovama u kojima smo dobili suprotnu informaciju. Ovo je od vitalnog značaja za sticanje poverenja zatvorenika u zdravstvene radnike, koje će omogućiti da zatvorenici budu u situaciji da se lekaru požale na eventualno nasilje i zadobijene povrede, koje je lekar dužan da evidentira i da se na osnovu toga daju opšte informacije relevantnim organima. Informacije u vezi sa specifičnim slučajevima takođe se mogu prosledivati ali samo uz pristanak zatvorenika koji je u pitanju. Isti pristup treba primenjivati i nakon nekog nasilnog incidenta unutar zatvora, a i kod svakog slučaja primene sile. Ne sme se zaboraviti da je zatvorski lekar lični zatvorenikov lekar i da ga obavezuje poverljivost odnosa sa pacijentom.

Zdravstveni kartoni se otvaraju u 75% posećenih ustanova, a nije uvek slučaj da se sa zatvorenikom prilikom svakog njegovog premeštaja u drugu ustanovu šalje i njegov zdravstveni karton radi kontinuiteta u nezi.

Bitan segment zdravstvene zaštite jeste i prvi pregled pri ulasku u ustanovu, koji se formalno obavlja u skoro svim ustanovama. No suštinski, način na koji se obavlja taj pregled ne zadovoljava ni minimum pravila struke. Naime, neophodno je tom prilikom uraditi detaljan pregled, a ne samo anamnestički razgovor, što je uglavnom praksa. Svi znaci nasilja moraju se tom prilikom detaljno evidentirati sa relevantnim izjavama zatvorenika i zaključcima lekara, a te informacije treba učiniti dostupnim samom zatvoreniku, što još uvek nije praksa. Takođe, krupni nedostatak jeste i to da se sve informacije u vezi sa zaraznim bolestima (AIDS/HIV+, hepatitis B/C, TBC i sl.), kao i o zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i drugim psihijatrijskim problemima, dobijaju od samih zatvorenika, a ne na osnovu ozbiljnijih laboratorijskih ili drugih analiza. Na ovom polju trebalo bi promeniti strategiju na nivou svih ustanova.

Posebno ističemo problem sve većeg broja zatvorenika zavisnika od psihoaktivnih supstanci, za čije lečenje i tretman ne postoje nikakvi materijalni uslovi, niti postoje bilo kakvi jedinstveni programi lečenja, odnosno ne postoje nikakvi programi.

Ispunjavanje svakodnevnih, zakonom predviđenih pregleda osobama u samici u visokom procentu se ne poštuje, a postoji osnovana sumnja da i tamo gde smo dobili pozitivnu informaciju to nije potpuna istina. U rešavanju ovog problema treba uključiti medicinske tehničare, koji su svakodnevno u ustanovi, i na taj način se i ovaj problem može lako rešiti.

Stacionari uglavnom ne postoje u posećenim ustanovama, i neophodno je jednu sobu opremiti kao bolesničku, što bi olakšalo izdvajanje bolesnih zatvorenika, posebno u situacijama respiratornih infekcija ili drugih visoko zaraznih bolesti.

Zdravstvena zaštita treba da obuhvati i pitanja prevencije, što je kod nas u potpunosti zanemareno. U svim posećenim ustanovama postoji problem needukovanosti osoblja za prepoznavanje znakova rizika od samoubistava, a retko se praktikuje edukacija osoblja i zatvorenika o zaraznim bolestima kao i o bolestima zavisnosti.

Osoblje nije upoznato ni sa načinima ponašanja kada su u pitanju lica zaražena virusima HIV ili hepatitisa C, posebno u smislu nediskriminacije zaraženih. U nadležnosti zdravstvenih radnika je i kontrola ishrane i higijenskih uslova, što se formalno u svim ustanovama radi i overava potpisom u knjizi evidencija, ali kvalitativni angažman na kontroli jelovnika i uslova života i rada zatvorenika nismo našli ni u jednoj ustanovi.

Još jedna bitna stavka je i organizacija psihijatrijske nege, koja je u visokom procentu neophodna u ovim ustanovama, a gde su rešenja različita od ustanove do ustanove, uglavnom oslonjena na lični stav angažovanog lekara. Na ovom polju bi bilo neophodno napraviti strategiju na nivou svih ustanova i dati neke smernice za dalji rad, uključiti psihoterapeutske aktivnosti kao i radnu terapiju za koju u posećenim ustanovama niko nije edukovan.

OZ	honorarno angažovan lekar	medicinski tehničar	ambulantna	privatnost pregleda	prvi pregled	zdravstveni karton	pregledi u samici	stacionar	nadzor nad apotekom	evidencija znakova nasilja
Cacak	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Uzice	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Leskovac	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0
Prokuplje	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Novi Pazar	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
Vranje	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0
Krusevac	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Negotin	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Subotica	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0
Ukupno	9	4	3	0	8	6	4	2	4	0
Procenti	100%	44%	33%	0%	89%	75%	44%	22%	44%	0%

KPZ	honorarno angazovan lekar	medicinski tehnicar	ambulanta	privatnost pregleda	prvi pregled	zdravstveni karton	pregledi u samici	stacionar	nadzor nad apotekom	evidencija znakova nasilja
Sombor	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0
Sabac	1	1	1	0	1	0	0	0	1	0
Cuprija	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0
P. skela	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0
Ukupno	4	3	4	1	4	3	0	1	3	0
Procenti	100%	75%	100%	25%	100%	75%	0%	25%	75%	0%

Preporuke

– Na nivou Ministarstva pravde – Uprave oformiti tim koji će, rukovodeći se evropskim standardima, proceniti trenutne smeštajne kapacitete zavodskih ustanova, te u odnosu na tu procenu, postojeći broj lica lišenih slobode i pretpostavku njegovog broja u narednih 5 godina, dati konkretne predloge, i to u smislu izgradnje novih ustanova, izmeštanja neprimerenih ustanova na adekvatnije lokacije, sanacije, kao i dograđivanja i adaptacije postojećih;

– Poboľjšati kvalitet ishrane lica lišenih slobode uvođenjem jedinstvenih jelovnika i tablica ishrane koja bi osim normativno određene kalorijske vrednosti hrane za jedan dan, sadržavala i obavezu da se na nedeljnom meniju u primerenoj količini, najmanje dva puta nedeljno nađu mleko i mlečni proizvodi i voće;

– Formirati zdravstvene službe tako da postoji bar jedna stalno zaposlena osoba (medicinski tehničar);

– Odvojiti jednu prostoriju za rad zdravstvene službe i opremiti je kao ambulantu, i, ukoliko je moguće, odvojiti jednu zatvoreničku sobu kao bolesničku ili formirati stacionar;

– Precizno voditi medicinsku dokumentaciju (zdravstveni kartoni) kao i druge evidencije, posebno evidencije znakova nasilja;

– Obavezno raditi prvi pregled zatvorenika pri ulasku u zatvor i kvalitativno ga popraviti (i u saradnji sa zavodima za zaštitu zdravlja obezbediti testove za HIV i sl.);

– Obezbediti da se pregledi odvijaju tako da postoji poverljiv odnos između pacijenta i lekara;

– U saradnji sa Ministarstvom zdravlja osmisliti strategiju, pristup i programe u lečenju i tretmanu zavisnika od psihoaktivnih supstanci;

– Organizovati edukaciju kako lekara o specifičnostima zatvorske patologije, tako i ostalog osoblja o znakovima rizika od samoubistva i zaraznim bolestima;

– Medicinsku službu treba da nadziru i ocenjuju kvalitet njenog rada isključivo kvalifikovane zdravstvene vlasti, tako da je revitalizacija saradnje sa Ministarstvom zdravlja i u ovoj oblasti nužna i hitna.

Bezbednost

Na prvi pogled bi se moglo reći da dve vrste ustanova (KPZ otvorenog tipa i okružni zatvori), koje smo posmatrali u proteklom periodu, nemaju mnogo dodirnih tačaka u pogledu bezbednosti. Okružni zatvori, koji uglavnom služe za držanje pritvorenika, a manjem delu za izdržavanje kazne zatvora, po svojim bezbednosnim komponentama izgledaju kao ustanove zatvorenog tipa, dok KPZ otvorenog tipa nemaju fizičke prepreke za bekstvo. Ipak, gotovo sve ustanove koje su proglašene za KPZ otvorenog tipa, osim Padinske Skele, imaju i svoja zatvorena odeljenja koja se koriste za smeštaj pritvorenika ili onih zatvorenika koji, po mišljenju uprave, zavređuju smeštaj u poluotvoreni ili zatvoreni tretman. Ta zatvorena odeljenja, po svojim bezbednosnim karakteristikama, takođe liče na zatvorene ustanove.

Veliki broj okružnih zatvora i zatvorena odeljenja KPZ u Somboru i Čupriji nalaze se u najužem gradskom jezgru. Ova pozicija okružnih zatvora predstavlja veliki nedostatak sa stanovišta interne i eksterne bezbednosti. Ilustracije radi, prozori okolnih zgrada direktno gledaju u krug za šetnju okružnog

zatvora u Novom Pazaru, Kruševcu, Subotici i Užicu. Iz dva zatvora (u Užicu i Subotici) zatvorenici su uspevali da pobegnu, koristeći upravo položaj okolnih zgrada.

Kako je ranije napomenuto, neke zgrade su prepravkama i adaptacijama pretvorene u zatvore. Zatvoreno odeljenje u KPZ u Somboru bilo je samostan, OZ u Novom Pazaru služio je kao zgrada suda, a zatvori u Kruševcu i Čupriji (zatvoreno odeljenje) građeni su kao konjušnice. Koristeći činjenicu da je zatvor neadekvatno adaptiran i da nije dovoljno obezbeđen, iz Somborskog zatvora je, pre nekoliko godina, pobešla grupa zatvorenika, tako što su prokopali zid zatvorske zgrade.

U prvom izveštaju kao bezbednosni problem istakli smo prenaseljenost zatvora i zavoda. Taj problem smo uočili i u ustanovama koje smo obišli protekle godine, a koji je posebno izražen u Čupriji (zatvoreno odeljenje), u Čačku i Prokuplju.

Probleme sa nedostatkom ljudi u službi obezbeđenja, neadekvatnim voznim parkom, dotrajalom i zastarelom opremom i naoružanjem, nepostojanjem ili zastarelim video-nadzorom imaju gotovo sve ustanove koje smo obišli.

Takođe, pojave ili odluke uprave u nekim ustanovama, po našem mišljenju, ili umanjuju bezbednost u tim ustanovama ili su preterane. Tako, recimo, u Okružnom zatvoru u Subotici problem grejanja paviljona je i bezbednosni problem. U Padinskoj Skeli, stražar koji se nalazi u zatvorskom krugu ispred paviljona naoružan je vatrenim oružijem, dok je krug za šetnju pritvorenika u Negotinu opasan bodljikavom žicom na način koji predstavlja potencijalnu opasnost za povređivanje i samopovređivanje pritvorenika. Krug za šetnju zatvorenika u zatvorenom delu KPZ u Čupriji obezbeđen je ne samo zidovima i bodljikavom žicom na njihovom vrhu, već je i žičana konstrukcija kao krov postavljena preko cele površine šetališta. U novopazarskom zatvoru uprava je poverila zatvoreniku ključeve od kapije, koja odvaja zatvorenički deo od upravnog dela.

Posmatrano sa bezbednosnog aspekta, smatramo da nije dobro ukoliko postoji rigidan odnos službe obezbeđenja prema zatvorenima i insistiranje na čvrstoj disciplini i u slučajevima kada je to neelishodno i neindikivano. Iako je ta praksa zastupljenija u ustanovama zatvorenog tipa, na ovu pojavu smo naišli i u KPZ u Čupriji i u VPD u Kruševcu. Smatramo da ovakva praksa ne doprinosi uspostavljanju neophodnog uzajmnog poverenja, kao ni stvaranju pozitivne klime između stažara i zatvorenika.

Preporuke

- Pojedine okružne zatvore (u Kruševcu, Užicu, Čačku i Novom Pazaru) lokacijski izmestiti iz objekata u kojima se trenutno nalaze;
- Uvažiti predlog sistematizacije radnih mesta službi obezbeđenja, koje predlažu zaposleni u zatvorima i zavodima;
 - Obnoviti opremu za video-nadzor;
 - Obnoviti i dopuniti vozni park vozilima za transport zatvorenika, prema stvarnim potrebama ustanova;
 - Promeniti režim i način ophođenja službe obezbeđenja prema zatvorenima, i obrnuto, s ciljem stvaranja relaksiranije i atmosfere uzajmnog poverenja u ustanovi, i istovremeno, s ciljem povećanja stepena interne bezbednosti.

Zakornitost

Osnovni parametar koji definiše ovu diminziju jeste činjenica da je na snazi još uvek ZIKS iz 1997. godine, kao i veliki broj podzakonskih dokumenata od kojih su neki doneti 1977. i 1978. godine, i koji su prirodno u velikoj suprotnosti sa savremnim standardima u oblasti zatvorskog sistema.

Negativne posledice zastarelosti odredbi postojećeg ZIKS i podzakonskih akata, dodatno su pojačane nepoštovanjem ili nekonzistentnošću njihove primene u svakodnevnoj praksi.

Iako je zakonom jasno definisano da se pritvorenici/zatvorenici odmah po prijemu upoznaju sa pravilima kućnog reda, u praksi se to sprovodi vrlo neformalno i često smo čuli da su sa pravilima bili upoznati od drugih pritvorenika/zatvorenika, a ne od osoblja. U mnogim ustanovama Pravilnik nije nigde istaknut ili su istaknute samo neke odredbe, uglavnom obaveze, dok se originalni primerak nalazi ili kod

vaspitača ili kod upravnika ili "tu negde". Istovetna je situacija i sa primercima ZIKS, dok primerke Evropskih zatvorskih pravila ili Standarda CPT nismo nigde videli.

U većini posećenih ustanova eksterna i interna klasifikacija nije sprovedena shodno zakonu. Postala je praksa da se rasporednim rešenjima u otvorene zavode ili okružne zatvore šalju zatvorenici kojima je ostalo manje od godinu dana da izdrže kaznu, bez obzira na to koliko su bili osuđeni. U praksi, to su najčešće ljudi koji su dobrim vladanjem zaradili povoljniji tretman i zato se šalju u ovakve zavode, mada ima i onih koji ne ispunjavaju taj uslov. Ovakva praksa je započela delom zbog renoviranja pojedinih zavoda, a delom i kao pokušaj smanjenja prenaseljenosti u ustanovama gde je to bio gorući problem. Međutim, navedena prepućivanja izazivaju najmanje tri vrste problema.

Prvi, nakon upućivanja u zatvor ili zavod otvorenog tipa, bez obzira na tretman pod kojim su bili u prethodnoj ustanovi, a najčešće je to otvoreni tretman, zatvorenici počinju od "početka", pa se često stavljaju u odeljenje zatvorenog tipa iz koga ponovo moraju da zasluže prelaz u povoljniji tretman, što kod njih izaziva revolt.

Drugi, grupe novopristiglih zatvorenika (uglavnom iz S. Mitrovice i Niša) imaju tendenciju da pokažu da su oni glavni i gazde, što izaziva revolt kod "domaćih" i otvara prostor za moguće incidente i sukobe sa njima.

Treći, služba obezbeđenja, ali i ostale službe otvorenih zavoda i okružnih zatvora, nisu pripremljene za rad sa zatvorenicima sa dužim kaznama i težim krivičnim delima, a ponekad postoji i problem sa uklapanjem ovih ljudi u znatno liberalniju sredinu od one iz koje su došli.

Ako se ima u vidu i da u više od polovine posećenih ustanova prekršajno kažnjeni nisu na adekvatan način ili nisu uopšte odvojeni od osuđenika, problem neprimerene klasifikacije utoliko više dobija na značaju i ozbiljnosti.

Velike probleme u praksi i još veće nezadovoljstvo kod zatvorenika izaziva zakonski nedefinisan status osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne, a protiv kojih se vode drugi krivični postupci. Ovakvi zatvorenici se uglavnom nalaze ili u odeljenjima pojačanog nadzora (tamo gde postoje) ili u zatvorenim odeljenjima. Iako im formalno nije određen pritvor, jer nema razloga, režim pod kojim su vrlo je sličan režimu pritvora, što je neuporedivo teže od bilo koje kategorije zatvorskog tretmana.

Takođe, posebnu pažnju bismo skrenuli na probleme koje zatvorenici i ustanove imaju sa sudovima u vezi sa uslovnim otpustom. Naime, osoblje ističe da se veoma često dešava da njihovi pozitivni predlozi za uslovni otpust uglavnom ne nailaze na prihvatanje od strane suda. Ovakva situacija negativno se odražava i na same zatvorenike i na osoblje.

Slična je situacija sa prevremenim otpustom zatvorenika od strane upravnika, koji sve ređe, a neki upravnici uopšte više ne daju uslovni otpust zatvoreniku kome je sud odbio da dâ uslovni otpust.

Rezultat ovakve prakse, s jedne strane, jeste činjenica da zatvorenici gube poverenje u osoblje, upravnika i sud, što bitno umanjuje motivisanost za dobro vladanje i ponašanje tokom izdržavanja kazne, a s druge, praktično im se oduzima zakonsko pravo na smanjenje/skraćenje kazne putem ovih institucija.

Na kraju, ponovili bismo konstataciju iz prethodnog izveštaja vezanu za sistem žalbi i pritužbi zatvorenika, koji, kao i njegovo sprovođenje u praksi, i dalje ocenjujemo kao krajnje negativno i u neskladu sa prihvaćenim standardima.

Iako naši podaci ukazuju na to da postoji veoma mali broj žalbi i pritužbi zatvorenika u vezi sa odlukama o njihovoj disciplinskoj odgovornosti, dodeljenim pogodnostima ili povredama njihovih prava, naš je zaključak da zatvorenici smatraju da nema nikakve svrhe pisati žalbe ili pritužbe jer je dokazano da to nema efekta i da sistem ne funkcioniše.

Preporuke

– Hitno usvojiti novi ZIKS i u relativno kratkom roku doneti sva potrebna podzakonska akta, sa posebnim osvrtom na jasno i precizno definisanje sistema pritužbi i žalbi lica lišenih slobode zbog kršenja njihovih prava od strane uprave ili osoblja, postupka utvrđivanja disciplinske odgovornosti lica lišenih slobode i postupka utvrđivanja disciplinske odgovornosti zatvorskog osoblja;

– Svakog pritvorenika/zatvorenika prilikom prijema obavezno upoznati sa njegovim osnovnim pravima i dužnostima, Pravilnik o kućnom redu i ZIKS učiniti dostupnim u svakom trenutku;

– Praksu upućivanja zatvorenika, koji su učinili teža krivična dela i onih sa dužim vremenskim kaznama bez obzira na to koliko im je ostalo da odsluže, u okružne zatvore i otvorene zavode svesti samo na slučajeve u kojima sve okolnosti upućuju na opravdanost i celishodnost ovakvih rešenja;

– Odgovarajućom intervencijom u Zakoniku o krivičnom postupku statusni položaj osoba koje su na izdržavanju kazne, a imaju i drugih krivičnih postupaka, mora se jasno definisati jer u se velikom broju slučajeva na njih ne mogu primeniti odredbe o razlozima za određivanje pritvora predviđene čl. 142. ZKP ili odredbe o uračunavanju pritvora;

– Organizovati posete zatvorima kao i okrugle stolove/seminare/konferencije na kojima bi se sudije susretale sa predstavnicima zatvorske uprave i osoblja, u cilju boljeg upoznavanja sa načinom funkcionisanja zavorskih službi, vrstama tretmana zatvorenika i uopšte životom u zatvorima, jer bi na taj način imali jasniju sliku prilikom donošenja odluke o uslovnom otpustu zatvorenika.

Resocijalizacija

Podsetili bismo na to da glavna funkcija zatvaranja kao kaznene mere treba da bude uticanje na zatvorenika da ubuduće ne vrši krivična dela. Iako to znači da tok i tretman prilikom izdržavanja kazne treba da se prilagodi ličnosti zatvorenika, odnosno uspehu ili neuspehu u procesu resocijalizacije, praksa u većini posećenih ustanova sasvim je drugačija. Nedostatak prostora i kompetentnog osoblja, nedostatak materijalnih sredstava u posećenim ustanovama, ukazuju na to da se proces resocijalizacije ili uopšte ne sprovodi ili da je prisutan u fragmentima.

U većini ustanova, kriterijum raspoređivanja po odeljenjima i tretmanima (klasifikacija, reklasifikacija), rukovodi se u odnosu na arhitekturu ustanove i smeštajne kapacitete, način dolaska zatvorenika (priveden ili sam došao) i dr., a vrlo malo u odnosu na ličnost, ponašanje i vladanje zatvorenika.

Prekršajno kažnjeni i krivično osuđeni često nisu fizički odvojeni, a sve je prisutnija praksa da se osuđeni na duge kazne (recidivisti, teška krivična dela) iz različitih razloga upućuju u otvorene i poluotvorene ustanove, koje po režimu postupanja nisu prilagođene ovoj kategoriji zatvorenika.

Sve veći broj zavisnika od psihoaktivnih supstanci, koji kao specifična grupa bez adekvatno edukativnog osoblja za rad sa njima, predstavlja nemali problem u radu i funkcionisanju većine ustanova.

U okružnim zatvorima timovi za prijem, ako uopšte postoje, nisu kompletni. Klasifikacija i reklasifikacija zatvorenika često je u rukama upravnika i jednog, eventualno dva vaspitača, koji pokrivaju sve poslove od prijema, preko procesa prevaspitanja, do pripreme za izlazak i postpenalni prihvata zatvorenika. Veoma često ovo osoblje je zaduženo i za matičnu evidenciju, što dodatno oduzima vreme i mogućnost kvalitetnijeg i sadržajnijeg prevaspitnog rada. To ima za posledicu da zatvorenici veoma retko viđaju i kontaktiraju sa svojim vaspitačem i ceo proces se svodi na predaju molbi za ostvarivanje neke pogodnosti, dok pravog rada na resocijalizaciji u okružnim zatvorima nema. Zatvorenici mnogo češće komuniciraju i svoje probleme rešavaju preko osoblja službe obezbeđenja. Sve to stvara prostor za pojavu korupcije, privilegovanih zatvorenika, odnosno klasifikaciju i reklasifikaciju na osnovu neformalnih kriterijuma.

U kazneno-popravnim zavodima, sa aspekta broja i kompetentnosti osoblja zaduženog za prevaspitanje, situacija je nešto bolja. Međutim, osnovni problem u ovim ustanovama jeste nedostatak adekvatnih programa i sadržaja, odnosno inertnost i nezainteresovanost osoblja za ovakve programe.

Aktivnosti koje se nude zatvorenima trebalo bi da budu stimulativne i što različitije (edukacija, biblioteke, sport, aktivnosti po vokaciji itd.). Slobodno vreme, koje nije adekvatno i konstruktivno organizovano, ostavlja previše prostora za besposličarenje i moguć uticaj negativno orijentisanih zatvorenika.

Posebno bismo istakli nedostatak bilo kakve fizičke rekreacije. Prema međunarodnim standardima izričito se ističe da svim zatvorenima bez izuzetka mora biti dozvoljeno da svakodnevno minimum jedan sat borave na otvorenom i da imaju pravo na adekvatnu fizičku aktivnost i rekreaciju.

U većini ustanova prisutan je disparitet između uslova i gotovo svih elemenata procesa resocijalizacije zatvorenika u zatvorenom delu zavoda i onih na otvorenom tretmanu (na ekonomijama). Zatvorenici u zatvorenom odeljenju osujećeni su u ostvarivanju gotovo svih prava jer skoro da nema aktivnosti izvan sobe u kojoj borave.

Iako je zakonom definisano da zatvorenici imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje, ni u jednoj od posećenih ustanova ne postoji škola. Nepostojanje škola je objašnjeno nedostatkom prostorija, novca i slabim interesovanjem zatvorenika. S druge strane, obrazovna struktura zatvorenika ukazuje na to da veliki deo zatvoreničke populacije nema završenu ni osnovnu školu te bi angažman na osnovnom opismenjavanju bio više nego nužan.

Bitno je naglasiti situaciju u VPD u Kruševcu, gde je školovanje (s obzirom na uzrast populacije) obavezno.

Značajna promena vezana za školovanje maloletnika odnosi se na poboljšanje kako prostornih uslova, tako i sadržaja, odnosno aktivnosti kojima se maloletnici motivišu da u većem stepenu pohađaju školu (ulaganje i okretanje ka savremenijim i kreativnijim sredstvima nastave, najviša ocena kao kriterijum za dodelu nekih pogodnosti...). Sem osnovnog obrazovanja, u planu je da se i srednjoškolska nastava ubuduće organizuje u okviru doma.

Broj maloletnika sa posebnim potrebama i dalje je velik, a specijalan školski program za njih još uvek nije organizovan. U tom smislu, postoji dobra volja za alternativnim rešenjima (u nedostatku zakonom predviđene specijalne ustanove). Nastava je tako organizovana da se u konkretnim odeljenjima odvija samo za ovu grupu maloletnika, te vodeći računa o njihovim kapacitetima, pristup i kriterijum ocenivanja nešto je drugačiji, a u planu je i upošljavanje oligofrenologa kao kadra kompetentnog za rad sa ovom grupom dece.

Kada je reč o sadržajima prevaspitanog rada, što se tiče zatvora i kazneno-popravnih zavoda, dominira isključivo individualni rad. Značajnu prepreku za primenu grupnog rada ili drugih metoda osoblje vidi u nizu objektivnih teškoća (prostor, struktura zatvorenika, nedovoljna edukovanost osoblja). S druge strane, u većini ustanova konstatovali smo zainteresovanost osoblja za nove oblike rada i edukacije.

U odnosu na prethodnu posetu u VPD u Kruševcu funkcioniše Centar za medijaciju (od kraja 2003. godine). Medijacija u konfliktima za sada predstavlja pilot-projekat, ali smo sigurni da je sama inicijativa, kao prvi korak, veoma značajan i pohvalan u smislu inovacija na polju metoda prevaspitnog rada..

Biblioteka, tačnije sadržaj bibliotečkog fonda u većini ustanova ili je zastareo i neadekvatan današnjem trenutku (uglavnom klasična i dela iz socijalističkog perioda) ili biblioteka uopšte ne postoji.

Rad i profesionalno osposobljavanje zatvorenika kao bitni nosioci i instrumenti procesa resocijalizacije, u većini ustanova nisu zadovoljavajući. I kada je to moguće, ne vodi se računa o ličnim željama i afinitetima zatvorenika, već se na radna mesta zatvorenici raspoređuju u odnosu na potrebe ustanove. Veoma mali broj ustanova raspolaže proizvodnim radionicama i programima.

Pored režijskih poslova u krugu zatvora, zatvorenici su u najvećem procentu uposleni na poljoprivrednim poslovima. Ekonomije, okrenute isključivo sezonskim poljoprivrednim poslovima, često bez savremene mehanizacije i opreme, nikome nisu privlačne, a sa aspekta profesionalne orijentacije neadekvatne i nedovoljne. Tamo gde je moguće, zatvorenici su angažovani i van ustanove, a i tada su u pitanju isključivo nekvalifikovani, fizički poslovi.

Opšti utisak je da se rad u većini ustanova ne može shvatiti kao funkcija prevaspitanja već da se zatvorenici koriste kao najjeftinija radna snaga sa veoma lošim uslovima za rad i zaštitom na radu. Izuzetak predstavlja VPD u Kruševcu, u kome se nudi šira lepeza zanimanja za maloletnike. Međutim, iako šira, ova lepeza ne nudi atraktivan izbor zanimanja za maloletnice.

U većini ustanova nedostaje prostor za obavljanje verskih obreda. Bez obzira što većina populacije u posećenim ustanova ima česte izlazake, te mogućnost ostvarenja ovog prava, to nije omogućeno pritvorenicima i licima u zatvorenim odeljenjima.

Preporuke

- Interna klasifikacija i reklasifikacija zatvorenika mora se sprovesti u odnosu na ličnost zatvorenika, odnosno na njegovo ponašanje;
- Obezbediti što povoljnije uslove za individualni i grupni rad sa zatvorenicima;
- Osmisliti i kreirati što raznovrsnije sadržaje slobodnovremenskih aktivnosti i podsticati zatvorenike na učešće u njima;
- Obezbediti biblioteke, odnosno poboljšati kvalitet i kvantitet bibliotečkih fondova i poboljšati saradnju sa gradskim bibliotekama;

- Organizovati opismenjavanje zatvorenika koji nemaju završenu osnovnu školu;
- Poštovati zakonske odredbe koje se odnose na cilj i svrhu upošljavanja zatvorenika i napraviti potrebne izmene u pogledu uslova i zaštite na radu;
- Obogatiti sadržaje radnog i profesionalnog osposobljavanja u KPD u Kruševcu zanimanjima koja su prilagođena i ženskoj populaciji, tj. maloletnicama;
- Obezbediti kontinuirano učešće svih zatvorenika u konstruktivnim aktivnostima i sprečiti besposličenju;
- Zatvorenike koji su osuđeni na duge kazne, a završetak kazne izdržavaju u otvorenim ili poluotvorenim ustanovama, tretirati u odnosu na njihove lične osobenosti i ponašanje, a nikako ih a priori do kraja kazne držati isključivo u zatvorenom režimu;
- Na nivou Uprave rešiti problem smeštaja i tretmana maloletnika sa posebnim potrebama u okviru VPD u Kruševcu ili izgradnjom posebne ustanove;
- Omogućiti vernicima svih veroispovesti da u adekvatnim prostorijama ispovedaju svoju veru.

Kontakt sa spoljnim svetom

Osnovni vid komunikacije sa spoljnim svetom ostvaruje se telefonom, a ređe preko pisama. Zanimljiv je broj institucija gde ne postoje telefonske govornice, ali i tamo gde ne postoje planirano je njihovo skoro uvođenje.

Tretman zatvorenika u zatvorenom odeljenju podrazumeva ograničenje korišćenja ovog prava, tako da se telefoniranje obavlja pod nadzorom službenih lica. Dužina telefoniranja varira od ustanove do ustanove i zavisi od broja telefonskih govornica i broja zatvorenika.

Pravo na dopisivanje je neograničeno, s tim da se u većini ustanova od strane službe prevaspitanja proverava sadržaj pisama zatvorenika u zatvorenom odeljenju.

Sama procedura poseta, izlazaka u grad, kontakata sa punomoćnikom i drugi vidovi kontakata sa spoljnim svetom u skladu su sa zakonom, tj. određenim tretmanom i propisanim režimom postupanja. Zamerke koje smo čuli od zatvorenika odnosile su se na skraćivanja vremena posete u određenim ustanovama, što su uprave obrazložile velikim brojem poseta, a nedovoljnim prostorom za te namene.

Kada je reč o uslovima, odnosno prostorijama za posete rodbine/advokata, one su u većini slučajeva neadekvatne u smislu veličine, opremljenosti, neretko i grejanja. Jedna ista prostorija najčešće ima više različitih namena, a često se za te potrebe koriste hodnici ili se posete organizuju napolju pod otvorenim nebom.

Posebne prostorije za posete supružnika i dece, osim u OZ u Leskovcu, ne postoje ni u jednom od posećenih okružnih zatvora, a ista je situacija i sa kazneno-popravnim zavodima.

Televizija i radio najčešća su sredstva opšteg informisanja zatvorenika, a u nekim zatvorima i pritvorenika. Sve ustanove imaju najmanje jedan TV-aparat, a sve češće se dozvoljava i mogućnost donošenja televizora od strane zatvorenika/pritvorenika.

Na časopise i dnevnu štampu koju zavod ne obezbeđuje, zatvorenici imaju pravo da se sami pretplate.

Saradnja sa lokalnom zajednicom nije na zavidnom nivou i u tom smislu slika je krajnje nezadovoljavajuća. Kontakti sa lokalnim ustanovama kulture, centrima za socijalni rad i drugim relevantnim ustanovama, svedena je na sporadične, često lične kontakte, a ne na neku ustanovljenu i kontinuiranu saradnju.

Ova saradnja trebalo bi da bude vezana i za pitanja postpenalnog prihvata, koji nažalost u našem sistemu još uvek predstavlja samo mrtvo slovo na papiru.

Priprema za izlazak zatvorenika nakon izdržane kazne svodi se samo na završni razgovor sa zatvorenikom, ponekad i sa njegovom porodicom, kao i na obaveštavanje policije u mestu prebivališta/boravišta otpuštenog zatvorenika.

Preporuke

- Uvesti telefonske govornice tamo gde ne postoje, odnosno povećati njihov broj tamo gde ih nema dovoljno;

- Ukinuti nadziranje telefonskih razgovora i biti što fleksibilniji kada je u pitanju komunikacija i kontakt zatvorenika sa spoljnim svetom;
- Obezbediti adekvatne prostorije za posete u skladu sa njihovom osnovnom namenom;
- Obezbediti adekvatne prostorije za posete;
- Na nivou nadležnog Ministarstva definisati i rešiti problem pripreme za otpust i postpenalni prihvata zatvorenika, s posebnim akcentom na maloletnicima;
- U okviru nadležnog Ministarstva sagledati problem uslovnog otpusta;
- Podsticati i posredovati u komunikaciji zatvorenika sa porodicom i drugim faktorima u lokalnoj zajednici i mestu prebivališta.

Osoblje ustanove

Jedan od suštinskih problema Uprave u ovom segmentu, i dalje je obezbeđivanje kvalitetnih ili uopšte kadrova za rad u zatvorskim ustanovama.

Okružni zatvori uglavnom nemaju organizovane službe za prevaspitanje i za obuku i upošljavanje, jer nisu ni predviđene aktom o sistematizaciji. S druge strane, u nekim ustanovama ove poslove obavljaju kadrovi koji ne zadovoljavaju uslove predviđene zakonom ili aktom o sistematizaciji. Takva situacija dovodi do toga da se ovim, izuzetno osetljivim i odgovornim poslom bave ljudi koji nemaju adekvatne kvalifikacije za tu vrstu posla.

Iako su prevaspitne i službe za obuku i upošljavanje uglavnom su bolje organizovane i bolje popunjene u posećenim KPZ, i tamo timovi nisu uvek popunjeni jer uglavnom nedostaju psiholozi.

Radnici ovih službi često sebe percipiraju kao pomoćno osoblje, svedeno na administriranje molbi zatvorenika, a ne na službe koje bi morale imati vodeću ulogu u tretmanu zatvorenika od momenta njihovog ulaska, pa do izlaska iz ustanove.

Još je gora situacija sa zaposlenim u službi za obuku i upošljavanje (tamo gde one postoje), koji se uglavnom tretiraju kao radnici čiji je rad fokusiran na rad zatvorenika, ali ne u smislu njihove obuke i u tom pravcu osposobljavanja za život na slobodi, već na sticanje profita za ustanovu u kojoj rade.

Opšti je utisak da je aspekt resocijalizacije i tretmana zatvorenika stavljen u potpuno drugi plan, što objašnjava i doprinosi nedostatku motivacije ovih ljudi u njihovom svakodnevnom radu.

Takođe, veoma je broj zaposlenih koji su mogućnosti da prate savremene trendove ili su uopšte zainteresovani za edukaciju i primenu novih saznanja u penološkoj oblasti. Glavnu odgovornost za ovakvu situaciju prvenstveno snose odgovorni u Upravi, jer sprovođenje organizovane edukacije i usavršavanja zaposlenih mora predstavljati upravo njihovu obavezu i dužnost i ne može biti prepuštena samo entuzijazmu ili ličnoj ambiciji zaposlenih.

Organizovane edukacije i usavršavanja zaposlenih kadrova još uvek nema, a povremeno organizovani seminari na određene teme, iako za svaku pohvalu, ni izbliza nisu dovoljni.

Problem nedovoljne informisanosti i neadekvatne obučenosti pripadnika službe obezbeđenja posebno je izražen, i dobija na značaju kada se ima u vidu da je ovoj službi u praksi dato centralno i najznačajnije mesto.

Gotovo ni u u jednoj ustanovi nismo primetili da pripadnici službe prate i da su upoznati sa savremenim penološkim dostignućima, načinima rada i standardima ophođenja i tretmana zatvorenika, na koje smo obavezani članstvom u Savetu Evrope. Iako je većina pripadnika službe prošla osnovnu obuku koju je par godina u nazad organizovala Misija OEBS-a u SCG, nepoznavanje ili nepoštovanje elementarnih prava zatvorenika i dalje je veoma prisutno. Osim pojedinaca, većina pripadnika službe obezbeđenja ne iskazuju posebnu inicijativu za ličnim usavršavanjem, niti njihovi rukovodioci prepoznaju takvu potrebu. Izuzetak su obuke za rukovanje oružjem i obučavanje u borilačkim veštinama, za koje većina smatra da su potrebne i da bi im pomogle u svakodnevnom radu.

Nadamo se da će nedavno formiranje Centra za stručno osposobljavanje i edukaciju zaposlenih u Nišu u okviru Uprave za izvršenje zatvorskih sankcija, u budućnosti značajno doprineti boljoj edukaciji zaposlenih u svim aspektima koji su nužni za pravilan i uspešan rad zatvorskih službi.

Na kraju, želeli bi smo posebno da naglasimo da pravilan i savestan rad zatvorskih službi u velikoj meri zavisi od adekvatne novčane ali i drugih vidova stimulacija. Na žalost, već dugo vremena zarade zaposlenih nisu adekvatne težini posla koji obavljaju, a ne postoje ni druge vrste stimulacija za one zaposlene koji se ističu svojim inovativnim, predanim i stručnim radom.

Preporuke

- Za svaku jedinstvenu, odnosno za sve istovrsne ustanove napraviti priručnik za osoblje u kome će biti jasno predstavljene koncepcija, ciljevi i zadaci svake službe kao i pravila i uputstva za rad;
- Redovno organizovati seminare za pripadnike službi za prevaspitanje i obuku i upošljavanje, kako bi svaka iz svog domena mogla da prati i primenjuje nova saznanja i metode u cilju višeg kvaliteta i modernizacije rada u svojoj oblasti;
- Poboljšati uslove rada osoblja, obezbeđivanjem adekvatnih prostorija za njihov rad i modernizacijom sredstava za rad;
- Preispitati postojeće sistematizacije radnih mesta i uskladiti ih sa realnim stanjem i potrebama u konkretnim ustanovama, rukovodeći se centralnim mestom prevaspitne službe u konceptu resocijalizacije;
- Izmeniti sistem školovanja i obuke budućih pripadnika službe obezbeđenja u skladu da postojećim evropskim trendovima;
- Organizovati obavezne kurseve za sve pripadnike službi obezbeđenja u cilju upoznavanja savremenih penoloških dostignuća i međunarodnih standarda iz oblasti zaštite prava zatvorenika;
- Na nivou Ministarstva pravde i Uprave pokrenuti akcije oko stipendiranja mladih kadrova i angažovati se na stvaranju materijalnih uslova i primerene materijalne stimulacije za one koji se ističu kvalitetom svog rada;
- Na nivou Ministarstva pravde i Uprave pokrenuti medijsku akciju u cilju stvaranja pozitivnije slike o zatvorima u javnosti, o značaju i težini posla zaposlenih u zatvorskim ustanovama, kao i u cilju destigmatizacije zatvorenika i upoznavanja javnosti sa njihovim osnovnim pravima.

Sadržaj:

Uvodne napomene	5
Obavljene posete i metodologija rada	7
OKRUŽNI ZATVOR U ČAČKU	9
OKRUŽNI ZATVOR U UŽICU	17
OKRUŽNI ZATVOR U LESKOVCU	25
OKRUŽNI ZATVOR U PROKUPLJU	34
OKRUŽNI ZATVOR NOVI PAZAR	41
OKRUŽNI ZATVOR VRANJE	49
OKRUŽNI ZATVOR KRUŠEVAC	59
OKRUŽNI ZATVOR NEGOTIN	68
OKRUŽNI ZATVOR SUBOTICA	77
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD SOMBOR	88
KAZNENO - POPRAVNI ZAVOD ŠABAC	98
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ĆUPRIJA	109
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD PADINSKA SKELA	122
VASPITNO-POPRAVNI DOM KRUŠEVAC	133
Zaključak i preporuke	148